

STUDIA Z HISTORII KOŚCIOŁA W POLSCE

TOM VI

RYSZARD ŻMUDA

**DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA I PISARSKA
PROFESORÓW I WYCHOWAWCÓW WARSZAWSKIEJ AKADEMII DUCHOWNEJ
1837 — 1867**

**AKADEMIA TEOLOGII KATOLICKIEJ
WARSZAWA 1979**

Studia z historii Kościoła w Polsce
Tom VI

Pod redakcją ks. H. E. Wyczawskiego

Wykonano w Zakładzie Graficznym Politechniki Warszawskiej
Nakład 300+30. Arkuszy druku 16,5. Papier offset. kl. V 70 g.
Oddano do druku dnia 19.IX. 1979 r. Zamówienie nr 911. C-29

PRZEDMOWA

W przedmowach do I, III i V tomu "Studiów z historii Kościoła w Polsce" podano tytuły napisanych na moim seminarium prac doktorskich i magisterskich. Po dzień 24 XI 1976 r. powstało 13 doktorskich i 26 magisterskich, z czego w "Studiach" opublikowane - 6 doktorskich i 2 magisterskie. Ponadto 2 prace doktorskie ukazały się w innych wydawnictwach: Ks. J. Mrówczyńskiego w Wydawnictwie Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu i ks. J. Mandziuka w "Rocznikach Bibliotecznych" (R. 20: 1976 z. 1/2 s. 27-78; z. 3/4 s. 579-660). Od wymienionej wyżej daty powstały na seminarium Nowożytnej Historii Kościoła dalsze 3 prace doktorskie i 1 magisterska:

Doktorskie:

1. Ryszard Żmuda: Działalność dydaktyczna i pisarska profesorów i wychowawców warszawskiej Akademii Duchownej 1837 - 1867. Stron 330.
2. Ks. Michał Grzybowski: Kościelna działalność Michała Jerzego Poniatowskiego biskupa płockiego 1773 - 1785. Stron 334.
3. Ks. Witold Kujawski: Krzesław z Kurozwęk jako wielki kanclerz koronny i biskup włocławski. Stron 238.

Magisterska:

Ks. Bolesław Micewski: Parafia sulisławska. Stron 160.

W niniejszym tomie "Studiów" publikuje się rozprawę Ryszarda Żmudy, która nie mniej, nie więcej, tylko na kanwie spraw warszawskiej Akademii Duchownej przedstawia stan piśmiennictwa teologicznego i religijnego w Królestwie Kongresowym w okresie istnienia wymienionej szkoły, a nawet jeszcze przez szereg lat po jej zniesieniu. Akademia bowiem była nie tylko jedyną wyższą uczelnią teologiczną w Kongresówce, ale także głównym ośrodkiem, skupiającym intelektualną elitę duchowną. Stąd wszystko, co Autor powiedział o działalności pisarskiej profesorów Akademii, jest niemal równoznaczne ze stanem ówczesnej teologii w Królestwie. Tę wiodącą rolę Akademii przejął po jej kasacie częściowo tygodnik "Przegląd Katolicki", zasilany głównie artykułami byłych profesorów i uczniów Akademii. Koncepcja i układ pracy Ryszarda Żmudy zostały z góry tak pomyślane, aby mogła ona służyć tak hi-

storkowi Kościoła w Polsce, jak i historykowi teologii i piśmiennictwa religijnego. Stąd obok zarysu w jej części 1-szej działalności dydaktycznej i pisarskiej profesorów mamy w części 2-giej biografie profesorów i wychowawców Akademii z pełną bibliografią podmiotową i przedmiotową każdego.

Warszawa, dnia 15 listopada 1977 r.

Ks. Hieronim Eug. Wyczawski

WYKAZ ŹRÓDEŁ I OPRACOWAŃ

1. Źródła rękopiśmienne

1) Archiwum Archidiecezjalne w Warszawie (AAW)

- Sygn. F.6.4 - Katalog książek byłego Seminarium Głównego do Biblioteki Akademii Duchownej Rzym.-Kat. przeniesionych w roku 1836.
- Sygn. F.6.13 - Wykaz periodyków proponowanych do zakupu dla Biblioteki Akademii Duchownej na r. 1863/64.
- Sygn. F.6.14 - Akta osobiste ks. Wojciecha Ossolińskiego, rektora.
- Sygn. F.6.17 - Rewersy biblioteczne profesorów XX. Przybylskiego i Rzewuskiego z 1846/47; Rachunki za oprawę książek z Biblioteki Akademii 1866; Wykaz dzieł proponowanych przez ks. Wincentego Orzeszkowskiego do zakupu dla Biblioteki Akademii.
- Sygn. F.6.18 - Stan biblioteki za lata 1837 - 1847.
- Sygn. F.6.20 - Akta osobiste ks. Antoniego Marcińskiego, wicerektora.
- Sygn. F.6.22 - Księga dziennych raportów składanych wicerektorowi Akademii o alumnach przez prefekta i dozorców alumnów ... rozpoczęta 1 I 1861.
- Sygn. F.6.23 - Księga kontroli osób odwiedzających alumnów Akademii Duchownej 1843.
- Sygn. F.6.24 - Akta dotyczące Biblioteki Akademii Duchownej 1836 - 1848.
- Sygn. 1062 - Programy wykładów na r. szk. 1863/64 profesorów: Bułińskiego, Macharzyńskiego, Orzeszkowskiego, Papłońskiego, Sotkiewicza, Stankiewiczza, Szmurły, Szpaderskiego.
- Bez sygn. - Inwentarz wszelkich efektów należących do b. Akademii Duchownej ... przechodzących na własność Seminarium Metropolitalnego św. Jana w Warszawie (1867).

2) Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)

- Sygn. 125 - Akta dotyczące przeniesienia ks. Justyna Borzewskiego z Akademii Duchownej w Petersburgu do Akademii w Warszawie.
- Sygn. 159 - S. 338 - 343 Wykaz dzieł, według których wykłada się w seminariach diecezjalnych nauki. (Materiał porównawczy).
S. 350 - 351 Projekt do instrukcji dla członka świeckiego do składu Zwierzchności Akademii wchodzić mającego. Przyjęty na posiedzeniu Rady Administracyjnej 13/26 VII 1836.
- Sygn. 369 - S. 121 - 129 Układ nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych, 17 VI 1820.
S. 133 - 136 Plan nauk w seminariach diecezjalnych 1820.
S. 138 - 313 Wykaz zestawień i godzin cotygodniowych w seminariach diecezjalnych, 1 VII 1820.
S. 140 - 146 Wykaz autorów i sposobu dawania nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych, 9 VII 1820.
- Sygn. 377 - S. 142, 145 - 157, 305 - 314 Korespondencja w sprawie wykładów medycyny popularnej 1847.
S. 158 - 160 Piśma dotyczące projektu ułożenia przez profesorów Akademii Duchownej katechizmu dla użytku parafialnego.
S. 266 - 304 Raport o stanie Akademii z 1846/47.
S. 504 - 539 Raport o stanie Akademii z 1847/48.
S. 659 - 681 Raport o stanie Akademii z 1848/49.
Programy wykładów na r. szk. 1847/48 profesorów: Bulińskiego, Butkiewicza, Kurhanowicza, Lüdicke, Maciejewskiego, Olszańskiego, Orzeszkowskiego, Przybylskiego, Szczygielskiego, Szelewskiego, Wncrowskiego oraz lektora Packhäusera i Zielińskiego.

3) Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ)

- Sygn. 6913/III - Notatki z historii kościelnej i innych nauk Władysława Knapieńskiego. Zeszyt 1 - 2. Notaty z wykładów w Akademii Duchownej głównie ks. Melchiora Bulińskiego (1810 - 1877) oraz wypisy z lektury.
- Sygn. 6914/IV - Historia literatury polskiej z prelekcji x. Józefa Szpaderskiego (1816 - 1876) r. 1861/62. Notaty ks. Władysława Knapieńskiego z wykładów w Akademii Duchownej.

- Sygn. 6915/III - Historia wymowy w Polsce z prelekcji x. J(ózefa) Szpaderskiego r. 1861/62 Notaty ks. Władysława Knapińskiego z wykładów w Akademii Duchownej.
- Sygn. 6916/III - Historia Kościoła słowiańskiego z prelekcji M(elchiora) Bulińskiego ... r. 1859/60 i 1860/61 (także r. 1861/62) spisana przez Władysława Knapińskiego alumna tejże Akademii.
Zeszyt 1 - 12 oraz dodatek do zeszytu 1.
- Sygn. 6917/IV - Historia powszechna z prelekcji (Melchiora) Bulińskiego w krótkości spisana w r. 1860/61. Notaty ks. Władysława Knapińskiego z wykładów w Akademii Duchownej.
- Sygn. 6918/IV - Introductio in libros N(ovi) T(estamenti) ex praelectionibus (Michaelis) Nowodworski (1837 - 1896) a. 1860/61. Notaty ks. Władysława Knapińskiego z wykładów w Akademii Duchownej.
- Sygn. 6919/IV - Hermeneutica biblica ex praelectionibus (Michaelis) Nowodworski conscripta a. 1860/61. Notaty ks. Władysława Knapińskiego z wykładów w Akademii Duchownej.
- Sygn. 6920/IV - Egezezis. Wykłady ks. Pawła Rzewuskiego (1804 - 1897) w Akademii Duchownej w r. akad. 1861/62 notowane przez ks. Władysława Knapińskiego.
- Sygn. 6921/IV - Fragmenty notatek z wykładów prof. Augustyna Szmurły (1821 - 1888) w Akademii Duchownej, w zakresie języka greckiego i łacińskiego, pisane przez ks. Władysława Knapińskiego w latach 1859 - 1862.

2. Źródła drukowane

Bibliografia podmiotowa pracowników naukowych Akademii Duchownej, zestawiona w 2-giej części pracy przy poszczególnych biografiach. (Chodzi o ich twórczość).

Catalogus cleri saecularis ac regularis Archidioecesis Varsaviensis 1843. Druk. przy Ordo divini officii ... Varsaviae 1843. Toż za lata 1844 - 1867.

Etat Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. W: P l e s z c z y ń s k i A. ks.: Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. Warszawa 1907 s. XV.

G r z e g o r z a XVI breve "Ex proximis" z 15 VII 1837 r. Tamże, s. XVI.

- Breve "Pastoralis officii Nostri sollicitudo" z 2 VI 1837 r. Tamże, s. XVII.

Instrukcja dla członka świeckiego do składu Zwierzchności Akademickiej wchodzić mającego z 13/26 VII 1836. Tamże, s. XIV.

Korespondencja namiestników Królestwa Polskiego z 1861 roku. Wrocław 1964. - Toż z lat 1861 - 1864. Wrocław 1973. - Toż z styczeń - sierpień 1963 r. Wrocław 1974.

Kronika Akademii Duchownej. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R. 19: 1859 t. 4 s. 188 - 192; R. 20: 1860 t. 6 s. 209 - 211; R. 21: 1861 t. 8 s. 209 - 213, 680 - 684; R. 22: 1862 t. 10 s. 88, 196, - 203, 561 - 566, 671 - 673.

Księga protokołów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817 - 1819. Wyd. R. G e r b e r. Warszawa 1958.

M i k o ł a j I: Dekret Najjaśniejszego Cesarza i Króla ustanawiający w Warszawie Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką z 4/16 X 1836 r. W: P l e s z c z y ń s k i A. ks.: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. I - II.

P o p i e l Wincenty ks.: Prelekcja wstępna teologii pasterskiej ... 3 X 1862. Tamże, s. XXXVI - XLIII.

- Pamiętniki. T. 1. Wyd. ks. J. Urban. Kraków 1915.

Przepisy o nadawaniu stopni naukowych w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. Pam. rel.-mor. R. 7: 1847 t. 12 s. 365 - 379.

Sprawozdania rektora względnie wicerektora o stanie Akademii Duchownej, składane podczas uroczystego zakończenia roku szkol. Tamże. R. 1: 1841 t. 1 s. 284 - 285; R. 5: 1845 t. 9 s. 353 - 358; R. 6: 1846 t. 11 s. 190 - 195; R. 7: 1847 t. 13 s. 156 - 166; R. 8: 1848 t. 15 s. 13 - 16; R. 9: 1849 t. 17 s. 69 - 80; R. 10: 1850 t. 19 s. 1 - 10; R. 11: 1851 t. 21 s. 175 - 180, 280 - 284; R. 12: 1852 t. 23 s. 178 - 186; R. 13: 1854 t. 27 s. 198 - 201; R. 14: 1856 t. 29 s. 684 - 685; R. 17: 1857 t. 33 s. 188 - 190; Prz. katol. R. 4: 1866 nr 31 s. 481 - 484.

Ustawa dla Warszawskiej Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej. Warszawa 1837. Toż W: P l e s z c z y ń s k i A. ks.: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. II - XIII.

3. Opracowania

Nie uwzględnia się w wykazie encyklopedycznych informacji o autorach podręczników oraz dzieł przekładanych, względnie wykorzystywanych przez profesorów Akademii.

A. B. ks.: Książd Jan Krupiński prałat katedry sandomierskiej. (Wspomnienia pozgonne). Prz. katol. R. 14: 1876 nr 22 s. 344 - 347, nr 23 s. 360 - 363.

B a ń k o w s k i P.: Biblioteka publiczna Załuskich i jej twórcy. Warszawa 1959.

B a r d a c h J.: Maciejowski Wacław Aleksander. W: Pol. słownik biogr. T. 19. Wrocław Warszawa 1874 s. 71 - 74.

- Nauka historii państwa i prawa w Królestwie Polskim doby Szkoły Głównej. Roczn. Uniw. Warsz. R. 5: 1964 z. 2 s. 105 - 145.

- Wacław Aleksander Maciejowski i jego współczesni, Wrocław 1971.

B a r t k i e w i c z Z.: Krótki rys życia śp. ks. Zygmunta Goliańskiego prałata i proboszcza wielickiego. Kraków 1888. - Toż W: Goliański Z.: Kazania niedzielne i świąteczne. T. 1. Kraków 1888 s. IX - XII.

B a r t o s z e w i c z K.: Ks. Paweł Rzewuski biskup nominat pruszeński sufragan warszawski. Kraków 1893. Odb. z Kur. pol.

- Ks. Paweł Rzewuski biskup sufragan warszawski. Kwart. teol. R. 5: 1906 z. 3/4 s. 106 - 108.

B a r t y n o w s k i M.: Knapiński Władysław. W: Podr. enc. kość. T. 21/22. Warszawa 1910 s. 155.

- Kossowski Henryk Piotr. W: Podr. enc. kość. T. 21/22. Warszawa 1910 s. 325 - 326.

B e n d e r R.: Akademia Duchowna w Warszawie. W: Enc. katol. KUL. T. 1. Lublin 1973 kol. 211 - 212.

B i e l i ń s k i J.: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T. 1 - 3. Warszawa 1907 - 1912.

B o d u r o w i c z - N o w i c k a M.: Działalność naukowa Tomasza Kurhanowicza. Stud. i mater. z dziej. nauki pol. Ser. A.: Historia nauk społ. 1961 z. 4 s. 127 - 146.

B o r o w s k i S.: Maciejowskiana. Materiały do biografii Wacława Aleksandra Maciejowskiego. Wrocław 1959.

Buliński Melchior. W: Enc. kość. T. 3. Warszawa 1874 s. 43 - 44.

B u l i ń s k i M. ks.: Mowa na pogrzebie ks. D. Przybylskiego. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R. 17: 1858 t. 1 s. 66 - 73.

B u r b i a n k a M.: Hlebowicz Antoni Bolesław. W: Pol. słownik biogr. T. 9. Wrocław Warszawa 1960 - 1961 s. 540 - 541.

B u s z k o J.: Społeczno-polityczne oblicze Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie autonomii galicyjskiej. Kraków 1963.

B u z e k J.: Historia polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków. Lwów 1909.

C h [e ł m i c k i] Z. ks.: Buliński Melchior. W: Podr. enc. kość. T. 5/6. Warszawa 1905 s. 212.

C h o d y ń s k i S. ks.: Biskupi sufragani wrocławscy. Włocławek 1906.

D e m b y S.: Biblioteki. Nauka pol. T. 7: 1927 s. 215.

D e b i c k i L.: Trzy pokolenia w Krakowie. Kraków 1896.

D ł u g o s z T. ks.: Rzut oka na dzieje lwowskiego Wydziału Teologicznego. W: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918 - 1933. Lwów 1934 s. 5 - 36.

D o b r z a n o w s k i S. ks.: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849 - 1890. Stud. theol. Vars. T. 10: 1972 nr 2 s. 59 - 103.

Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T. 3 cz. 1 - 2. Pod red. bpa Mariana R e c h o w i c z a. Lublin 1976 - 1977.

Dziennik podróży do Petersburga Filipa Szumborskiego biskupa chełmskiego z roku 1840. Wyd. ks. A. P e t r a n i. Arch. bibl. i muz. kość. T. 13: 1966 s. 269 - 299.

E [s t r e i c h e r] K. : Golian Zygmunt. W: Enc. powsz. T. 10. Warszawa 1862 s. 153 - 154.

E s t r e i c h e r ó w n a M.: Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848 - 1863. Wyd. 2. Kraków 1968.

F. J. ks.: Sekundycje ks. prałata Olszańskiego. Prz. katol. R. 24: 1886 nr 31 s. 448 - 489.

F e l d m a n n W.: Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porządkowym. T. 3. Warszawa 1920.

F e l i ś k i Z. Sz. arcybp: Pamiętniki. Cz. 2. Wyd. S. S m o l k a. Kraków 1897.

F [i l o c h o w s k i] R. x: Śp. ksiądz Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Prz. katol. R. 23: 1885 nr 25 s. 385 - 387, nr 26 s. 401 - 403, nr 27 s. 417 - 420, nr 28 s. 433 - 437.

- Życiorys arcybiskupa [arcybpa W. T. Popieła]. Prz. katol. R. 26: 1888 nr 51 s. 801 - 816.

F i n k e l L., S t a r z y Ń s k i A.: Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów 1894.

F [u d a l e w s k i] W. ks.: Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Józefie Szpaderskim. Prz. katol. R. 15: 1877 nr 39 s. 616 - 617.

G [a l l] S. ks.: Mętlewicz Józef Kalasanty. W: Podr. enc. kość. T. 27/28. Warszawa 1912 s. 28 - 29.

- Nowodworski Michał. W: Podr. enc. kość. T. 29/30. Warszawa 1913 s. 88 - 89.

G e r b e r R.: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808 - 1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977.

G l e m m a T. ks.: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795 - 1847. Kraków 1949.

G [o d l e w s k i] S.: Śp. ksiądz Michał Nowodworski biskup płocki. Kron. rodzinna. R. 23: 1896 s. 385 - 387.

G o r z e l a Ń s k i M. ks.: Ksiądz Franciszek Sławianowski. Wspomnienie pośmiertne. Tyg. il. R. 16: 1867 nr 427 s. 253 - 254.

G r a b s k i A.F.: W kręgu Wacława Aleksandra Maciejowskiego. Kwart. hist. R. 79: 1972 nr 2 s. 371 - 379.

G r o b l i c k i J. ks.: Golan Zygmunt. W: Pol. słownik biogr. T. 8. Wrocław Kraków 1959 - 1960 s. 219 - 220.

G r o m n i c k i T. ks.: Geschichte der theologischen Fakultät an der k.k. Jagiellonischen Universität in Krakau. W: Zschokke H.: Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich. Wien 1894. s. 253 - 294.

G r o t Z.: Jażdżewski Ludwik Józef Walenty. W: Pol. słownik biogr. T. 11. Wrocław Warszawa 1964 - 1965 s. 129 - 130.

G r y g l e w i c z F. ks.: Pierwszy po ks. Wujku przekład Nowego Testamentu ks. Rzewuskiego. Ruch bibl. i liturg. R. 3: 1950 nr 1/2 s. 92 - 97.

G [u s t a w] R. o: Polskie przekłady Pisma św. W: Podr. enc. biblijna. T. 1. Poznań (1959) s. 311 - 320.

H. W.: Nazywał się Ludwik Jażdżewski i był księdzem. Słowo powsz. R. 16: 1962 nr 15.

H a j d u k i e w i c z L.: Historia nauki polskiej. T. 6: Dokumentacja bio-bibliograficzna. Wrocław 1974.

H e m m e r l i n g Z.: Walka rządu pruskiego o obsadzenie stolicy arcybiskupiej gnieźnieńsko-poznańskiej w latach 1906 - 1914. Rocz. hist. R. 26: 1960 s. 195 - 224.

H u r t e r H.: Nomenclator literarius theologiae catholicae. T. 5. Oeniponte 1911.

J. A. x.: Ks. dr Władysław Knapiński. Aten. kapł. R. 2: 1910 t. 4 s. 90 - 92.

J. Ch.: Ks. Kazimierz Wnorowski biskup diecezji lubelskiej. Prz. pedagog. R. 4: 1885 s. 323 - 324.

J. M. ks.: Świętej pamięci biskupa Henryka Piotra Kossowskiego. Prz. katol. R. 41: 1903 nr 21 s. 328.

J a n c z a k L. ks.: Warszawa (o Akademii Duchownej). W: Enc. kość. T. 30. Płock 1910 s. 266.

J a n o w s k i L.: Kurhanowicz Tomasz 1801 - 1865. W: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno 1939 s. 237 - 238.

J e m i e l i t y W. ks.: Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818 - 1872. Lublin 1972.

[J e n i k e L.]: Książd Józafat Szczygielski. Tyg. il. T. 2: 1883 nr 50 s. 379 - 380.

K a r w o w s k i S.: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 2. Poznań 1919.

K l a w e k A. ks.: 'Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce. Kraków 1948.

K l e w ż y c L.: Krupski Jan Nepomucen Kazimierz. W: Pol. słownik biogr. T. 15. Wrocław Warszawa 1970 s. 419.

K ł o p o t o w s k i I. ks.: Arcybiskup metropolita warszawski Wincenty Chościak Popiel. Warszawa 1912.

K n o t A.: Barącz Sadok. W: Pol. słownik biogr. T. 1. Kraków 1935 s. 290 - 291.

K o r b u t G.: Literatura polska od początków do wojny światowej. Wyd. 3. T. 3. Warszawa 1930.

K o r y t k o w s k i J. ks.: Arcybiskupi gnieźnieńscy. T. 5. Poznań 1892.

K o t k o w s k i S.: Początkowe dzieje Seminarium w Sandomierzu (1820 - 1841). Lublin 1968. Maszynopis w Dziekanacie Teol. KUL.

K r a s z e w s k i J.I.: Otwarcie Szkoły Głównej w Warszawie. Prz. europ. nauk. liter. i artyst. R. 1: 1862 t. 2 s. 734 - 737.

[K r a s z e w s k i J.I.] Bolesławita B.: Rachunki z roku 1867 przez ... Cz. 2. Poznań 1868.

Kronika parafii kościoła św. Aleksandra w Warszawie. Warszawa 1930.

Książd Józef Gierwatowski. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R. 20: 1850 t. 6 s. 642 - 643.

K u b i c k i P. bp.: Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861 - 1915. T. 3. Sandomierz 1933.

- Antoni Ksawery Sotkiewicz biskup sandomierski 1826 - 1901. Sandomierz 1931.

K u c h a r z e w s k i J.: Czasopiśmiennictwo polskie wieku XIX w Królestwie, na Litwie i Rusi oraz na Emigracji. Warszawa 1911.

- Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914.

K [u l i ń s k i] W. ks.: Wspomnienie pośmiertne o śp. prałacie Melchiorze Bulińskim. W: Buliński M. ks.: Monografia miasta Sandomierza. Warszawa 1897 s. IX - XXIV.

K u r c z e w s k i J. ks.: Biskupstwo wileńskie. Wilno 1912.

K u t r z e b a S.: Wacław Aleksander Maciejowski. W: Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX. T. 2. Warszawa 1903 s. 226 - 232.

- K w i a t k o w s k i W. ks.: Początki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego 1816 - 1826. Wiad. Archidiec. Warsz. R. 36: 1952 nr 11 s. 228 - (241).

- Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu (1933 - 1938). Warszawa 1939.

K w o l e k J. ks.: Przyjaciel chrześcijańskiej prawdy. Szkic monograficzny pierwszego polskiego czasopisma teologicznego. Wyd. ks. D. B i a l i c. Nasza przeszł. T. 43: 1975 s. 201 - 236.

L e c h i c k i C.: Knapieński Władysław. W: Pol. słownik biogr. T. 13. Wrocław Warszawa 1967 - 1968 s. 105 - 106.

- Wydział Teologiczny U.J. w latach 1880 - 1939: Znak. R. 19: 1967 nr 152 s. 275 - 280.

Ł o d y ń s k i M.: Biblioteka Rzeczypospolitej Załuskich zwana na tle ówczesnych bibliotek zagranicznych. W: Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie. Warszawa 1961 s. 11 - 50.

Ł o p a c i ń s k i W.: Chopin Mikołaj. W: Pol. słownik biograf. T. 3. Kraków 1937 s. 426 - 427.

Ł [y s z k o w s k i] L. ks.: Akademia Duchowna w Warszawie. W: Podr. enc. kość. T. 1/2. Warszawa 1904 s. 86 - 87.

M a l e j W. ks.: Sylwetki księży Archidiecezji Warszawskiej. W: Szkice do dziejów Archidiecezji Warszawskiej. Rzym. 1966 s. 248 - 287.

M a n t e u f f e l T.: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz. T. 6. 1929 z. 2 s. 1 - 150.

M a t e r n i c k i J.: Wacław Aleksander Maciejowski i współcześni mu historycy warszawscy. Prz. humanist. R. 16: 1972 nr 5 s. 153 - 169.

M [a t u s z e w s k i] T. ks.: Dwóchsetna rocznica założenia seminarium metropolitalnego warszawskiego. Prz. katol. R. 20: 1882 nr 18 s. 273 - 275.

M ę t l e w i o z J. ks.: Józef Kietowicz i Wojciech Siennicki proboszczowie i dziekani. Pam. rel.-mor. R. 13: 1854 t. 27 s. 189-192.

M u r a w i e c W.F. ks.: Bernardyni warszawscy. Dzieje klasztoru św. Anny w Warszawie 1454 - 1854. Kraków 1973.

N [a s s a l s k i] M. ks.: Goliań Zygmunt. W: Wielka enc. powasz. il. T. 25. Warszawa 1900 s. 327 - 329.

- Kilka uwag o kazaniach śp. Zygmunta Goliańa. Homiletyka. R. 2: 1899 s. 672 - 674.

- Śp. biskup Henryk Piotr Kossowski. Homiletyka. R. 6: 1903 t. 10 s. 385 - 390.

N [i e d z i e l s k i] J. ks.: Gierwatowski Józef. W: Podr. enc. kość. T. 13/14. Warszawa 1907 s. 131.

- Marciński Antoni. W: Podr. enc. kość. T. 25/26. Warszawa 1911 s. 256.

- Szczygielski Józef. W: Podr. enc. kość. T. 37/38 Warszawa 1913 s. 368.

- Szpaderski Józef. W: Podr. enc. kość. T. 37/38 Warszawa 1913 s. 410.

[N o w a k o w s k i W.o.]: Życiorys śp. ks. Rafała Skolimowskiego. Pam. rel.-mor. R. 10: 1850 t. 19 s. 44 - 56.

N o w i c k i W.: Dwudziestolecie Instytutu warszawskiego Głuchoniemych i Ciemniałych pod kierunkiem śp. Jana Papłońskiego. Prz. pedagog. R. 1887 nr 16 s. 140 - 142, nr 17 s. 149 - 150.

- Papłoński Jan. W: Enc. wychowawcza. T. 8 Warszawa 1912 s. 152 - 160.

- Śp. Jan Papłoński. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R. 16: 1884/85 s. 1 - 9.

N [o w o d w o r s k i] M. ks.: Mętlewicz Józef Kalasanty. W: Enc. kość. T. 14. Warszawa 1881 s. 265.

- Popiel Wincenty Teofil. W: Enc. kość. T. 20. Warszawa 1894 s. 436 - 437.

- Śp. ksiądz Zygmunt Golian. Prz. katol. R. 23: 1885 nr 10 s. 145 - 146.

N o w o w i e j s k i A.J. arcybp: Płock. Wyd. 2 Płock [1930].

Nowy Korbut. T. 2, 9. [Warszawa] 1964, 1972.

O b e r t y ń s k i Z. ks.: Zmartwychwstańcy a niepokalanki. T. 1 - 2. Warszawa 1949. Stud. Hist.-Eccles. 6 - 7.

O p o l s k i ks.: Ks. Jan Nepomucen Olszański. Prz. katol. R. 28: 1889 nr 27 s. 435 - 438, nr 29 s. 452 - 456.

P a p ł o ń s k i J.: Ks. Józafat Szczygielski b. rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R. 15: 1883/84 s. 20 - 26.

P e l c z a r J. ks.: Ks. biskup nominat Paweł Rzewuski. Mowa żałobna wypowiedziana w Krakowie dnia 26 października 1892. Kraków 1892.

- Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd. 2. Kraków 1917.

P e t r a n i A. ks.: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII - XIX wieku. Lublin 1961.

- Wizyta ks. Butkiewicza w Petersburgu. Pol. sacra: R. 9: 1957 z. 1 s. 353 - 363.

P l e n k i e w i c z R.: Kurhanowicz Tomasz. W: Enc. wychowawcza. T. 6. Warszawa 1904 s. 421 - 422.

P l e s z c z y ń s k i A. ks.: Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. Warszawa 1907.

P o d b i e l s k i W.: Augustyn Szmurło. Kłosy. T. 46: 1888 nr 1182 s. 118 - 119.

Pogrzeb śp. ks. Antoniego Dietricha. Prz. katol. R. 29: 1891 nr 5 s. 73 - 74.

P o l k o w s k i I., M i k o s z e w s k i K.: Mowy miane na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. Aleksandra Przewłockiego kanonika h. warszawskiego, profesora Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Warszawa 1858.

[P o p ł a w s k i] Pł. S. ks.: Knapiński Władysław. W: Wielka enc. powsz. il. Ser. 1. T. 35/36. Warszawa 1904 s. 808.

P r ą d z y ń s k i W. ks.: Tzw. Akademia Chełmińska w latach 1680 - 1818. Nasza przeszł. T. 11: 1960 s. 189 - 252.

P [r u s z k o w s k i] Podlasiak J. ks.: Janów Biskupi czyli Podlaski. Kraków 1897.

R a d z i s z e w s k i F.: Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych. Kraków 1875.

R e c h o w i c z M. ks.: Karność alumnów w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Roczn. teol.-kan. R. 3: 1956 s. 119-160.

- Studia alumnów w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Roczn. teol.-kan. R. 2: 1955 s. 61 - 107.

- Wychowanie ascetyczne w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Roczn. teol.-kan. R. 3: 1956 nr 2 s. 301 - 320.

R o g o w s k i H.: Biskup Michał Nowodworski (1831 - 1896). Homo Dei. R. 21: 1952 nr 1 s. 95 - 100.

R [o k o s z n y] J. ks.: Sotkiewicz Antoni Franciszek Ksawery. W: Enc. kość. T. 26. Warszawa 1903 s. 187 - 190.

R o m o c k i W.: Ks. Jażdżewski i jego działalność na tle polityki Koła Polskiego w Berlinie. Kłosy. R. 52: 1911 nr 4 s. 75, nr 6 s. 102.

R [o ś c i s z e w s k i] A.: O życiu i pismach Wacława Aleksandra Maciejewskiego. Bibl. Zakł. Nar. Ossol. T. 5: 1843 s. 171 - 178.

R u s z k i e w i c z K. ks.: O zasadach wymowy mianowicie kaznodziejskiej przez ks. Józafata Szpaderskiego. Prz. katol. R. 9: 1871 nr 20 s. 310 - 314, nr 21 s. 321 - 326, nr 22 s. 337 - 342, nr 23 s. 353 - 358, nr 24 s. 369 - 373, nr 25 s. 385 - 389, nr 26 s. 401 - 406.

[R y s t e r J. ks.] Rr: Szymański Paweł. W: Podr. enc. kość. T. 39/40 Warszawa 1914 s. 24 - 25.

R z [e w u s k i] G. ks.: Skolimowski Rafał ks. W: Enc. kość. T. 25. Warszawa 1902 s. 483 - 488.

S k a r b e k F.: Pamiętniki. Poznań 1878.

S k a r g a B.: Krupiński Franciszek Salezy. W: Pol. słownik biogr. T. 15. Wrocław Warszawa 1970 s. 408 - 409.

S k i e ł c z y ń s k i Z. ks.: Archidiecezja warszawska w latach 1818 - 1830. Maszynopis w Bibl. Akad. Teol. Kat. w Warszawie.

- Parafialne księgi wpisów Archidiecezji Warszawskiej z lat 1818 - 1847. W: Studia z dziejów Kościoła w Polsce. T. 3. Warszawa 1977.

S m o c z y ń s k i W. ks.: Ksiądz biskup Paweł Rzewuski. Wspomnienie pośmiertne. Kraków 1893.

S m o l i k o w s k i P. ks.: Do sprawy polskiej w Rzymie od r. 1861 do r. 1864. Prz. pol. R. 34: 1899 t. 1 s. 270 - 300, 484 - 503; T. 2 s. 60 - 87, 298 - 320; R. 35: 1901 t. 4 s. 66 - 84, 288 - 295.

S [o b i e s z c z a ń s k i] F.M.: Szmurło Augustyn. W: Enc. powsz. T. 24 Warszawa 1867 s. 730 - 731.

- Szymański Paweł. W: Enc. powsz. T. 24 Warszawa 1867 s. 863.

S o b o c i ń s k i W.: Wacław Aleksander Maciejowski w nauce polskiej XIX w. Czas. prawn.-hist. R. 24: 1972 z. 2 s. 185 - 213.

S t a n e k W.: Praca kaznodziejska ks. Z. Goliana. Na podstawie jego listów do J.N. Prz. homilet. R. 13: 1935 s. 125 - 131.

S t u m m e r W.: Hackett John Menam. W: Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa Łódź 1972 s. 310.

S y m o n F.A. ks.: Academia Ecclesiasticae Romano-Catholicae Petropolitanae origo et fata. W: Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Patropolitana anno Domini 1885. Petropoli 1885.

S z e l e w s k i A. ks.: Śp. ks. Mętlewicz. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R. 18: 1858 t. 2 s. 554 - 563.

Szkoła Główna Warszawska (1862 - 1869). T. 1: Wydział Filologiczno-Historyczny. Kraków 1900.

S z l a g o w s k i A. ks.: Ostatnie pięćdziesięciolecie. Mowa wygłoszona w Seminarium Warszawskim z okazji 50-lecia jubileuszu J.E. ks. Wincentego Teofila Chościak Popiela arcybiskupa warszawskiego. Warszawa 1899.

S z p a d e r s k i J. ks.: Wspomnienie o życiu i pismach śp. ks. Adama Józefa Kalasantego Szelewskiego. Prz. katol. R. [5]: 1867 nr 26 s. 401 - 406.

Śp. Józef Stankiewicz. Pam. Tow. Lek. Warsz. T. 70: 1874 s. 409 - 411.

T a r n o w s k i S.: X. Wincenty Chościak Popiel arcybiskup warszawski. Wspomnienie pośmiertne. Kraków 1913.

T [o p o l s k i] L. ks.: Wiadomość o życiu śp. księdza Wojciecha Ossolińskiego. Pam. rel.-mor. R. 2: 1842 t. 3 s. 556 - 568.

T r o j a n o w s k i H.: Dwudziestoletni jubileusz dyrektora Papłowskiiego. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R. 15: 1883/84 s. 99 - 117.

U m i ń s k i J. ks.: Plan "Dziejów Kościoła w Polsce". Nasza przeszł. T. 5: 1957 s. 9 - 33.

U s s a s B. ks.: Wywiezienie biskupa Pawła Rzewuskiego z Warszawy do Astrachania. Włocławek 1932.

W i e t e s k a J. ks.: Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r. Warszawa 1971.

W i ś n i e w s k i J. ks.: Biskupi sandomierscy. Radom 1913.

- Katalog prałatów i kanoników sandomierskich. Radom 1926.

W ó j c i k W. bp: Bp Antoni Sotkiewicz (1826 - 1901). Prawo kan. R. 17: 1974 nr 1/2 s. 169 - 194.

W ó y c i c k i K.W.: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą T.2-3. Warszawa 1856 - 1858.

- Wacław Aleksander Maciejowski. W: Życiorysy znakomych ludzi wsławionych w różnych zawodach. T. 2. Warszawa 1851 s. 295 - 298.

W r o n a W. ks.: Dzieje rytuału piotrkowskiego. Pol. sacra. R. 4: 1951 s. 329 - 380.

W r ó b e l T.: Katalog rektorów, wicerektorów, profesorów, ojców duchownych i prefektów. W: Księga jubileuszowa 1727 - 1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach. (Kielce) 1977.

W y c z a w s k i H.E. ks.: Archidiecezja warszawska w świetle schematyzmu z 1863 r. Stud. theol. Vars. R. 6: 1968 nr 1 s. 289-340.

- Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1832 - 1895. Warszawa 1975.

W y r z y k o w s k i A. ks.: Buliński Melchior. W: Pol. słownik biogr. T. 3. Kraków 1937 s. 125.

- Sotkiewicz Antoni Franciszek Kaawery. W: Podr. enc. kość. T. 37/38 Warszawa 1913 s. 10 - 14.

X.: Ks. dr. Władysław Knapieński. Muzeum. R. 26: 1910 t. 1 s. 458 - 459.

Z a r e m b a A. ks.: Biskup Michał Nowodworski pasterz diecezji płockiej (1831 - 1896). Prz. katol. R. 35: 1897 nr 13 s. 193 - 196, nr 14 s. 212 - 214, nr 15 s. 230 - 232, nr 16 s. 242 - 244, nr 17 s. 261 - 262, nr 18 s. 276 - 277.

- Biskup Michał Nowodworski redaktor Encyklopedii kościelnej. W: Enc. kość. T. 22. Warszawa 1898 s. IX - XLIV.

- Rzewuski Paweł. W: Enc. kość. T. 24. Warszawa 1900 s. 43 - 45.

- Szarkiewicz Jakub. W: Enc. kość. T. 27. Warszawa 1904 s. 474.

- Szymański Paweł. W: Enc. kość. T. 28. Warszawa 1905 s. 124.

- Świętej pamięci biskup Henryk Piotr Dołęga Kossowski. Prz. katol. R. 4: 1903 nr 21 s. 328 - 330, nr 23 s. 359 - 362.

Z i e l i ń s k i Z.: Mętlewicz Jan. W: Pol. słownik biogr. T. 20. Wrocław Warszawa 1975 s. 511 - 512.

Ż y s k a r F.J.: Polacy w rozproszeniu. Petersburg 1909.

Ż y w c z y ń s k i M. ks.: Kossowski Henryk. W: Pol. słownik biogr. T. 14. Wrocław Warszawa 1968 - 1969 s. 314.

- Kotowski Antoni. W: Pol. słownik biogr. T. 14 Wrocław Warszawa 1968 - 1969 s. 488 - 489.

- Kurhanowicz Tomasz. W: Pol. słownik biogr. T. 16: Wrocław Warszawa 1971 s. 240.

W S T Ę P

W 1907 r. ukazała się w Warszawie obszerna rozmiarami książka pt.: Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej, napisana przez absolwenta wymienionej uczelni i proboszcza w Maciejowicach ks. Adolfa P l e s z c z y ń s k i e g o, przy współudziale ks. Teofila Matuszewskiego i ks. Antoniego Chmielowskiego¹. Opracował ją Pleszczyński na podstawie "źródeł urzędowych i ze wspomnień jej wychowawców" ku uczczeniu - jak podał we "Słowie wstępnym" ostatniego jej rektora bpa Henryka Kossowskiego. Wprawdzie praca ta nie została zaopatrzona w aparat naukowy - rzadkie przypisy objaśniają tylko w sposób pełniejszy niektóre twierdzenia w tekście - ale przytoczone tu i ówdzie w ciągu opowiadania protokoły posiedzeń Rady Akademii (Senatu) oraz zebrane przez autorów wspomnienia wielu byłych studentów dają jej rangę rozprawy naukowej, ściśle mówiąc, popularno-naukowej. Nie obniża tej klasyfikacji fakt nienajlepszego rozplanowania w pracy materiału, który nawet nie został podzielony na rozdziały, lecz na 19 o różnej długości (od 3 - 72 stron) "przedmiotów". Krótko mówiąc, znajduje czytelnik w książce ks. Pleszczyńskiego dużo pewnych wiadomości o XIX-wiecznej warszawskiej wyższej szkole teologicznej. Czy wobec tego jest sens zajmować się jeszcze raz historią tej uczelni? Wydaje się, że jest to zasadne, zwłaszcza na odcinku dydaktyki i działalności naukowej wymienionej szkoły, a więc problemów zupełnie prawie pominiętych w pracy Pleszczyńskiego.

W omawianej książce dądzą się wyróżnić 2 części: krótsza (s.1-69), obejmująca historię Akademii, oraz dłuższa (s.69-253) - nie licząc dodatków, objętych paginacją rzymską (I - LV) - zawierająca biografie profesorów i studentów. W części 1-szej 2 pierwsze punkty (s.7-17) nie dotyczą Akademii, gdyż mówi w nich autor o kształceniu duchowieństwa w ogóle. Dopiero od punktu 3-go do 8-go (s.18-69) czytamy o powstaniu Akademii, katedrach, toku nauki, stopniach naukowych, lokalu, bibliotece, wychowaniu ascetycznym alumnów, obowiązującym ich regulaminie, ascetycznych konferencjach i czytaniu duchownym, frekwencji

¹ Warszawa 1907 s.253, LV, II.

alumnów do sakramentów, nadzorze nad nimi, uroczystościach i nabożeństwach w Akademii, feriach, imieninach rektora, profesorów i alumnów, spacerach i wycieczkach, wzajemnym współżyciu alumnów i ich kontaktach z profesorami, utrzymaniu alumnów, rozkładzie wykładanych przedmiotów, wykładach i egzaminach, oraz o stosunku biskupów i prowincjałów zakonnych do Akademii. Część 2-ga obejmuje życiorysy: rektorów, wicerektorów, ojców duchownych, profesorów, wzmianki o lektorach i bibliotekarzach oraz biografie większości absolwentów, z tym, że wydzielił Pleszczyński osobno absolwentów, którzy zajęli później w Kościele wybitniejsze stanowiska, następnie absolwentów z czasów rektorstwa ks. Henryka Kossowskiego i absolwentów z okresu przed objęciem przez niego tego urzędu.

Jak widać z tego krótkiego przeglądu, bardzo niewiele powiedziano w części 1-szej o dydaktyce, nic zaś o działalności pisarskiej profesorów. Drobne wzmianki o tej ostatniej wraz z bibliograficznymi informacjami, zresztą bardzo niedokładnymi i niekompletnymi, można znaleźć w części 2-giej w życiorysach profesorów. Poza tym nigdzie autor nie usiłował ocenić dorobku naukowego czy pisarskiego w ogóle poszczególnych profesorów. Tak więc wydało się bardzo celowe zbadać dydaktyczną i pisarską działalność profesorów Akademii. Z książki Pleszczyńskiego najcenniejsze są życiorysy. Gdyby nie one (opracowane przeważnie na podstawie własnych wiadomości autora i informacji zebranych od kolegów), byłibyśmy dziś w nielada kłopotcie z uzyskaniem biograficznego materiału o niektórych profesorach.

Stan badań nad historią warszawskiej Akademii Duchownej posunęli ostatnio nieco: ks. Aleksy Petrani, ks. Zbigniew Skielec z yńsk i ks. Hieronim Eugeniusz Wycza w s k i. Pierwszy z nich zajął się nauką prawa kanonicznego w tej uczelni². Gdy chodzi o początki Akademii, katedrę prawa kanonicznego i jej obsadę w latach 1837 - 1867, nie wyszedł Petrani poza książkę Pleszczyńskiego. Szerzej natomiast omówił podręczniki, z jakich wykładano w Akademii prawo kanoniczne. Drugi z wymienionych autorów przedstawił w oparciu o nowe źródła problem przekształcenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego w Seminarium Główne, z którego powstała z kolei Akademia Duchowna³. Zajął się więc nie samą Akademią, ale jej rodowodem. Ks. Wyczawski wreszcie opracował, też z wykorzystaniem nieznanych dotąd źródeł, sprawę reformy Akademii, podjętą przez arcybpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego⁴.

² Ks. A. Petrani: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961 s.237-244.

³ Ks. Z. Skielec z yńsk i: Archidiecezja warszawska w latach 1818 - 1830. Warszawa 1974 s.168-175. Maszynopis w Dziekanacie Teologicznym i w Bibliotece ATK.

⁴ Ks. H.E. Wycza w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.251-259.

Dla pełności obrazu dotychczasowych opracowań o warszawskiej Akademii Duchownej należy wymienić 4 artykuły encyklopedyczne, jakie kolejno o niej napisano: z 1881 r. w "Encyklopedii wychowawczej"^{4a}, z 1904 r. ks. Leopolda Ły s z k o w s k i e g o w "Podręcznej encyklopedii kościelnej"⁵, z 1910 r. ks. Łukasza J a n o z a k a w "Encyklopedii kościelnej"⁶ i z 1973 r. Ryszarda B e n d e r a w "Encyklopedii katolickiej KUL"⁷. Na tym wyczerpuje się historiografia Akademii.

W tym stanie rzeczy pracę moją musiałem oprzeć głównie na źródłach. Źródeł drukowanych jest niewiele, z czego większość znajduje się w dodatku do pracy ks. Pleszczyńskiego, a mianowicie: Ukaz cesarza Mikołaja I z 4/16 X 1835 r., powołujący do życia Akademię⁸, następnie "Ustawa dla warszawskiej Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej", zatwierdzona przez Radę Administracyjną 13/25/ VII 1836 r., określająca w 10-ciu rozdziałach ustrój uczelni⁹, dalej załączniki do tej "Ustawy": "Instrukcja dla członka świeckiego do składu Zwierzchności Akademickiej wchodząc mającego" i "Etat Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej"¹⁰. W dalszej kolejności 2 brevia pap. Grzegorza XVI "Pastoralis officii" z 2 VI 1837 r., erygujące kanonicznie Akademię i "Ex proximis" z 15 VI 1837 r., zezwalające uczelni nadawać stopnie akademickie¹¹, wreszcie "Przepisy o nadawaniu stopni naukowych w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej", zatwierdzone 28 XII 1846 (9 I 1847) r. przez senatora Storożenkę¹². Z przytoczonych przez Pleszczyńskiego w dodatku do jego książki przemówień okolicznościowych pewne znaczenie źródłowe posiada jedynie "Prelekcja wstępna teologii pasterskiej miana ... 2 X 1862 przez rektora ks. dra Wincentego Popiela", ponieważ jest niejakiem wykładnikiem prowadzonych przezeń wykładów¹³. Do źródeł drukowanych należy również

^{4a} Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka w Warszawie. W: Enc. wychowawcza. T.1. Warszawa 1881 s.147-149.

⁵ T.1/2, s.86-87.

⁶ T.30, wydany w Płocku 14 lat po śmierci redaktora Encyklopedii ks. M.Nowodworskiego, s.265-266 pod hasłem "Warszawa".

⁷ T.1 kol. 211-212.

⁸ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.I-II.

⁹ Tamże, s.II-XIII. Ustawę tę wydrukowali pijarzy w formie broszury w 1837 r., a po raz wtóry wyszła w jęz. polskim i rosyjskim w 1865 r.

¹⁰ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XIV-XV.

¹¹ Tamże, s.XVI-XVII.

¹² Tamże, s.XVIII-XXV.

¹³ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XXXVI-XLIII.

zaliczyć 13 Sprawozdań rektora i wicerektora o stanie Akademii, wygłaszanych podczas uroczystego zakończenia roku szkolnego, publikowanych w "Pamiętniku religijno-moralnym" i w "Przeglądzie katolickim"¹⁴, oraz drukowaną w "Pamiętniku" Kronikę uczelni¹⁵. Jako źródła trzeba potraktować też informacje o profesorach Akademii, zamieszczone każdego roku w Katalogach kleru Archidiecezji Warszawskiej; po raz pierwszy podano skład Akademii w Katalogu na rok 1843.

Zawarty w 1847 r. konkordat między dworem rosyjskim a Kurią Rzymską, a ogłoszony dopiero w 1857 r.¹⁶, nie czyni wzmianki o warszawskiej Akademii. Ponieważ jednak jest w nim mowa o Cesarskiej Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Petersburgu, zwierzchność duchowna w Warszawie próbowała powoływać się na konkordat i w odniesieniu do warszawskiej Akademii, stąd odnośne postanowienia konkordatu można by w pewnym sensie także zaliczyć do interesujących nas źródeł drukowanych.

Niebogate są również źródła rękopiśmienne. Z wyprodukowanych przez kancelarię rektora Akademii akt zachowały się tylko fragmenty, przechowywane obecnie w Archiwum Archidiecezji Warszawskiej (cytuje AAW). Są tam akta osobiste rektora Wojciecha Ossolińskiego i wicerektora Antoniego Marcińskiego, akta dotyczące Biblioteki Akademii, programy wykładów na r. szk. 1863/64 8-u profesorów, księga kontroli osób odwiedzających alumnów 1843 i księga dziennych raportów prefekta i dozorców alumnów od 1861 r. Niepowetowaną stratą jest zaginięcie protokołów Rady Akademii.

Niewiele lepiej przedstawiają się źródła, dotyczące Akademii, w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (cytuje AGAD). Zachowały się jedynie papiery, dotyczące przeniesienia ks. Justyna Borzewskiego z Akademii Duchownej w Petersburgu do warszawskiej Akademii (sygn. 125) oraz w grupie akt: Centralne władze wyznaniowe Królestwa Polskiego (sygn. 377) dokumentacja, narosła w związku ze staraniami o wykłady medycyny popularnej, programy wykładów 10-ciu profesorów na r. szk. 1847/48 i raporty przewodniczącego Zwierzchności Akademii, składane

¹⁴ Z r. 1840/41 - R. 1: 1841 t. 1 s.284-285; 1844/45 - R.5: 1845 t.9 s.353-358; 1845/46 - R.6: 1846 t.11 s.190-195; 1846/47 - R.7: 1847 t.13 s.156-166; 1847/48 - R.8: 1848 t.15 s.13-16; 1848/49 - R.9: 1849 t.17 s.69-80; 1849/50 - R.10: 1850 t.19 s.1-10; 1850/51 - R.11: 1851 t.21 s.175-180, 280-284; 1851/52 - R.12: 1852 t.23 s.178-186; 1853/54 - R.13: 1854 t.27 s.198-201; 1855/56 - R.14: 1856 t.29 s.684-685; 1856/57 - R.17: 1857 t.33 s.188-190; Od 1858 r. nie zamieszczano już w "Pamiętniku" Sprawozdań z zakończenia roku szkol., lecz krótkie o tym informacje w dziale "Kronika kościelna i rozmaitości". Za r. 1865/66 wydrukowano sprawozdanie w Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 31 s. 481-484.

¹⁵ Tamże. Nowa ser. R.19: 1859 t.4 s.188-192; R.20: 1860 t.6 s. 209-211; R.21: 1861 t.8 s.209-213, 680-684; R.22: 1862 t.10 s.88, 196-203, 561-566, 671-673.

¹⁶ Ogłoszono go w Królestwie w "Dzienniku Praw Królestwa Polskiego", t.50: 1857 nr 152.

Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych o stanie uczelni za r. szk. 1846/47, 1847/48 i 1848/49. Każdy raport składa się z pisma przewodniego i 4 załączników: 1) Raport o stanie Akademii z informacjami ogólnymi z przebiegu roku szkolnego, 2) "Stan służby uczących w Akademii", 3) "Stan służby przełożonych" (rektora, wicerektora, bibliotekarza, ojca duchownego, lekarza zakładowego, pracowników administracyjnych), 4) Lista alumnów. W 2-gim załączniku podawano o każdym wykładowcy wiek i lata pracy, wysokość poborów, wykształcenie i stopień naukowy, wykładany przedmiot, ocenę zdolności naukowych, sprawowania i gorliwości w swym zawodzie. W 3-cim załączniku wymieniano wiek, pochodzenie, posiadane ordery, przebieg służby państwowej z wyliczeniem awansów i nagród, znajomość obcych języków, ocenę sprawowania oraz gorliwości i uzdolnień w pracy. W 4-tym załączniku podawano wiek alumnów, stan rodziców, szkoły, w których się uczyli, datę rozpoczęcia studiów w Akademii, ocenę postępu w nauce, sprawowania się, posiadane święcenia, diecezję do której należą. Poza tym są programy wykładów kilku profesorów z r. szk. 1846/47. Wszystkich raportów powinno być do 30-tu i z tyluż lat plany wykładów. Niestety ich brak. Co więcej nic prawie nie zachowało się także z pism przysyłanych przez Zwierzchność Akademii do Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych. Pism tych było bardzo dużo. Korespondencja bowiem napływała z Akademii nie tylko z powodu przedstawiania do nominacji kandydatów na profesorów, ale w związku z całym szeregiem innych, nawet drobnych spraw. Wiadomo przecież już choćby z brzmienia "Ustawy" Akademii, że ani rektorat, ani Zwierzchność Akademii niczego prawie nie mogły załatwić samodzielnie, lecz musiały ze wszystkim odnosić się do rzeczowej Komisji.

W Bibliotece Jagiellońskiej znaleziono wśród papierów po ks. Władysławie Knapińskim nieco notatek z niektórych słuchanych przezeń w Akademii przedmiotów.

Wymienione źródła, drukowane i rękopiśmienne, odnoszą się w swej treści głównie do początków Akademii, jej struktury, uposażenia lokalu, poza tym nieco informacji przynoszą (Raporty) do problemu prowadzonej w Akademii pracy dydaktycznej, lecz nic prawie do działalności pisarskiej profesorów. Główną przeto bazą źródłową w tym względzie jest ich drukowana spuścizna. Staralem się dotrzeć do wszystkich pozycji i na podstawie ich analizy wyrobić sobie sąd o poziomie prac profesorów Akademii i o ich wkładzie do polskiej nauki teologicznej.

Pracę podzieliłem na 2 części. W cz. 1-szej przedstawiłem 30-letnią działalność dydaktyczną i naukową Akademii Duchownej w następującym układzie: W rozdz. 1-szym omówiłem dzieje i strukturę organizacyjną uczelni, w rozdz. 2-gim działalność dydaktyczną, w rozdz. 3-cim popularyzację wiedzy teologicznej, w rozdz. 4-tym osiągnięcia naukowe profesorów. Celowo używam wyrażenia "działalność pisarska" a nie "nau-

kowa", ponieważ - jak zobaczymy - przeważały w dorobku profesorów Akademii pozycje z zakresu literatury religijnej, a nie teologicznej. Kładąc nacisk - zresztą w myśl mego założenia problemowego na dydaktykę i pracę pisarską, uwzględniłem inne sprawy (rozdz. 1-szy) tylko o tyle, o ile to było konieczne dla zrozumienia problemu zasadniczego. Cz. 2-ga pracy, obejmująca słownik bio-bibliograficzny, zawiera życiorysy wszystkich pracowników dydaktyczno-naukowych i wychowawczych Akademii z okresu 30-lecia jej istnienia wraz z bibliografią ich prac drukowanych. Zaznaczam, że do niektórych biografii nie dało się pomimo usilnych poszukiwań zebrać potrzebnego materiału w obszerniejszym zakresie od podanego przez Pleszczyńskiego. Nie mniej w znacznej większości można było życiorysy Pleszczyńskiego uzupełnić nowymi wiadomościami i pomnożyć ich liczbę. Zgrupowanie w osobnej części rozprawy biografii i dorobku naukowego profesorów, z możliwie pełnym zestawem i opisem bibliograficznym każdej pozycji, czego u Pleszczyńskiego brak, pozwoliło uniknąć przeładowania tymi materiałami części 1-szej, a przez to uczynić ją bardziej zwięzłą i przejrzystą. Wydać się to może naśladowaniem wzoru w tylekrotnie cytowanej pracy Pleszczyńskiego, pragnę jednak podkreślić, że w tego rodzaju opracowaniach jak moje stosuje się podobną metodę obecnie coraz powszechniej¹⁷. Nie uwzględniłem w cz. 2-giej pracowników biurowych, ponieważ brak informacji do ich biografii. W zakończeniu starałem się podsumować wyniki mego studium.

Przy omawianiu działalności pisarskiej profesorów i wychowawców uwzględniono nie tylko pozycje ogłoszone przez nich podczas pełnienia obowiązków w Akademii, ale również prace opublikowane przed ich zaangażowaniem oraz po odejściu z uczelni. Po pierwsze ogromnie trudno było przeprowadzić podział w tym względzie, ponieważ nigdy chyba nie dowiemy się, czy te lub inne prace nie powstały wcześniej, a podczas profesury zostały tylko ogłoszone, względnie czy nie napisano ich w okresie profesury, a wydano dopiero po odejściu z Akademii. Po wtóre cała działalność pisarska profesorów ma pewien związek z Akademią. Publikacje bowiem z okresu przed zaangażowaniem w uczelni utworowały ich autorom drogę do Akademii, te zaś które ogłoszono po odejściu też łączą się z uczelnią, bo ich autorowie w Akademii albo startowali, albo rozwinęli się naukowo.

Pragnę na tym miejscu podziękować memu Promotorowi Ks. Prof. dr hab. Eugeniuszowi Wyczawskiemu za kierowanie niniejszą pracą, jak również Ks. dr Janowi Wysockiemu, dyrektorowi Archiwum Archidiecezji War-

¹⁷ Wystarczy przytoczyć dzieło "Historia nauki polskiej". T. 1-2. Wrocław 1970, do którego opracował L. Hajdukiewicz "Dokumentację bio-bibliograficzną", jako tom 6 tego dzieła. Wrocław 1974.

szawskiej oraz Pracownikom Archiwum Głównego Akt Dawnych, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Archidiecezjalnej i Biblioteki Jagiellońskiej za chętne udostępnienie mi swoich zbiorów. Osobne podziękowanie składam Panu Doc. dr hab. Bolesławowi Świdierskiemu, dyrektorowi Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za umożliwienie mi wyjazdów do archiwów i bibliotek oraz na konsultacje z Ks. Promotorem.

Część I

DYDAKTYKA I DZIAŁALNOŚĆ PISARSKA

Rozdział 1

DZIEJE I STRUKTURA ORGANIZACYJNA AKADEMII

Rodowodu warszawskiej Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej należy szukać w Wydziale Teologicznym Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, erygowanego przez Aleksandra I dekretem z 7/19 VII 1816 r., i w utworzonym przez tegoż monarchę 11/23 XI 1823 r. Seminarium Głównym. Akademia bowiem była kontynuatorką obu tych instytucji.

Wydział Teologiczny, zatwierdzony bullą pap. Piusa VII z 3 X 1818 r., a składający się z 6-ciu katedr (teologii dogmatycznej, moralnej, pastoralnej z homiletyką, Pisma św. St. Testamentu, Pisma św. N. Testamentu, historii Kościoła) jeszcze dobrze nie rozwinął swej działalności, gdy na początku 1823 r. zawieszono w nim wykłady na skutek intryg komisarza pełnomocnego przy Radzie Stanu Królestwa Polskiego Mikołaja Nowosilcowa. W celu odizolowania młodzieży duchownej od wolnomysłnych wpływów ze strony kolegów z innych Wydziałów, wyolbrzymianych przez Nowosilcowa, Rada Administracyjna przygotowała projekt utworzenia dla kleryków odrębnego zakładu, po której to myśli Aleksander I powołał do życia wspomniane Seminarium Główne. Otworzył je warszawski arcybp Wojciech Skarszewski 22 IX 1825 r., a więc w 2 lata po dekreście cesarskim, w klasztorze popaulińskim¹.

Dziwna była struktura tego Seminarium. Profesorowie z dziekanem na czele pozostali przy Uniwersytecie, studenci natomiast znaleźli się w Seminarium Głównym, nie związanym z Uniwersytetem, a podlegają-

¹ Zwięzłe, lecz znakomicie, przedstawił dzieje Wydziału Teologicznego Uniw. Warszawskiego i Seminarium Głównego ks. Z. S k i e ł - c z y Ń s k i w rozprawie pt. Archidiecezja warszawska w latach 1818-1830, Warszawa 1974 s.168-175 (maszynopis w Dziekanacie Teologicznym i w Bibliotece ATK). Ze starszej literatury można wymienić: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej. Warszawa 1907 s.14-17; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T.2. Warszawa 1912 s.1-184; Ks. Wł. K w i a t k o w s k i: Początki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego 1816-1826. Wiad. Archidiec. Warsz. R.36: 1952 s.240.

cy zwiernictwu warszawskiego arcybiskupa. Profesorowie pozbawione- go studentów Wydziału Teologicznego przychodzili z wykładami do Semi- narium, lecz stopnie akademickie można było uzyskać nie w Seminarium Głównym, ale tylko na Wydziale. Katedry, program wykładów i 4-letni kurs studiów były w Seminarium Głównym takie same, jak przedtem na Wy- dziale. Ta sama też pozostała liczba miejsc dla studentów w Seminarium co na Wydziale, a mianowicie 40 dla przysyłanych przez biskupów alum- nów ze wszystkich diecezji Królestwa łącznie z unicką eparchią chełm- ską. Studentów tych utrzymywano na koszt rządu, a ponadliczbowi musie- li płacić za pobyt w Seminarium, względnie mieszkać w klasztorach.

Poziom naukowy Wydziału Teologicznego i Seminarium Głównego nie był wysoki, choć przewyższał znacznie seminaria diecezjalne. Profeso- rowie mało poświęcali się pracy naukowej i niewiele publikowali, a wy- kłady prowadzili z wyznaczonych obcych podręczników². Nie mniej kilku- letnia działalność zarówno Wydziału Teologicznego, jak i nieco dłuższa Seminarium Głównego, miała dla Warszawy pewne znaczenie, przygotowała teren pod pracę dydaktyczno-naukową przyszłej Akademii Duchownej. W Warszawie bowiem nie było dotąd wyższej uczelni teologicznej, a tym samym żadnej na tym polu tradycji.

Po stłumieniu przez cara powstania listopadowego cesarz Mikołaj I zniósł w 1831 r. Uniwersytet Warszawski, w tym także symbolicznie już tylko istniejący Wydział Teologiczny. Pozostało wszakże niezłączo- ne z Uniwersytetem Seminarium Głównie. Wprawdzie wykładali w nim nadal profesorowie Wydziału Teologicznego, ale przez jego kasatę straciło Seminarium Głównie dotychczasową nadbudowę akademicką. Wykładowcy utra- cili charakter profesorów uniwersyteckich i ustała możliwość nadawania stopni akademickich. Ten stan przejściowy nie trwał jednak długo. Wszyscy zdawali sobie sprawę, tak czynniki kościelne jak i rządowe, z potrzeby istnienia w kraju akademickiej szkoły teologicznej dla kształcenia na wyższym poziomie pewnego zastępu księży, z którego można by dobierać następnie biskupów, członków konsystorza, wykładow- ców w seminariach duchownych. W rządzie Królestwa brano pod uwagę je- szcze dodatkowy motyw. Istnienie w kraju takiej szkoły zlikwidowałoby automatycznie wszelkie próby wysyłania zdolniejszych duchownych na studia do uczelni zagranicznych. Toteż Rada Administracyjna Królestwa w porozumieniu z kolejnymi wikariuszami kapitulnymi³ archidiecezji warszawskiej ks. Adamem Paszkiewiczem (1831-1833) i ks. Pawłem Stra-

² Ks. Z. S k i e ł c z y ń s k i: Archidiecezja warszawska ..., s. 174-175.

³ Od śmierci arcybpa Jana Pawła Woronicza w 1829 r. do objęcia archidiecezji przez arcybpa Stanisława Choromańskiego w 1838 r. rzą- dzili wikariusze kapitulni, nazywani też administratorami archidiece- zji. Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęśny Feliński 1822-1895. Warszawa 1975 s. 131, 199.

szynskim (1833-1837) zaczęła przygotowywać projekt samodzielnej wyższej szkoły teologicznej w Warszawie. Precedens na tym odcinku istniał już w Imperium Rosyjskim. Mianowicie w 1834 r. powołano do życia w Wilnie Akademię Duchowną w miejsce zniesionego w 1832 r. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wileńskiego⁴. Gdy projekt był gotów, cesarz Mikołaj I erygował dekretem z 4/16 X 1835 r. Rzymsko-Katolicką Akademię Duchowną w Warszawie⁵.

Nie od razu dokonano otwarcia nowej uczelni. Dopiero 13/25 VII 1836 r. Rada Administracyjna zatwierdziła "Ustawę dla warszawskiej Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej", w której w 10-ciu rozdziałach została szczegółowo ujęta struktura uczelni⁶. Rok później dał jej kanoniczną erekcję i prawo nadawania stopni akademickich pap. Grzegorz XVI przez breve "Ex proximis litteris" z 15 VI 1837 r.⁷. Poza tym przygotowywano dla Akademii lokal w zabudowaniach franciszkańskich przy ul. Zakroczymskiej. Patronem Akademii został św. Jan Kanty, wyznaczony pismem Grzegorza XVI "Pastoralis Officii Nostri" z 2 VI 1837 r.⁸. Otwarcia Akademii dokonał warszawski arcybiskup Stanisław Choromański podczas uroczystej inauguracji 9 II 1837 r. w obecności namiestnika Królestwa Iwana Paskiewicza, generałów i wyższych urzędników wszystkich resortów, kapituły katedralnej, nowomianowanego rektora ks. Wojciecha Ossolińskiego i profesorów oraz alumnów⁹. Przy tej okazji Choromański i Ossoliński wygłosili mowy, mocno zaprawione serwilizmem wobec cara i namiestnika¹⁰.

Władzami Akademii Duchownej były w myśl wspomnianej "Ustawy": Zwierzchność Akademii oraz Rada Akademii. W skład pierwszej wchodził: arcybiskup warszawski względnie sede vacante wikariusz kapitulny jako prezes, 2 członków kapituły katedralnej, wyznaczonych przez arcybiskupa, 1 z asesorów duchownych przy Komisji Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego oraz członek świecki, cieszący się pełnym zaufaniem rządu. Dwóch ostatnich mianował dyrektor główny wyżej wspomnianej Komisji. Podczas gdy wszyscy członkowie posiadali na se-

⁴ Ks. J. K u r c z e w s k i: Biskupstwo wileńskie. Wilno 1912 s. 351-352.

⁵ Dekret Mikołaja I z 4/16 X 1835 r. drukowany w dodatku do pracy P l e s z c z y ń s k i e g o: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.I-II.

⁶ Druk ulotny. Warszawa 1837.

⁷ Breve to wydał P l e s z c z y ń s k i w swej pracy: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XVI.

⁸ T e n ż e: wydał i to breve, s.XVII.

⁹ Sprawozdanie z inauguracji pióra ks. Adama S z e l e w s k i e g o przedrukował P l e s z c z y ń s k i w swej pracy: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.21-22.

¹⁰ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XXV-XXXI.

sjach Zwierzchności tylko głos doradozy, członek świecki miał głos stanowczy, on też miał obowiązek informować o wszystkim wymienionego dyrektora głównego. Pierwszym członkiem świeckim był zastępczo Wincenty Kozłowski, naczelnik wydziału wyznań i oświaty w KRWRiOP, potem w latach 1839 - 1847 wizytator szkół, redaktor i wydawca "Pamiętnika religijno - moralnego", Antoni Hlebowicz. Po jego śmierci w 1847 r. funkcję tę pełnili kolejno: naczelnik Wydziału w Komisji Rządowej SWDiOP Antoni Kamiński, Wojciech Skowroński, pozostający na tymże stanowisku i krótko Leopold Sumiński¹¹. Obowiązkiem Zwierzchności był nadzór nad prawidłową administracją funduszami uczelni oraz nad kierunkiem kształcenia i wychowania studentów, czy mianowicie odpowiada on przepisom kościelnym i państwowym. Raz w roku dokonywała Zwierzchność przez wyznaczonych delegatów wizytacji Akademii i składała raport o jej stanie Radzie Wychowania Publicznego¹².

W skład Rady Akademii wchodził: rektor, wicerektor oraz 3 profesorów radnych. Rektora mianował cesarz spośród 2 kandydatów, zatwierdzonych przez wspomnianego wyżej dyrektora głównego Komisji Rządowej SWDiOP, a wybranych przez Zwierzchność Akademii spośród profesorów Akademii i wskazanych kapłanów przez biskupów po 1 z każdej diecezji. Wicerektor otrzymywał nominację na wniosek Zwierzchności Akademii od dyrektora głównego. Trzech innych członków Rady powoływał również dyrektor główny na wniosek Zwierzchności. W zakres kompetencji Rady wchodziły mniej więcej te same sprawy, które w dzisiejszych wyższych uczelniach należą do senatu i rady wydziału, razem wziętych, z tym że w bardzo wielu wypadkach musiano się odnosić do Zwierzchności Akademii i do dyrektora głównego Komisji Rządowej SWDiOP¹³.

Rektor był przełożonym całej społeczności akademickiej i łącznikiem między uczelnią a Zwierzchnością Akademii i biskupami, miał obowiązek czuwać nad tokiem studiów, wykonywać uchwały Rady Akademii oraz reprezentował Akademię na zewnątrz¹⁴.

Pierwszym rektorem został ks. Wojciech Ossoliński, kapłan diecezji podlaskiej, od 1829 r. profesor Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, a potem Seminarium Głównego. Położył on duże zasługi około organizacji uczelni i nadania jej w trudnych ówczesnych warunkach naukowo-kadrowych odpowiedniego poziomu dydaktyczno-naukowego

¹¹ M. B u r b i a n k a: Hlebowicz Antoni Bolesław. W: Pol. słownik biogr. T.9 s.540-541; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.164; J. K u c h a r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Warszawa 1914 s.427-428.

¹² Ustawa ..., § 8, 9, 78-83. - Zachowały się niektóre raporty (z r. szk. 1846/47 i 1847/48) w AGAD Sygn. 377 s.267-270, 285-304, 329-332, 354, 539, 644-645.

¹³ Ustawa ..., § 10-13, 18-21.

¹⁴ Tamże, § 9, 21.

i dobrego kierunku wychowawczego odnośnie do studentów¹⁵. W czasie choroby i bezpośrednio po śmierci Ossolińskiego, a więc w latach 1841/42 zastępował rektora dziekan kapituły warszawskiej, ofiował z czasów arcybpa Choromańskiego, niebawem carski nominat na sufragana łowickiego (nie otrzymał zatwierdzenia papieskiego) ks. Antoni Kotowski¹⁶. W 1842 r. dostał się na to stanowisko ks. Bonawentura Butkiewicz, kapłan diecezji sejneńskiej i zajmował je przez 18 lat, tj. do stycznia 1861 r. Karierowicz, usiłujący serwilizmem pozyskać łaski wyższych urzędników carskich, po kilka lat nieobecny w Warszawie, mało zajmował się Akademią, toteż za jego długiego urzędowania obniżył się poziom uczelni¹⁷.

Arcybpa Z.Sz.Feliński, nie chcąc dopuścić do wprowadzenia na stanowisko rektora podobnej do Butkiewicza kreatury, począł zabiegać o zmianę procedury przy nominacji rektora. Zawarty w 1847 r. przez dwór rosyjski z Rzymem konkordat przyznawał prawo nominacji rektora w Petersburskiej Akademii Duchownej miejscowemu (mohylewskiemu) metropolicie po skonsultowaniu się z Radą Akademii. W analogiczny sposób usiłował Feliński doprowadzić obecnie do nominacji ks. Wincentego Popiela z diecezji kielecko-krakowskiej na rektora warszawskiej Akademii. Władze państwowe, choć przychylne w tym czasie arcybiskupowi, nie chciały się na to zgodzić, ponieważ pomimo istnienia konkordatu nie został cofnięty przez cesarza odnośny paragraf z akademickiej "Ustawy", według którego dokonywano dotąd nominacji. Sprawę rozstrzygnięto w ten sposób, że Popiela mianowano nie rektorem, ale pełniącym obowiązki rektora, samo zaś prawne załatwienie kwestii odłożono na później. Rektorat ks. Popiela, charakteryzujący się inspirowanym przez arcybpa Felińskiego odrodzeniem uczelni, trwał krótko, bo tylko od 11 IV 1862 r. do końca czerwca 1863 r., tzn. do chwili objęcia przezeń biskupstwa płockiego¹⁸.

Po Popielu upatrzył arcybpa Feliński na stanowisko rektora bardzo gorliwego ks. Henryka Kossowskiego, kapłana diecezji kamienieckiej, ostatnio kapelana Uniwersytetu i proboszcza w Dorpacie i próbował wprowadzić go na nie w podobny sposób jak Popiela. Na skutek trudności, czynionych przez wikariusza kapitulnego mohylewskiego bpa Staniew-

¹⁵ Zob. biografię Ossolińskiego w cz. 2 nr 38.

¹⁶ Ks. Antoni Kotowski wystąpił jako zastępca rektora 14 VII 1841 r. podczas zakończenia r. szk. 1840/41, następnie 21 IX tegoż roku podczas otwarcia r. szk. 1841/42, dalej 14 VII 1842 r. podczas zakończenia tegoż roku szkolnego i 22 IX podczas rozpoczęcia r. szk. 1842/43. W tym ostatnim dniu ogłosił, że rektorat obejmuje ks. Butkiewicz. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.284-285; R.2: 1842 t.3 s.263-270, 475-478.

¹⁷ Zob. biografię Butkiewicza w cz.2 nr 6.

¹⁸ Ks. H.E. W y o z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.255. Zob. też biografię Popiela w cz.2 nr 42.

skiego przy zwolnieniu Kossowskiego z probostwa w Dorpacie i z powodu wywiezienia z Warszawy Felińskiego, nominację na rektora otrzymał Kossowski dopiero 7 X 1863 r. Jako rektor położył główny nacisk nie na naukowe, ale na religijne kształcenie studentów, w Akademii bowiem chciał widzieć przede wszystkim zakład wychowawczy. Rektorem był do chwili kasaty uczelni w 1867 r.¹⁹. Trzeba zaznaczyć, że przy wysuwaniu kandydatur Popielą i Kossowskiego zupełnie o ich w przekazach źródłowych o udziale w tych aktach biskupów Królestwa i członków Zwierzchności Akademii. Działał tu sam metropolita, zresztą w myśl "Ustawy" przewodniczący tej Zwierzchności.

Do obowiązków wicerektora należało według "Ustawy" zastępowanie rektora w czasie jego nieobecności, poza tym nadzór nad prowadzeniem się alumnów²⁰. Pierwszym wicerektorem był ks. Józafat Szczygielski, kapłan archidiecezji warszawskiej, który jednak pełnił w/w funkcję bardzo krótko, od otwarcia Akademii do 30 IX 1837 r. Powodem jego odejścia było objęcie przezeń kierownictwa Instytutu Głuchoniemych²¹. Po Szczygielskim otrzymał posadę wicerektora kapłan spoza grona profesorskiego ks. Benedykt Wyszyński, też z archidiecezji warszawskiej. Był to ksiądz bardzo przykładowego życia, stąd popularny wśród studentów. Niewygodny był jednak dla rektora Butkiewicza, który wszystko robił, by ten ustąpił. Tak też się stało. W 1844 r. odszedł Wyszyński na własne żądanie, nie widząc możliwości współpracy z Butkiewiczem²². Przejściowo, bo tylko przez 2 lata pełnił funkcję wicerektora ks. Wincenty Orzeszkowski z diecezji płockiej, także powołany spoza grona profesorskiego. Otrzymał w 1846 r. katedrę teologii moralnej, zrzekł się wicerektorstwa²³.

Teraz wprowadził rektor Butkiewicz na urząd wicerektora podobnego sobie karierowicza ks. Franciszka Szydoczyńskiego, kapłana diecezji lubelskiej. Szydoczyński, nie odznaczający się zbytnią gorliwością kapłańską, zato niemal bałwochwalczo czczący cara, usiłował wszczepić w alumnów bezwzględność uległość i szacunek dla władzy carskiej i jej "najwyższych zarządzeń". O ich poziom moralny nie dbał. Podczas długich nieobecności Butkiewicza rządził Akademią. Ustąpił z posady w 1862 r. pod presją arcybpa Felińskiego²⁴.

Na opróżnione przez ks. Szydoczyńskiego miejsce arcybpa Feliński uzyskał dość łatwo nominację dla ks. Antoniego Marcińskiego, kapłana archidiecezji warszawskiej, wprowadzonego w 1858 r. do Akademii w cha-

¹⁹ Zob. biografię Kossowskiego w cz.2 nr 21.

²⁰ Ustawa ..., § 14, 51, 52, 54 - 56.

²¹ Zob. biografię Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

²² Zob. biografię Benedykta Wyszyńskiego w cz.2 nr 62.

²³ Zob. biografię Orzeszkowskiego w cz.2 nr 37.

²⁴ Zob. biografię Szydoczyńskiego w cz.2 nr 57.

rakterze ojca duchownego alumnów. Marciński był światłym i bardzo gorliwym kapłanem. Zarzucił system bezpośredniej kontroli alumnów, a urabiał ich raczej własnym przykładem i głoszonymi w niedziele i święta konferencjami. Z powodu jednak nieprzystępności nie zyskał wśród nich popularności²⁵.

W sprawowaniu kontroli nad prowadzeniem się alumnów pomagali wice-rektorowi tzw. dozorczy. "Ustawa" akademicka polecała Radzie Akademii wybrać dozorców spośród celujących studentów, jednego na 10 - 15 alumnów, którzy mieli każdego dnia składać wicerektorowi pisemny raport o sprawowaniu się powierzonych ich opiece kolegów. I faktycznie w 1837 r. takich dozorców ustanowiono, dając najstarszemu z nich tytuł prefekta. Instytucja dozorców utrzymała się do końca rektoratu Butkiewicza. Ogół alumnów krzywo patrzył na to zarządzenie, stąd składane raporty były raczej tylko formalnością i nie obciążały w zasadzie kolegów, choć dla charakterów słabych wśród dozorców dawały okazję do niekoleżeńskich nieraz kroków. Za rektorstwa Popiela i Kossowskiego istniał tylko prefekt dla kursów starszych i dziekan dla młodszych, którzy wszakże przestali składać raporty, a byli tylko łącznikami między przełożonymi i studentami. Za Popiela prefekta i dziekana studenci sami wybierali, za Kossowskiego on ich mianował. Nadmienić jeszcze trzeba, że Rada Akademii postanowiła w 1837 r., aby listy alumnów były czytane przez wicerektora i opatrywane pieczęcią Akademii. Za rektoratu Popiela i Kossowskiego poczta studentów przechodziła przez ręce wicerektora, lecz nie była przezeń otwierana²⁶.

Do Rady Akademii powoływano profesorów starszych stażem i zasłużonych, jako że łączył się z tą funkcją dodatek 1000 złp rocznie. Dzięki zapiskom w katalogach duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej znamy skład Rady z lat 1847-1864. W 1846 i 1847 r. figurował tylko 1 członek Rady ks. Adam Szelewski, oczywiście obok rektora i wicerektora, którzy wchodziłi do niej z urzędu. W latach 1848 - 1851 był już obok Szelewskiego ks. Franciszek Lüdicke, w 1852 r. znowu był sam Szelewski, w 1853 Szelewski i ks. Wincenty Orzeszkowski, w latach 1855 - 1860 obok Szelewskiego i Orzeszkowskiego ks. Leon Topolski, w latach 1861 - 1862 Orzeszkowski, ks. Józafat Szczygielski i ks. Melchior Buliński, w 1863 - 1864 Orzeszkowski, Buliński i ks. Michał Nowodworski²⁷. Jak widać nie zawsze przestrzegano przepisu "Ustawy" o 3 członkach Rady Akademii.

²⁵ Zob. biografię Marcińskiego w cz.2 nr 32.

²⁶ Ustawa ..., § 53; AAW Sygn. F.6.22 Księga dziennych raportów składanych ... o alumnach przez prefekta i dozorców alumnów. Rok szk. 1860/61. Z innych lat nie zachowały się tego rodzaju zapiski. - Ks. A. P l e s z o z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.33-35.

²⁷ Catalogus-cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1846, s.15; Toż z lat 1847-1864.

W gospodarczym zarządzie Akademią miał rektor do pomocy świeckiego prowizora, którym był Wiktor Raczyński, a od 1860 r. Aleksander Sroczyński. Prowizor czuwał nad stanem budynków Akademii, zaopatrywał akademicką kuchnię w wiktuały, alumnów w odzież, starał się o opał, miał nadzór nad zatrudnionymi w Akademii pracownikami fizycznymi. Kancelarią rektora kierował sekretarz, którym w 1837 r. został Jan Tadeusz Zaniewicz, a po jego odejściu Teofil Sierociński. Zatrudniano poza tym w rektoracie 1 lub 2 kancelistów; istniały dla nich 2 etaty. Był jeszcze rządcą domu, zwany murgrabią²⁸.

Budżet Akademii był stały, tzn. raz jej przyznany nie mógł być przekroczony w żadnym roku. Wynosił 166.600 złp rocznie. Jego szczegółowe pozycje kształtowały się następująco: Roczna pensja rektora wynosiła 8.000 złp, wicerektora - 4.000 złp, pensje roczne 8 profesorów teologii i 1 filozofii po 6.000 złp dla każdego, pensje 2 profesorów przedmiotów świeckich po 3.000 złp dla każdego, pensje 2 lektorów po 1.000 złp dla każdego, bibliotekarza - 600 złp, pensja ojca duchownego - 2.000 złp, prowizora - 2.600 złp, sekretarza - 1.800 złp, 2 kancelistów po 1.000 złp dla każdego, rządcy domu - 800 złp, wydatki na książki do biblioteki i podręczniki dla alumnów 6.000 złp, na materiały piśmienne 500 złp, na utrzymanie 40 alumnów po 1.200 złp na każdego, na lekarza 1.800 złp, na lekarstwa 1.200 złp, na płace dla pracowników fizycznych 3.600 złp, na ich wyżywienie 3.300 złp, na opał i światło 5.800 złp, na utrzymanie zabudowań i podatki 9.200 złp. W budżecie tym uderza zbyt niskie uposażenie bibliotekarza, 3 razy niższe od pensji sekretarza. Bezpłatne mieszkanie w gmachu Akademii posiadali: rektor, wicerektor, ojciec duchowny, prowizor, rządcą domu i służący²⁹. Kiedy z biegiem czasu doszło do utworzenia 2 nowych katedr (medycyny popularnej oraz historii naturalnej, fizyki, chemii i astronomii) wówczas władze rządowe zwiększyły budżet na pensje dla nowych profesorów.

Utrzymanie alumnów obejmowało ich wyżywienie oraz sprawianą im odzież, a więc bieliznę, sutannę z pelerynką, nakrycie głowy, obuwie, na zimę watowany długi kaftanik pod sutannę zwany maszturką. Otrzymywali też po 6 rubli na wyjazd wakacyjny. W pewnych okresach za rektoratu ks. Butkiewicza studenci narzekali na lichy wikt, za Popiela i Kossowskiego byli zeń zadowoleni³⁰.

²⁸ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.164; Catalogus cleri ... Archidieceesis Varsaviensis 1847, s.9; Toż za lata 1848 - 1864.

²⁹ Etat Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej, podpisany przez p. o. sekretarza stanu A. Zaborowskiego. W: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XV.

³⁰ Tamże, s.55.

Rada Administracyjna Królestwa Polskiego, zarządzająca warszawską Akademię Duchowną w wykonaniu dekretu erekcyjnego Mikołaja I, powołała w niej 11 katedr i 2 lektoraty, a mianowicie:

- 1) katedrę hermeneutyki, archeologii biblijnej, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego,
- 2) k. hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i j. greckiego,
- 3) k. egzegezy biblijnej,
- 4) k. teologii dogmatycznej,
- 5) k. teologii moralnej i pastoralnej,
- 6) k. prawa kanonicznego,
- 7) k. historii St. i N. Testamentu łącznie z rysem historii powszechnej i historii kościelnej,
- 8) k. patrologii i homiletyki³¹ z uwzględnieniem historii literatury polskiej, o ile ta wchodzi w zakres wymowy kaznodziej-skiej,
- 9) k. filozofii i jej historii,
- 10) k. języka i literatury łacińskiej i greckiej,
- 11) k. języka i literatury rosyjskiej oraz lektoraty j. francuskiego i niemieckiego.

Oprócz teologii pastoralnej i homiletyki wszystkie przedmioty miały być wykładane po łacinie. Dwie ostatnie katedry i lektoraty mogli prowadzić profesorowie i wykładowcy świeccy³².

W układzie katedr uderza znaczne rozbudowanie nauk biblijnych ze szkodą takich dyscyplin jak teologia pastoralna, historia Kościoła, homiletyka, które miały być wykładane łącznie z innymi przedmiotami. Nie doceniono filozofii, dla której przeznaczono tylko jedną katedrę. Jest znamienne, że pozwolono uwzględniać przy wykładzie homiletyki historię literatury polskiej. Ten nienajlepszy rozkład katedr spowodował, że w praktyce trochę inaczej wyglądały wykładane przedmioty.

Przed wszystkim nigdy nie było równocześnie 3 profesorów do nauk biblijnych pomimo istnienia 3 katedr. Przedmioty biblijne wykładało zawsze tylko 2 profesorów, dzieląc je między siebie w następujący sposób: Jeden profesor wykładał hermeneutykę i introdukcję do ksiąg St. Testamentu, egzegezę biblijną i j. hebrajski, drugi zaś hermeneutykę

³¹ Warto zaznaczyć, że jedną katedrę dla patrologii i homiletyki utworzono również na erygowanym po I wojnie światowej Wydziale Teologicznym Uniw. Warszawskiego, co by dowodziło silnego zakorzenienia się tu dawnej tradycji. Zob. Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologii Katolickiej Uniw. Józefa Piłsudskiego w Warszawie za rok akad. 1936/37. Warszawa 1938 s.6, 24. Oddzielne katedry dla obu przedmiotów utworzono dopiero w Akademii Teologii Katolickiej. Ks. E. S t a n u l a: [Kierunek historii Kościoła] b. Patrologia. W: XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa 1954-1976. Warszawa 1976 s.148.

³² Ustawa ... § 35-36.

i intrudukcję do ksiąg N. Testamentu, archeologię i j. grecki. Dopiero w 1862 r. naukę obu języków biblijnych przejął lektor Celestyn Dinsart³³. Co było powodem, że nie angażowano trzeciego profesora, trudno ustalić. Początkowo - być może - istniały trudności z wyszukaniem odpowiedniego kandydata, a od 1852 r. wakujący etat przejął dla siebie wicerektor Szydoczyński jako wynagrodzenie za podjęte przezeń wykłady teologii pastoralnej. Ta ostatnia bowiem dyscyplina była złączona w myśl "Ustawy" z teologią moralną, lecz profesorowie moralisci jej nie wykładali. Ponieważ jednak naukę tę uważano w całokształcie wykształcenia teologicznego za ważną, począł ją wyklądać rektor Butkiewicz, nie wiadomo tylko, czy z własnej inicjatywy, czy pod naciskiem Zwierzchności Akademii. W 1862 r. odstąpił wykłady teologii pastoralnej wicerektorowi Szydoczyńskiemu, doprowadzając do utworzenia z wolnego etatu biblijnego samodzielnej katedry teologii pastoralnej. Szydoczyński został przy niej profesorem zwyczajnym³⁴. W tej sytuacji liczba katedr pozostała niezmienną.

Inaczej nieco miała się rzecz z mocno skomplikowaną, 7-mą katedrą w podanym wyżej wykazie. Piastujący ją profesor wyklądał w zasadzie tylko historię Kościoła z uwzględnieniem, przynajmniej w podawanych programach wykładów, historii powszechnej. Dopiero w 1849 r. poleciła Rada Akademii wyklądać historię powszechną³⁵. Pomijał natomiast zupełnie historię St. i N. Testamentu.

W 1850 r. doszło do utworzenia 12-tej katedry, medycyny popularnej. Od 1848 r. lekarz Akademii dr Józef Stankiewicz bezpłatnie prowadził wykłady z higieny i medycyny pasterskiej. Fakt ten dał podstawę do wystarania się dlań dodatkowej pensji profesorskiej i utworzenia formalnej katedry tego przedmiotu³⁶.

Jeżeli powstanie tej katedry było zasadne ze względu na uzupełnienie wykształcenia studentów w zakresie duszpasterskim, to całkiem niezrozumiałe było powołanie do życia w 1856 r. w szkole teologicznej katedry historii naturalnej (tzn. przyrody), fizyki, chemii i astronomii. Nie wiemy, kto o nią zabiegał. Być może, że sam kandydat, a potem jej kierownik ks. Józef Wyszyński z archidiecezji warszawskiej, znany w Warszawie ze swych zbiorów ornitolog, cieszący się wyrobiony-

³³ Zob. biografie w cz.2: Gierwatowskiego nr 13, Krupińskiego nr 23, Przybylskiego nr 44, Rzewuskiego nr 45, Jażdżewskiego nr 18, Szymyńskiego nr 58, Wnorowskiego nr 61, Przewłockiego nr 43, Nowodworskiego nr 35, Borzewskiego nr 4.

³⁴ *Catalogus cleri ... Archidiecesis Varsaviensis 1860* s.14; *Toż na rok 1862*, s.15; *Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ...*, s.120.

³⁵ Zob. biografie w cz.2: Szarkiewiczza nr 52 i Bulińskiego nr 5.

³⁶ Zob. biografie Stankiewiczza w cz.2 nr 51; *Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ...*, s.158.

mi stosunkami w sferach wpływowych. Tak więc liczyła odtąd Akademia 13 katedr. W 1863 r. Wyszyński został aresztowany, jego wykładów jednak, obniżonych ostatnio z sugestii arcybpa Felińskiego z 6 do 2 godzin tygodniowo, nikt zastępczo nie prowadził aż do kasaty uczelni³⁷.

W 1863 r. utworzono w Akademii jeszcze jedną katedrę, teologii fundamentalnej, lecz nie przez uzyskanie dla niej nowego etatu, ale przez skasowanie katedry teologii pastoralnej. Potrzebę teologii fundamentalnej w dotychczasowym programie nauk w Akademii dostrzegał zarówno nowy od 1862 r. arcybp Feliński, jak i powołany przezeń rektor Popiel, odpowiedniego zaś kandydata do jej nauczania upatrzyli obaj w ks. Zygmuncie Golianie z Krakowa. Do pokonania były dwie trudności: zdobycie dla niego uposażenia i takie wygoszodarowanie dlań godzin wykładowych, by dodatkowo nie obciążały one studentów. O uzyskaniu nowego etatu nie było mowy, toteż zniesiono katedrę teologii pastoralnej, a Popiel, posiadający wysokie pobory rektorskie, zobowiązał się ją wykładać bez dodatkowej pensji. Uzyskany w ten sposób etat przeznaczono dla profesora teologii fundamentalnej. Warszawskie władze rządowe, zaabsorbowane wówczas sprawą powstania (styczniowego) na zmiany te zgodziły się. Drugi problem rozwiązano w ten sposób, że zmniejszono godziny wykładów historii naturalnej ks. Józefa Wyszyńskiego z 6 do 2. Popiel planował nawet całkowitą likwidację katedry Wyszyńskiego jako niepotrzebnej na studium teologicznym, lecz nie odważono się tego uczynić ze względu na wielką popularność w Warszawie tego profesora³⁸.

Kandydatów na profesorów wyszukiwała Zwierzchność Akademii, a dyrektor główny Komisji Rządowej SWDiOP udzielał im nominacji. Wybierano kapłanów znanych z nauki, albo przynajmniej bardzo świątłych. Pierwszeństwo mieli kandydaci ze stopniami naukowymi. Jednakże do czasów arcybpa Felińskiego (od 1862 r.) do rzadkości należeli profesorowie ze stopniem doktora lub magistra. Najczęściej posiadali tylko stopień kandydata lub byli w ogóle bez stopnia akademickiego. Jeżeli zachodziły wątpliwości co do kwalifikacji kandydata, mianowano go niejako na próbę zastępcą profesora lub adiunktem z odpowiednio niższymi poborami. We wszystkich innych wypadkach mianowano ich od razu profesorami stałymi czyli zwyczajnymi. Katedry obsadzano drogą konkursu, tzn. otrzymywał katedrę ten, kto napisał najlepszą rozprawę na wskazany temat. Konkurs ogłaszał rektorat w prasie z podaniem tematu rozprawy i terminu (od 3 - 6 miesięcy) jej oddania. Wybrana Komisja profesorów oceniała nadesłane prace, a tego kto napisał najlepszą, Zwierzchność Akademii przedstawiała dyrektorowi głównemu do nominacji. Aby nie

³⁷ Zob. biografię Józefa Wyszyńskiego w cz.2 nr 63.

³⁸ Ks. W. P o p i e l: Pamiętniki. T.1. Wyd. ks. J.Urban. Kraków 1915 s.27-28. Zob. też biografię Goliana w cz.2 nr 14.

było nadużyć, rozprawy podpisywano nie nazwiskami ich autorów, ale jakimiś wybranymi znakami, a w zapieczętowanych kopertach podawali autorzy, do kogo dany znak należy. Koperty otwierano dopiero po ocenie rozpraw. Dla przykładu przytocza się tematy rozpraw konkursowych: Na katedrę St. Testamentu w 1858 r.:

De sacra Hebraeorum poesi, ubi de natura huius poeseos in genere, de forma, de varia ipsius specie variis in libris Antiqui Foederis et deinde commodis, quae ex bene perspecta natura et forma huius poeseos obtinentur.

Na katedrę prawa kanonicznego w 1860 r.:

Quasnam vicissitudines subit in Polonia ius canonicum commune a Miecislao I usque ad nostra tempora.

Na katedrę teologii dogmatycznej w 1862 r.:

*Sacrificium tum Veteris tum Novae Legis natura mutuaque utriusque ad invicem ratio*³⁹.

Przyjęty kandydat miał jeszcze obowiązek wygłosić wobec Rady Akademii próbny wykład. Ta procedura, przypominająca dzisiejsze habilitacje, dawała większe gwarancje doboru na katedry ludzi odpowiednich⁴⁰.

Na studia do Akademii przyjmowano kleryków po ukończeniu 2 lat nauki w seminarium duchownym. Kurs nauk w Akademii trwał 4 lata. Na I i II roku wykładano filozofię, introdukcję do ksiąg St. i N. Testamentu, hermeneutykę, archeologię biblijną, j. hebrajski i grecki, historię Kościoła, język i literaturę łacińską i grecką, język i literaturę rosyjską oraz prowadzono lektoraty j. francuskiego i j. niemieckiego, od 1856 - 1863 jeszcze historię naturalną i od 1863 r. teologię fundamentalną. Na roku III i IV uczono egzegezy biblijnej, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii pastoralnej, patrologii i homiletyki, prawa kanonicznego, od 1850 r. medycyny popularnej. Hermeneutykę, obie introdukcje i archeologię wykładano w przeciągu jednego roku, wszystkie inne przedmioty w ciągu 2 lat. Dwa pierwsze lata studiów nazywano oddziałem niższym lub pierwszym, dwa następne oddziałem wyższym lub drugim⁴¹.

W każdej wyższej uczelni biblioteka stanowi podstawowe zaplecze dla pracy naukowo-dydaktycznej profesorów i służy rozszerzeniu i pogłębieniu wiedzy studiującej młodzieży. Takie założenia leżały rów-

³⁹ Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.18: 1858 t.2 s.329-334; R.20: 1860 t.6 s.544-546 oraz ks. H.E. Wy c z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.256. - Zapowiedzi konkursów na inne jeszcze katedry podano w Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.18: 1859 t.3 s.446-449 - na katedrę patrologii i homiletyki, w Prz. katol. R.1: 1863 nr 52 s.828 - na katedrę teologii moralnej i tamże R.3: 1865 nr 24 s.381, nr 25 s.397, nr 26 s.414 - na tę samą katedrę.

⁴⁰ Ustawa ..., § 25 - 27; Dz. powsz. R. 1862 nr 140; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.63.

⁴¹ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.63.

niez u podstaw gromadzenia księgozbioru w warszawskiej Akademii Duchownej. Powstał on z biblioteki byłego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. "Ustawa" akademicka mówiła o bibliotece: "Pod głównym nadzorem rektora zostaje Biblioteka, zarządza nią bibliotekarz, którego Rada Akademii wybiera z osób do Akademii należących, a Zwierzchność Akademii zatwierdza. Bibliotekarzowi Zwierzchność Akademii szczegółową wyda instrukcję względem utrzymania biblioteki w porządku i całości, postanowi oraz przepisy tyczące się udzielania książek profesorom i alumnom". Rada Akademii miała przedstawiać Zwierzchności potrzeby biblioteki⁴². Roczny budżet biblioteki łącznie z kwotą na zakup podręczników dla studentów wynosił - jak już zaznaczono - 6.000 złp. Czy i jakie przepisy szczegółowe wydała Zwierzchność Akademii dla biblioteki, nie udało się stwierdzić. Wiadomo tylko, że księgozbiór wzrastał bardzo powoli, co tłumaczy się niezbyt wysokim jego budżetem.

Biblioteka nie posiadała stałego i fachowego kierownictwa. "Ustawa" orzekała, że bibliotekarza należy powołać z osób należących do Akademii, a przewidziane w budżecie jego uposażenie - 600 złp rocznie - było chyba traktowane jako dodatek do pensji zasadniczej, pobieranej z innego tytułu. Na pierwszego bibliotekarza powołano wicerektora ks. Józafata Szczygielskiego, który jednak w niedługim czasie zrzekł się tego stanowiska. Po Szczygielskim żaden z profesorów nie chciał przyjąć opieki nad bibliotekę, z zewnątrz zaś nikt nie kwapił się na tę posadę z powodu niskiego uposażenia. Toteż powoływano na bibliotekarzy osoby z przypadku: ks. Wojciecha Siennickiego, proboszcza w Strzegocinie, który przebywając w Warszawie w latach 1837 - 1843 dla dopilnowania procesu w sprawie swego beneficjum, miał wolny czas i przyjął tę posadę, czy potem ks. Jana Hacketta i Kazimierza Krupskiego; tego ostatniego w charakterze zastępcy bibliotekarza. Irlandczyk Hackett był bibliotekarzem od 1843 - 1849, a Krupski od 1855 - 1856. W latach 1846 - 1855 nie było bibliotekarza, kiedy bowiem - jak pisze ks. Pleszczyński - powołano po śmierci Krupskiego w 1856 r. na tę posadę ks. Michała Nowodworskiego, biblioteka była pozbawiona kierownika przez 10 lat. Opiekował się nią wtedy wicerektor Szydoczyński⁴³. Nowodworski pełnił obowiązki bibliotekarza do 1863 r. przy zajmowanej w Akademii profesurze.

Trudno powiedzieć coś konkretnego o działalności poszczególnych bibliotekarzy. W 1863 r. powołano na to stanowisko ks. Władysława Knapńskiego, człowieka odznaczającego się zamiłowaniem do nauki. Dopóki

⁴² Ustawa ..., § 20 ust. 9, § 48 i 49.

⁴³ Ks. F. S z y d o c z y ń s k i: Zdanie sprawy o stanie... Akademii Duchownej ... za rok naukowy 1851/52. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s.186.

Akademia mieściła się w gmachu franciszkańskim przy ul. Zakroczymskiej, biblioteka zajmowała (magazyn i czytelnia) 2 sale. W 1850 r. liczyła 5.213 dzieł w 10.899 woluminach. Po przeniesieniu uczelni do zniesionego klasztoru karmelitów bosych przy Krakowskim Przedmieściu księgozbiór znalazł lepsze pomieszczenie. Od razu też ogromnie się rozrósł. Zwieziono mianowicie biblioteki ze zniesionych w 1864 r. warszawskich klasztorów. Ks. Knapieński zabrał się do porządkowania i katalogowania księgozbioru oraz wydzielania zeń na zlecenie władz rządowych dzieł dla petersburskiej Akademii Duchownej. Pracą tą zajmował się Knapieński jeszcze długo po kasacie Akademii i nie ukończył jej z powodu odejścia w 1887 r. do Krakowa⁴⁴.

Warszawska Akademia Duchowna ze względu na duchowny charakter jej studentów różniła się wyraźnie od innych szkół wyższych, a nawet od wydziałów teologicznych przy uniwersytetach. Jej zadaniem było nie tylko kształcić słuchaczy w naukach teologicznych, ale i wychowywać ich w zasadach życia wewnętrznego. Wprawdzie Wydziały Teologiczne, np. krakowski i lwowski, też miały tylko młodzież duchowną⁴⁵, ale jej wychowaniem zajmowały się nie dziekanaty Wydziału, lecz przełożeni seminariów duchownych, w których alumni mieszkali. W Akademii obowiązek ten spoczywał na zarządzie uczelni, po pierwsze dlatego, że studenci nie mieszkali w oddzielnym zakładzie, ale w gmachu Akademii, po wtóre

⁴⁴ Akt publiczny zamknięcia kursów naukowych z r. 1849/50 w Akademii Duchownej. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.19 s.9. - Zob. biografie w cz. 2-giej pracy: Szczycielskiego nr 53, Nowodworskiego nr 35, Knapieńskiego nr 20 i wzmianki biograficzne o Siennickim nr 46, Hackett nr 15, Krupskim nr 24 oraz ks. A. P l e s z c z y Ń s k i e g o Dzieje Akademii Duchownej ..., s.25. - Biblioteka ta posiadała w 1927 r. 10.000 dzieł skatalogowanych i część nieskatalogowanych. Zob. S. D e m b y: Biblioteki. Nauka Polska. T.7: 1927 s.215 oraz B. W i l e j s z y s: Biblioteka Akademii Rzymско-Katolickiej w Warszawie. Geneza i dzieje. Warszawa 1967 s.88-189. Maszynopis w posiadaniu Autorki.

⁴⁵ Historycy Wydziału Teologicznego Uniw. Jagiellońskiego i Wydziału Teologicznego Uniw. Lwowskiego w XIX w. nawet nie wspominają o studentach (Ks. T. G l e m m a: Wydział Teologiczny Uniw. Jagiellońskiego w latach 1795 - 1847. Kraków 1949; Ks. St. D o b r z a n o w s k i: Wydział Teologiczny Uniw. Jagiellońskiego w latach 1849 - 1890. Stud. Theol. Vars. T.10: 1972 nr 2 s.59-103; L. F i n k e l, A. S t a r z y Ń s k i: Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Cz.2. Lwów 1894 s.181; Ks. T. D ł u g o s z: Rzut oka na dzieje lwowskiego Wydziału Teologicznego. W: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918 - 1933. Lwów 1934 s.5-36. Podaje o studentach jedynie statystykę za lata 1814 - 1868). Wprawdzie na przełomie XVIII i XIX w. próbowano we Lwowie w Seminarium Generalnym, zresztą jak i w całej ówczesnej monarchii austriackiej, wychowywać kleryków w duchu państwowym, ale system ten trwał krótko (1790 - 1819), a potem ich wychowaniem zajmowało się po dawnemu seminarium duchowne, Wydział Teologiczny zaś tylko kształceniem w teologii. (Ks. M. R e c h o w i c z: Studia alumnów w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Rocz. Teol. Kan. R.2: 1955 s.61-107; Tenże: Karność alumnów w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Tamże. R.3: 1956 s.119-160; T e n ż e: Wychowanie ascetyczne w galicyjskim Seminarium Generalnym (1790 - 1819). Tamże. R.3: 1956 nr 2 s.301-320.

- i to było istotne - przewidywał to statut Akademii, wielokrotnie cytowana "Ustawa"⁴⁶. Stąd to kierunek całej działalności Akademii Duchownej był dwutorowy: dydaktyczno-naukowy i wychowawczy. Patrząc na 30-letnią historię tej uczelni, należy stwierdzić, że na ogół brał górę ten drugi kierunek, wychowawczy. Za rektoratu ks. Butkiewicza chodziło głównie o to, aby wychować studentów, przyszłych księży, na lojalnych poddanych, przy czym mniej dbano o rozwijanie w nich życia wewnętrznego, zaś za rektorstwa Kossowskiego, aby rozbudzić w nich na pierwszym miejscu życie ascetyczne i przywiązanie do Kościoła. Zdobywanie wykształcenia teologicznego miało służyć według Kossowskiego pogłębieniu życia wewnętrznego studentów i przygotować ich na gorliwych kapłanów. Jedynie za krótkich rektoratów Ossolińskiego i Popiela była zachowana równowaga między kształceniem i wychowaniem. Trzeba zaznaczyć, że podobny system panował również w wileńskiej Akademii Duchownej, przeniesionej w 1842 r. do Petersburga⁴⁷. O działalności dydaktycznej i pisarskiej warszawskiej Akademii Duchownej będzie mowa w następnych rozdziałach, tu zajmujemy się rolą wychowawczą uczelni.

Gdy chodzi o liczbę kształconych i wychowywanych studentów, warszawska Akademia była wybitnie małą instytucją. W zasadzie było w niej 40 miejsc dla rządowych stypendystów⁴⁸ i nieoznaczona bliżej ilość dla studentów, kształcących się na własny koszt względnie dochodzących z zewnątrz. Archidiecezja warszawska mogła umieszczać w Akademii 8 kleryków, inne diecezje (kielecko-krakowska, lubelska, płocka, podlaska, sandomirska, sejneńska, włocławska oraz grecko-katolicka chełmska) po 4. Klerycy z eparchii chełmskiej pojawili się po raz pierwszy dopiero w 1863 r., lecz już w 1864 r. zostali wycofani z rozkazu księcia Czerkaskiego. Tak więc na stypendiach rządowych było tylko 36 kleryków, z tym, że pod koniec roku szkolnego cyfra ta zwykle malała. Zdarzało się, że ten i ów kleryk porzucał stan duchowny, a także władze uczelni niejednokrotnie kogoś usuwały z Akademii. Odnosnie do studentów przyjętych na własny koszt i studentów dochodzących nie dysponujemy wiadomościami statystycznymi z pierwszych 5 lat istnienia uczelni, po prostu dlatego, że do 1843 r. katalogi duchowieństwa Archidiecezji nie rejestrowały Akademii. W latach 1843 - 1864 ich liczebność wyglądała w sposób następujący: Z archidiecezji warszawskiej studiowali na własny koszt w 1844, 1855 i 1859 r. po 1 studentie, w 1860 i 1863 r. po 2, w 1861 - 3, z diecezji kielecko-krakowskiej w 1850 r. - 1 i w 1863 r. - 2, z diecezji lubelskiej w 1848,

⁴⁶ Ustawa ..., § 20 ust. 4, § 50 - 57.

⁴⁷ Zob. ks. F. A. S y m o n: *Academiae Ecclesiasticae Romano-Catholicae Petropolitanae origo et fata*. W: *Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Petropolitana anno Domini 1885. Petropoli 1885.*

⁴⁸ *Etat Akademii Duchownej*. W: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: *Dzieje Akademii Duchownej ...*, s.XV.

1849 i 1858 r. po 1, za to w 1864 r. było puste 1 lubelskie miejsce etatowe, z diecezji płockiej w 1849 i 1858 r. po 1, z diecezji podlaskiej tylko w 1850 r. - 1, z diecezji sandomierskiej w 1848, 1854 i 1864 r. po 1, w 1863 r. - 2, z diecezji sejneńskiej tylko w 1863 r. 1, lecz w 1856 i 1857 r. było puste 1 sejneńskie miejsce etatowe, z diecezji włocławskiej w 1856 i 1863 r. po 1, za to w 1844 i 1864 r. było puste 1 włocławskie miejsce etatowe. Fakt pojawienia się studentów nadetatowych na jednym tylko roku, podczas gdy studia trwały lat 4, tym trzeba tłumaczyć, że w roku następnym wchodzili oni na etat swej diecezji, zwalniani przez studentów, którzy odchodzili z Akademii po ukończeniu studiów.

Studenci dochodzący, zakonnicy, notowani są dopiero od 1849 r. I tak augustianów studiowało w 1849, 1856 - 1857 r. po 2, w latach 1850 - 1852 po 1, w 1858 - 1859 i 1863 - 1864 po 3, dominikanów w 1849 r. - 3, w latach 1853 - 1855, 1859 po 4, w 1858 r. - 5, w latach 1856 - 1857 i w 1860 po 6, w 1861 r. - 3, w latach 1863 - 1864 po 2, filipińców w latach 1855 - 1857, 1863 po 2, w 1858 i 1864 r. po 1, franciszkanów konw. w latach 1849 - 1850, 1852, 1864 po 1, w 1851 r. - 5, w 1852 i 1861 r. po 4, w 1860 r. - 2, w 1863 r. - 3, w 1863 r. zjawił się 1 kameduła i 1 karmelita bosy, marianów studiowało w 1851 r. - 1, w latach 1857 - 1859, 1863 - 1864 po 2, misjonarzy w 1857 r. - 2, w latach 1858 - 1861 po 1, paulinów w 1857, 1859 - 1860 r. po 2, w 1857 - 1861 po 3, w 1864 r. 1, pijarów w 1850 - 1851, 1854, 1870 r. po 2, w 1852 i 1855 r. po 5, w 1853, 1857 - 1858 r. po 4, w 1856 r. - 3, w 1859 i 1863 r. po 1⁴⁹. Trzeba zaznaczyć, że dlatego do 1849 r. studentów zakonnych nie było wcale w Akademii, ponieważ zakony podejrzliwie patrzyły na uczelnię, jak zresztą i na wcześniejszy Wydział Teologiczny przy Uniwersytecie⁵⁰.

Tak więc wszystkich studentów było w latach 1843, 1847 po 36, potem dzięki studentom zakonnym ich liczba zaczęła wzrastać: w 1849 r. było ich 44, w 1850 r. - 42, w 1851 r. - 45, w 1852 r. - 46, w 1853 r. - 45, w 1854 r. - 44, w 1855 r. - 48, w 1856 r. - 51, w 1857 r. - 57, w 1858 r. - 64, w 1859 r. - 50, w 1860 r. - 52, w 1861 r. - 54, w 1863 r. - 64, 1864 r. - 48. W ostatnich latach istnienia Akademii liczba znowu zmalała z powodu odejścia studentów zakonnych, którym właśnie w 1864 r. pokasowano klasztory. Studenci zakonnicy byli przeważnie już kapłanami, dlatego zapisywano ich od razu na wyższe kursy.

Wychowanie studentów dochodzących nie interesuje nas tutaj, ponieważ zajmowali się nim przełożeni odnośnych klasztorów. Studenci zakon-

⁴⁹ Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis 1843, s.12-13; Toż (pod nagłówkiem Academia Ecclesiastica) w Katalogach za lata 1844 - 1864.

⁵⁰ Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.67.

nicy przebywali w budynku Akademii tylko podczas wykładów i chyba na akademickich uroczystościach. Przedmiotem naszej uwagi są studenci, w liczbie ok. 40-tu (bez chełmskich, lecz z ponadetatowymi), mieszkający w Akademii. Ich sposób życia przypomina po części koszary i nowicjat zakonny. Z powodu ogromnej ciasnoty - Akademia mieściła się w zabudowaniach franciszkańskich, złożonych z połączonych razem różnych przybudówek - czterdziestka alumnów spała w jednej dużej sali, w której rzędami ustawione łóżka były poprzedzielane jedynie szafkami na bieliznę. Dla porannego umycia się służyła w przyległej izbie jedna duża umywalnia z 12-ma kranami z bieżącą wodą. Istniała też jedyna, choć duża, sala "dziennych zatrudnień", w której klerycy, każdy przy oddzielnym biurku, uczyli się. Na wykłady były przeznaczone 2 oddzielne sale, z których większa pełniła zarazem funkcję auli. Z innych pomieszczeń, służących klerykom, należy wymienić westiarnię, w której przechowywano wierzchnią odzież, golarnię, w której 2 razy na tydzień golono się i w razie potrzeby strzyżono głowy, infirmerię. Oczywiście była na miejscu kaplica, biblioteka, kuchnia i refektarz, rozmównica. Wspomnieć jeszcze trzeba o tzw. togarni, w której profesorowie ubierali się w togi przed wykładem, panował bowiem w Akademii zwyczaj prowadzenia wykładu w todze⁵¹. O mieszkaniach przełożonych w budynku Akademii była już mowa.

Skoszarowanie 40-tu ludzi w jednej sali do dziennej pracy i w jednej na nocny spoczynek nie tylko nie odpowiadało podstawowym przepisom higieny, ale także wystawiało ich na ciągłą obserwację rektora, wicerektora, ojca duchownego, "dozorców", zwłaszcza że drzwi od pomieszczeń alumnów były oszklone, nie mówiąc już o braku warunków do nauki. Ciągłe przebywanie w zespole kolegów wyrabiało w nich z jednej strony umiejętność współżycia z ludźmi, lecz z drugiej było powodem do konfliktów.

Dzień był ujęty w ścisły regulamin. Wstawano o godz. 5³⁰, o 6-tej odmawiano w kaplicy wspólne modlitwy pod przewodnictwem jednego z alumnów, potem następowało rozmyślanie, którego punkty czytał ojciec duchowny lub wicerektor (rektor Kossowski sam czytał), Msza św., odprawiana przez wicerektora. Po godz. 7-mej było śniadanie, a o 8-mej zaczynały się wykłady, trwające do godz. 12-tej. Potem następował rachunek sumienia szczegółowy w kaplicy, o godz. 12³⁰ obiad. Do godz. 13⁴⁵ trwała rekreacja. Od godz. 14 - 16 były wykłady, od 16 - 18¹⁵ studium prywatne w "sali zatrudnień", o godz. 18¹⁵ rachunek sumienia, o 18³⁰ kolacja, do 20¹⁵ rekreacja, od 20¹⁵ - 20⁴⁵ modlitwy wieczorne w kaplicy, o godz. 21 spoczynek nocny. W niedziele i święta powyższy porządek zmieniał się o tyle, że wstawano o godz. 6-tej, podczas Mszy wicerektor lub ojciec duchowny wygłaszali konferencję duchowną, przed

⁵¹ Tamże, s.23-25.

sumą odmawiali alumni 1 nokturn i laudes z brewiarza za dobrodziejów Akademii oraz udawali się na sumę i nieszpory do kościoła franciszkańców; po przeniesieniu uczelni do klasztoru pokarmelickiego do kościoła miejscowego. W większe uroczystości chodzili do katedry⁵².

We wtorki i czwartki nie było po południu wykładów, za to udawali się alumni o godz. 14-tej na 2-godzinny spacer. W tym też czasie można było uzyskać pozwolenie wicerektora na odwiedzenie znajomych czy załatwienie na mieście innych spraw osobistych. Niektórzy alumni wykorzystywali te zezwolenia na słuchanie wykładów w Szkole Głównej profesorów Henryka Struvego i Józefa Kazimierza Plebańskiego. Za rektoratu Ossolińskiego i Butkiewicza dość skąpo udzielano tych zezwoleń, a poza tym dodawano wychodzącym do towarzystwa drugą osobę spośród kolegów. Rozluźniła się pod tym względem dyscyplina pod koniec rektoratu Butkiewicza, gdy podczas jego nieobecności rządził Akademią wicerektor Szydoczyński. Dokonało się to pod wpływem panującego wówczas w Warszawie podniecenia patriotycznego i przedpowstaniowych manifestacji. Za rektoratu Popiela wychodzenie uczniów na miasto uregulowano w ten sposób, że wychodzący nie prosili już wicerektora o pozwolenie, ale wpisywali powód wyjścia do specjalnej księgi. Z przyjściem Kossowskiego system ten nieco obostrzono. Księga wyjść znajdowała się u wicerektora, ten zaś (ks. Marciński) - pisze Pleszczyński - "nie zabraniał, ale jak zaczął wzdychać, jęczeć, narzekać na stratę czasu, to niejednemu wyrzekał się wyjścia, byle tego utyskiwania nie słuchać"⁵³.

Należy dodać, że duże zamieszanie w utarty porządek dzienny uczniów wprowadziły wypadki, związane z powstaniem styczniowym. Studenci poczęli politykować, darząc sympatią walczących powstańców. Zgłaszali się też licznie do rektora Popiela o udzielenie im urlopu, rzekomo dla odwiedzenia chorej matki lub z powodu otrzymanego z domu telegramu, naprawdę zaś, aby wstąpić w szeregi powstańcze. Popiel, zorientowany się o co chodzi, zapowiedział, że żadnych urlopów nie udzieli, tych zaś, którzy pójdą walczyć, będzie musiał skreślić z listy studentów. I faktycznie kilku uczniów zostało wówczas relegowanych. Cyfra 64 uczniów w 1863 r. spadła do 1864 r. do 48-miu⁵⁴.

Podczas świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy były w Akademii tygodniowe ferie, podczas których nie było tylko wykładów, poza tym uczniowie zachowywali normalny porządek dnia. Podobnie było podczas uroczystości dworskich i w dzień imienin rektora. Całodniową rekreację

⁵² Tamże, s.29-30, 32.

⁵³ Tamże, s.39-40. - Zachowała się w AAW Sygn. F.6.22 księga wyjść z r. 1861, zatytułowana: Księga dziennych raportów... składanych ... przez prefekta i dozorców, w której po zaprzestaniu składania raportów, wpisywano powody wyjścia do miasta.

⁵⁴ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.39-40; Arcybp W. P o p i e l: Pamiętniki. T.1, s.115.

mieli alumni tylko w dniu patrona Akademii św. Jana Kantego. Urządza-
no wtedy w kaplicy akademickiej uroczyste nabożeństwo i dawano wystaw-
ny obiad, na który zapraszano wybitniejszych księży i wyższych urzęd-
ników świeckich. Za rektoratu Popiela i Kossowskiego zaprzestano za-
praszać na te obiady gości spoza uczelni. Kossowski począł urządzać
alumnom każdego roku przed egzaminami całodniową wycieczkę, tzw. ma-
jówkę, na Bielany, do Wilanowa lub Królikarni⁵⁵.

Nad zachowaniem akademickiego regulaminu czuwał - o czym już była
mowa - wicerektor i dodani mu do pomocy "dozorcy". Rektor Butkiewicz
czy zastępujący go często Szydoczyński, nie żądali od alumnów niczego
więcej, jak tylko jego przestrzegania. Postępami studentów w życiu
wewnętrznym nie interesowali się. Za najmniejsze nawet przekroczenie
regulaminu karano naganą, za większe usunięciem z uczelni. W sprawoz-
daniu za rok szk. 1847/48 powiedział Butkiewicz, że z 10 alumnów przy-
jętych na 1-szy rok tylko 4 ukończyło studia, 6-ciu innych zaś "już
dla braku powołania, już za karę w ciągu tego czasu z Akademii za upo-
ważnieniem Zwierzchności relegowanych zostało"⁵⁶. Gdy 3 alumnów wnios-
ło na niego skargę do władz, że źle ich żywi i nadużywa funduszków aka-
demickich, Butkiewicz nie tylko natychmiast usunął ich z uczelni, ale
doprowadził do oddania ich do wojska poza granice Królestwa⁵⁷.

Rozwijaniu w alumnach pobożności miały służyć codzienne wspólne
modlitwy, rozmyślenia, rachunki sumienia, niedzielna konferencja du-
chowna, co dwa tygodnie spowiedź i Komunia św., doroczne rekolekcje
przed rozpoczęciem wykładów, za czasów Kossowskiego udział w nabożeń-
stwie majowym i wprowadzone przezeń czytanie duchowne. Za rektoratu
ks. Ossolińskiego wszystko to szło dobrze, ale za Butkiewicza zaprze-
stano urządzać rekolekcje, a chyba i całość wychowania acetycznego po-
zostawiała dużo do życzenia, skoro raz po raz zmieniali się ojcowie
duchowni. Sprawy weszły na odpowiednie tory dopiero za rektoratu Po-
piela i Kossowskiego. Przywrócono rekolekcje, do udzielania których
zapraszano dobrych kaznodziejów, jak ks. Zygmunta Goliana czy ks.
Wojciecha Morawskiego. Na ojców duchownych powoływano księży, odzna-
czających się dużym wyrobieniem wewnętrznym i w ogóle dążono, aby
alumni nie bezdusznie zachowywali tylko przepisy regulaminu akademick-

⁵⁵ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ...,
s.35, 39-42.

⁵⁶ [Ks. B. B u t k i e w i c z]: Zdanie sprawy o stanie Akademii
Duchownej ... z roku 1847/48 ... Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.
13-16.

⁵⁷ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ...,
s.44-45. - Arcybp W. P o p i e l pisze (Pamiętniki. T.1 s.14) tylko
o oddaniu do wojska alumna Maja.

kiego, ale wyrabiali w sobie poczucie obowiązku, poznali zasady życia wewnętrznego i stosowali je z własnej chęci⁵⁸.

Rolę ojca duchownego "Ustawa" akademicka określała bardzo zwięźle: "Wicerektorowi w ćwiczeniach duchownych dążących do udoskonalenia religijnego alumnów dopomaga ..." ⁵⁹. W zasadzie był on spowiednikiem alumnów oraz ich doradcą w sprawach sumienia. Wygłaszał też na przemian z wicerektorem niedzielne konferencje. Pierwszym ojcem duchownym zamianowano bernardyna Michała Łukomskiego. Był to kapłan przykładowy i światły, nie mieszkał jednak w Akademii, ponieważ pełnił równocześnie obowiązki gwardiana (kustosa) klasztoru św. Anny, a od 1843 r. prowincjała. Ten ostatni urząd był prawdopodobnie powodem złożenia przezeń w 1844 r. funkcji ojca duchownego⁶⁰. Po nim obowiązki ojca duchownego pełnili po kilka miesięcy nieznanymi bliżej ks. Adam Sawicki i ks. Józef Kukliński⁶¹. W latach 1845 - 1847 był ojcem duchownym cenniony przez alumnów ks. Mateusz Maurycy Jasiński, zarazem profesor teologii moralnej⁶². Następnie ojcem duchownym został zastępczo w 1847 r. a na stałe w 1848 r. ks. Józefat Bessler, również poważany przez alumnów⁶³. Jego miejsce zajął w 1850 r. ks. Wojciech Andruszkiewicz i pozostawał na nim do 1858 r.⁶⁴. Po Andruszkiewiczzu stanowisko ojca duchownego zajmowało kolejno trzech świątobliwych kapłanów: ks. Antoni Marciński, ks. Julian Feliński brat arcybiskupa i ks. Antoni Dietrich, z których dwaj pierwsi byli ponadto dobrymi teologami. Marciński odszedł ze stanowiska w 1862 r., ponieważ objął urząd wicerektora Akademii, Feliński zrezygnował w 1863 r. z powodu wyjazdu za granicę na leczenie, Dietrich zaś, wprowadzony w 1863 r., pełnił tę funkcję do kasaty uczelni⁶⁵.

Przybyły w lutym 1862 r. do Warszawy arcybp Zygmunt Szczęsny Feliński, dotychczasowy profesor i ojciec duchowny petersburskiej Akademii Duchownej, nie zachwyił się warszawską uczelnią. Raziła go wielka ciasnota w lokalu Akademii, nie podobał mu się rządzący uczelnią wicerektor Sztyrczyński, miał poważne zastrzeżenia do programu nauk i sposobu wykładów oraz do dotychczasowego kierunku wychowania. Pragnąc

⁵⁸ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.29-33, 35, 37, 44.

⁵⁹ Ustawa ..., § 57.

⁶⁰ Zob. biografię Łukomskiego w cz.2 nr 28.

⁶¹ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.100; Catalogus cleri ... Archidioecesi Varsaviensis 1842, s.16; Toż na rok 1845, s.11.

⁶² Zob. biografię Jasińskiego w cz.2 nr 16.

⁶³ Zob. informacje biograficzne o Besslerze w cz.2 nr 2.

⁶⁴ Zob. informacje biograficzne o Andruszkiewiczzu w cz.2 nr 1.

⁶⁵ Zob. w cz.2 biografie: Marcińskiego nr 32, Felińskiego nr 12, Dietricha nr 8.

uczynić z Akademii zakład prawdziwie naukowy, który by dawał studentom rzetelną wiedzę teologiczną i należyte wychowanie duchowe, od razu przystąpił do reform.

Zaczął od ludzi. Na rektora powołał ks. Wincentego Popiela, doktora teologii, dotychczasowego profesora i wicerektora seminarium duchownego w Kielcach, a po jego prekonizacji na biskupa płockiego ks. Henryka Kossowskiego, kapelana Uniwersytetu w Dorpacie. Na wicerektora wprowadził ks. Antoniego Marcińskiego, profesora i wicerektora seminarium duchownego św. Jana w Warszawie. Wszyscy trzej byli wzorowymi kapłanami i odznaczali się rozległą wiedzą. Ponieważ odchodziło z katedr dwóch profesorów: ks. Paweł Rzewuski, mianowany przez Felińskiego oficjałem, i ks. Józefat Szczygielski, przechodzący w stan spoczynku, doprowadził arcybiskup do powierzenia katedry hermeneutyki, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego po Rzewulskim ks. Ludwikowi Jażdżewskiemu, doktorowi teologii, z archidiecezji poznańskiej, i do nominacji adiunkta przy katedrze teologii dogmatycznej w osobie swego młodszego brata Juliana, doktora teologii, przybyłego do Warszawy po ukończeniu studiów rzymskich. Po szybkim odejściu Szczygielskiego Julian Feliński objął drogą konkursu jako profesor wakującą katedrę. Z sugestii arcybiskupa utworzono katedrę teologii fundamentalnej i powierzono ją sprowadzonemu z Krakowa ks. Zygmuntowi Golianowi, doktorowi teologii. Ten ostatni prowadził też od 1863 r. wykłady z dogmatyki po wyjeździe z Warszawy Juliana Felińskiego w celu odbycia kuracji⁶⁶. Zatrudniono też do nauczania języków Celéstyna Dinsarta, doktora teologii i prawa oraz licencjata filozofii. Jak widać, powołano samych doktorów, a więc ludzi z możliwie wysokimi kwalifikacjami, co tym bardziej należy podkreślić, że w gronie księży profesorów, jakich zastał Feliński, nikt nie posiadał doktoratu, ani nawet magisterium a tylko stopnie najniższe, kandydata teologii.

Dla poprawienia warunków lokalowych wyjednał arcybiskup u namiestnika wielkiego księcia Konstantego zgodę na wydzierżawienie dla Akademii odpowiedniego gmachu. Jednakże prowadzone przez rektora Popiela poszukiwania za takim budynkiem nie dały rezultatu do chwili wywiezienia Felińskiego w czerwcu 1863 r.⁶⁷. Sprawę rozwiązano dopiero w 1865 r., oddając Akademii klasztor po skasowanym konwencie karmelitów bosych. Gmach ten, znacznie lepiej przystosowany do potrzeb uczelni aniżeli zabudowania franciszkańskie, po dokonaniu pewnych przeróbek i odnowieniu uroczyste poświęcono 22 X 1865 r. Na ten akt rektor Kossowski zaprosił namiestnika Fiodora Berga i 150 innych gości, duchow-

⁶⁶ Zob. w cz.2 biografie: Popiela nr 42, Kossowskiego nr 21, Rzewuskiego nr 45, Jażdżewskiego nr 18, Szczygielskiego nr 53, Juliana Felińskiego nr 12, Goliańa nr 14, Dinsarta nr 9, także ks. H.E. Wycza w s k i e g o Arcybiskup ... Feliński, s.254-257.

⁶⁷ Ks. H.E. Wycza w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.258.

nych i świeckich⁶⁸. Po kasacie Akademii budynek przejęło seminarium archidiecezjalne.

Wpływał też arcybp Feliński na starych profesorów, aby zmienili panujący od dawna w Akademii system dyktowania wykładów z przestarzałych skryptów, a wprowadzili nowsze podręczniki. Wprowadził wśród studentów dysputy, urządzone pod kierunkiem odpowiedniego profesora. Od władz rządowych domagał się Feliński przyznania funduszu na stypendia dla zdolniejszych alumnów na studia w uczelniach zagranicznych. Na skutek jego interwencji władze zgodziły się na uczęszczanie na wykłady księży z zewnątrz w charakterze wolnych słuchaczy⁶⁹. Podjął także sprawę reformy zasadniczej, do przygotowania której powołał osobną komisję, łącznie dla reformy Akademii i obu seminariów diecezjalnych. Nie zachowały się protokoły 10-ciu odbytych posiedzeń komisji pod przewodnictwem samego arcybiskupa, wiadomo tylko, że reforma szła w kierunku korekty dotychczasowej "Ustawy" w oparciu o konkordat z 1847 r. i o urządzenia Wydziału Teologicznego w Lowanium. Chodziło głównie o zmianę procedury przy powoływaniu rektora, wicerektora, profesorów, następnie o uprawnienia arcybiskupa, dalej o zmianę przepisów odnośnie do rekrutacji na studia - projektowano egzamin wstępny - i nadawania stopni akademickich⁷⁰. Wszystkie te projekty, możliwe do zrealizowania w okresie gdy władze szły na rękę Felińskiemu, zostały przekreślone z chwilą jego zesłania w głąb Rosji i zaostrzenia kursu wobec duchowieństwa po upadku powstania styczniowego.

Represje rządowe odbiły się na Akademii i w inny jeszcze sposób. Wywiezieni zostali profesorowie: ks. Józef Wyszynski i ks. Michał Nowodworski, a ks. Ludwik Jażdżewski otrzymał - jako poddany pruski - rozkaz opuszczenia Królestwa. Na miejsce Nowodworskiego przyjęto ks. Justyna Borzewskiego, magistra teologii, kapłana diecezji kamienieckiej, dotychczasowego profesora petersburskiej Akademii Duchownej, a po Jażdżewskim podjął wykłady rektor Kossowski⁷¹.

Dnia 15/27 VII 1867 r. zarządzający sprawami obcych wyznań w Królestwie Polskim, do których zaliczono teraz i Kościół katolicki, zawiadomił wszystkich biskupów, że "z najwyższego rozkazu warszawska Rzymsko-Katolicka Akademia Duchowna została zwinięta" i odtąd z diecezji w Królestwie będzie można wysyłać 10-ciu alumnów na studia do

⁶⁸ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.90-93.

⁶⁹ Rada Administracyjna wydała zezwolenie 20 II 1863 r. Prz. katol. R. 1863 nr 17 s.265. Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.257-258.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Zob. w cz.2 biografii: Józefa Wyszynskiego nr 63, Nowodworskiego nr 35, Jażdżewskiego nr 18, Borzewskiego nr 4.

takiejże Akademii w Petersburgu, a tymczasem mają być tam skierowani najlepsi studenci ze skasowanej Akademii⁷². Tak więc warszawska Akademia Duchowna po 30-tu latach działalności przestała istnieć.

⁷² Ks. A. Ple sz c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.60-61.

Rozdział 2

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Rok szkolny w Akademii Duchownej rozpoczynał się w połowie września, a kończył się z końcem czerwca lub na początku lipca. Zaczynano go bez specjalnej uroczystości inauguracyjnej, a tylko Mszą św., hymnem "Veni Creator" i 3-dniowymi rekolekcjami studentów. Za to zakończenie roku było solenne, podobne do dzisiejszych inauguracji w szkołach wyższych. Przeszło 9-miesięczny okres między wstępnymi rekolekcjami a uroczystym zakończeniem roku był wypełniony wykładami. Przerywały je tylko 1-tygodniowe ferie na Boże Narodzenie i także na Wielkanoc. Nie było też wykładów podczas tzw. dworskich dni galowych i w dniu imienin rektora¹. Do 1848 r. zawieszano również wykłady podczas półrocznych egzaminów. Jednakże na wniosek Rady Akademii egzaminy semestralne odbywały się od 1849 r. przy normalnych zajęciach dydaktycznych².

Wszyscy profesorowie i wykładowcy obowiązani byli przedstawiać na każdy rok plan wykładanego materiału i wskazywać podręczniki, z których korzystają do wykładów i które zalecają jako lekturę studentom. Plany te rektorat przysyłał za pośrednictwem Zwierzchności Akademii władzom oświatowym Królestwa Polskiego. Niestety zachowała się tylko część programów z r. szk. 1847/48 i z 1863/64³. Z tej ułankowej dokumentacji widać, że zestawiane przez niektórych profesorów długie listy podręczników, o ile nie były obliczone na wywołanie podziwu u władz, służyły raczej tylko im do przygotowania skryptów wykładów, a nie studentom do uzupełniającej lektury, już choćby z tego względu, że były pisane w obcych językach i za obszernie (często wielotomowe). Zarówno ks. Pleszczyński, jak i cytowani przezeń inni wychowankowie Akademii oraz arcybp Feliński wyraźnie stwierdzają, że profesorowie nie z pamięci, lecz z przygotowanych skryptów dyktowali studentom wykłady, względnie oddawali im je do przepisania. Raz sporządzony skrypt służył wykładowcy długie lata, wytykał bowiem Feliński profesorom, że

¹ Przemówienia rektora ks. B. B u t k i e w i c z a podczas zakończenia r. szk. 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1857. Zob. poz. 1 - 5, 7 - 12 w biografii tegoż w cz.2 nr 6.

² AGAD Sygn. 317 s.345-352.

³ Plany wykładów ze spisami podręczników znajdują się w AGAD pod sygn. 377.

używają skryptów przestarzałych⁴. Stąd to wnioskowanie o poziomie wykładów na podstawie wykazywanych podręczników może być zawodne. Owszem profesorowie czerpali niewątpliwie swą wiedzę z fachowej literatury, głównie zagranicznej, ale w jakim stopniu to czynili i w jakim ją przekazywali studentom, trudno powiedzieć. Zapiski robione przez studenta Władysława Knapińskiego, późniejszego bibliotekarza Akademii, z wykładów historii Kościoła ks. Bulińskiego, z wykładów historii literatury polskiej i historii wymowy ks. Szpaderskiego, z wykładów introdukcji do ksiąg N. Testamentu i hermeneutyki ks. Nowodworskiego, z wykładów egzegezy ks. Rzewuskiego i z wykładów j. greckiego i łacińskiego Szmurły dowodzą tylko, że profesorowie ci podawali swoje przedmioty w sposób zwięzły i przejrzysty oraz starali się wyczerpać pełny ich kurs^{4a}. Jest faktem, że profesorowie wysokiego przygotowania nie posiadali, mało który bowiem z nich miał doktorat, względnie odbył studia specjalistyczne - poza profesorami świeckimi - w jakiejś uczelni zagranicznej. Ogromna większość posiadała zaledwie stopień kandydata, zdobyty na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego lub w Akademii Duchownej. Toteż poziom ich wiedzy zależał od osobistego dokształcania się przy pomocy lektury dzieł z zakresu ich specjalności. Rzecz zrozumiała, że w zależności od indywidualnych uzdolnień, zamiłowania do nauki i poczucia obowiązku jedni dochodzili do rozległej wiedzy, inni stali raczej w miejscu. Teza ta w zupełności potwierdzi się, gdy będziemy omawiać działalność naukową profesorów Akademii. Odnosnie do pracy dydaktycznej niezwykle skąpe źródła pozwalają powiedzieć coś bardziej konkretnego tylko o niektórych profesorach⁵. Z wyjątkiem teologii pastoralnej i homiletyki, wszystkie przedmioty były wykładane po łacinie.

Wykłady niemal wszystkich przedmiotów prowadzono łącznie dla kursu I i II oraz podobnie dla kursu III i IV, po prostu profesorowie wykładali materiał swego przedmiotu w cyklu 2-letnim. Stąd dwa pierwsze

⁴ Ks. A. P l e s z z o z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ... s.51, 64; Ks. H. E. W y o z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.258. Rkpys BJ: Sygn. 6913/III, 6914/IV, 6915/III, 6916/III, 6917/IV, 6918/IV, 6919/IV, 6920/IV, 6921/IV.

^{4a} Rkpys Bibl. Jag., sygn. 6913/III - 6921/III.

⁵ Jest rzeczą znamioną, że historycy, piszący o ówczesnych wyższych szkołach teologicznych na ziemiach polskich, nie dotyczą w ogóle lub w znikomym stopniu dydaktyki. Postąpił tak ks. T. G r o m n i c k i w swej pracy Geschichte der theologischen Fakultät an der k. k. Jagellonischen Universität in Krakau, dołączonej do dzieła H. Z s c h o k e g o Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich (Wien 1894 s.253-294) czy cytowani na przpisie 45 rozdziału 1-go G l e m m a, D o b r z a n o w s k i, F i n k e l i S t a r z y ń s k i, S y m o n. Wyjątek stanowi praca bpa M. R e c h o w i c z a o wcześniejszym nieco galicyjskim Seminarium Generalnym: Studia alumnów w galicyjskim Seminarium Generalnym 1790 - 1819. Roczn. Teol.-Kan. R.2: 1955 s.61-107.

kursy nazywano oddziałem 1-szym lub niższym, a dwa następne oddziałem 2-gim lub wyższym. Program nauki w oddziale 1-szym, czyli wspólnie na 1 i 2-gim kursie, był następujący: Filozofia w wymiarze 5 godzin tygodniowo, historia Kościoła z historią powszechną - 6 godzin, język i literatura łacińska i grecka - 2 godziny, język i literatura rosyjska - 2 godziny, od 1849 r. - 4 godziny, historia naturalna, fizyka, chemia, astronomia - 6 godzin (w latach 1856 - 1863), teologia fundamentalna - 4 godziny (w latach 1863 - 1867), lektoraty języka francuskiego i niemieckiego po 2 godziny, na 1-szym tylko kursie była hermeneutyka, introdukcja do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajski - razem 3 godziny, oraz tylko na kursie 2-gim hermeneutyka, introdukcja do ksiąg N. Testamentu, archeologia biblijna i j. grecki - razem 6 godzin tygodniowo⁶.

W okresie istnienia Akademii filozofię wykładało kolejno 4 profesorów: w latach 1837 - 1840 ks. Rafał Skolimowski, przedtem profesor Seminarium Głównego, w latach 1840 - 1855 ks. Jan Olszański, w 1856 r. ks. Jan Dziubacki i w latach 1856 - 1867 ks. Franciszek Sławianowski. Pierwszy z nich posiadał doktorat filozofii, drugi był bez stopnia naukowego, dwaj ostatni mieli stopień kandydata teologii.

Ks. Rafał Skolimowski był profesorem o szerokich horyzontach. Miał za sobą nie tylko studia na uniwersytetach w Berlinie, Paryżu, Londynie i w Amsterdamie, uwieńczone doktoratem na Uniwersytecie Warszawskim, ale także pedagogiczne doświadczenie, zdobyte najpierw na katedrze warszawskiego Uniwersytetu, potem w wojskowej szkole aplikacyjnej i w Seminarium Głównym. Odznaczał się umysłem ścisłym, o czym mogą świadczyć jego naukowe prace z zakresu matematyki. Dobrym też był wykładowcą, skoro studenci wypowiadali o nim pochlebne opinie⁷. Nie wiemy wszakże, jakie działy filozofii przerabiał z alumnami. Można tylko przypuszczać, że dawał im pełny kurs filozofii (logikę, ontologię, kosmologię, psychologię, etykę) z jej historią.

Znacznie więcej wiadomo o jego następcy ks. Janie Olszańskim, a to dzięki sporządzonemu przezeń, a szczęśliwie zachowanemu spisowi podręcznej literatury, choć zapewne profesor ten niżej stał pod względem erudycji od swego poprzednika. Swych studiów na Uniwersytecie Warszawskim nie zakończył nawet najniższym stopniem akademickim. Lecz i jego chwalili studenci oraz rektor uczelni w swym urzędowym sprawozdaniu. Uczeń Olszańskiego, późniejszy kielecki bp Tomasz Kuliński podał,

⁶ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.63; Ks. F. S z y d o c z y ń s k i: Zdanie sprawy o stanie ... Akademii Duchownej ... za r. 1848/49. Pam. rel.-mor. R.9: t.17 1849 s.73.

⁷ Zob. biografię Skolimowskiego w cz.2 nr 47.

że trzymał się on głównie podręczników profesorów lowańskich Gerarda Kazimierza Ubagsa i Piotra Franciszka Rama⁸.

Ubags (1800 - 1875) był pionierem lowańskiej szkoły filozoficznej, hołdującej niezdrawemu ontologizmowi i tradycjonalizmowi, napisał "Logicea seu philosophiae rationalis elementa", "Ontologiae seu metaphysicae generalis elementa", "Theodiceae seu theologiae naturalis elementa". Warto zaznaczyć, że rzymskie Oficjum zabroniło w 1869 r. używać podręczników Ubagsa w zakładach teologicznych⁹. Olszański w swym spisie nie podał Ubagsa, zapisał to tylko Kuliński. Widocznie dostrzegł niezupełną jego prawomyślność kościelną i nie chciał mieć kłopotów z władzą duchowną. Ram (1804 - 1865) znowu, protonotariusz apostoelski, był pierwszym rektorem lowańskiego Katolickiego Uniwersytetu. Spośród licznych dzieł Rama Olszański posługiwał się jego "Historia philosophiae hodierno discentium usui accommodata"¹⁰.

Oprócz historii filozofii Rama wymienił Olszański w planie zajęć na r. szk. 1847/48¹¹ jeszcze dzieła 8-miu innych autorów: "Introductio ad philosophiam" Ludwika Peemans'a (1801 - 1871) profesora w seminarium duchownym w Mechlinie¹², "Histoire abrégée de la philosophie" Jana Bouvier'a (1783 - 1854) profesora filozofii w Château-Gontier, potem teologii moralnej w Le Mans i od 1834 r. tamże biskupa¹³, "Philosophiae ... institutionum" Gerarda Gley'a (1761 - 1830), który odmówiwszy złożenia przysięgi na konstytucję cywilną kleru, wyemigrował z Francji do Niemiec, a potem był przez pewien czas inspektorem oświecenia publicznego w Księstwie Warszawskim¹⁴, dalej "Institutiones philosophiae" polskiego jezuitę Jana Dmowskiego (1799 - 1879) profesora w Collegium Romanum¹⁵, "Philosophia moralis sive ethica et ius naturae ..." jezuitę niemieckiego Tomasza Grebnera (1718 - 1787) profesora filozofii w Heidelbergu i Würzburgu¹⁶, "Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów" ks. Hieronima Stroy-

⁸ Zob. biografię Olszańskiego w cz.2 nr 36.

⁹ Lovanii 1834, 1835, 1841. - L. B a u r: Ubags Gerhard Casimir. W: Lexikon für Theologie und Kirche. Bd 10 kol. 351.

¹⁰ Wyd.2. Lovanii 1834. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius theologiae catholicae. T.5. Oeniponte 1911 kol. 1288 - 1289.

¹¹ AGAD Sygn. 377 Plan zajęć ks. Olszańskiego na r. 1847/48.

¹² Lovanii 1840. - Peemans Ludwik. W: Podr. enc. kość. T.31/32 s.24.

¹³ T.1-2. Cenomani 1841. - M. B u c h b e r g e r: Bouvier Jean Baptiste. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd. 2 kol. 504.

¹⁴ Vol.1. Lutetiae Parisiorum 1823. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.944 - 945.

¹⁵ T.1-3. Romae - Lovanii 1840. - Ks. S. B e d n a r s k i: Dmowski Jan. W: Pol. słownik biogr. T.5 s.213.

¹⁶ Cassoviae 1763. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5, kol. 405.

nowskiego (1752 - 1815) profesora i rektora Uniwersytetu Wileńskiego oraz wileńskiego biskupa¹⁷, "Institutionum iuris naturalis et ecclesiastici publici libri 5" austriackiego jezuitę Jakuba Antoniego Zallingera (1735 - 1828)¹⁸, "Geschichte der Philosophie" Wilhelma Gottlieba Tennemanna profesora filozofii w Jenie¹⁹. Chociaż nie da się stwierdzić, w jakim stopniu wykorzystywał ks. Olszański przytoczoną literaturę, to jednak zdaje się nie ulegać wątpliwości, że przedmiot swój traktował poważnie i realizował pełny kurs filozofii z jej historią włącznie.

O pracy dydaktycznej ks. Jana Dziubackiego nie da się powiedzieć. Rozpoczął wykłady w r. szk. 1855/56 po przejściu w stan spoczynku ks. Olszańskiego, lecz już 16 IX 1856 r. zmarł w 40-tym roku życia. Posiadał stopień kandydata teologii, był katechetą w gimnazjum gubernialnym w Warszawie i wicerektorem seminarium duchownego św. Jana oraz próbował pracy literackiej, tłumacząc dzieła słynniejszych francuskich pisarzy²⁰.

Po Dziubackim objął w 1856 r. katedrę filozofii ks. Franciszek Sławianowski i pozostawał na niej do końca istnienia uczelni. Sławianowski był słabym wykładowcą. Przede wszystkim nie przeszedł żadnego specjalistycznego filozoficznego przygotowania, a miał za sobą tylko studia teologiczne w warszawskiej Akademii Duchownej ze stopniem kandydata. Trzymał się skryptu, który był streszczeniem dzieł Ubagsa. I choć odznaczał się dużą punktualnością w odbywaniu prelekcji, "żadnych szerszych poglądów filozoficznych nie wygłaszał". Najlepiej przeobrażał historię filozofii, podając w porządku chronologicznym streszczenie systemów poszczególnych wybitniejszych filozofów. Lekceważył jednak filozofię niemiecką²¹. Tak więc brakowało studentom w ostatniej fazie istnienia Akademii gruntowniejszej podbudowy filozoficznej do studiów teologicznych.

Katedrę historii Kościoła zajmowało kolejno 2 profesorów: ks. Jakub Szarkiewicz od początku istnienia Akademii do 1846 r. i ks. Melchior Buliński do chwili jej likwidacji. Pierwszy miał stopień doktora, drugi tylko kandydata teologii. Wspominano już, że dziwna to była

¹⁷ Wilno 1785. Wyd. 4 Warszawa 1805. Stroynowski Hieronim. W: Wielka encykl. powsz. PWN. T. 11 s. 55; Ks. J. K u r o z e w s k i: Biskupstwo wileńskie. Wilno 1912 s. 63-66.

¹⁸ Augustae Vindel. 1784. Toż Parisiis 1839. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t. 5 kol. 774.

¹⁹ Bd. 1-11. Leipzig 1798-1819. - Ks. J. N [i e d z i e l s k i]: Tennemann Wilhelm. W: Podr. enc. kośc. T. 29/30 s. 90. - Dzieło Tennemanna wyszło też w streszczeniu pt. Grundriss der Geschichte der Philosophie [Leipzig 1812] i w polskim tłumaczeniu J. R z e s i ń s k i e g o pt. Rys historii filozofii. T. 1-2. Kraków 1836 - 1837.

²⁰ Zob. biografię Dziubackiego w cz. 2 nr 10.

²¹ Zob. biografię Sławianowskiego w cz. 2 nr 48.

katedra. Jej zakres według brzmienia "Ustawy" obejmował historię St. i N. Testamentu łącznie z rysem historii powszechnej i historii kościelnej. Jednakże w praktyce historii biblijnej nigdy nie wykładano przy tej katedrze. Z dwoma pozostałymi zakresami było - jak zobaczymy - różnie za obu profesorów.

Szarkiewicz, sekularyzowany misjonarz św. Wincentego (w 1816 r.)²², był chyba nie najlepszym wykładowcą. Przygotowania historycznego nie posiadał. Gdy uczył się teologii, nie wykładano jeszcze w misjonarskich seminariach historii Kościoła²³. Miał jedynie za sobą w tym względzie praktykę. Wykładał ten przedmiot na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, a potem w Seminarium Głównym. Bp Tomasz Kuliński podał, że wykłady dyktował, lecz nie wiadomo, z jakiego dzieła je czerpał. Być może, posługiwał się szeroko rozpowszechnionym w polskich seminariach²⁴ podręcznikiem węgierskiego pijara Jana Alberta (1753 - 1830) "Institutiones historiae ecclesiasticae", lub jego skrótem "Epitome institutionum historiae ecclesiasticae"²⁵. Historii powszechnej nie wykładał w ogóle.

Zmieniło się dużo za jego następcy ks. Melchiora Bulińskiego. Wprawdzie i ten profesor nie przechodził w młodości studiów historycznych, ale odznaczał się wielkim umiłowaniem wykładanego przedmiotu i dużą pracowitością. W r. szk. 1847/48 Rada Akademii poleciła wprowadzić obok historii Kościoła osobny wykład historii powszechnej²⁶. Nie wykluczone, że stało się to z sugestii Bulińskiego, który zapewne bał się na własną rękę zmieniać dotychczasową praktykę. Z swych 6-ciu godzin etatowych przeznaczył Buliński 2 godziny na wykłady historii powszechnej, trudno jednak powiedzieć, czy wykładał ją na I i II kursie, czy tylko na I-szym. W planie wykładów na r. szk. 1863/64 podał²⁷, że posługuje się następującymi pomocami przy jej wykładzie: włoskiego historyka Cezara Cantù (1807 - 1895) "Storia universale"²⁸, niemieckiego bibliotekarza w Kassel, potem w Metz i w Wiedniu, ministra Królestwa Westfalii Jana Müllera (1752 - 1809) "24 Bücher allgemeiner Ge-

²² Zob. biografię Szarkiewicza w cz.2 nr 52.

²³ Np. w prowadzonym przez misjonarzy seminarium w Tykocinie wprowadzono wykłady historii Kościoła dopiero w 1826 r. Ks. A. Schletz: Działalność zgromadzenia misji w Tykocinie na polu oświaty (1769 - 1864). Nasza przeszł. T.11: 1960 s.404.

²⁴ Wykazy podręczników w seminariach duchownych w AGAD sygn. 159 s.338-340.

²⁵ T.1-5. Agriae 1825, Epitome ..., Pestini 1826. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.923-924.

²⁶ Ks. F. S z y d o c z y Ń s k i: Zdanie sprawy o stanie ... Akademii ... z r. 1848/49. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.73.

²⁷ AAW Program wykładów Bulińskiego na r. szk. 1863/64.

²⁸ T.1-35. Taurini 1836 nn. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol. 1975.

schichte" (1809)²⁹ i słynnego kaznodziei, teologa i biskupa w Meaux Jakuba Bossueta (1627 - 1704) "Discours sur l'histoire universelle"³⁰. Naprawdę to chyba korzystał z całkiem innego podręcznika, pierwsze bowiem dwa dzieła były za obszernie (35 i 24 tomów) i trudno przypuścić, by w całości je studiował dla przygotowania wykładów, trzecie zaś było już przestarzałe (wydane w 1681 r.).

Historię Kościoła wykładał Buliński według podręcznika francuskiego historyka, profesora w Trnawie słowackiej, józefinisty Mikołaja Cherrier'a (+ 1862) "Institutiones historiae ecclesiasticae"³¹, a jak pisał bp Tomasz Kuliński - dobrze to robił³². Przypuszczalnie opuszczał zawarte w dziele błędy józefińskie. W planie wykładów na r. szk. 1863/64 podał jako dodatkową literaturę: dzieło profesora prawa kanonicznego i historii kościelnej w Wiedniu, kanonika regularnego Jakuba Ruttenstocka (1776 - 1844) "Institutiones historiae ecclesiasticae"³³, książkę profesora historii kościelnej na Uniwersytecie w Grazu, wiedeńskiego kanonika Antoniego Kleina (1788 - 1867) "Historia Ecclesiae Christianae"³⁴, podręcznik profesora historii kościelnej na restytuowanym w 1834 r. Uniwersytecie Katolickim w Lowanium, kanonika lowańskiego G.G. Wougtersa (1802 - 1872) "Historiae ecclesiasticae compendium"³⁵ i profesora historii Kościoła w Collegium Urbanum Jana Palma'y (+ 1848) "Praelectiones historiae ecclesiasticae"³⁶. Zważywszy, że Buliński w okresie swej profesury sam przygotowywał podręcznik historii kościelnej, można sądzić, że wskazane dzieła studiował i zebranymi z nich wiadomościami uzupełniał podręcznik Cherriera. Uczniowie Antoni Brykoczyński, Antoni Chmielowski, Władysław Fudalewski, Tomasz Kuliński chwalili jego wykłady. Buliński żądał od studentów pisemnych wypracowań, czym zmuszał i ich do zaglądania do historycznej literatury³⁷. Profesor ten prowadził jako nowość osobny wykład historii Kościoła w Polsce, zapewne w wymiarze niewielkiej ilości godzin i w oparciu o pracę pijara Teodora Ostrowskiego "Dzieje i prawa Kościoła pols-

²⁹ T. S c h n o b e l: Müller Joannes. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 7 kol. 359-360.

³⁰ Parisiis 1681. - J. J a t s c h: Bossuet Jacques Bénigne. Tamże. Bd 2 kol. 490-492.

³¹ T.1-4. Pestini 1840. Wyd.2 Viennae 1854. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1279.

³² Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.142.

³³ T.1-3. Viennae 1832 - 1834. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1265.

³⁴ T.1-2. Graecii 1827. - Tamże, kol.1293.

³⁵ T.1-2. Lovanii 1842 - 1843. - Tamże, kol. 1641-1642.

³⁶ T.1-4. Romae 1838 - 1848. - Tamże, kol. 1261.

³⁷ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.142-143.

kiego³⁸. Rezultatem tych wykładów było własne 3-tomowe dzieło o historii Kościoła w Polsce, różne od 6-tomowego o historii Kościoła Powszechnego, o czym będzie jeszcze mowa.

Według obowiązującego w Akademii programu nauk wykładano na I i II roku nauki biblijne. Na roku I-szym hermeneutykę, introdukcję do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajski, na roku II-gim hermeneutykę, introdukcję do ksiąg N. Testamentu, archeologię biblijną i j. grecki, oba działy teoretycznie po 6 godzin tygodniowo. Na języki przeznaczono po 1 godzinie tygodniowo. Wspomniano już, że była utworzona w Akademii 3-cia katedra biblijna, egzegezy, lecz że etat jej przeznaczono dla profesora teologii pastoralnej. Toteż profesor St. Testamentu przejął wykłady egzegezy, lecz wykladał ją nie na I-szym, ale na III i IV kursie, a profesor N. Testamentu wykład archeologii, związanej z katedrą St. Testamentu. Jeżeli profesor St. Testamentu ze swych 6-ciu godzin 1 przeznaczał na j. hebrajski, a 3 na egzegezę (na III i IV roku), to na hermeneutykę i introdukcję do ksiąg St. Testamentu na I-szym roku pozostawało mu tylko 2 godziny tygodniowo. W ciągu 30-lecia istnienia Akademii zasiadało na katedrze St. Testamentu sukcesywnie 6-ciu profesorów, na katedrze N. Testamentu 5-ciu, co nie najlepiej chyba wpływało na rozwój wykładanych tu nauk biblijnych.

Pierwszym profesorem St. Testamentu (na I roku studiów) był ks. Józef Gierwatowski. Po jego rezygnacji w 1845 r. przez rok wykladał ks. Jan Krupiński, w latach 1846 - 1857 ks. Dominik Przybylski, w latach 1857 - 1863 ks. Paweł Rzewuski, w latach 1863 - 1864 ks. Ludwik Jażdżewski i od 1864 do zamknięcia Akademii zastępczo ks. Henryk Kossowski. Te częste zmiany następowały z przyczyn naturalnych. Gierwatowski zrezygnował z profesury, Krupiński został aresztowany, Przybylski zmarł na posadzie, Rzewuski musiał odejść, ponieważ zajął stanowisko oficjała w Archidiecezji, a Jażdżewski został wydalony z Warszawy w czasie represji popowstańowych jako obywatel pruski. Doktorat posiadali Gierwatowski i Jażdżewski, magisterium Przybylski i Kossowski, stopień kandydata Krupiński, bez stopnia naukowego był Rzewuski. Studia biblijne i orientalnie-filologiczne posiadali tylko Gierwatowski i Krupiński³⁹.

Z wyjątkiem ks. Przybylskiego nie wiemy, jakich podręczników trzymali się wymienieni profesorowie. Możliwe, iż używali tych samych pomocy co wykładowcy w polskich seminariach duchownych, mianowicie książek Ackermanna i Albera⁴⁰. P.F.Ackermann (1771-1831) kanonik regular-

³⁸ T.1-3. Poznań [1846 - 1847].

³⁹ Zob. w cz.2 biografii: Gierwatowskiego nr 13, Krupińskiego nr 23, Przybylskiego nr 44, Rzewuskiego nr 45, Jażdżewskiego nr 18, Kossowskiego nr 21.

⁴⁰ AGAD Sygn. 159 s.341-343.

ny, profesor introdukcji do St. Testamentu na Uniwersytecie Wiedeńskim napisał "Introductio in libros Veteris Testamenti"⁴¹, J. Alber (1753 - 1830) pijar, profesor studium biblijnego i historii Kościoła w Budapeszcie był autorem (oprócz podręcznika historii Kościoła) dzieł "Institutiones hermeneuticae Scripturae Sacrae V. et N. Testamenti" i "Interpretatio S. Scripturae per omnes V. et N. Testamenti libros"⁴².

Zachował się szczęśliwie plan wykładów ks. Przybylskiego na r. szk. 1847/48⁴³. Podał w nim, że w wykładzie hermeneutyki i introdukcji do ksiąg St. Testamentu trzyma się podręcznika Ackermanna, a jako dodatkowe pomoce wskazał na książki: belgijskiego profesora Jana Herwarda Janssenssa (1783 - 1853) "Hermeneutica sacra seu introductio in omnes ac singulos Veteris et Novi Testamenti libros"⁴⁴ i niemieckiego jezuitę Wawrzyńca Veitha (1725 - 1796) "Scriptura sacra contra incredulos propugnata"⁴⁵. Dalej wymienił Przybylski do egzegezy stary podręcznik belgijskiego jezuitę Jakuba Tirinusa (1580 - 1536) "Commentarius in Vetus et Novum Testamentum"⁴⁶ i francuskiego benedyktyna Augustyna Calmeta (1672 - 1757) "Commentaire littéral sur tous livres de l'Anc. et du Nouv. Testament"⁴⁷ oraz dzieła św. Hieronima. Podał wreszcie, że przy nauczaniu j. hebrajskiego używa gramatyki protestanckiego orientalisty, profesora w Halle Wilhelma Geseniusa (1786 - 1842) "Hebraische Grammatik"⁴⁸ i profesora Uniwersytetu Warszawskiego, Włocha Luigi Chiarini'ego "Gramatyka hebrajska"⁴⁹, natomiast przy nauce j. greckiego - wyjątkowo i tego języka uczył Przybylski - gramatyki Gotfryda Ernesta Groddecka (1762 - 1825) profesora filologii klasycznej na Uniwersytecie Wileńskim "Grammatica Graeca"⁵⁰ i gramatyki Józefa Jeżowskiego profesora Uniwersytetu w Kazaniu⁵¹.

⁴¹ Viennae 1825, 2 wyd. 1839. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.916.

⁴² Institutiones ... T.1-6. Pestini 1817 - 1818, Interpretatio ..., T.1-16. Pestini 1801 - 1804. - Tamże, t.5 kol.923-924.

⁴³ AGAD Sygn. 377 s.379-382.

⁴⁴ T.1-2. Leodii 1818. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1212.

⁴⁵ T.1-10. Augustae Vindal. 1780 - 1797. - Tamże, kol.355.

⁴⁶ T.1-3. Antwerpiae 1636, dalsze wyd. 1760. - C. S o m m e r v o g e l: Bibliothéque dela Compagnie de Jesus. T.8. Paris 1899, s.19-52.

⁴⁷ T.1-26. Paris 1707 - 1716. - W. F i n k: Calmet Augustin. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 2 kol. 706 - 707.

⁴⁸ Leipzig 1813, 2 wyd. 1839. - F. S c h ü h l e i n: Gesenius Wilhelm. Tamże. Bd 4 kol.458-459.

⁴⁹ Tłum. P. C h l e b o w s k i. Warszawa 1826. - M. M a n t e u f f l o w a: Chiarini Ludwik. W: Pol. słownik biogr. T.3 s.290.

⁵⁰ Vilnae 1817. - A. S z a n t y r: Działalność naukowa Gotfryda Ernesta Groddecka. Wilno 1937.

⁵¹ Jeżowski Józef. W: Wielka enc. powsz. PWN. T.5 s.287.

Pomimo tak dokładnego wykazu pomocy naukowych Przybylski najchętniej wykladał, po prostu nie posiadał biblijnego przygotowania. Dobrze się zapowiadał jako profesor Krupiński, a Rzewuski i Kossowski sumiennie przygotowywali wykłady, ale widać było, że nie byli zawodowymi biblistami, przy tym Kossowski nie wskazywał alumnom żadnych autorów do lektury, dawał im tylko do przepisania swe wykłady. Jażdżewski za krótko wykladał, by wyrobić sobie opinię jako wykładowca⁵².

Na II-gim kursie Nowy Testament wraz z archeologią biblijną i j. greckim wykładali kolejno ks. Paweł Szymański od początku istnienia Akademii do 1841 r., ks. Kazimierz Wnorowski w latach 1841 - 1850, ks. Aleksander Przewłocki w latach 1850 - 1858, ks. Michał Nowodworski w latach 1858 - 1863, ks. Justyn Borzewski od 1864 r. do końca istnienia uczelni. Pierwszy z nich Szymański, wykładający już na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego i w Seminarium Głównym, kapłan grecko-katolicki, przeszedł w stan spoczynku. Wnorowski odszedł z katedry z powodu aresztowania, Przewłocki zmarł jako profesor, Nowodworski opuścił katedrę z powodu zesłania. Doktorat i wykształcenie specjalistyczne w naukach biblijnych posiadał Szymański, stopień kandydata teologii mieli Wnorowski, Przewłocki i Nowodworski, Borzewski zaś magisterium oraz pogłębioną specjalizację teologiczną w uczelniach zagranicznych⁵³.

O wykładach tych profesorów niewiele wiadomo, jedynie Wnorowski podał w r. szk. 1847/48, że trzyma się przy wykładzie archeologii podręcznika znanego już Ackermanna "Archeologia biblica breviter exposita"⁵⁴. Być może i inni profesorowie wykładali archeologię z tego podręcznika, a introdukcję z książki też znanego już Janssensa "Hermeneutica sacra seu introductio in omnes ac singulos Veteris et Novi Testamenti libros" lub Albera "Institutiones hermeneuticae Scripturae Sacrae V. et N. Testamenti". Jedyna opinia o ich wykładach, jaką przekazał ks. Pleszczyński, ogranicza się do ogólników - wykłady sumiennie przygotowywali i starali się rozbudzić w studentach zapał do studiów w tym przedmiocie. Wielką erudycję przyznawał tylko Szymańskiemu⁵⁵.

W 1862 r. obaj profesorowie nauk biblijnych zostali odciążeni przez zaangażowanie osobnego wykładowcy do języków biblijnych. Był nim Francuz, sekretarz arcybpa Felińskiego do korespondencji zagrani-

⁵² Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.104-108.

⁵³ Zob. w cz.2 biografii: Szymańskiego nr 58, Wnorowskiego nr 61, Przewłockiego nr 43, Nowodworskiego nr 35, Borzewskiego nr 4.

⁵⁴ Viennae 1826. - AGAD Sygn. 377 Program wykładów Wnorowskiego na r. szk. 1847/48.

⁵⁵ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.110-118.

cznej, Celestyn Dinsart, człowiek świecki, lecz doktor teologii i prawa kanonicznego oraz licencjat filozofii. Nie znając języka polskiego, wykładał hebrajkę i grekę po łacinie. Uczył do zamknięcia Akademii⁵⁶.

Na I i II-gim roku wykładano, oczywiście łącznie na obu kursach w cyklu 2-letnim, język łaciński i grecki w wymiarze 2 godzin tygodniowo; 1 godzinę przeznaczono na łacinę i 1 na grekę. Według nazwy katedry powinna być wykładana również literatura łacińska i grecka, jednakże profesorowie tych języków nie sięgali tak wysoko, ale sposobem gimnazjalnym przerabiali ze studentami wybrane teksty autorów klasycznych, jak można o tym sądzić z polecenia profesora Maciejowskiego, aby zakupić dla studentów Cycerona "De officiis" i Ksenofonta "Anabasis". Wprawdzie alumni przychodzili do Akademii już z pewną znajomością łaciny, słuchali przecież tutaj wszystkich wykładów z wyjątkiem teologii pastoralnej i homiletyki w tym języku, ale zdaniem profesorów nie byli oni na tyle przygotowani, by im dawać kurs łacińskiej, a tym bardziej greckiej literatury. Wydaje się, że pierwszy z profesorów tego przedmiotu Wacław Aleksander Maciejowski próbował wykładać literaturę łacińską, o ile tak można sądzić z podanej w planie jego wykładów na r. szk. 1847/48⁵⁷ książki Gotfryda Bernhardy'ego (1800 - 1875) profesora filologii klasycznej w Halle "Grundriss der römischen Literatur"⁵⁸. Dotykał również zarysu literatury Szmurło, poświęcając jej w jednym semestrze 1 godzinę⁵⁹. Nigdzie nie znaleziono najmniejszej zapiski, jaki był stosunek między nauką j. greckiego przy tej katedrze, a j. greckim podawanym przez profesora N. Testamentu. Zapewne biblista uczył języka hellenistycznego (koine) i czytał ze studentami po grecku Nowy Testament, podczas gdy profesor świecki uczył greki klasycznej i tłumaczył z nimi autorów klasycznych.

Oba języki wykładało kolejno 4 profesorów: Wacław Aleksander Maciejowski, słynny z nauki i licznych publikacji profesor Uniwersytetu Warszawskiego, od początku istnienia Akademii do przejścia na emeryturę w 1849 r., Antoni Muczkowski, profesor gimnazjalny, adiunkt Archiwum Głównego Akt Dawnych od 1849 r. do śmierci w 1852 r., Józef Jaślikowski, profesor gimnazjalny, od 1852 r. do śmierci w 1859 r. i Augustyn Szmurło, profesor gimnazjalny, od 1859 r. do likwidacji uczelni. Wszyscy byli dobrze przygotowani w swym przedmiocie, każdy z nich publikował własne prace naukowe. Maciejowski posiadał doktorat praw, Jaślikowski magisterium nauk wyzwolonych, Szmurło stopień kandydata

⁵⁶ Zob. biografię Dinsarta w cz.2 nr 9.

⁵⁷ AGAD Sygn. 377. Program wykładów W.A. Maciejowskiego na r. szk. 1847/48; AAW Sygn. F.6.24 k. 5.

⁵⁸ Halle 1830. - Bernhardy Gottfried. W: Der Grosse Herder. Nachschlagewerk f. Wissen u. Leben. Bd 2. Freiburg i. Br. [1932], 460.

⁵⁹ AAW Program wykładów Szmurły na r. szk. 1863/64.

filozofii. Czy i jaki stopień naukowy miał Muczkowski, nie udało się stwierdzić⁶⁰.

Katedra języka i literatury rosyjskiej realizowała swój program dydaktyczny w ten sposób, że na I-szym kursie uczono j. rosyjskiego, a na II-gim rosyjskiej literatury w wymiarze 2 godzin tygodniowo; w 1848 r. liczbę godzin podniesiono do 4⁶¹. Przedmioty te podawano systemem gimnazjalnym, jako że profesorami bywali dotychczasowi nauczyciele gimnazjalni.

Pierwszym profesorem był Rosjanin Iwan Sokołow, kandydat literatury, asesor kolegialny, wykładający swój przedmiot do 1846 r.⁶². O profesorze tym nic więcej nie udało się ustalić. W latach 1846 - 1859 wykladał język i literaturę rosyjską Tomasz Kurhanowicz, więcej klasyk i polonista aniżeli rusycysta. Wykladał chyba dobrze, przynajmniej od strony metody, jak można o tym sądzić na podstawie jego drukowanych prac lingwistycznych. W programie wykładów na r. szk. 1847/48 zalecał m.in. Mikołaja Ivanowiča Greča (1787 - 1867) "Praktičeskaja russkaja grammatika"⁶³. Ostatnim profesorem tego przedmiotu był Jan Papłoński, kandydat filozofii, od 1857 r. do zamknięcia uczelni. Papłoński był ulubieńcem studentów z powodu zalet jego charakteru i błyskotliwości w wykładzie. Ucząc języka rosyjskiego, wchodził na pole filologii porównawczej. Czytał też ze studentami urywki Biblii w języku starocerkiewnym⁶⁴.

W 1856 r. utworzono w Akademii - jak już była o tym mowa - katedrę historii naturalnej (przyrody), fizyki, chemii i astronomii i powierzone ją ks. Józefowi Wyszynskiemu, który znany był szeroko jako ornitolog-kolekcjoner, oczywiście amator, i bardzo był popularny w kołach patriotycznych Warszawy. Otrzymał pełny wymiar godzin, to znaczy 6⁶⁵. Nie wiemy na pewno, na którym roku wykladał swój przedmiot. Ponieważ na pierwszych 2 latach było godzin mniej niż na 2 dalszych, sam zaś przedmiot nie należał do teologii, można wnosić, że wykłady ks. Wyszynskiego odbywały się na I i II roku. Czego faktycznie uczył przy tak rozległym określeniu jego katedry, nie da się ustalić. W 1863 r. z sugestii arcybpa Felińskiego zmniejszono Wyszynskiemu godziny wykla-

⁶⁰ Zob. w cz.2 biografii: Maciejowskiego nr 30, Muczkowskiego nr 34, Jaślikowskiego nr 17, Szmurły nr 55.

⁶¹ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.152.

⁶² Zob. informacje biograficzne o Sokołowie w cz.2 nr 49.

⁶³ Zob. biografiię Kurhanowicza w cz.2 nr 25. Petersburg 1827. - Bol's. sov. enc. T.7 Wyd.3 Moskwa 1972 s.316. Program wykładów na r. szk. 1847/48. AGAD sygn. 377.

⁶⁴ Zob. biografiię Papłońskiego w cz.2 nr 40 oraz Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.153-154.

⁶⁵ Zob. biografiię Józefa Wyszynskiego w cz.2 nr 63.

dowe z 6-ciu do 2. W tym czasie profesor był na wygnaniu w Rosji. Faktycznie przedmiot ten był wykładany tylko od 1856 - 1863 r., bo po zsyłce Wyszyńskiego nie zaangażowano zastępcy⁶⁶. Ks. Jan Ambroży Wadowski napisał, "że przedmiot swój znał, ale nieszczególnie go wykładał"⁶⁷.

W 1863 r. doszło - o czym już wspomniano w rozdz. 1-szym - do utworzenia katedry teologii fundamentalnej i powołania na nią ks. Zygmunta Goliana z Krakowa. Wykłady tego przedmiotu zlokalizowano na I i II-gim kursie w wymiarze 4 godzin zabranych katedrze historii naturalnej⁶⁸. Z braku jakiegokolwiek informacji źródłowej nic nie można powiedzieć na temat wykładów Goliana. Teologia fundamentalna była nowością, nie figurowała też dotąd w programie żadnego seminarium duchownego. Trudno więc powiedzieć, jaki podręcznik zalecał profesor studentom. Prawdopodobnie wskazywał na traktaty "De fontibus revelationis", "De Christe Legato" i "De Ecclesia" - bo te były przedmiotem teologii fundamentalnej - w podręcznikach dogmatyki. Z chwilą bowiem wprowadzenia w Akademii tego przedmiotu, wymienionych traktatów nie wykładał już profesor teologii dogmatycznej. Jedno jest pewne, że dobrze sam wykształcony prowadził Golian wykłady na odpowiednim poziomie.

Do programu dwóch pierwszych lat studiów należały jeszcze lektury języków: francuskiego i niemieckiego, po 2 godziny w tygodniu dla każdego. Słabe uposażenie lektora było powodem, że w 30-leciu istnienia Akademii uczyło j. francuskiego kolejno aż 8-miu nauczycieli: Miłkołaj Chopin, Etienne Trimail, ks. Parmantier, Józef Zieliński, Józef Majorkowski, Tymoleon Kermen, ks. Bigault Maisonneuve, Celestyn Din-sart. Przeważali wśród nich Francuzi, słabo mówiący po polsku. Stąd to uczyli z gramatyk, sprowadzanych z Francji, a więc ułożonych w j. francuskim⁶⁹. Jako czytanek do ćwiczeń używano wyjątków z pism klasyków francuskich. Trimail czytał ze studentami kazania Jakuba Bossueta (1627 - 1704)⁷⁰, Zieliński kazania Ludwika Bourdaloue (1632 - 1704), Jana Massillona (1663 - 1742), Esprit Flechiera (1632 - 1710) i Bossueta⁷¹, ks. Bigault Maisonneuve podał ogólnie, że czyta francuskich autorów klasycznych, o innych lektorach nie zachowały się wiadomości.

⁶⁶ Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s.257.

⁶⁷ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.152.

⁶⁸ Arcybp W. P o p i e l: Pamiętniki. T.1 s.27-28. Zob. też biografie Goliana w cz.2 nr 14.

⁶⁹ Francuskiej gramatyki i we Francji drukowanych czytanek używał lektor Trimail. AAW Sygn. F.6.24 k.21.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ AGAD Sygn. 377 Program wykładów lektora Zielińskiego na r. szk. 1847/48.

Bigault Maissonneuve i Dinsart uczyli alumnów swego ojczystego języka ponadto przez prywatną konwersację⁷².

Języka niemieckiego uczyło kolejno 3 lektorów: Andrzej Packhäuser, Stanisław Żaliński i Jan Macharzyński. Packhäuser żądał w 1837 r., aby biblioteka nabyła dla studentów egzemplarze Gramatyki Liedera i bliżej nieokreślonych wypisów do ćwiczeń⁷³. Macharzyński w planie wykładów na r. szk. 1863/64 podał, że też trzyma się Gramatyki Liedera, a poza tym wymienił 6-ciu innych autorów różnych "Deutsche Sprachlehre" i "Lehrbuch der deutschen Sprachwissenschaft"⁷⁴. Ten ostatni oprócz nauki języka podawał studentom krótki zarys niemieckiej literatury. Studenci jednak mieli uprzedzenie do tego języka i mało się go uczyli. Inna rzecz, że dobrotliwy lektor słabo od nich oczekował podawane wiadomości⁷⁵.

Wszystkich godzin wykładowych mieli studenci I-go kursu do chwili utworzenia katedry historii naturalnej ks. Wyszyńskiego 22 (profesor St. Testamentu realizował tylko 3 godziny, bo 3 przeznaczał na egzegezę na III i IV-tym roku). Po przyjściu ks. Wyszyńskiego było godzin 28, po utworzeniu katedry teologii fundamentalnej ks. Goliana teoretycznie pozostało 28 godzin, jako że Goliana wykłady umieszczono w 4 godzinnych zabranych ks. Wyszyńskiemu, praktycznie jednak mieli godzin 26, ponieważ po aresztowaniu Wyszyńskiego nie było w ogóle wykładów historii naturalnej. Na II-gim kursie sytuacja wyglądała nieco inaczej. Do czasów ks. Wyszyńskiego było godzin wykładowych 25 (profesor N. Testamentu realizował pełnych 6 godzin), za ks. Wyszyńskiego 31 godzin, po jego aresztowaniu teoretycznie nadal 31, gdyż 4 jego godziny zabrał ks. Golian, praktycznie zaś 29. Krótko mówiąc znośne obciążenie godzinami wykładowymi do 1856 r. wzrosło znacznie po erygowaniu katedry historii naturalnej.

W zakresie programu tzw. II-go oddziału, czyli na III i IV-tym roku studiów wchodziły przedmioty: egzegesa biblijna w wymiarze 3 godzin tygodniowo, teologia dogmatyczna - 5, teologia moralna - 5, teologia pastoralna - 2, homiletyka i patrologia - 6, prawo kanoniczne - 6 i od 1850 r. medycyna popularna - 2 godziny, wszystkie wykładane łącznie dla III i IV-gó roku. Mieli więc studenci w tygodniu po 27 godzin wykładowych. Należy dodać, że na kursie IV-tym dochodziły jeszcze lekcje, ale już poza programem akademickim, ceremonii i śpiewu litur-

⁷² Zob. w cz.2 zapiski biograficzne o Chopinie nr 7, Trimail'u nr 60, Parmantier nr 41, Zieliński nr 64, Majorkowskim nr 31, Kermenie nr 19, Bigault Maissonneuve nr 3, Dinsart nr 9.

⁷³ AAW Sygn. F.6.24 k.17.

⁷⁴ AGAD Sygn. 377 Program wykładów Macharzyńskiego na r. szk. 1847/48.

⁷⁵ Zob. informacje biograficzne w cz.2 o Packhäuserze nr 39, Żalińskim nr 65, Macharzyńskim nr 29.

gicznego. Faktycznie więc i na kursach wyższych obciążenie alumnów zajęciami szkolnymi było znaczne i to już od samego początku istnienia Akademii.

Egzegezę wykładali znani już nam profesorowie hermeneutyki, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego, wykładający na kursie I-szym: ks. Józef Gierwatowski, ks. Jan Krupiński, ks. Dominik Przybylski, ks. Paweł Rzewuski, ks. Ludwik Jażdżewski, ks. Henryk Kossowski. Rzecz zrozumiała, że objaśniali wybrane księgi zarówno St. jak i N. Testamentu⁷⁶. Do wykładu posługiwali się prawdopodobnie tymi samymi podręcznikami co przy introdukcji, przynajmniej ks. Przybylski w planie wykładów na r. szk. 1847/48 podał jedne i te same pomoce dla introdukcji i egzegezy⁷⁷. Wypowiedziane wyżej o profesorach tych uwagi z okazji omawiania ich wykładów introdukcji są aktualne i przy egzegezcie.

Teologię dogmatyczną wykladało kolejno 4 profesorów: Do 1841 r. ks. Wojciech Ossoliński, w latach 1841 - 1862 ks. Józefat Szczygielski (najpierw jako zastępca profesora, od 1857 r. jako profesor stały), w 1862 r. ks. Julian Feliński (najpierw jako adiunkt, a niebawem jako profesor stały), w latach 1863 - 1867 ks. Zygmunt Golian. Ossoliński, Feliński, Golian posiadali doktoraty teologii, Szczygielski tylko stopień kandydata teologii. On jednak najdłużej wykladał, bo pełnych 20 lat⁷⁸.

Z braku przekazów źródłowych niewiele wiemy o wykładach ks. Ossolińskiego. Wiadomo tylko, że uchodził za kapłana wykształconego, zdobył pewne doświadczenie dydaktyczne na katedrze dogmatyki w Seminarium Głównym i pozostawił w rękopisie ułożoną przez siebie "Teologię dogmatyczną". Być może z "Teologii" tej wykladał. Nie znamy jednak jej rękopisu⁷⁹. Czy podczas choroby Ossolińskiego prowadził zań wykłady zastępujący go w urzędzie rektora ks. Antoni Kotowski, trudno powiedzieć. Było to możliwe, ponieważ ksiądz ten przez 13 lat był wykładowcą w warszawskim seminarium duchownym św. Jana i posiadał doktoraty teologii i prawa kanonicznego⁸⁰.

⁷⁶ Ks. Kossowski "w wykładzie ksiąg świętych tak starego, jak i nowego testamentu tekst grecki brał za podstawę. Wykłady jego były rzeczywiście akademickie, gdyż miały na celu nie ilość ksiąg świętych, ale ich wszechstronny rozbiór". Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.108.

⁷⁷ AGAD Sygn. 377 s.379-382.

⁷⁸ Zob. w cz.2 biografii: Ossolińskiego nr 38, Szczygielskiego nr 53, Felińskiego nr 12, Goliań nr 14.

⁷⁹ Zob. biografii Ossolińskiego w cz.2 nr 38.

⁸⁰ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.70 przyp. 2 oraz Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1841, s.65.

Ks. Szczygielski trzymał się w swych wykładach metody pozytywnej i uwzględniał raczej historię dogmatów aniżeli aspekt spekulatywny dogmatyki. Można tak sądzić na podstawie używanego przezeń podręcznika, zgłoszonego w planie wykładów na r. szk. 1847/48⁸¹, Stefana Wies-
ta (1748 - 1797) cystersa, profesora Uniwersytetu w Ingolsztadzie "Institutiones Theologicae"⁸², zawierającego dogmatykę pozytywną. Ja-
ko lekturę zalecał studentom ponadto podręcznik Brunona Libermanna (1759 - 1844) kanonika w Moguncji "Institutiones theologiae dogmati-
cae"⁸³ oraz dzieło, mające 34 kolejnych wydań, rzymskiego jezuitę Ja-
na Perrone'a (1794 - 1876) "Praelectiones theologiae", będące w obie-
gu też w 2-tomowym skrócie o 47 kolejnych wydaniach⁸⁴. Szczygielski
przygotowywał bardzo starannie swe wykłady, a studenci cenili go jako
profesora⁸⁵.

Nic nie wiemy o kilkumiesięcznych wykładach następcy Szczygiels-
kiego ks. Felińskiego, a bardzo mało o wykładach ostatniego profesora
tego przedmiotu ks. Goliana. Obaj byli dobrymi teologami i wykładali
dogmatykę spekulatywną. Golian reprezentował łowański kierunek neo-
cholastyczny, chyba pierwszy w Polsce. Wykłady prowadził na wysokim
poziomiej, tak że studenci nie zawsze nadążali za biegiem jego myśli⁸⁶.

Wykłady teologii moralnej prowadziło kolejno 3 profesorów: od po-
czątku Akademii do 1846 r. ks. Mateusz Jasiński, w latach 1846 - 1866
ks. Wincenty Orzeszkowski i w ostatnim roku istnienia uczelni ks.
Adam Englisz. Ten ostatni posiadał stopień kandydata teologii, dwaj
poprzedni nie mieli żadnego stopnia naukowego. Kierownictwo Akademii
patrzyło widocznie na teologię moralną nie jak na dyscyplinę naukową,
lecz na wiedzę ściśle praktyczną. Zarówno Jasiński, jak i Orzeszkowski
wykładali uprzednio ten przedmiot w seminariach duchownych, pierwszy
w warszawskim św. Jana, drugi w pułuskim⁸⁷.

Jasiński posiadał własny skrypt wykładów, sporządzony na podsta-
wie podręczników Antoine'a, Bailly'a, Colleta i Densa. Studenci byli
zadowoleni z jego wykładów - zapewne były zwięzłe, lecz Rada Akademii

81 AGAD Sygn. 377 Plan wykładów Szczygielskiego na r. 1847/48.

82 T. 1-6. Eichstädt 1782 - 1789. - M. G r a b m a n n: Die Geschi-
chte der katholischen Theologie. Freiburg i. Br. 1933 s.213.

83 T. 1-5. Mainz 1819 - 1827. - A. S c h n ü t g e n: Das Elsass
und die Erneuerung des katholischen Lebens in Deutschland. Strassburg
1913 s.4-18.

84 T. 1-9. Roma 1835 - 1842; Skróc - Roma 1845. - H. L a n g e:
Perrone Giovanni. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 8 kol.93.

85 Zob. biografię Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

86 Zob. biografię Felińskiego i Goliana w cz.2 nr 12 i 14 oraz ks.
A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.124.

87 Zob. w cz. 2 biografie: Jasińskiego nr 16, Orzeszkowskiego nr
37, Englisza nr 11.

ganiła je. Najpierw w 1837 i 1838 r. radziła Jasińskiemu zarzucić Antoine'a, a trzymać się nowego podręcznika Stapfa, a 1841 r. zaś napiętnowała sposób jego wykładu, Jasiński bowiem wykłady dyktował. Nie wiemy, co naprawdę było przyczyną tej krytycznej postawy Rady, bo przecież wielu innych profesorów też trzymało się dowolnie wybranych podręczników i wykłady dyktowało. Może pod tym wpływem Jasiński zrezygnował z katedry. Pozostał jednak w uczelni jako ojciec duchowny alumnów⁸⁸.

Bliższe szczegóły o używanych przez ks. Jasińskiego podręcznikach i ich autorach są następujące: Paweł Gabriel Antoine (1679 - 1743) jezuita napisał m.in. "Theologia moralis universa", polecaną przez pap. Benedykta XIV do nauczania w Kolegium Kongregacji Propagandy Wiary⁸⁹. Ludwik Bailly (1730 - 1808) profesor teologii dogmatycznej w Dijon, był autorem dzieła "Theologia dogmatica et moralis"⁹⁰, Piotr Collet (1693 - 1770) francuski lazarysta, profesor teologii moralnej w Paryżu, napisał m.in. "Institutiones Theologicae"⁹¹, Piotr Dens (1690 - 1775) profesor seminarium duchownego w belgijskim Mechlinie (Mechelen) opublikował "Theologia ad usum seminariorum et s. theologiae alumnorum"⁹². Jak widać, podręczniki te mogły uchodzić w latach 40-tych XIX w. już za przestarzałe i to może było przyczyną czynionych Jasińskiemu uwag przez Radę Akademii.

Ks. Orzeszkowski też wykładał z podręcznika Antoine'a i bynajmniej nie przyjął zalecanego przez Radę Akademii Jasińskiemu podręcznika Józefa Stapfa (1785 - 1844) profesora teologii moralnej w Innsbrucku, a od 1823 r. w Brixen, "Theologia moralis"⁹³. W programie wykładów na r. szk. 1847/48 podał Orzeszkowski jako dodatkowe pomoce: jezuitę Hermanna Busenbauma (1600 - 1668) profesora w Kolonii, później w Hildesheim i w Monasterze słynną, liczącą do 200 wydań, "Medulla theologiae moralis"⁹⁴, dalej Jana Bouvier'a (1783 - 1854) profesora filozofii w Château-Gontier, potem teologii moralnej w Le Mans "Institutiones Theologicae", w części dogmatycznej nie wolne od błędów gallikańskich,

⁸⁸ Zob. biografię Jasińskiego w cz.2 nr 16.

⁸⁹ T.1-3. Nancæi 1726. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.4 kol.1351-1352.

⁹⁰ T.1-8. Lugduni 1789. - Tamże, t.5 kol.591.

⁹¹ T.1-5. Parisiis 1744. - Notices bibliograph. sur les Ecrivains de la Congr. de la Mission. T.1. Angoulême 1878 s.33-81.

⁹² T.1-7. Mosæ 1778. - Biographie national belge. t.5 s.599.

⁹³ T.1-4. Oeniponte 1827 - 1831. - K. H i l g e n r e i n e r: Stapf Josef Ambros. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 9 kol. 773.

⁹⁴ Münster 1650. - B. D u h r: Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge. Bd 2. Freiburg i. Br. 1913 s.289.

w części moralnej zwalczające jansenizm⁹⁵, Jana Gury'ego (1801 - 1866) francuskiego jezuitę, profesora w Collegium Romanum "Compendium theologiae moralis"⁹⁶ oraz Piotra Scavini'ego (1790 - 1869) prepozyta kapituły w Novara, napisaną w duchu św. Alfonsa "Theologia moralis universa"⁹⁷. Wskazał też Orzeszkowski na Summę św. Tomasza z Akwinu i na św. Alfonsa Liguorii "Theologia moralis"⁹⁸; pierwsze jej wydanie z 1748 r. było niczym innym jak komentarzem do "Medulli" Busenbauma.

O rok tylko trwających wykładach ks. Englisza nie przechowały się żadne informacje. Ks. Pleszczyński podał jedynie, że "wykłady swoje prowadził z ożywieniem i pożytkiem niemałym słuchaczy"⁹⁹.

Po macoszemu była traktowana w Akademii teologia pastoralna. Przede wszystkim nie utworzono dla niej osobnej katedry i w pierwszych latach istnienia uczelni nie było tego przedmiotu. Dostrzegano jednak w Akademii potrzebę wykładów teologii pastoralnej i w 1844 r. począł ją wykładać sam rektor ks. Bonawentura Butkiewicz. W 1852 r. odstąpił te wykłady wicerektorowi ks. Franciszkowi Szydoczyńskiemu, wystarawszy się dlań o profesorskie wynagrodzenie, przez oddanie mu etatu 3-ciej nieobsadzonej katedry biblijnej. Szydoczyński wykładał do swego odejścia z Akademii w 1862 r. Po nim prowadził wykłady teologii pastoralnej znowu rektor ks. Wincenty Popiel, a po jego odejściu ostatni rektor ks. Henryk Kossowski, przynajmniej teoretycznie. Dwaj ostatni nie brali już za swe wykłady pensji, ponieważ za Popiela odstąpiono ją dla profesora świeżo utworzonej katedry teologii fundamentalnej¹⁰⁰.

Na temat teologii pastoralnej w warszawskiej Akademii Duchownej zachowały się tylko dwa przekazy źródłowe: spis pomocy naukowych, zalecanych w 1847/48 r. przez ks. Butkiewicza i wstępna prelekcja tego przedmiotu ks. Popiela¹⁰¹. Długa lista autorów, zestawiona przez Butkiewicza, bynajmniej nie wskazuje, że wszystkich ich uwzględniał w swych wykładach, a jedynie, że pastoralne dzieła tych autorów uważał za najpożyteczniejszą lekturę dla alumnów. Cytowany zaś wykład Popiela,

⁹⁵ T.1-6. Genovani 1820 - 1821. - M. B u c h b e r g e r: Bouvier Jean Baptiste. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 2 kol. 504.

⁹⁶ T.1-2. Lyon - Paris 1850. - K. H i l g e n r e i n e r: Gury Jean Pierre. Tamże. Bd 4 kol.754-755.

⁹⁷ T.1-4. Novara 1847 i toż skrócone w 2 tomach. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1795-1796.

⁹⁸ Paris 1840.

⁹⁹ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.130.

¹⁰⁰ Zob. w cz.2 biografii: Butkiewicza nr 6, Szydoczyńskiego nr 57, Popiela nr 42, Kossowskiego nr 21.

¹⁰¹ AGAD Sygn. 377 Plan wykładów Butkiewicza na r. szk. 1847/48; Ks. W. P o p i e l: Prelekcja wstępna teologii pastoralnej ... 2 X 1862. W: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XXXVI - XLIII.

jeśli miałby być wykładowcą reszty jego prelekcji, nie najlepiej by świadczył o ich treści, wykład ten bowiem jest nie tyle wyłożeniem pastoralnego materiału, ile kazaniem względnie ascetyczną nauką dla kleryków. Jak wykladał interesujący nas przedmiot ks. Szydoczyński, nie wiadomo. Być może trzymał się jednego z wskazanych przez Butkiewicza - o których niżej - podręczników. Kossowski prawdopodobnie nie podjął systematycznego wykładu teologii pastoralnej, prowadził bowiem zastępco wykłady introdukcji St. Testamentu i egzegezy w wymiarze 6 godzin tygodniowo. Ks. Pleszczyński zapisał: "odtąd (po odejściu Popiela) pastoralna już nie była systematycznie wykładana w naszej Akademii, a braki stąd płynące starał się zastąpić ks. wicerektor w swoich ascetycznych konferencjach, miewanych do alumnów co niedziela"¹⁰². Wicerektorem był wtedy ks. Antoni Marciński.

Wspomniane wyżej, zalecone przez Butkiewicza, pomoce naukowe do teologii pastoralnej były następujące: Bartłomieja Gavanti'ego (1569 - 1638) generała barnabitów "Thesaurus sacrorum rituum sive commentarius in rubricas Missalis et Breviarii Romani"¹⁰³, Franciszka Gifschütza (1748 - 1788) profesora teologii pastoralnej na Uniwersytecie Wiedeńskim "Institutiones theologiae pastoralis"¹⁰⁴, Michała Horvátha (+ 1810) profesora teologii pastoralnej na Uniwersytecie w Budzie "Theologia pastoralis"¹⁰⁵, Józefa Laubera (1744 - 1810) profesora teologii pastoralnej na Uniwersytecie w Brnie, potem w Ołomuńcu "Institutiones theologiae pastoralis compendiosae"¹⁰⁶, Franciszka Pollaschek'a (1757 - 1818) profesora hermeneutyki i j. greckiego na Uniwersytecie w Brnie, potem teologii moralnej i pastoralnej w Ołomuńcu "Regulae pastorales"¹⁰⁷, Tomasza Powondry (1786 - 1832) profesora teologii moralnej i pastoralnej w Linzu, potem tylko pastoralnej w Ołomuńcu "Systema theologiae pastoralis"¹⁰⁸, Kaspra Saettlera (+ 1779) ze Strassburga "Monita ad parochos aliosque sacerdotes curam habentes"¹⁰⁹, Maura de Schenkl (1749 - 1816) benedyktyna, profesora teologii moralnej, pastoralnej i prawa kanonicznego w liceum bamberskim "Theologiae

¹⁰² Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.120.

¹⁰³ Mediolani 1628. - Gavanti był członkiem Komisji do reformy mszału i brewiarza za pap. Klemensa VIII. A. M a n s e r: Gavanti Bartolomeo. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 4 kol.304.

¹⁰⁴ Viennae 1798. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.552.

¹⁰⁵ T.1-3. Vindobonae 1780 - 1781. - Tamże, kol. 818.

¹⁰⁶ T.1-3. Brunae 1731. - Tamże, kol. 810-811.

¹⁰⁷ Olomucii 1803. - Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich. Bd 23 s.82.

¹⁰⁸ T.1-6. Viennae 1818. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1961.

¹⁰⁹ Treviris 1831. - Tamże, kol.234.

pastoralis systema"¹¹⁰, znanego już nam Stapfa "Theologia moralis", z polskich autorów Jana Chodaniego (1769 - 1823) kanonika reg. later., profesora teologii moralnej i pastoralnej na Uniwersytecie Wileńskim "Teologia pastoralna", będąca przeróbką dzieła Giftschütza¹¹¹, arcybpa Ignacego Raczyńskiego (1741 - 1823) "Sposób w jaki kapłani mają kierować duszami i zarządzać parafiami", też przerobiona z dzieła francuskiego¹¹². Wskazał jeszcze Butkiewicz na polski rytuał¹¹³ i zbiór polskich synodów prowincjonalnych i diecezjalnych¹¹⁴. Jak widać, był to doborowy zestaw literatury przedmiotu, szkoda tylko, że nie jesteśmy w stanie powiedzieć, o ile dzieła te sam profesor i studenci wykorzystywali.

Patrologia i homiletyka tworzyły jedną katedrę, toteż jeden profesor wykładał na III i IV-tym roku studiów oba te przedmioty, dzieląc między nie - zapewne po połowie - swe 6 godzin statowych. Wykładali wymienione przedmioty kolejno: dwóch ekspijarów ks. Adam Józef Kalasanty Szelewski od początku istnienia Akademii do wysłużenia emerytury w 1856 r., ks. Jan Józef Kalasanty Mętlewicz tylko od 1856 - 1858 r. - zmarł bowiem 20 IX 1858 r. - oraz ks. Józef Szpaderski od 1858 r. do kasaty w 1867 r. Szelewski, jeden z najbardziej czynnych profesorów, posiadał doktorat teologii, Mętlewicz stopień magistra nauk i sztuk pięknych, Szpaderski stopień kandydata teologii¹¹⁵.

W planie wykładów na r. 1847/48 ks. Szelewski nie podał podręcznika, według którego prowadził wykłady patrologii, wskazał tylko ogólnie na 7 autorów, których dzieła uważał za pożyteczną lekturę dla studentów¹¹⁶, a mianowicie Mikołaja Guillaona (1760 - 1847) profesora wymowy w paryskiej Sorbonie "Collectio selecta" (Wybór dzieł Ojców Kościoła)¹¹⁷, Makarego od św. Eliasza (2 poł. XVIII w.) karmelity, profesora

¹¹⁰ Ingolstadii 1815. - Tamże, kol. 775-777.

¹¹¹ Wilno 1824. - Ks. Cz. F a l k o w s k i: Chodani Jan Kanty Kalikst. W: Pol. słownik biogr. t.3 s.348-349.

¹¹² Ks. J. K o r y t k o w s k i: Arcybiskupi gnieźnieńscy. T.5. Poznań 1892 s.272.

¹¹³ Rituale sacramentorum ac aliarum Ecclesiae caeremoniarum ex decreto Synodi Provincialis Petricoviensis ad ... ecclesiarum Regni Poloniae usum ... editum. Cracoviae 1631. Zob. szczegółowe opracowanie tego rytuału: Ks. W. W r o n a: Dzieje rytuału piotrkowskiego. Pol. Sacra. R.4: 1951 s.329-380.

¹¹⁴ Butkiewicz miał chyba na uwadze Constitutiones synodorum Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis provincialium auctoritate synodi provincialis Gembicianae ... recognitae iussu vero ... Joannis Węzyk ... archiepiscopi Gnesnensis ... editae. Reimpressae Cracoviae 1761.

¹¹⁵ Zob. w cz.2 biografii: Szelewskiego nr 54, Mętlewicza nr 33, Szpaderskiego nr 56.

¹¹⁶ AGAD Sygn. 377 Plan wykładów Szelewskiego na r. 1847/48.

¹¹⁷ Opracowany wspólnie z Arnoldem C a i l l a u. T.1-148. Parisiis 1820 - 1842. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1252-1254.

ra Uniwersytetu w Grazu "Institutiones patrologiae"¹¹⁸, Jana Moellera (1806 - 1862) profesora Uniwersytetu Katolickiego w Lowanium "Cours complet d'histoire universelle"¹¹⁹, Franciszka Permandera (1794 - 1862) profesora prawa kanonicznego i historii kościelnej na Uniwersytecie w Monako "Bibliotheca patristica"¹²⁰, Daniela Tobenza (1743 - 1819) kanonika reg. later., profesora patrologii na Uniwersytecie w Wiedniu "Institutiones patrologiae"¹²¹, Piotra de Tricalet (1696 - 1762) profesora i rektora kolegium św. Mikołaja w Paryżu "Bibliothèque portative des Pères de l'Eglise"¹²² i cytowanego już Stefana Wiesta "Institutiones patrologiae in usum academicum"¹²³.

Z czego wykładał ks. Mętlewicz, nie wiemy, natomiast ks. Szpaderski w planie wykładów na r. szk. 1863/64 zaznaczył¹²⁴, że trzyma się podręcznika Wiesta oraz Józefa Fesslera (1813 - 1872) profesora historii kościelnej, potem prawa kanonicznego na Uniwersytecie Wiedeńskim, biskupa i sekretarza Soboru Watykańskiego I "Institutiones patrologiae"¹²⁵. Wskazał przy tym na zbiór Jakuba Migne'a (1800 - 1875) "Patrologiae cursus completus seu bibliotheca omnium SS. Patrum, Doctorum Scriptorumque Ecclesiasticorum sive Latinorum sive Graecorum", które to dzieło składa się z 2 serii: łacińskiej obejmującej 217 tomów i 4 tomy indeksów oraz z greckiej o 162 tomach¹²⁶.

Jestem skłonny podejrzewać, że profesorowie traktowali patrologię jako naukę pomocniczą homiletyki. Wskazywali mianowicie na dzieła ojców i pisarzy Kościoła jako na materiały do kaznodziejstwa. Ich uczniowie Fudalewski, Kuliński, Matuszewski wspominali interesujących nas profesorów jako wykładowców homiletyki, a przemilczeli zupełnie ich wykłady z patrologii¹²⁷. Sami zresztą profesorowie Szelewski, Mętlewicz - z wyjątkiem Szpaderskiego - zostawili w swej spuściźnie

118 Graecii 1781, dalsze wyd. 1783, 1785. - Tamże, kol. 390.

119 T.1-6. Lovanii 1849 - 1857. - Tamże, kol.1270-1271.

120 T.1-2. Landshuti 1841 - 1842. - Tamże, kol.1251.

121 W: Opera. T.9, Viennae 1817. - Tamże, kol.646.

122 T.1-9. Parisiis 1758 - 1762. - Biographie universelle. T.46 s.531.

123 Landshut 1795.

124 AAW Plan wykładów Szpaderskiego na r. szk. 1863/64.

125 T.1-2. Oeniponte 1850 - 1851. - E r d i n g e r: Dr J.Fessler ... ein Lebensbild. Brixinae 1874.

126 Seria łacińska została wydana w Paryżu w latach 1844 - 1855, seria grecka w latach 1857 - 1866. - P. de L a b r i o n e l l e: Documents sur J.P.Migne. Bulletin d'ancienne litterature et d'archéologie chrétienne. R. 1913 s.203-209.

127 Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.135-139.

pisarskiej prace z dziedziny homiletyki i kazania, nie zaś z patrologii.

Gdy chodzi o używane podręczniki do homiletyki, zachował się jedynie ich spis z r. szk. 1863/64 po ks. Szpaderskim¹²⁸. Czytamy tam, że Szpaderski używał do wykładów homiletyki podręczników teologii pasterskiej, a mianowicie znanego już nam Fowondry "Systema theologiae pastoralis" oraz Andrzeja Reichenbergera (1770 - 1854) profesora teologii pastoralnej na Uniwersytecie w Wiedniu "Pastoral-Anweisung nach den Bedürfnissen unseres Zeitalters"¹²⁹ oraz jednego podręcznika wymowy francuskiego kardynała Jana Maury (1746 - 1817) "Essai sur l'éloquence de la Chaire"¹³⁰. Jako materiału do ćwiczeń kaznodziejskich używał Szpaderski: Sermones św. Augustyna oraz kazań polskich klasyków kaznodziejstwa: Fabiana Birkowskiego (1566 - 1636) dominikanina¹³¹ oraz jezuitów Piotra Skargi i Jakuba Wujka. Gdy chodzi o Skargę (1536 - 1612), mogły wchodzić w rachubę wielokrotnie wydawane "Kazania na niedziele i święta całego roku"¹³², "Kazania sejmowe"¹³³, często wydawane "Kazania o siedmiu sakramentach"¹³⁴ i też wielokrotnie ponawiane "Kazania przygodne"¹³⁵. Z kazań Wujka (1541 - 1597) posługiwano się zapewne zbiorami: "Postilla catholica to jest kazania na każdą niedzielę i na każde święto przez cały rok"¹³⁶, "Postille catholicej część trzecia"¹³⁷ oraz "Postille mniejszej część pierwsza oziuma ... i część ... wtóra letnia"¹³⁸.

Biorąc pod uwagę wykształcenie tych trzech profesorów i ich dorobek naukowy - po Szpaderskim pozostał podręcznik wymowy kościelnej - wypadnie stwierdzić, że chyba byli dobrymi pedagogami, przynajmniej w zakresie homiletyki. Należy jeszcze dodać, że homiletykę pojmowali oni nie tylko jako teorię głoszenia kazań, ale również jako umiejętność nauczania dzieci katechizmu, co wchodzi dziś w zakres katechetyki.

¹²⁸ AAW Plan wykładów Szpaderskiego na r. szk. 1863/64.

¹²⁹ T.1-5. Wien 1805 - 1817. - H. H u r t e r: Nomenclator Literarius ..., t.5 kol.1394.

¹³⁰ T.1-2. Parisis 1810. - K. H i l g e n r e i n e r: Maury Jean Siffrein. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 7 kol.11.

¹³¹ Wykaz drukowanych kazań B i r k o w s k i e g o podaje Nowy Korbut. T.2 s.33-34.

¹³² Pierwsze wydanie - Kraków 1595.

¹³³ Wydane w tomie "Kazania na niedziele i święta". Kraków 1597.

¹³⁴ Pierwsze wydanie - Kraków 1600.

¹³⁵ Pierwsze wydanie - Kraków 1610.

¹³⁶ Cz.1-2. Kraków 1573.

¹³⁷ Kraków 1575.

¹³⁸ Pierwsze wydanie - Poznań 1579 - 1580.

Szelewski zabiegał nawet o napisanie siłami zbiorowymi katechizmu, który by obowiązywał we wszystkich diecezjach Kongresówki¹³⁹.

Prawo kanoniczne wykładało kolejno 3 profesorów: Ks. Franciszek Lüdicke od początku istnienia uczelni do 1851 r., ks. Leon Topolski w latach 1851 - 1860 r., tj. do chwili rezygnacji z katedry i wreszcie od 1861 r. do kasaty Akademii ks. Antoni Sotkiewicz. Podczas choroby Topolskiego wykładali zastępczo wicerektor ks. Szydoczyński, ks. Stefan Łasicki i ks. Michał Nowodworski. Lüdicke nie posiadał stopnia naukowego, ale uchodził za męża uczonego, Topolski miał doktorat teologii, Łasicki, Nowodworski i Sotkiewicz stopień kandydata teologii¹⁴⁰.

Lüdicke był uważany w kołach duchownych Warszawy za liberała, profesorem jednak był dobrym, w wykładach szeroko uwzględnił i komentował "Corpus iuris canonici". Zapytany przez Radę Akademii, jakimi posługuje się podręcznikami, wymienił Freya i Zallingera. Franciszek Frey (1763 - 1820) profesor prawa kanonicznego, historii kościelnej i dogmatyki fundamentalnej w liceum bamberskim, był autorem pracy "Kritischer Kommentar über das Kirchenrecht frei bearbeitet nach A. Michl Kirchenrecht für Katholiken und Protestanten", która była niczym innym jak oczyszczoną z błędów febronjańskich przeróbką dzieła wspomnianego w tytule Antoniego Michla¹⁴¹.

Jakub Zallinger (1735 - 1813) jezuita, a po kasacie zakonu profesor prawa kanonicznego w Augsburgu napisał "Institutionum iuris naturalis et ecclesiastici publici libri V"¹⁴². Faktycznie jednak wskazywał Lüdicke studentom na podręczniki: Zegera Bernarda Van Espena (1646 - 1728) profesora prawa kanonicznego w Kolegium pap. Hadriana IV, potem odstępcy od Kościoła, zwolennika jansenizmu i galikanizmu, zmarłego bez pojednania z Kościołem "Ius ecclesiasticum universum hodiernae disciplinae praesertim Belgii, Galiae, Germaniae et vicinarum provinciarum accommodatum", potępione przez św. Oficjum¹⁴³, dalej Józefa Sautera (1740 - 1817) jezuita, po kasacie zakonu profesora filozofii, następnie prawa kanonicznego na Uniwersytecie we Fryburgu badenckim "Fundamenta iuris ecclesiastici catholicorum", niepozbowione błędów galikańskich i febronjańskich¹⁴⁴ i na autora prawowiernego

¹³⁹ AGAD Sygn. 377 s.158-160.

¹⁴⁰ Zob. w cz.2 biografii: Lüdicke nr 26, Topolskiego nr 59, Sotkiewicza nr 50, Szydoczyńskiego nr 57, Łasickiego nr 27, Nowodworskiego nr 35.

¹⁴¹ Cz.1-3. Bamberg 1812 - 1820. - Ks. A. P e t r a n i: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVII i XVIII w. Lublin 1961 s.230.

¹⁴² Augustae Vindelicorum 1784; Romae 1823. - Tamże, s.171.

¹⁴³ T.1-2. Lovanii 1700. - Ks. A. P e t r a n i: Nauka prawa kanonicznego ..., s.55.

¹⁴⁴ Cz.1-6. Friburgi 1809 - 1816. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.790.

Ubalda Giralaldi'ego (1692 - 1775) pijara "Institutiones canonicae", napisanego przez innego pijara Remigiusza Maschata (+ 1747), a przez Giralaldiego wydane¹⁴⁵. Trzeba przypuszczać, że Lüdické zwracał studentom uwagę, w których partiach podręczniki Van Espena i Sautera są nieprawomyślne.

Z czego wykładali Topolski i zastępujący go Szydoczyński, Łasicki i Nowodworski, nie wiemy. Ks. Sotkiewicz trzymał się podręcznika D. Craissona (+ 1881) profesora prawa kanonicznego w seminarium duchownym diecezji Valence "Manuala totius iuris canonici"¹⁴⁶. Sporządził zeń skrypt i dyktował go. Wykładowcą był słabym, a do tego cicho mówił, że studenci po wykładzie zbierali się w kilku i z urywkowych swoich notatek odtwarzali wykład profesora. Będąc referentem spraw małżeńskich w konsystorzu warszawskim, przynosił niekiedy na wykłady akta jakiejś sądowej sprawy małżeńskiej, by zapoznać studentów tak z procedurą sądową, jak i z problematyką prawną, dotyczącą małżeństwa¹⁴⁷.

Ostatnim przedmiotem, wykładanym w wymiarze 2 godzin tygodniowo na III i IV-tym kursie, była medycyna popularna. Wykładał ją lekarz domowy Akademii Józef Stankiewicz, doktor medycyny, w latach 1848 - 1850 z dobrej woli i bezpłatnie, potem jako obowiązujący przedmiot. Program wykładów, zatwierdzony w 1848 r. przez dyrektora głównego Służby Zdrowia w Królestwie Polskim¹⁴⁸, Stankiewicz realizował bez zmian do końca istnienia uczelni. Obejmował on wiadomości z higieny, wskazania o zachowaniu się w chorobach zwłaszcza zakaźnych, o przesądach i uprzedzeniach do medycyny, o propagowaniach szczepienia ospy, o zachowaniu się w nagłych wypadkach, o znakach śmierci i o przepisach policyjno-sanitarnych odnośnie grzebania zmarłych¹⁴⁹. Profesor ten mało wymagał od studentów, jednakże na wykłady jego pilnie uczęszczali, ponieważ mówił zajmująco i o ciekawych zagadnieniach.

Jest rzeczą ogromnie trudną, jeśli wprost niemożliwą, wydać z pozycji słuchaczy Akademii z lat 1837 - 1867 ogólny sąd o poziomie podawanej tu wiedzy teologicznej. Przede wszystkim każdy przedmiot miał z reguły po kilku profesorów, lepszych i gorszych. Dalej jedni z profesorów mogli uchodzić za specjalistów w swym przedmiocie, gdyż poprzez własne studia specjalistyczne byli doń należycie przygotowani, inni stawali się wykładowcami tego czy innego przedmiotu z przypadku. Potrzeba było wykładowcy, więc powoływano księdza, który uchodził za inteligentnego i posiadał ukończoną warszawską Akademię. Niekiedy jak

¹⁴⁵ T.1-2. Romae 1759. - Ks. A. P e t r a n i: Nauka prawa kanonicznego ..., s.56.

¹⁴⁶ T.1-4. Parisiis 1861 - 1863. - Tamże, s.243.

¹⁴⁷ Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.133.

¹⁴⁸ AGAD Sygn. 377 s.333.

¹⁴⁹ AAW Plan wykładów Stankiewicza na r. szk. 1863/64.

Nowodworski przechodzą z jednego przedmiotu do drugiego, Szydłowski zaś był wykładowcą uniwersalnym, łącającym wszystkie braki.

O zdobyciu w takich warunkach przez studentów specjalizacji w obranym kierunku nie było oczywiście mowy, zwłaszcza że nie prowadzono żadnych seminariów, choć u niektórych profesorów, którzy podawali obszerniejszą literaturę swego przedmiotu, mógł student żądny wiedzy rozszerzyć nieco swe wiadomości. Za to ogólne wykształcenie teologiczne i to chyba solidne otrzymywali studenci w warszawskiej Akademii Duchownej. Pomagał do tego poza wykładami system semestralnych i końcowych egzaminów oraz rygorozum z głównych przedmiotów, składane do uzyskania stopnia kandydata po ukończeniu IV-go roku studiów¹⁵⁰.

O stopień ten ubiegali się na ogół wszyscy studenci, kończący uczelnię. Poza wspomnianym rygorozum nie wymagano doń żadnej pracy pisemnej. W ciągu 30-tu lat istnienia Akademii uzyskało stopień kandydata 278 absolwentów czyli przeciętnie 9-ciu każdego roku. Jeśli się zważy, że na I-szy kurs zapisywało się każdego roku 9 studentów etatowych i średnio 3 - 4 nieetatowych, z których do ukończenia Akademii dochodziło w sumie przeciętnie 10-ciu, uzyskanie przez 9-ciu przeciętnie każdego roku stopnia kandydata stanowi wysoki procent. Podaje się tu cyfry średnie, bo w rzeczywistości zdarzało się z różnych przyczyn, że jednego roku (1858) otrzymało kandydatury 18 studentów, a innego (1852) tylko 4-ech¹⁵¹.

Ukoronowaniem całorocznej pracy było uroczyste zakończenie roku szkolnego. Poprzedzały je wymienione rygoroza, składane przez studentów IV-go kursu, ubiegających się o stopień kandydata teologii, wobec profesorów głównych przedmiotów (bibliastyki St. i N. Testamentu, dogmatyki, teologii moralnej i pastoralnej, historii Kościoła, prawa kanonicznego, patrologii i homiletyki, filozofii). Po egzaminie urządzało konferencję pod przewodnictwem arcybiskupa warszawskiego lub sede vacante wikariusza kapitulnego jako przewodniczącego Zwierzchności Akademii, na której ustalano ostatecznie stopnie przyszłych kandydatów teologii. W samym akcie zakończenia roku szkolnego, urządzanym nazajutrz po rygorozach, brali udział oprócz studentów i profesorów arcybiskup względnie wikariusz kapitulny, prałaci i kanonicy kapituły archikatedralnej, wyżsi urzędnicy państwowi, a niekiedy i sam namiestnik. Rektor ogłaszał nazwiska promowanych kandydatów teologii i odbierał od nich wyznanie wiary i przysięgę homagiálną, następnie składał sprawozdanie z działalności uczelni w ostatnim roku, potem następował

¹⁵⁰ Przepisy o nadawaniu stopni naukowych w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej, § 22 - 26. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s. 365-379.

¹⁵¹ Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.246-252.

wykład jednego z profesorów, z kolei przemawiał arcybiskup, po czym wszyscy udawali się do kaplicy Akademii dla odśpiewania dziękczynnego "Te Deum"¹⁵²,

Od czasu do czasu któryś z kandydatów teologii uzyskiwał ponadto w Akademii stopień magistra. Procedura w tym względzie była następująca: Do przewodu magisterskiego można było się zgłosić dopiero po upływie roku od uzyskania kandydatury. Odnosną prośbę Rada Akademii przesyłała Zwierzchności Akademii, ta zaś Komisji Rządowej SWDiOP. Po otrzymaniu przychylniej decyzji Rada Akademii wyznaczała temat rozprawy pisemnej z jednego z głównych przedmiotów lub z przedmiotu, wybranego przez aspirującego do magisterium i określała termin jej oddania i egzaminu magisterskiego. Napisaną pracę oceniali profesorowie głównych przedmiotów. Jeśli przynajmniej połowa ocen była pozytywna, odbywał się egzamin z głównych przedmiotów, na który każdy z profesorów przygotowywał od 6 - 12 pytań, z których na wyciągnięte losem jedno z każdego przedmiotu żądano odpowiedzi. O pomyślnym wyniku egzaminu zawiadamiano Komisję SWDiOP i dopiero po wyrażeniu jej zgody wydawano kandydatowi dyplom magistra. O stopień magistra starano się rzadko. Można go było uzyskać z teologii lub z prawa kanonicznego, jednakże we wszystkich znanych wypadkach nadano magisterium teologii¹⁵³.

Miała również Akademia prawo nadawać stopień doktora teologii lub prawa kanonicznego, a przewód doktorski wyglądał podobnie jak magisterski, z tym tylko, że dysertacja była poważniejsza oraz kandydat do doktoratu musiał się wykazać po magisterium dorobkiem naukowym¹⁵⁴. Nie udało się jednak stwierdzić, czy warszawska Akademia Duchowna w ogóle nadała komuś doktorat. Może ks. Kotowski i ks. Topolski, co do których nie można zbadać, gdzie zdobyli swe doktoraty, uzyskali je tutaj?

¹⁵² Tamże, s. 36-37 oraz przemówienia rektora podczas zakończenia r. szk. 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1857. Zob. poz. 1-5, 7-12 w biografii Butkiewicza w cz. 2 nr 6.

¹⁵³ Przepisy o nadawaniu stopni ..., § 27-35.

¹⁵⁴ Tamże, § 36-47. - Breve pap. Grzegorza XVI "Ex proximis" z 15 VI 1837.

Rozdział 3

POPULARYZACJA WIEDZY TEOLOGICZNEJ

W znacznie wyższym stopniu od osiągnięć dydaktycznych decyduje o poziomie każdej wyższej szkoły działalność naukowo-pisarska jej profesorów i wykładowców, stanowiąca zresztą obok dydaktyki główny cel każdego uniwersytetu czy akademii. Ona bowiem, powszechnie dostępna w drukowanych publikacjach jest zasadniczą podstawą urobienia szerszej opinii o danej szkole. Wprawdzie w statucie warszawskiej Akademii Duchownej nie wymieniono naukowej pracy jako jednego z pryncypalnych jej zadań¹ i rząd carski przy jej tworzeniu miał na uwadze samo tylko nauczanie teologii, choć na wyższym poziomie niż w seminariach duchownych, ale dla każdego było oczywiste, że profesorowie, chcąc należycie kształcić studentów, musieli sami systematycznie interesować się nauką i ją uprawiać. Jak pojmowali to zadanie, zobaczymy niżej.

Z podanej w 2-giej części niniejszej pracy bibliografii podmiotowej profesorów Akademii widać, że ich pisarski dorobek był pokaźny. Na 44 wszystkich profesorów niczego nie ogłosiło drukiem tylko 4-ech, z czego 3 księży (Józef Gierwatowski, Franciszek Lüdicke, Wojciech Ossoliński) i 1 świecki (Iwan Sokołow), z tym, że Ossoliński pozostawił w rękopisie "Teologię dogmatyczną i pastoralną". Drukowali za to inni pracownicy Akademii: 2 wicerektorów, nieprowadzących równocześnie wykładów (Antoni Kotowski, Antoni Marciński), 1 lektor (Étienne Trimall) na 11-tu wszystkich, 3 bibliotekarzy (John Hackett, Kazimierz Krupski, Władysław Knapieński) i 2 ojców duchownych (Józef Bessler, Antoni Dietrich).

Przy biografiach pracowników Akademii zestawilem cały ich dorobek pisarski, zarówno opublikowany w okresie pracy w uczelni, jak i drukowany przed ich zaangażowaniem oraz po odejściu z Akademii (z powodu przejścia na emeryturę, awansu na wyższe stanowisko, likwidacji uczelni). Wszystkie bowiem ich rozprawy, artykuły, przekłady itp. wiązały się w pewien sposób - jak się niebawem okaże - z Akademią. Nie można jedynie łączyć z Akademią działalności ks. Władysława Knapieńskiego od

¹ W rozdz. o celu Akademii wymieniono tylko dydaktykę: "Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka w Warszawie zakłada się dla ukształcenia osób duchownych do obowiązków rzymsko-katolickiej hierarchii w Królestwie Polskim wymagających wyższego udoskonalenia naukowego". Ustawa ..., § 1.

1887 r. Zostawszy bowiem profesorem, potem dziekanem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, wreszcie jego rektorem, pisał pod firmą nie bibliotekarza b. warszawskiej Akademii Duchownej, ale aktualnego profesora Uczelni Jagiellońskiej. Wprowadzenie do zestawień bibliograficznych podziału na pozycje, ogłoszone w okresie pracy w Akademii, oraz na pozycje opublikowane przed zaangażowaniem i po odejściu z uczelni, wydawać się może pozornie sztuczne, skoro nie ulega wątpliwości, że szereg prac drukowanych podczas profesury w Akademii, mogło być przygotowywanych - jak już zaznaczono we wstępie - wcześniej, jak również że te i owe publikacje, napisane w czasie pełnienia funkcji w Akademii, dopiero po odejściu z niej zostały ogłoszone drukiem. Odbiorcy jednak nie wdawali się w takie rozumowania, lecz produkowane przez profesorów prace przyjmowali jako twórczość Akademii, a tym samym przekonywali się, że jest ona, względnie była, organizmem żywym, służącym rozwijaniu nauki teologicznej i wiedzy religijnej². Prace profesorów, powstałe przed powołaniem na stanowiska w Akademii, wskazują na ich kwalifikacje, dzięki którym otwarła się przed nimi droga do uczelni. Publikacje znowu z okresu po odejściu z Akademii mają o tyle z nią związek,³ że były pisane przez ludzi, którzy bądź w niej startowali, bądź rozwinęli się w niej naukowo. Krótko mówiąc, wszyscy je traktowali jako druki byłych profesorów warszawskiej uczelni teologicznej.

Spośród 45 piszących profesorów i innych pracowników Akademii 5-ciu (Jan Dziubacki, Kazimierz Krupski, John Hackett, Rafał Skolimowski, Leon Topolski) drukowało prace wyłącznie przed zaangażowaniem w Akademii, 2 (Julian Feliński, Szczeban Łasicki) dopiero po odejściu, 1 (Wincenty Popiel) miał dorobek sprzed i po pracy w Akademii, 8-miu (Józefat Bessler, Adam Englisz, Mateusz Jasiński, Jan Olszański, Dominik Przybylski, Józef Stankiewicz, Franciszek Szydoczyński) drukowało tylko podczas profesury, 30-tu publikowało swe utwory we wszystkich trzech okresach. Do najbardziej płodnych pisarzy należeli: z księży Melchior Buliński, Zygmunt Golian, Władysław Knapiński, Henryk Kossowski, Jan Mętiewicz, Michał Nowodworski, Paweł Rzewuski, Adam Szelewski, Józef Szpaderski, z świeckich Wacław Aleksander Maciejowski i Jan Papłoński³.

Wylilibyśmy się, sądząc, że cała spuścizna pisarska profesorów warszawskiej Akademii Duchownej to prace naukowe. Znaczną jej część

² Rozróżnienie to wprowadzam celowo, ponieważ nie cała twórczość pisarska profesorów Akademii może być zaliczona do teologii, w większości musi się ją zakwalifikować jako literaturę religijną.

³ Zob. bibliografię podmiotową tych profesorów w części 2 niniejszej pracy. O Knapińskim była już mowa, że rozwinął działalność naukowo-pisarską dopiero jako profesor Uniw. Jagiellońskiego. W Akademii tylko zadebiutował. Cz. I e c h i c k i: Knapiński Władysław. W: Pol. słownik biogr. T. 13 s. 105.

tworzą pisma z zakresu literatury religijnej, przeznaczonej dla szeroki-
kich kół duchowieństwa i dla świeckich, oraz tzw. pomoce duszpasterskie,
głównie kazania. Jedynie profesorowie świeccy na katedrze języka
i literatury łacińskiej i greckiej (Wacław Aleksander Maciejowski,
Antoni Muczkowski, Józef Jaślikowski, Augustyn Szmurło)⁴, na katedrze
języka i literatury rosyjskiej (Tomasz Kurhanowicz, Jan Papłoński)⁵ i
na katedrze medycyny popularnej (Józef Stankiewicz)⁶ pisali i ogłasza-
li drukiem niemal wyłącznie prace naukowe i to przeważnie ze swej spe-
cjalności. Wyjątek stanowił jedynie Papłoński, który poświęcał nieco
uwagi spopularyzowaniu wśród społeczeństwa kierowanego przez siebie
warszawskiego zakładu dla głuchoniemych i ociemniałych. Z profesorów
księży wydali tylko naukowe publikacje: historyk Kościoła Melchior Bu-
liński, moralisci Mateusz Jasiński i Wincenty Orzeszkowski, lecz tylko
po 1 lub 2 artykuły, filozofowie Rafał Skolimowski (na temat matematy-
ki) i Jan Olszański, bibliści Aleksander Przewłocki i Dominik Przybyl-
ski - tylko po 1 artykule, lektor Étienne Trimail⁷. Wszyscy inni pub-
likowali zarówno utwory naukowe jak i nienaukowe, niekiedy tylko te
ostatnie. Zauważa się ciekawe zjawisko. Kilku profesorów nie prowadzi-
ło badań w zakresie swej specjalności, lecz drukowało prace z innych
dyscyplin teologicznych: filozof Jan Dziubacki z zakresu teol. pasto-
ralnej, homileta i patrolog Jan Mętlewicz z zakresu historii Kościoła,
z teol. dogmatycznej i moralnej, biblista Michał Nowodworski z zakre-
su różnych dziedzin, biblista Paweł Rzewuski poza 1 drobnym artykułem
o biblii z różnych dziedzin teologii, dogmatyk Józefat Szczygielski z
zakresu biblistyki i liturgii⁸.

Jakie były przyczyny tego nietypowego pisarstwa? Zasadniczym powo-
dem był brak u nich specjalistycznego przygotowania. Była już o tym
mowa, że większość profesorów zdobywała wykształcenie w warszawskim
Seminarium Głównym lub w Akademii Duchownej, w których to szkołach
istniał tylko ogólny kurs teologii, a nie prowadzono studiów specja-
listycznych. Ten i ów tylko zdołał się otrzeć o wyżej stojące ucze-
lnie zagraniczne, wyjazdy bowiem poza granice Królestwa połączone były
z dużymi trudnościami. Tak więc dla wielu profesorów, poczuwających
się do obowiązku pracy pisarskiej, było w zasadzie wszystko jedno,
czy naukowo zająć się wykładaną przez nich dyscypliną, czy też cał-
kiem inną.

⁴ Zob. bibliografię podmiotową Maciejowskiego, Muczkowskiego,
Jaślikowskiego, Szmurły w cz.2.

⁵ Toż Kurhanowicza, Papłońskiego.

⁶ Toż Stankiewicza.

⁷ Toż Bulińskiego, Jasińskiego, Orzeszkowskiego, Skolimowskiego,
Olszańskiego, Przewłockiego, Przybylskiego, Trimaila.

⁸ Toż Dziubackiego, Mętlewicza, Nowodworskiego, Rzewuskiego,
Szczygielskiego.

Poza tym brakowało zachęty ze strony miejscowych arcybiskupów i własnych rektorów, jak też współpracy z innymi polskimi uczelniami teologicznymi. Dwaj arcybiskupi, krótko zresztą rządzący, Stanisław Choromański i Antoni Melchior Fijałkowski nie dostrzegali tego problemu⁹, a tym mniej tymczasowi rządcy archidiecezji podczas długiego wakansu między Choromańskim i Fijałkowskim. Ostatni arcybp Feliński, który zaczął zabiegać około zmiany dotychczasowego stanu Akademii, został po 16-tu miesiącach wywieziony. Długoletni rektor Butkiewicz i zastępujący go podczas częstych nieobecności wicerektor Szydoczyński mieli z nauką niewiele wspólnego. Rektor Popiel rządził zbyt krótko, a Kossowski widział cel Akademii nie w nauce, lecz w pobożnym wychowaniu studentów¹⁰. Brakowało też dopingu ze strony innych podobnych uczelni. Na terenie Królestwa Akademia była jedyną wyższą uczelnią teologiczną. Z innymi wyższymi szkołami na ziemiach polskich względnie przez Polaków prowadzonymi, z Wydziałami Teologicznymi w Krakowie i we Lwowie oraz z Akademią Duchowną w Petersburgu, nie utrzymywano kontaktów. Zresztą oba Wydziały, liczące - pierwszy 4 (od 1850 r. 5), drugi 6 katedr - ledwie wegetowały. Pierwszy zaczął powoli dźwigać się po długoletniej stagnacji dopiero od 1880 r., gdy Akademia już nie istniała¹¹. Drugi swobodniej kontynuował działalność po czasach józefinizmu i germanizacji dopiero w erze konstytucyjnej¹². I w jednym i w drugim do rzadkości należały głośniejsze nazwiska wśród profesorów. Poziom i charakter Akademii petersburskiej był podobny do warszawskiej¹³. Tak więc wszystkie trzy uczelnie nie mogły warszawskim profesorom ani imponować, ani stanowić dla nich podniety do pracy naukowej.

⁹ Choromański rządził archidiecezją za ledwie od 15 I 1837 - 2 II 1838 r., gdy Akademia zaczynała dopiero istnieć. Fijałkowski był arcybiskupem od 10 I 1857 - 5 X 1861 r., już jako człowiek bardzo stary, choć rządził tu od 13 IX 1844 r. jako wikariusz kapitulny. Wikariusze kapitulni (Tomasz Chmielewski od 1838 - 1844 r. i wspomniany Fijałkowski), sprawując rządy przejściowo, nie podejmowali rozwiązywania problemów zasadniczych. Zob. zestawienie rządców Archidiecezji Warszawskiej w Roczniku Archidiecezji Warszawskiej (na rok 1973). Warszawa 1973, s.26-27.

¹⁰ Ks. M. Ż y w c z y ń s k i (Pol. słownik biogr. T.14 s.314) pisał wyraźnie: "Jako rektor kładł główny nacisk na kształcenie religijne studentów, mniej na ich poziom naukowy, Akademia w jego rozumieniu miała być zakładem przede wszystkim wychowawczym".

¹¹ Ks. S. D o b r z a n o w s k i: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849 - 1890. Stud. theol. Vars. R.10: 1972 nr 2 s.73, 87-96.

¹² Ks. T. D ł u g o s z: Rzut oka na dzieje lwowskiego Wydziału Teologicznego. W: Wydział Teologiczny Uniw. Jana Kazimierza we Lwowie 1918 - 1933. Lwów 1934 s.19-28.

¹³ Por. wypowiedzi ks. H. F. W y c z a w s k i e g o (Arcybiskup ... Feliński ..., s.111-112, 114) o Akademii petersburskiej.

Istniały przy tym poważne braki warsztatowe w samej Akademii, jak i w Warszawie w ogóle. Budżet na bibliotekę uczelni wynosił tylko 6.000 złp rocznie, z czego musiano kupować w myśl zarządzeń statutowych również podręczniki dla studentów¹⁴. Nabywano dzieła naukowe, lecz nie było mowy o systematycznym zaopatrywaniu akademickiego księgozbioru w nowe, choćby najważniejsze wydawnictwa z każdej, reprezentowanej w Akademii, dyscypliny teologicznej. Nie posiadała biblioteka na dodatek fachowych bibliotekarzy, którzy by potrafili prowadzić racjonalną politykę biblioteczną na odcinku kompletowania księgozbioru. Byli to ludzie, nawet najlepsi z nich jak Hackett czy Knapiński, bez kwalifikacji bibliotekoznawczych, powoływani na stanowisko z przypadku. Poza Akademią nie było w Warszawie innego ośrodka, gromadzącego naukową literaturę teologiczną. Biblioteki klasztorów, które po kasatach w 1864 r. trafiły do Akademii, posiadały przeważnie dzieła starsze, Biblioteka Szkoły Głównej nie specjalizowała się w teologii, a cenna Biblioteka Załuskich znajdowała się od wielu lat w Petersburgu¹⁵. Owszem docierały do rąk profesorów te czy inne zagraniczne książki, nawet czasopisma, ale było to za mało, by mówić o należytej urzędowym warsztacie naukowym. Trudności językowych profesorowie Akademii zasadniczo nie mieli, na ogół znali języki: łaciński, niemiecki i francuski, niektórzy jeszcze i inne, jak tego dowodzą podejmowane przez nich przekłady względnie omówienia obcych dzieł, drukowane na łamach "Pamiętnika religijno-moralnego" i "Przeglądu katolickiego".

Przyczyną dysproporcji między nauką a nienauką twórczością profesorów Akademii był także z jednej strony słaby popyt w kraju na teologiczne prace naukowe, a z drugiej duże zapotrzebowanie na pisma z zakresu literatury religijnej i pomocy duszpasterskich. Krąg odbiorców prac naukowych wśród duchowieństwa Kongresówki był bardzo mały. Spodziewać by się można, że odbiorcy teologicznej literatury naukowej powinni się znaleźć przede wszystkim wśród wykładowców seminariów duchownych 9-ciu (wraz z unicką) diecezji Królestwa i zakonnych zakładów teologicznych. Jednakże znaczna ich większość, nie uprawiając samej działalności naukowej, nie odczuwała zapotrzebowania na naukową literaturę. Jeżeli jedyny w Królestwie popularno-teologiczny miesięcznik, wspomniany już "Pamiętnik religijno-moralny" nie mógł nigdy zdobyć większej liczby prenumeratorów, pomimo ciągłych zachęt ze strony kon-

¹⁴ Etat Akademii Duchownej ... W: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XV.

¹⁵ Pisali o niej: P. B a ń k o w s k i: Biblioteka publiczna Załuskich i jej twórcy. Warszawa 1959 oraz M. Ł o d y ń s k i: Biblioteka Rzeczypospolitej Załuskich zwana na tle ówczesnych bibliotek zagranicznych. W: Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie. Warszawa 1961 s.11-50.

systorzy¹⁶, to cóż dopiero mówić o nabywaniu prac ściśle naukowych. Nie można było też liczyć na odbiorców w innych zaborach, bo i tam - pominiawszy już trudności związane ze sprawą wysyłek zagranicznych - popyt na teologiczną literaturę był niewielki. Wydawany w latach 1836 - 1837 w Poznaniu przez ks. Jana Jabczyńskiego kwartalnik "Archiwum teologiczne" oraz wychodzący w Przemyśle z inicjatywy bpa Michała Korczyńskiego w latach 1833 - 1843 też kwartalnik "Przyjaciel chrześcijańskiej prawdy" upadły między innymi z powodu niedoboru prenumeratorów¹⁷.

Księża ówczesni odczuwali potrzebę literatury nie naukowej, ale takiej, która by odpowiadała ich poziomowi intelektualnemu i mogła mieć bezpośrednie praktyczne zastosowanie w duszpasterstwie, a więc gotowych kazań, różnych praktycznych wskazań pastoralnych, żywotów wybitnych w dziejach Kościoła osób, prac popularyzujących zagadnienia teologiczne, rozmyślań itp. Tego rodzaju literatura trafiała również do oświeczonej części społeczeństwa świeckiego. Jeżeli profesorowie warszawskiej Akademii Duchownej podejmowali się z wyżej przytoczonych przyczyn tego rodzaju twórczości, spełnili tu doniosłą rolę. Dawali duchowieństwu do ręki literaturę, która utrwałała, rozszerzała, a niekiedy i pogłębiała wiadomości, wyniesione z seminariów duchownych. Jeżeli z tego punktu widzenia popatrzymy na warszawską uczelnię, musimy stwierdzić, że była ona dla kleru w Kongresówce główną instytucją oświatową.

Na pierwsze miejsce wysuwa się literatura kaznodziejska. Pracownicy Akademii ogłosili 31 różnych zbiorów kazań, z czego 12 prac oryginalnych, 19 zaś przekładów dzieł kaznodziejów zagranicznych, oraz 80 pojedynczych kazań, w tym 53 oryginalnych i 40 tłumaczonych z języków obcych. Rzecz zrozumiała, że starano się przyswajać polskiemu kaznodziejstwu dzieła co najgłośniejszych w Europie kaznodziejów. Spośród wydanych zbiorów aż 15 stanowią kazania na niedziele i święta całego roku, niekiedy z dodaniem jeszcze kazań przygodnych, a raz łącznie z pasyjnymi i majowymi (ks. Golian), 1 pozycja zawiera kazania adwentowe, 4 - kazania pasyjne, 1 - nauki na Wielki Tydzień, 1 - kazania dogmatyczne, moralne i o tajemnicach, 1 - o bóstwie Chrystusa, 1 - na temat historii ewangelicznej, 3 - na tematy moralne, 1 ogólnie,

¹⁶ Dnia 25 XI 1840 r. konsystorz warszawski zachęcał księży do prenumeraty "Pamiętnika", a 15 XI 1841 r. zganiał ich za wielką opieszałość w tym względzie. Ks. Z. S k i e ł c z y Ń s k i: Parafialne księgi wpisów Archidiecezji Warszawskiej z lat 1818 - 1847. W: Studia z dziejów Kościoła w Polsce. T.3. Warszawa 1977 s.393. - Tego rodzaju zachęt i nagan było więcej w archidiecezji warszawskiej i w innych diecezjach.

¹⁷ Ks. J. K w o l e k: Przyjaciel chrześcijańskiej prawdy. Szkic monograficzny pierwszego polskiego czasopisma teologicznego. Wyd. ks. D. Bialic. Nasza przeszł. T.43: 1975 s.230, 235.

1 o święceniu niedzieli, 1 przeciw pijaństwu), 3 pozycje - kazania pogrzebowe.

Zbiory kazań na niedziele i święta ogłosiło 5 profesorów: Ks. Zygmunt Goliań wydał pierwszy ich zbiór w 1858 r. (2 wyd. 1886), drugi zbiór w 2 tomach w 1871/72, trzeci ukazał się w 1888 r. już po jego śmierci¹⁸. Ks. Jan Mętlewicz ogłosił w 1842 r. 2-tomowy wybór kazań "celniejszych mówców" polskich i zagranicznych oraz w 1853 r. 4-tomowy zbiór kazań własnych¹⁹. Ks. Paweł Rzewuski opublikował we własnym przekładzie w 1843 (2 wyd. 1856) i w 1844/45 r. dwa różne zbiory kazań (jeden 2-tomowy) proboszcza w Lutzingen Marcina Königsdorfera (1752 - 1835)²⁰. Ks. Adam Szelewski wydał 5 zbiorów kazań na niedziele i święta, z tego ok. 1850 r. jeden 4-tomowy zbiór własny²¹ i trzy przekłady: w latach 1837 - 1839 trzy tomy kazań benedyktyna Idziego Jaisa (1750 - 1822) profesora teologii moralnej i pastoralnej Uniwersytetu w Salzburгу²², w 1844 r. cztery tomy kazań słynnego niemieckiego jezuitę Franciszka Humolta (1691 - 1746)²³, w 1843/45 jeden tom "z najlepszych autorów francuskich, włoskich, niemieckich i angielskich wybrany"²⁴ i w 1865 r. jeden, o którym ogólnie powiedział, że jest tłumaczeniem z francuskiego²⁵. Ks. Józef Szpaderski wydrukował 3 zbiory, z czego w 1875 i 1875/76 dwa własne, 3- i 4-tomowe²⁶, oraz w 1867 r. francuskiego jezuitę Józefa Felixa²⁷.

Kazania adwentowe ogłosił tylko ks. Adam Szelewski. Był to przekład pracy kaznodziei nadwornego Ludwika XIV i biskupa Clermont Jana Massillona (1663 - 1742)²⁸. Zbiory kazań pasyjnych drukowali: ks. Henryk Kossowski 2 zbiory własne: "Sechs Fastenpredigten ..." i "Szkice

¹⁸ Poz. 9/II, 28/II, 41/II w bibliografii podm. Goliań w cz.2 nr 14.

¹⁹ Poz. 12/II, 44/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

²⁰ Poz. 8/II, 10/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45. - F. S c h u b e r t: Königsdorfer Martin. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 6 kol. 132.

²¹ Poz. 18/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

²² Tamże poz. 1/I. - F.X. E g g e r s d o r f e r: Jais Agidius. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 5 kol. 250.

²³ Poz. 4/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz. 2 nr 54. - F. S c h u b e r t: Humolt Franz. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 5 kol.202-203.

²⁴ Poz. 2/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

²⁵ Tamże poz. 16/II.

²⁶ Poz. 17/II, 18/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

²⁷ Tamże poz. 49/I. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., T.5 kol.1475-1476.

²⁸ Poz. 4/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54. - F. S c h u b e r t: Massillon Jean. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 6 kol.1014-1015.

kazalne na pasje" oraz przekład nauk postnych głośnego angielskiego kardynała Henryka Manninga (1808 - 1892)²⁹, dalej ks. Antoni Kotowski łącznie z mowami pogrzebowymi³⁰, następnie ks. Michał Nowodworski jako przekład konferencji wspomnianego już jezuitę Felixa³¹, ks. Paweł Rzewuski jako przekład książki francuskiego kanonisty, biskupa i kardynała Cezara Wilhelma de la Luzerne³² oraz własne ks. Adam Szelewski³³. Ks. Paweł Rzewuski przełożył na j. polski również nauki o obrzędach Wielkiego Tygodnia prymasa Anglii kard. Mikołaja Wisemana (1802 - 1865)³⁴, a ks. Henryk Kossowski przetłumaczył kazania o N. Sercu P. Jezusa kard. Henryka Manninga³⁵. Z innych zbiorów kazań, ogłoszonych przez profesorów Akademii, należy wymienić "Kazania katolickie dogmatyczne, moralne i o tajemnicach" wymienionego już Marcina Königsdorfera, tłumaczone przez ks. Pawła Rzewuskiego³⁶, następnie przełożone przez ks. Kazimierza Wnorowskiego konferencje o bóstwie Chrystusa Karola Freppela (1827 - 1891) profesora wymowy, potem patrologii na paryskiej Sorbonie³⁷, dalej tłumaczenie ks. Jana Dziubackiego "Nauk historii ewangelicznej mianych w Rzymie" przez głośnego jezuitę Franciszka Finellego (1761 - 1842)³⁸, zbiory nauk moralnych: ks. Szelewskiego o święceniu niedzieli i przerobione z nieznanego autora niemieckiego kazania przeciw pijaństwu³⁹, przekład ks. Nowodworskiego konferencji o Felixa pt. "O postępie umysłu ludzkiego przez Chrystianizm"⁴⁰ oraz przekład ks. Rzewuskiego kazań Franciszka Soave⁴¹. Wymienić wręcz trzeba 3 zbiory mów pogrzebowych: własny 2-tomowy ks. Mętlewicza⁴²

²⁹ Poz. 3/II, 10/II, 29/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21. - M. L a r o s: Manning Henry Edward. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 6 kol.855-857.

³⁰ Poz. 8/II w bibliografii podm. Kotowskiego w cz.2 nr 22.

³¹ Poz. 15/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

³² Poz. 33/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.850-852.

³³ Poz. 19/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

³⁴ Poz. 18a/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45. - H. K o c h: Wiseman Nicholas. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 10 kol.943-944.

³⁵ Poz. 11/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

³⁶ Poz. 59/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

³⁷ Poz. 2/II w bibliografii podm. Wnorowskiego w cz.2 nr 61. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1824-1825.

³⁸ Poz. 4/II w bibliografii podm. Dziubackiego w cz.2 nr 10. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1223.

³⁹ Poz. 20/I, 14/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

⁴⁰ Poz. 21/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

⁴¹ Nie udało się zidentyfikować tego autora.

⁴² Poz. 29/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

i przekłady ks. Rzewuskiego "Krótkich mów pogrzebowych" Steina⁴³ i "Mów pogrzebowych wybranych z różnych autorów niemieckich i z niektórych Ojców Kościoła"⁴⁴.

O wszystkich tych zbiorach, zarówno oryginalnych, jak i tłumaczonych, jedno trzeba powiedzieć, że zawierały kazania zbyt długie, odpowiadające ówczesnej modzie kaznodziejskiej. Jaka była wartość kazań oryginalnych? Golian miał opinię kaznodziei z Bożą łaską, o Mętlewiczu pisał bp Józef Pelczar, że jego kazania były "suche i zimne"⁴⁵, o Rzewuskim, że "jako kaznodzieja świetnego talentu nie miał, ale przemawiał z prostotą i namaszczeniem"⁴⁶, o Szelewskim nie wypowiedział opinii⁴⁷, o Szpaderskim, że jego "kazania nie są bez zalet, ale byłyby lepsze, gdyby w nich więcej było prostoty i zastosowań praktycznych"⁴⁸, pochwalił pisarstwo Kossowskiego i Nowodworskiego, lecz nie podał oceny ich drukowanych kazań⁴⁹. Opinia Pelczara jest chyba słuszna, nie mniej jednak kazania tych autorów i tłumaczy szeroko rozchodziły się, a niektóre zbiory doczekały się nawet następnych wydań. Zalecały je też duchowieństwu konsystorze⁵⁰.

O ile wymienione wyżej zbiory z góry przygotowywano jako pomoce dla pracującego w duszpasterstwie duchowieństwa, o tyle drukowane przez profesorów Akademii pojedyncze kazania były w większości najpierw przez nich wygłaszane przy najrozmaitszych okazjach, a dopiero później podane do druku w "Pamiętniku religijno-moralnym"; niektóre z nich ukazały się w "Przeglądzie katolickim" i w założonym we Włocławku kwartalniku "Homiletyka". Od czasu do czasu bowiem niektórzy profesorowie Akademii podejmowali się wygłoszenia kazania czy innej mowy o charakterze religijnym, najczęściej na skutek zaproszenia, mniej z urzędu. Księża chętnie ich zapraszali na większe uroczystości w swych kościołach bądź ze względu na piastowaną przez nich profesurę lub na pełnioną poza uczelnią funkcję, bądź po prostu dla ich zalet krasomówczych. Niektórzy profesorowie, obejmując po odejściu z Akademii

⁴³ Trudno stwierdzić, czy autorem tych mów był J.A.Steiner autor kolekcji synodów augsburskich, czy J.J.Steiner autor "Geschichte des Alten und Neuen Testaments". H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.743. - Poz. 28/II w bibliografii podmiot. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁴⁴ Tamże poz. 57/II.

⁴⁵ Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd.2. Kraków 1917 s.348.

⁴⁶ Tamże, s.426.

⁴⁷ Tamże, s.358.

⁴⁸ Tamże, s.436.

⁴⁹ Tamże, s.400, 417.

⁵⁰ Ks. Z. S k i e ł c z y ń s k i: Parafialne księgi wpisów ..., s.403, 405.

względnie po jej zamknięciu stanowiska w diecezjach, musieli przemawiać i z urzędu jako biskupi, wikariusze kapitulni, proboszczowie, kierownicy instytucji kościelnych. Wprawdzie w tych ostatnich wypadkach nie działali już jako profesorowie Akademii, ale mimo wszystko ich wystąpienia jako byłych profesorów wiązały się - jak już wspomiano - w pewien sposób z Akademią. Ponieważ te okazyjne przemówienia profesorów były zwykle dobrze przygotowane, oddawano je do druku. Zdarzało się też niekiedy, że drukowano pojedyncze kazania, nie głoszone poprzednio, jak to uczynił np. ks. Nowodworski, który wydrukował 16 różnych kazań francuskiego jezuitę Felixa we własnym przekładzie⁵¹, czy ks. Rzewuski, publikując w przekładzie 3 kazania św. Bernarda na Święta Pańskie, 10 homilii św. Bazylego, 1 św. Jana Chryzostoma, 1 św. Grzegorza z Nazjanzu i 1 św. Leona Wielkiego na różne okazje⁵², dalej przełożone z j. włoskiego kazanie na zakończenie starego roku Piotra Pedarobby (1703 - 1786) z zakonu braci mniejszych, którego Benedykt XIV nazwał kaznodzieją nad kaznodziejami⁵³, następnie przetłumaczone z włoskiego kazanie na dzień zaduszny⁵⁴, dalej ks. Leon Topolski, który ogłosił 8 takich pojedynczych kazań (4 na Święta Pańskie, 1 o Komunii św., 1 na św. Piotra i Pawła, 1 o pysze, 1 o wieczności kary)⁵⁵, z czego tylko 1 własnego autorstwa, a 7 tłumaczonych: Francuza Szymona Herweusa Boissère (1707 - 1777)⁵⁶, francuskiego jezuitę, "króla kaznodziejów" Ludwika Bourdaloue (1632 - 1704)⁵⁷, jezuitę Mikołaja Mac Carthy'ego (1769 - 1833)⁵⁸ i innych.

Przypadkowość powstania oryginalnych pojedynczych drukowanych kazań pociągnęła za sobą automatycznie ich najróżnorodniejszą tematykę. Boże Narodzenie jest treścią kazania ks. Goliana⁵⁹, Nowy Rok kazania ks. Kossowskiego⁶⁰, Wniebowstąpienie kazania ks. Szelewskiego, wygłoszonego w kościele warszawskich pijarów⁶¹, Zesłanie Ducha św. kazania

⁵¹ Poz. 29/I - 31/I, 1/II - 4/II, 6/II - 8/II, 12/II, 18/II - 22/II, 112/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz. 2 nr 35.

⁵² Poz. 13/II, 15/II, 16/II, 17/II, 22/II, 23/II, 25/II, 30/II, 31/II, 32/II, 33/II, 34/II, 37/II, 38/II, 39/II, 40/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁵³ Tamże, poz. 6/II. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.569.

⁵⁴ Poz. 47/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁵⁵ Poz. 3/II, 4/II, 6/II, 7/II, 9/II - 12/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

⁵⁶ H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.54.

⁵⁷ L. K o c h: Bourdaloue Louis. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 2 kol.498-499.

⁵⁸ H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1073.

⁵⁹ Poz. 45/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

⁶⁰ Poz. 24/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

⁶¹ Poz. 1/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

ks. Kossowskiego⁶², N. Sakrament kazania tegoż za zakończenie 40-godzinnego nabożeństwa⁶³, obecność boża kazania ks. Rzewuskiego⁶⁴, obowiązki względem Boga i zwierzchności oraz problem złych przykładów 2 kazań ks. Mętlewicza⁶⁵, "prawdziwe zjednoczenie" było tematem kazania ks. Goliana, wygłoszonego w kościele św. Piotra w Krakowie na zakończenie nabożeństwa majowego⁶⁶, Matka Boska kazania ks. Bulińskiego w katedrze warszawskiej⁶⁷ i ks. Szymańskiego, wypowiedzianego podczas przeniesienia obrazu M. B. z kaplicy bazylianów do katedry chełmskiej⁶⁸, święci 6-ciu kazań odpustowych ks. Goliana, ks. Kotowskiego, ks. Mętlewicza, ks. Przewłockiego, ks. Szymańskiego (w tym 2 o św. Janie Kantym patronie Akademii)⁶⁹.

Z okazji otwarcia warszawskiego kościoła katedralnego po jego restauracji w 1840 r. wygłosił, a następnie wydrukował, kazania ks. Kotowski⁷⁰, a podczas poświęcenia kościoła w Borkowicach ks. Szpaderski⁷¹. Z ingresów biskupich mamy kazania ks. Bulińskiego i ks. Rzewuskiego, pierwsze wygłoszone w Sandomierzu w czasie ingresu bpa Juszyńskiego⁷², drugie w Warszawie na ingresie arcybpa Felińskiego⁷³. Kazania, wypowiedziane przy obejmowaniu parafii, pozostawili: ks. Kossowski⁷⁴, ks. Krupiński, wygłoszone podczas wprowadzenia autora na probostwo infułackie w Klimontowie⁷⁵, i ks. Łasicki przy obejmowaniu probostwa w Łęczycy⁷⁶. Ten ostatni ogłosił również własne kazanie z jubileuszu kapłańskiego proboszcza w Modlny F. Gadomskiego⁷⁷. Sposobności do wygłoszenia, a potem wydrukowania pojedynczych kazań dostarczały i inne jeszcze zdarzenia. Ks. Rzewuski wygłosił przemówienia z okazji wprowadzenia N. Sakramentu do kaplicy w Instytucie Wychowania Panien w Warszawie oraz przed rozpoczęciem kwesty na przytulisko dla

62 Poz. 32/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

63 Tamże, poz. 35/II.

64 Poz. 4/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

65 Poz. 3/II, 4/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

66 Poz. 13/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

67 Poz. 6/I w bibliografii podm. Bulińskiego w cz.2 nr 5.

68 Poz. 1/II w bibliografii podm. Szymańskiego w cz.2 nr 56.

69 Zob. odnośne pozycje w bibliografii podm. wymienionych profesorów.

70 Poz. 9/II w bibliografii podm. Kotowskiego w cz.2 nr 22.

71 Poz. 5/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

72 Poz. 9/I w bibliografii podm. Bulińskiego w cz.2 nr 5.

73 Poz. 60/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

74 Poz. 33/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

75 Poz. 2/II w bibliografii podm. Krupińskiego w cz.2 nr 23.

76 Poz. 1/II w bibliografii podm. Łasickiego w cz.2 nr 27.

77 Tamże poz. 3/II.

ubogich⁷⁸, ks. Golian podczas poświęcenia kamienia węgielnego pod nowe filary w kościele dominikanów w Krakowie⁷⁹, ks. Łasicki przy poświęceniu figury M. B. w Krośniewicach⁸⁰, ks. Kotowski przy otwarciu sali w domu Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie⁸¹, ks. Przewłocki na otwarciu roku szk. w Instytucie Szlacheckim w Warszawie⁸², a ks. Kossowski wstępne kazanie w j. niemieckim przy objęciu posady kapelana Uniwersytetu w Dorpacie⁸³. Profesorowie Akademii dużo poza tym wygłaszali, a następnie publikowali, mów żalobnych, przeważnie na pogrzebach osób z arystokracji. Przemówienia te wydrukowali: ks. Buliński 1, ks. Golian 5, ks. Jażdżewski 6, ks. Kossowski 1, ks. Kotowski 5, ks. Mętlewicz 6, ks. Przewłocki 1, ks. Rzewuski 2, ks. Szczygielski 2, ks. Wnorowski 3⁸⁴, o którego przemówieniach bp Pelczar napisał, że były "udatne"⁸⁵. Ks. Kossowski lubował się w wygłaszaniu przemówień podczas udzielania ślubów. Zapraszany do tej ceremonii przez różne wpływowo osobistości przygotowywał "mowy ślubne" bardzo starannie, a następnie oddawał je do druku; wydrukował ich 7⁸⁶. Charakter kaznodziejski miały również wszystkie mowy rektorskie, wygłaszane na zakończenie roku szkolnego, ponieważ były osnute na wątku religijnym, chociaż mowy rektorów Ossolińskiego, Butkiewicza i wicerektora Szydocińskiego zostały także zaprawione wielką czolebitnością wobec panującego cara. Drukami ukazały się: 1 mowa Ossolińskiego, 3 Butkiewicza, 4 Szydocińskiego, 1 Popiela i 6 Kossowskiego⁸⁷.

Jako wzory krasomówstwa i dla ważnej treści opublikował ks. Nowodworski mowę orleańskiego bpa Antoniego Filiberta Dupanloup'a (1802 - 1878), wygłoszoną w Paryżu 3 VI 1862 r., pt. "Przeszłość i teraźniejszość w teologii", wypowiedzianą przez pewnego teologa na zjeździe w Monachium 28 IX 1863 r., mowy wygłoszone "na zebraniu katolików" w Paryżu 20 V 1881 r. i mowę "O wychowaniu młodzieży żeńskiej na walnym zjeździe katolików w Trewirze w 1887 r."⁸⁸.

⁷⁸ Poz. 64/II, 61/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁷⁹ Poz. 10/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

⁸⁰ Poz. 2/II w bibliografii podm. Łasickiego w cz.2 nr 27.

⁸¹ Poz. 6/II w bibliografii podm. Kotowskiego w cz.2 nr 22.

⁸² Poz. 2/II w bibliografii podm. Przewłockiego w cz.2 nr 43.

⁸³ Poz. 2/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

⁸⁴ Zob. odnośne pozycje w bibliografii podmiotowej wymienionych autorów w cz.2.

⁸⁵ Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa ..., s.442.

⁸⁶ Poz. 14/II, 25/II, 26/II, 31/II, 34/II, 36/II, 37/II w bibliografii podm. Kossowskiego cz.2 nr 21.

⁸⁷ Zob. odnośne pozycje w bibliografii podmiotowej wymienionych rektorów w cz.2.

⁸⁸ Poz. 20/I, 1/II, 134/II, 200/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

Nie uwzględnia się tutaj listów pasterskich i innych odezw pastoralnych, jakie niektórzy profesorowie publikowali po odejściu względnie po zamknięciu Akademii. Bonawentura Butkiewicz, Henryk Kossowski, Michał Nowodworski, Wincenty Orzeszkowski, Wincenty Popiel, Paweł Rzewuski, Antoni Sotkiewicz, Kazimierz Wnorowski zostali rządcami diecezji (Butkiewicz w czasie trwania jego rektoratu). Nowodworski był biskupem ordynariuszem plockim, Popiel kolejno biskupem ordynariuszem plockim, kujawsko-kaliskim i arcybiskupem warszawskim, Sotkiewicz biskupem ordynariuszem sandomierskim, Wnorowski biskupem ordynariuszem lubelskim, Kossowski sufraganiem plockim, później kujawsko-kaliskim, Rzewuski sufraganiem warszawskim (na skutek sprzeciwu rządu niekonsekrowany). Dwaj ostatni, choć nie byli ordynariuszami, zarządzali przez pewien okres czasu diecezjami, pierwszy diecezję plocką podczas wakan-su jako wikariusz kapitulny, drugi archidiecezję warszawską po wywiezieniu arcybpa Felińskiego jako wikariusz generalny. Butkiewicz i Orzeszkowski, choć bez godności biskupiej, też zarządzili diecezjami jako wikariusze kapitulni, Butkiewicz w diecezji sejneńskiej. Orzeszkowski w plockiej. Tak samo Sotkiewicz przed biskupstwem sandomierskim rządził przez szereg lat archidiecezją warszawską w charakterze administratora apostolskiego⁸⁹. Otóż ludzie ci z racji zajmowanych stanowisk wydawali, a niekiedy i drukowali, listy pasterskie i różne odezwy do podległego im kleru. Jednakże pism tych, jak i całej ich działalności w diecezjach, nie można w żaden sposób łączyć z Akademią, ponieważ ich nowe i wysokie w hierarchii Kościelnej stanowiska zupełnie przyćmiewały ich dawniejszą pozycję profesora. Nie mniej w bibliografii przedmiotowej w II-giej części pracy uwzględniono dla pełnego obrazu ich twórczości wszystkie opublikowane przez nich druki.

Ukierunkowanie pisarstwa profesorów Akademii Duchownej na dokształcanie i na dostarczanie pomocy duszpasterskich duchowieństwu parafialnemu nie wyczerpywało się na publikowaniu dla nich kazań, dawali ponadto księżom do rąk inną jeszcze literaturę, która z jednej strony miała formować ich postawę kapłańsko-duszpasterską, z drugiej zaś poprzez różne wskazania usprawniać ich pracę nad wiernymi. W dziedzinie pierwszej należy wymienić prace Kossowskiego, Marcińskiego, Nowodworskiego, Rzewuskiego, Sławianowskiego, Szelewskiego i Szpaderskiego. Kossowski ogłosił własny przekład 5-tomowych rozmyślań dla kapłanów francuskiego rekolekcjonisty jezuita Piotra Chaignon'a (1791 - 1883), następnie dzieła kard. Henryka Manninga "O wiecznym Nowego Zakonu kapłaństwie" i "Pisma" św. Teresy z Awila (1515 - 1582) tłumaczone przede wszystkim dla użytku księży⁹⁰. Marciński wydał też we włas-

⁸⁹ Zob. biografie wymienionych profesorów oraz odnośną bibliografię przedmiotową w 2-giej części pracy.

⁹⁰ Poz. 4/II, 15/II, 23/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

nym przekładzie dwa obszerne dzieła o ascezie kapłańskiej francuskiego teologa, rektora seminarium duchownego w Constances Henryka Dubois'a (1801 - 1859)⁹¹: "Praktyczna gorliwość kapłana czyli sposoby uzacnienia ... posłannictwa kapłańskiego" z dołączeniem niemieckiego moralisty Kaspra Saettlera (+ 1779) "Monita ad parochos"⁹² i "Przewodnik dla kleryków i młodych kapłanów". Formację kapłańską miał na uwadze Nowodworski, ogłaszając artykuły: "Książd i książka" oraz "Posłuszeństwo duchowieństwa względem swego biskupa"⁹³. Rzewuski przedstawił idealny obraz codziennego życia proboszcza wiejskiej parafii⁹⁴, Szpaderski zaś życie duszpasterza w rzeczywistych jego przejawach i w zetknięciu z religijnymi problemami wiernych⁹⁵. Sławianowski pisał o modlitwie brewiarzowej kapłanów⁹⁶, Szelewski poruszył problem obowiązków proboszcza względem ubogich parafian⁹⁷, a Szpaderski rozpoczął drukować dłuższą serię o postawie kapłana kaznodzieli, lecz po pierwszym "Liście" przerwał ją⁹⁸.

Problemu podniesienia na wyższy poziom pracy duszpasterskiej księży dotyczą dalsze popularne prace tych samych profesorów oraz Mętlewicza, Szczygielskiego i Wnorowskiego. Obracały się one w kręgu zagadnień liturgicznych i kultowych, sakramentologii, kaznodziejstwa i katechizacji. Szczygielski ogłosił objaśnienia obrzędów Mszy św.⁹⁹, Sławianowski pisał o śpiewie i muzyce kościelnej¹⁰⁰, Mętlewicz i Rzewuski o litaniach¹⁰¹, Mętlewicz o kulcie relikwii¹⁰², Rzewuski o dzwonach¹⁰³, dalej o roku kościelnym (o adwencie, o 40-dniowym poście i o święcie Bożego Ciała)¹⁰⁴, Nowodworski o święcie Trzech Króli, o dzwonach, o cmentarzu chrześcijańskim, o kwiatach przy pogrzebach¹⁰⁵, Sze-

⁹¹ Ks. J. N[i e d z i e l s k i]: Dubois Henryk. W: Podr. encykl. kość. T.9/10 s.140.

⁹² H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.234. - Poz. 3/II, 4/II w bibliografii podm. Marcińskiego w cz.2 nr 32.

⁹³ Poz. 73/II, 216/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

⁹⁴ Poz. 43/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁹⁵ Poz. 6/I, 11/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56

⁹⁶ Poz. 1/II w bibliografii podm. Sławianowskiego w cz.2 nr 48.

⁹⁷ Poz. 8/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

⁹⁸ Poz. 41/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

⁹⁹ Poz. 2/I w bibliografii podm. Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

¹⁰⁰ Poz. 1/I w bibliografii podm. Sławianowskiego w cz.2 nr 48.

¹⁰¹ Poz. 6/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33 i poz. 50/II w takiejże bibliografii Rzewuskiego nr 45.

¹⁰² Poz. 26/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

¹⁰³ Poz. 2/I w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

¹⁰⁴ Tamże poz. 48/II, 49/II, 1/II.

¹⁰⁵ Poz. 13/II, 50/II, 115/II, 226/II w bibliografii podm. Nowodworskiego nr 35.

lewski o jubileuszach¹⁰⁶. Z zakresu sakramentologii otrzymali księży artykuły Mętlewicza i Rzewuskiego o spowiedzi¹⁰⁷ oraz dwukrotnie wydaną książkę Marcińskiego o przygotowaniu dzieci do spowiedzi i Komunii św.¹⁰⁸. Z prac na ogólniejsze tematy należy wymienić artykuł Goliana "O sztukach pięknych wobec Ewangelii"¹⁰⁹, przekład Rzewuskiego "Sztuki piękne uważane ze stanowiska moralnego i w swym zastosowaniu do cywilizacji i służby bożej"¹¹⁰ i artykuł Nowodworskiego "Chryścianizm modernizowany"¹¹¹. Literatura ta, przypominając i pogłębiając wiadomości księży, miała być następnie przez nich wykorzystywana przy nauczaniu parafialnym. To ostatnie właśnie mieli też na uwadze profesoriwie Akademii, gdy ogłaszali pomoce kaznodziejskie w postaci gotowych kazań, o czym zresztą była już mowa. Ks. Szelewski opublikował ponadto 3 homiletyczne artykuły z praktycznymi uwagami na temat właściwego przygotowania do zawodu kaznodziejskiego i budowy samych kazań¹¹².

Szczególony rodzaj nauczania duszpasterskiego stanowiła zawsze katechizacja dzieci. Wspomniano już, że ks. Szelewski wystąpił z projektem opracowania siłami zbiorowymi katechizmu dla wszystkich diecezji Królestwa i usiłował zainteresować tym władzę archidiecezjalną. Do realizacji projektu nie doszło, toteż dokonał sam przekładu z j. niemieckiego obszernego katechizmu¹¹³. Poza Szelewskim wydał ks. Szpaderski "Mały katechizm dla młodzieży" oraz obszerniejszy "Katechizm czyli nauka religii ... dla młodzieży", z których pierwszy doczekał się 2 dalszych edycji, a drugi jeszcze jednej¹¹⁴. Ks. Wnorowski zaś współpracował z Józefą Karocką przy opracowaniu i wydaniu "Krótkiego wykładu katechizmu jako podręcznika dla matek"¹¹⁵. Poza tym Rzewuski przełożył z j. niemieckiego książkę J.H.Marxa "Opis życia i czynów Pana Jezusa i z tych wyprowadzone nauki dla młodzieży" oraz przetłumaczył pracę francuskiego teologa i historyka Piotra Blancharda (XVIII/XIXw.) "Skarbiec dla dzieci czyli moralność, cnota i obyczajność", pomnożoną

¹⁰⁶ Poz. 14/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

¹⁰⁷ Poz. 9/II, 12/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33 i w takiejże bibliografii Rzewuskiego nr 45.

¹⁰⁸ Poz. 2/II w bibliografii podm. Marcińskiego w cz.2 nr 32.

¹⁰⁹ Poz. 33/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

¹¹⁰ Poz. 19/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

¹¹¹ Poz. 219/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹¹² Poz. 5/I, 10/I, 11/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz. 2 nr 54.

¹¹³ Tamże poz. 23/I.

¹¹⁴ Poz. 44/I, 45/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

¹¹⁵ Poz. 4/II w bibliografii podm. Wnorowskiego w cz.2 nr 61.

o własne dodatki¹¹⁶, a Szpaderski "Nauka moralności młodzieży polskiej poświęcona" i też znacznie rozszerzone pt. "Wykład nauki moralności dla młodzieży ... zastosowany dla szkół publicznych"¹¹⁷. Nowodworski pisał o wychowaniu chrześcijańskim oraz omówił problem nauki religii w szkołach elementarnych we Francji¹¹⁸.

Ogarniając jednym rzutem oka literaturę pastoralną, opublikowaną przez profesorów Akademii, musi się stwierdzić, że nie wyczerpano w niej wszystkich zagadnień duszpasterskich. Wyjątek stanowią tylko kazania, w wydanych bowiem ich zbiorach i rozrzuconych pojedynczo po "Pamiętniku religijno-moralnym" można znaleźć materiał do kościelnego przemówienia na każdą okazję. Reszta opracowań pastoralnych miała raczej charakter przypadkowy. I nie w tym dziwnego, skoro nie było w uczelni pod tym względem żadnych wytycznych, ani zbiorowego porozumienia między piszącymi profesorami. Nasi autorzy pisali bądź o tym, co ich interesowało, bądź na temat według ich mniemania aktualny względnie nawet palący, bądź też pod wpływem lektury książki czy artykułu pisarza zagranicznego. Studium treści omówionych wyżej pozycji skłania do przypuszczenia, że ten ostatni moment był chyba najczęstszy. Obca praca poddawała im temat, niekiedy nawet całą strukturę. W pierwszym wypadku napisaną przez siebie pracę uważali, zresztą całkiem słusznie, za całkowicie własną, w drugim zaznaczali, że jest ona prze-róbką "z niemieckiego", "z włoskiego" lub podobnie. Pozycje uznane za wyjątkowo wartościowe przekładali w całości na j. polski. Dziwi w powyższym przeglądzie brak publikacji na tematy społeczne w parafiach. Jeden tylko artykuł można by tu wymienić, mianowicie ks. Szelewskiego o stosunku proboszcza do ubogich parafian i ewentualnie informacyjno-propagandowe artykuły zasłużonego filantropa warszawskiego profesora Jana Papłońskiego o warszawskim Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych, które miały na celu zainteresować społeczeństwo tą instytucją¹¹⁹, jak i ks. Nowodworskiego o ks. Gabrieliu Baudouin'ie i szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie, którym pragnął uczulić autor społeczeństwo na cnotę miłosierdzia¹²⁰. Czy profesorowie nie dostrzegali parafialnych problemów społecznych, czy dlatego nie pisali, że obawiali się carskiej cenzury, trudno powiedzieć.

¹¹⁶ Poz. 34/II, 53/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.722. Marxa nie udało się zidentyfikować, ponieważ nie uwzględniają go żadne encyklopedie teologiczne.

¹¹⁷ Poz. 38/I, 13/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

¹¹⁸ Poz. 14/I, 129/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹¹⁹ Poz. 12/II, 17/II, 20/II, 24/II, 23/II, 27/II - 31/II, 33/II - 35/II w bibliografii podm. Papłońskiego w cz.2 nr 40.

¹²⁰ Poz. 7/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

Wspomnieć w końcu trzeba, że ks. Nowodworski stale informował księży na łamach "Pamiętnika religijno-moralnego", a potem "Przeglądu katolickiego" o wszystkich ważniejszych nowościach wydawniczych, krajowych i zagranicznych. Swoich informacji nie ujmował zasadniczo w formę zwykłej recenzji czy notatki bibliograficznej, lecz dawał im postać pośrednią między streszczeniem interesującej go książki a omówieniem zawartego w niej problemu. Ponieważ swym "omówieniom" dawał zwykle osobny tytuł, wyglądały jak artykuły. Większość tego rodzaju artykułów, dotyczących dzieł naukowych, uwzględni się w rozdziale następnym. Tu należy zaznaczyć, że ogół księży informował o świeżo wydanych kazaniach parafialnych dominikanina Maksymiliana Małopolskiego (ok. 1810 - 1864)¹²¹, o rozmyślaniach dla osób duchownych, tłumaczonych z francuskiego na j. polski przez bpa Jana Benisławskiego (1736 - 1806)¹²², o rozmyślaniach napisanych przez Alfonsa Gratry'ego (1805 - 1872) filozofa i moralisty, profesora Sorbony paryskiej¹²³, o historii miłosierdzia kościelnego, opracowanej przez ks. Jerzego Ratzingera (1844 - 1899) niemieckiego publicysty i parlamentarzysty¹²⁴, o pracy słynnego społecznika biskupa z Metz Wilhelma Kettelera (1811-1877)¹²⁵.

Oprócz publikacji pastorologicznych profesorowie Akademii Duchownej ogłosili sporo prac własnych i przekładów dzieł i artykułów z języków obcych z zakresu światopoglądu katolickiego i chrześcijańskiej doskonałości. Przeznaczali je przede wszystkim dla inteligentnego czytelnika świeckiego. Uświadomieniu katolickiemu miało służyć dzieło Jana Józefa Gaume'a (1802 - 1879) dogmatyka i wikariusza generalnego w Reims "Zasady i całość wiary katolickiej", którego tom 5-ty tłumaczył ks. Jan Dziubacki wspólnie z Eleonorą Ziemięcką¹²⁶, następnie artykuły ks. Mętlewicza "List o wierze" i "Nic nowego pod słońcem"¹²⁷, dokonany przez ks. Szelewskiego przekład książki Piotra Cottreta

¹²¹ Poz. 4/I. Tamże. - Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa ..., s.412.

¹²² Poz. 5/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. - Bp M. G o d l e w s k i: Benisławski Jan. W: Pol. słownik biogr. T.1 s.434-435.

¹²³ Poz. 17/I w bibliografii podm. Nowodworskiego. - H. P l a t z: Gratry Alphonse. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 4 kol.652-653.

¹²⁴ Poz. 33/II w bibliografii podm. Nowodworskiego. - R. A n g e r m a i r: Ratzinger Georg. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 8 kol.650.

¹²⁵ Poz. 224/II w bibliografii podm. Nowodworskiego. - L. L e n h a r t: Ketteler Wilhelm. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 5 kol.936-939.

¹²⁶ Poz. 2/II w bibliografii podm. Dziubackiego w cz.2 nr 10. - K. H o f m a n n: Gaume Jean Joseph. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 4 kol.303.

¹²⁷ Poz. 19/II, 23/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

(1768 - 1841) francuskiego publicysty i biskupa w Beauvais "Rozprawa o religii uważanej jako potrzeba społeczności"¹²⁸, dalej przekład ks. Szpaderskiego książki wspomnianego wyżej Alfonsa Gratry'ego "Filozofia składu apostołskiego"¹²⁹, przekład tegoż tłumacza 2 artykułów anonimowych autorów "Rozmowy religijne Napoleona", "Do czytelników romanów szczególnie w dzisiejszych dziennikach"¹³⁰ i własny artykuł "Święta para: nauka i cnota"¹³¹, w końcu artykuł ks. Topolskiego "Religia uważana jako wielka szkoła ludzkości"¹³². Specjalnie dla kobiet przeznaczał ks. Dziubacki przełożone przez siebie książki Fryderyka Edwarda Chassay'a (+ 1866) kanonika i profesora Sorbony "Książka dla kobiety chrześcijanki" i "Obowiązki kobiet w rodzinie"¹³³.

Najwięcej z tej dziedziny ogłosił ks. Nowodworski, pragnący dać do rąk inteligentnym czytelnikom literaturę, która by systematycznie przedstawiała całokształt katolickiego życia. Aspektu wiary dotyczyły napisane przez niego artykuły: "Odrodzenie z wiary", "Wiara i rozum", omówienie encykliki papieskiej o stowarzyszeniach, mających na celu szerzenie wiary, "Boleść śmierci bez Boga", "Bóg poza prawem", "Z jakich źródeł płynie niewiara nowoczesna", "Wiara chrześcijańska albo zezwierzecenie materialistowskie", "Przesilenie wiary", napisane na podstawie dzieł Gratry'ego, "Niedowiarstwo i tak zwane prawo osobistego przekonania" (przeróbka art. z czasopisma "Stimmen aus Maria Laach), "O źródłach niedowiarstwa"¹³⁴, przekład dzieła Ludwika Veuillot'a (1813 - 1883) redaktora "L'Univers" i zasłużonego obrońcy Kościoła we Francji "Jezus Chrystus zapowiedziany, żyjący widzialnie w świecie i żyjący w dziejach"¹³⁵. O zagadnieniach wiara - nauka pisał Nowodworski w artykułach: "Postęp", "Kultura", "Nauka nowoczesna i wiara katolicka", "Prawdy naukowe i prawdy wiary", "Kościół a wiedza" i w omówieniu dzieła Wilhelma Drapera "Historia zatargu religii z nauką"¹³⁶. Problemu moralności katolickiej dotyczył w artykułach: "Słowa niebaczne", "Człowiek i zwierzę", "Czy dobrze robi Kurier Warszawski w spra-

¹²⁸ Poz. 3/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1163.

¹²⁹ Poz. 37/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

¹³⁰ Tamże poz. 4/II, 6/II.

¹³¹ Tamże poz. 12/II.

¹³² Poz. 13/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

¹³³ Poz. 1/II, 3/II w bibliografii podm. Dziubackiego w cz.2 nr 10.

¹³⁴ Poz. 27/I, 49/II, 123/II, 138/II, 149/II, 197/II, 208/II, 23/II, 113/II, 116/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz. 2 nr 35.

¹³⁵ Tamże poz. 101/II. - L. P f l e g e r: Veuillot Louis. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 10 kol.587-588.

¹³⁶ Poz. 124/II, 125/II, 135/II, 148/II, 150/II, 100/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz. 2 nr 35.

wie podrzutek i moralności publicznej", "Moralność chrześcijańska i moralność niezależna", "Czy nauka moralności Jezusa Chrystusa zaspokaja potrzeby naszego czasu" i artykuł "Teoria wolnej woli", napisany w oparciu o pracę nieznanego bliżej Eliasza Klauza, opublikowaną w czasopiśmie "La Controverse et la Contemporain"¹³⁷. Poruszał również kwestie dotyczące małżeństwa: "Kwestia rozwodowa w powieści" i "Małżeństwo chrześcijańskie i małżeństwo nowoczesne"¹³⁸. Spraw społecznych dotyczyły znowu artykuły: "Co mówią dzieje o chrześcijańskim ustroju społecznym", "Miłosierdzie i filantropia", następnie obszernie omówienie prac działacza katolickiego, Francuza w służbie króla sardyńskiego Józefa de Maistre (1754 - 1821) "Considerations sur de France", "Essai sur le principe générateur des constitutions politiques", "Les soirées de St. Pétersbourg" oraz dwa różne omówienia poglądów na sprawy społeczne Fryderyka Le Play'a (1806 - 1892) profesora Akademii Górniczej w Paryżu i katolickiego działacza¹³⁹. Nie pominął też Nowodworski sprawy papieństwa - problemu żywo dyskutowanego w związku z upadkiem Państwa Kościelnego - pisząc artykuły: "Papieżstwo w dziejach", "Cierpienia i triumfy papieża w Rzymie", omówienie francuskiej broszury "Ostatnie słowo w kwestii rzymskiej", "Literatura włoska w sprawie papieskiej", "Nowa literatura w kwestii rzymskiej", "Rzym w ostatnich dziesięciu latach", "Papież i Żydzi", "Liberalizm a Leon XIII", "Niezależność Stolicy Świętej", "Jubileusz kapłański Ojca św." [Leona XIII]¹⁴⁰. Z artykułów Nowodworskiego o treści ogólnej należy wymienić: "Przesąd nowożytny", "Żywotność katolicyzmu", "Chryścianizm i męczeństwo", "Kościół i czasy obecne", "Kościół a sztuki plastyczne", "Kilka słów Ojców i nauczycieli Kościoła dla tych, którzy szemrzą w przeciwnościach i cierpieniach", "Niepokoje świata a pokój chrześcijański", "Życie chrześcijańskie" oraz przekład obszernych fragmentów pracy belgijskiego katolickiego specjologa Karola Perin'a (1815 - 1905) "De richesse dans les sociétés chretiennes"¹⁴¹. Dawał wreszcie w swych artykułach krytyczną ocenę obcych i wrogich katolicyzmowi ideologii: "Falszywi prorocy", "Czy są ludzie, którzy nie wierzą", "O źródłach niedowiarstwa", "Lekarstwo na socjalizm", "Zmysły ateizmu", "Sąd Pasteura o naukowej wartości pozytywizmu" oraz przełożone na j. polski

¹³⁷ Tamże poz. 28/II, 57/II, 62/II, 152/II, 185/II.

¹³⁸ Tamże poz. 37/II, 194/II.

¹³⁹ Tamże poz. 128/II, 161/II, 96/II, 126/II, 127/II. - A.

R o e c k: Maistre Joseph Comte de W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 6 s.809-810; Le Play Fryderyk. W: Wielka enc. powsz. PWN. T.6 s.46Q

¹⁴⁰ Poz. 17/I, 106/II, 116/II, 136/II, 132/II, 140/II, 144/II, 146/II, 204/II, 205/II, 222/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹⁴¹ Tamże poz. 137/II, 139/II, 141/II, 153/II, 175/II, 190/II, 182/II, 177/II, 72/II. - Perin Charles. W: Der Grosse Herder. Bd 9 kol.458.

fragmenty dzieła teologa protestanckiego Edwarda Zellera (1814 - 1908) pt. "Moralność niezależna" i tłumaczone fragmenty pracy belgijskiego publicysty i ekonomisty Emila de Laveleye'a (1822 - 1892) "Wyznanie liberała o moralności niezależnej"¹⁴².

Gotowe rozmyślania ogłosił ks. Golian "Sto rozmyślań o Przenajśw. Sakramencie na tle Pisma św.", ponadto uwagi o "Rozmyślaniach" wymienionego już francuskiego rekolekcyjisty Chaignona i o samym rozmyślaniu¹⁴³, ks. Topolski zaś artykuł "Słowo uczucia o modlitwie"¹⁴⁴. Po śmierci Goliana pilny słuchacz jego kazań, kryjący się pod kryptonimem A.D. (może ks. Albin Dunajewski), wydał "z zapisków czynionych podczas konferencji majowych śp. ks. Z.Goliana" - "Miesiąc Marii zawierający Msze św. na wszystkie dni maja oraz rozmyślania na każdy dzień"¹⁴⁵. Ponadto ks. Kossowski przełożył 4-tomowe rozmyślania Piotra Chaignona "Rozmyślania dla wiernych", niemieckiego redemptorysty o. Klemensa "O miłości Ukrzyżowanego Zbawiciela. Rozmyślania o ... męce ... Jezusa Chrystusa"¹⁴⁶, oraz 2 tomy "Pism" św. Teresy z Avila.

Dużo stosunkowo opublikowali profesorowie książek i artykułów, zawierających pobożną lekturę oraz budujące opowiadania i - jak zwykle - zarówno własnego autorstwa, tak i przełożonych z języków obcych. Ks. Dietrich przełożył książkę francuskiego jezuita, bibliisty i pisarza ascetycznego, Edwarda de Lehen (1807 - 1867) "O wewnętrznym spokoju duszy"¹⁴⁷ oraz dzieło proboszcza z Bawarii i założyciela "Katholische Stimmen" Jerzego Józefa Götza (+ 1853) "Wiktoryna' albo moc wiary"¹⁴⁸. Ks. Golian przetłumaczył dzieła słynnych mistyków św. Katarzyny Genueńskiej (+ 1510) "Pociecha dla dusz chrześcijańskich"¹⁴⁹ i niemieckiego dominikanina Jana Taulera (ok. 1300 - 1361) "Ustawy duchowne"¹⁵⁰. Ks. Kossowski dokonał przekładu 7-miu dzieł: bpa Karola Gay'a (1815 - 1892) francuskiego pisarza ascetycznego 2-tomowego dzieła "Wy-

¹⁴² Poz. 11/II, 119/II, 143/II, 145/II, 212/II, 213/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. - L. B a u r: Zeller Eduard. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 10 kol. 1053 - 1054; Laveleye Emil. W: Wielka enc. powsz. PWN. T.6 s.405.

¹⁴³ Poz. 47/II, 22/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

¹⁴⁴ Poz. 15/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

¹⁴⁵ Poz. 40/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

¹⁴⁶ Poz. 5/II, 21/II, 22/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

¹⁴⁷ Poz. 1/II w bibliografii podm. Dietricha w cz.2 nr 8. - H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1419.

¹⁴⁸ Tamże, kol. 1122. - Poz. 2/II w bibliografii podm. Dietricha w cz.2 nr 8.

¹⁴⁹ Poz. 3/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

¹⁵⁰ Tamże poz. 1/II. - A. A u e r: Tauler Johannes. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 9 kol.1022-1023.

kład tajemnic różańca św."¹⁵¹, kard. H. Manninga "O sprawach Ducha św. działającego w duszy człowieka", "O miłości Jezusa w sakramencie pokuty" i "O ufnosci w Bogu"¹⁵², Jana Morrissa (1826 - 1893) angielskiego jezuita "Pamiętnik", ogłoszony pod pseudonimem o. Gerard¹⁵³ oraz A.J. O'Reilly'ego angielskiego misjonarza w Afryce "Obrazki z historii Kolosseum rzymskiego"¹⁵⁴. Ks. Rzewuski przełożył z j. niemieckiego żywot i pisma św. Katarzyny Genueńskiej¹⁵⁵, ponadto przetłumaczył książkę z j. włoskiego "Słowa Jezusa Chrystusa do serca młodzieńca", której w 2-gim wydaniu dał tytuł: "Słowa ... czyli uwagi nad zbawieniem duszy"¹⁵⁶, dalej artykuł wymienionego już Piotra Blancharda "Obraz prawdziwego chrześcijańskiego mędrca"¹⁵⁷ oraz artykuły własne: "Pocieszyciel ubogich" i "O świętym Pawle"¹⁵⁸. Ks. Marciński opublikował własną pracę "Droga do pozyskania spokojności i wiekuistego szczęścia w niebie", wydawaną później dla jej walorów jeszcze dwukrotnie¹⁵⁹. Ks. Sotkiewicz drukował w 10 numerach "Przeglądu katolickiego" i w osobnym odbiciu przekład budującego żywota głośnego włoskiego kapłana "Ksiądz Jan Bosco"¹⁶⁰. Budujące opowiadania ogłosili ponadto: ks. Krupiński "Dwie niespodzianki. Zdarzenie prawdziwe" oraz "Maria Merl i Dominika Lazzari dwie bogobojne znamionami ran Zbawiciela nacechowane dotąd w Tyrolu żyjące pańny"¹⁶¹, ks. Mętlewicz artykuły: "Brat i siostra. Zdarzenie prawdziwe", "Ideal wieczności. Legenda", "Gawędka", "Kara boska. Zdarzenie z przeszłego wieku"¹⁶² oraz ks. Nowodworski: "Chwała św. Franciszka z Asyżu w jego instytucjach", dwie prace o ks. Janie Bosco,

¹⁵¹ Poz. 20/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21. - K. H o f m a n n: Gay Charles. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 4 kol.304-305.

¹⁵² Poz. 8/II, 12/II, 13/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

¹⁵³ Tamże poz. 6/II. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius' ..., t.5 kol.1670; L. K o c h: Morris John. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 7 kol.332-333.

¹⁵⁴ Poz. 7/II, 9/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21. - H. H u r t e r: Nomenclator literarius' ..., t.5 kol.1783.

¹⁵⁵ Poz. 56/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

¹⁵⁶ Tamże poz. 26/II.

¹⁵⁷ Tamże poz. 39/II.

¹⁵⁸ Tamże poz. 42/II, 46/II.

¹⁵⁹ Poz. 1/II w bibliografii podm. Marcińskiego w cz.2 nr 32.

¹⁶⁰ Poz. 5/II w bibliografii podm. Sotkiewicza w cz.2 nr 50.

¹⁶¹ Poz. 2/I, 3/I w bibliografii podm. Krupińskiego w cz.2 nr 23. - Dominika Lazzari zyskała głośne imię z powodu swych stygmatów i zmarła w 1848 r. w wieku 32 lat w opinii świętości jako stygmatyczka. H. K i e n e: Lazzari Maria Domenica. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 6 kol.434. Maria Merl nie wzbudziła takiego zainteresowania.

¹⁶² Poz. 8/II, 14/II, 19/II, 49/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

o św. Karolu Boromeuszu, o świętobliwych konwertytach Teodorze i Alfonsie Ratisbonne'ach, o biskupie orleańskim Feliksie Dupanloup, i artykuł "Filozoficzno-religijne wyznanie profesora Józefa Szujskiego"¹⁶³.

Nie brakło też w dorobku pisarskim profesorów Akademii publikacji dewocyjnych. Krupiński wydrukował "Godzinki o Niepokal. Poczęciu NMP."¹⁶⁴, Mętlewicz "Książeczkę do nabożeństwa dla dzieci", która do czekała się 2 dalszych wydań¹⁶⁵, Rzewuski przetłumaczył "Książkę do nauki i nabożeństwa dla młodzieży" austriackiego benedyktyna profesora teologii moralnej i pastoralnej na Uniwersytecie w Salzburgu Idziego Jaisa (1750 - 1822)¹⁶⁶, Szczygielski ułożył "Książkę do nabożeństwa dla głuchoniemych", wydaną później ponownie¹⁶⁷, Szpaderski "Książkę do nabożeństwa dla uczącej się młodzieży katolickiej"¹⁶⁸.

Tak przedstawia się nienaukowe piśmiennictwo profesorów warszawskiej Akademii Duchownej. Pod względem treści i formy przewyższa ono wszystko, co w dziedzinie pomocy duszpasterskiej i życia wewnętrznego opublikowano w Kongresówce w XIX w. Autorami tych prac byli bądź co bądź ludzie inteligentni, erudycją przewyższający ogół duchowieństwa i rekrutujących się zeń od czasu do czasu w różnych diecezjach i zakonach pisarzy religijnych. Jak łatwo było zauważyć z dokonanego przeglądu duszpasterskiej i ascetycznej literatury, wyprodukowanej przez profesorów i innych pracowników Akademii, tylko niektórzy z nich i to w różnym stopniu ją uprawiali, jak Dietrich, Dziubacki, Golian, Kosowski, Marciński, Mętlewicz, Nowodworski, Rzewuski, Sotkiewicz, Szczygielski, Szelewski, Szpaderski, Wnorowski. Dzięki znajomości języków francuskiego, niemieckiego i włoskiego wprowadzili do polskiej literatury duszpasterskiej i ascetycznej szereg wartościowych dzieł autorów obcych. Jest to równocześnie dowodem, że interesowali się zagranicznym ruchem piśmienniczym. Prace własne były najczęściej również rezultatem odczytania się w literaturze obcej. Wyrażane nierzadko przez profesorów pochwały autorów obcych i - jak zobaczymy w rozdziale następnym - pisane przez nich biografie niektórych zagranicznych autorów, świadczą, że profesorom naszym bardzo imponował zachodnio-europejski teologiczny i religijny ruch piśmienniczy i wydawniczy. Nic w tym dziwnego. Nie mając we własnym kraju odpowiednich warunków

¹⁶³ Poz. 156/II, 159/II, 160/II, 170/II, 178/II, 107/II, 209/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹⁶⁴ Poz. 1/II w bibliografii podm. Krupińskiego w cz.2 nr 23.

¹⁶⁵ Poz. 2/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

¹⁶⁶ Zob. przyp. 22. - Poz. 65/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

¹⁶⁷ Poz. 1/I w bibliografii podm. Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

¹⁶⁸ Poz. 52/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

- głównie politycznych - do pełnego rozwoju nauk kościelnych, szukali wzorów tam, gdzie te nauki lepiej się rozwijały. Ponieważ nie było wówczas w Królestwie żadnego wydawnictwa kościelnego, musieli profesoremie o druk pozycji książkowych zabiegać u różnych prywatnych wydawców, którzy na każdą pozycję patrzyli pod kątem korzyści materialnych. Łatwiej było ogłaszać drobne prace w "Pamiętniku religijno-moralnym" i w innych czasopismach jak "Alleluja", "Pielgrzym", "Biblioteka warszawska", "Przegląd katolicki". Nie mniej pozostały po profesorach prace w rękopisach (po Ossolińskim, Marcińskim), które nigdy już nie zostały ogłoszone drukiem.

Wspomnieć w końcu trzeba, że Golian i Szpaderski, mniej Jażdżewski i Papłoński, a na szeroką skalę Nowodworski próbowali uprawiać publicystykę. Golian czynił to w Krakowie po likwidacji Akademii. Pisał na różne tematy i do różnych pism, głównie jednak występował w obronie Państwa Kościelnego, informował o przebiegu Soboru Watykańskiego I - wydał nawet w 1870 r. 26 numerów "Tygodnika soborowego" - i bronił bpa Antoniego Gałęckiego w jego sporach z częścią duchowieństwa krakowskiego¹⁶⁹. Jażdżewski zabrał głos w sprawie wydalania przez rząd pruski Polaków z innych zaborów ze swego terytorium¹⁷⁰, następnie w sprawie szkół polskich w W. Księstwie Poznańskim i w innych drobniejszych kwestiach politycznych. Papłoński pisał korespondencję z zagranicy¹⁷¹, Szpaderski zaś poza korespondencjami¹⁷² informował o stanie misji katolickich w Azji, Oceanii, w Afryce, Ameryce, o duchowieństwie francuskim, o problemie wolności religijnej w Szwecji, o sprawie ks. Döllingera i starokatolikach¹⁷³, Nowodworski wreszcie jako redaktor "Przeglądu katolickiego" dążył do tego, aby czytelnicy redagowanego przezeń tygodnika mieli wiadomości o ważniejszych wydarzeniach w Kościele oraz o innych sprawach godnych uwagi. W r. 1862, 1863, 1873 pisywał sumaryczne omówienia pt. "Rzut oka na rok (poprzedni) pod względem kościelnym" oraz w 1871 r. omawiał wiadomości kościelne, zamieszczone w "Gazecie polskiej"¹⁷⁴. Informował następnie o katolicyzmie w Anglii, o położeniu katolików w Szwajcarii, o 2-gim

¹⁶⁹ Poz. 4/II, 6/II, 14/II, 18/II, 20/II, 21/II, 23/II, 25/II, 27/II, 29/II, 31/II, 32/II, 34/II, 39/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

¹⁷⁰ Poz. 4/II, 8/II - 13/II w bibliografii podm. Jażdżewskiego w cz.2 nr 18.

¹⁷¹ Poz. 10/II w bibliografii podm. Papłońskiego w cz.2 nr 40.

¹⁷² Poz. 2/I, 4/I, 7/I, 10/I, 50/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

¹⁷³ Tamże poz. 3/I, 8/I, 14/I, 18/I, 19/I, 22/I, 24/I, 26/I, 29/I - 32/I.

¹⁷⁴ Poz. 16/I, 25/I, 78/II, 58/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

synodzie plenarnym w Baltimore w Stanach Zjednoczonych A.P., o tajnych towarzystwach w Chinach, o antysemityzmie, o pojawiającej się praktyce palenia ciał ludzkich itd.¹⁷⁵. Poza tym pisał o powieściopisarstwie, o wpływie prasy na społeczeństwo, o krytyce dziennikarskiej, oraz zajmował się innymi periodykami jak "Kroniką rodzinną" i "Wędrowcem"¹⁷⁶.

Reasumując wszystko, co wyżej powiedziano, należy stwierdzić, że grupa profesorów warszawskiej Akademii Duchownej dostarczała przez szereg lat duchowieństwu i świeckim sporo rzetelnej literatury, popularyzującej wiedzę teologiczną i informującej o sprawach Kościoła.

¹⁷⁵ Tamże poz. 24/II, 90/II, 93/II, 202/II, 87/II.

¹⁷⁶ Tamże poz. 94/II, 147/II, 66/II, 79/II, 68/II, 69/II.

Rozdział 4

OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE

Wprowadziwszy do twórczości piśmienniczej profesorów i wychowawców warszawskiej Akademii Duchownej podział na prace popularyzujące naukę teologiczną i na prace naukowe (z dziedziny teologii i innych nauk wykładanych w Akademii), należy wyjaśnić, na jakiej zasadzie dokonano tego zróżnicowania. Kryteria zewnętrzne takie jak istnienie w interesujących nas publikacjach wstępu, zakończenia, przypisów, druk - gdy chodzi o artykuły - w czasopismach naukowych, niewiele tu pomogły. Śledząc bowiem cały dorobek piśmienniczy profesorów i porównując go z produkcją pisarską innych ówczesnych autorów dzieł naukowych, zauważyła się, że naukowe wstępy, tzn. zawierające omówienia dotychczasowego stanu badań, bazy źródłowej, stosowanej metody, ogromnie rzadko występują. Te zaś, które pisano, trafiają się zarówno w pracach popularnych jak i naukowych. Zakończenia w dzisiejszym pojęciu są bardzo rzadkie. Podobnie ma się rzecz z przypisami. Stosują je autorowie zarówno w pracach naukowych, jak i nienaukowych, np. w zwykłych kompilacjach dla duszpasterskiego użytku, względnie zupełnie je pomijają, choć - sądząc po treści - rozprawa jest naukowa. Co więcej, nie było wówczas teologicznych czasopism ściśle naukowych. "Pamiętnik religijno-moralny", w którym najwięcej pojawiało się artykułów profesorów Akademii, był miesięcznikiem przeznaczonym dla szerokiego kręgu duchowieństwa i dla świeckich inteligentów, a podobnie wyglądała sprawa z innymi ówczesnymi czasopismami¹. Tak więc to kryterium podziału na prace naukowe i nienaukowe musiało odpaść.

Pozostał jedynie sprawdzian wewnętrzny. Wychodząc z definicji nauki, że jest ona poznaniem istoty rzeczy przez przyczyny, względnie

¹ W okresie istnienia Akademii wychodziły w Królestwie Polskim następujące czasopisma, w których drukowano prace naukowe: Przegląd warszawski literatury, historii, statystyki i rozmaitości - wychodzący 1840 - 1841, Nadwiślanin - 1841 (tylko 5 zeszytów), Dzwon literacki - 1846 - 1853, Biblioteka warszawska - od 1841 przez cały czas trwania Akademii, Przegląd naukowy 1842 - 1848, Pielgrzym - 1842 - 1846, Alleluja - 1841 - 1843. Wszystkie te pisma borykały się z różnymi trudnościami jak brak funduszy, współpracowników, prenumeratorów. By zdobyć tych ostatnich, żadne z nich nie zacieśniało swej tematyki do artykułów tylko naukowych, lecz chętnie publikowało i prace popularne. Mimo to oprócz "Biblioteki warszawskiej" żywot ich bywał krótki. J. K u c h a r z e w s k i: Czasopiśmiennictwo polskie wieku XIX w Królestwie, na Litwie i Rusi oraz na emigracji. Warszawa 1911 s. 53-56.

systemem należyście uzasadnionych twierdzeń i hipotez, starałem się zbadać pod tym kątem treść prac profesorów warszawskiej Akademii Duchownej. Skoro spostrzegłem, że autor opracowywany przez siebie problem opierał na materiale źródłowym przy wykorzystaniu istniejących już w danym przedmiocie opracowań, gdy przeprowadzał rozumowanie, stosował analizę i syntezę, wówczas taką pracę kwalifikowałem do naukowych, choćby brakowało jej zewnętrznych cech opracowania naukowego, o których mówiłem wyżej. Do dzieł naukowych zaliczyłem również pisane przez profesorów podręczniki dla użytku szkół wyższych (Buliński, Szpaderski) oraz przekłady naukowych dzieł obcych autorów, zwłaszcza literatury patrystycznej.

Należy zaznaczyć, że gdy chodzi o zewnętrzną postać ogłaszanych prac (wstęp, zakończenie, przypisy), nie różnili się profesorowie Akademii od innych pisarzy współczesnych, zasłużonych dla polskiej nauki. Przykładowo wymienię Michała Balińskiego (+ 1864)², Jana Wincentego Bandtkiego (+ 1846)³, Jerzego Samuela Bandtkiego (+ 1835)⁴, Juliana Bartoszewicza (+ 1870)⁵, Maurycyego Dzieduszyckiego (+ 1877)⁶, Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego (+ 1878)⁷, Michała Wiszniewskiego (+ 1865)⁸, księży Sadoka Barącz (+ 1892)⁹, Ignacego Chodynickiego (+ 1847)¹⁰, Ignacego Polkowskiego (+ 1888)¹¹. Ostatecznie nie można patrzeć poprzez wymogi dzisiejszej techniki pisania prac naukowych na naukową twórczość sprzed 100 laty.

Zaznaczono już poprzednio, że profesorowie Akademii nie trzymali się w swych badaniach naukowych granic wykładanych przez nich dyscyplin, lecz podejmowali tematy z różnych dziedzin. Stąd osiągnięcia jednych nauk jak filozofii, teologii dogmatycznej czy prawa kanonicznego były znikome, podczas gdy innych jak historii Kościoła nieproporcjonalnie bogate. Praktyka przerzucania się z jednej dyscypliny do dru-

² T. T u r k o w s k i: Baliński Michał. W: Pol. słownik biogr. T.1 s.240-242.

³ S. K u t r z e b a: Bandtkie Jan Wincenty. Tamże, s.259-260.

⁴ A. B i r k e n m a j e r: Bandtkie Jerzy Samuel. Tamże, s.260-262.

⁵ A. M o r a c z e w s k i: Bartoszewicz Julian. Tamże, s.325-326.

⁶ M. T y r o w i c z: Dzieduszycki Maurycy. Tamże. T.6 s.113-116.

⁷ Sobieszczański Franciszek Maksymilian. W: Wielka enc. powsz. PWN. T.10 s.625.

⁸ J. B a ń k a: Poglądy filozoficzno-społeczne Michała Wiszniewskiego. Warszawa 1967.

⁹ A. K n o t: Barącz Sadok. W: Pol. słownik biogr. T.1 s.290-291.

¹⁰ K. L e w i c k i: Chodynicki Ignacy. Tamże. T.3 s.376.

¹¹ M. B [a r t y n o w s k i]: Polkowski Ignacy. W: Podr. enc. kość. T.21/22 s.287-288; W. G r a m a t o w s k i: Polkowski Ignacy W: Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa, Łódź 1972 s.696-697.

giej, a nawet trzeciej, miała ten zły skutek, że profesorowie nie pogłębiali jednej specjalności. Stąd Akademia w ciągu 30-tu lat swego istnienia, choć posiadała wielu pisarzy, wśród nich sporo autorów prac naukowych, nie wydała jednak ani jednego - spośród duchownych - uczonego wielkiego formatu, który by wydatnie posunął naukę naprzód w jakiejś dyscyplinie. Bo nawet profesorowie Michał Nowodworski i Henryk Kossowski, uchodzący w szerokiej opinii za mężów uczonych i odznaczeni doktoratami honoris causa, nie byli właściwie naukowymi badaczami w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Z 4 kolejnych profesorów na katedrze filozofii (Skolimowski, Olszański, Dziubacki, Sławianowski) tylko dwóch, ks. Jan Olszański i ks. Franciszek Sławianowski, próbowali pisać na tematy filozoficzne; najbardziej uczonej z nich ks. Rafał Skolimowski pozostawił dzieła z zakresu matematyki. Jednakże artykuły Olszańskiego: "O prawdzie uważanej ze stanowiska religijno-moralnego", "O metodzie dojścia do poznania prawdy, a zwłaszcza prawd religijnych i moralnych", "Pogląd religijno-moralny na estetykę ...", "O dobru uważanym ze stanowiska religijno-moralnego", "O nieudolności ludzkiego rozumu sobie samemu zostawionego do poznania prawd moralnych ...", "O mądrości uważanej ze stanowiska moralnego", "Cechy znamienne prawdziwej i fałszywej mądrości w przedniejszych stanach społeczeństwa"¹² stoją zaledwie na krawędzi filozofii. Więcej jest w nich bowiem materiału teologicznego aniżeli filozoficznego. Sławianowski zaś napisał tylko recenzję: "Historii filozofii w zarysie" A. Schweglera w tłumaczeniu ks. Franciszka Krupińskiego (+ 1898)¹³ i z jego 100-stronicowym dodatkiem o filozofii w Polsce oraz recenzję rozprawy tegoż Krupińskiego "Przyszłość filozofii"¹⁴.

Zasilako natomiast dorobek filozoficzny Akademii 3 innych profesorów. Profesor filologii klasycznej Józef Jaślikowski dokonał przekładu artykułów profesora Sorbony i galikanizującego arcybiskupa Henryka Mareta "Essai sur le panthéisme dans les sociétés modernes" oraz G.R. d'Erceville Barthélemy'go "O zasadach filozofii czyli o racjonalizmie i wierze"¹⁵. Profesor bibliistyki N. Test. ks. Michał Nowodworski ogłosił recenzje wspomnianych już prac Schweglera i Krupińskiego oraz 2 innych autorów: książki ks. Władysława Dębickiego (+ 1911)¹⁶

¹² Poz. 1/I - 5/I, 7/I, 8/I w bibliografii podm. Olszańskiego w cz.2 nr 36.

¹³ Zob. B. S k a r g a: Krupiński Franciszek-Salezy. W: Pol. słownik biogr. T.15 s.408-409.

¹⁴ Poz. 2/I, 3/I w bibliografii podm. Sławianowskiego w cz.2 nr 48.

¹⁵ Poz. 4/II, 5/II w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

¹⁶ W. W a s i k: Dębicki Władysław Michał. W: Pol. słownik biogr. T.5 s.141-142.

"Nieśmiertelność człowieka jako postulat filozoficzny przyrodoznawstwa" i 2-tomowej pracy Wincentego Szyszki "Przegląd dziejów przyrody. Studia filozoficzne"¹⁷. Poza tym polemizował z artykułem Aleksandra Tyszyńskiego (+ 1880) "Darwinizm i pozytywizm w treści pism naszych"¹⁸, następnie napisał 2 artykuły: "Dziedziczność psychologiczna i wolność moralna" i "Leon hrabia Tokstoj i jego doktryna"¹⁹ oraz przełożył na j. polski rozprawę historyka francuskiego Jana Bareille'a (+ 1895) o największym scholastyku św. Tomasz z Akwinu "Histoire de s. Thomas"²⁰. Wreszcie profesor prawa kanonicznego ks. Leon Topolski przełożył - bez podania autora - krótki artykuł "Filozofia i chrześcijaństwo"²¹. Jednakże wszystko to razem wzięte nie stanowi poważniejszego dorobku w dziedzinie filozofii.

Nieco lepiej przedstawia się produkcja naukowo-pisarska w zakresie bibliistyki, chociaż gdy weźmie się pod uwagę dużą liczbę profesorów biblistów, wypadnie ona ilościowo słabiej od filozofii. Bibliistykę St. Testamentu wykladało kolejno 5 profesorów (Szymański, Wnorowski, Przewłocki, Nowodworski, Borzewski), a N. Testamentu 6 (Gierwatowski, Krupiński, Przybylski, Rzewuski, Jażdżewski, Kossowski). Z nich tylko 7-miu pozostawiło prace biblijne.

Z zakresu St. Testamentu ks. Paweł Rzewuski ogłosił rozprawę "O stworzeniu świata czyli wykład pierwszego rozdziału księgi Mojżesza ... podług najnowszych odkryć i wskazań nauki"²², w której w sposób kompilacyjny została zestawiona najnowsza wiedza w tym przedmiocie. Ks. Michał Nowodworski zaś opublikował 3 artykuły: "Przejście Izraelitów przez Morze Czerwone i czterdziestoletnie ich koczowanie na pustyni", "Cud Jozuego" oraz streszczenie artykułu francuskiego biblisty Richarda z "Etudes religieuses et litteraires" pt. "Archeologia przedhistoryczna i grób Jozuego"²³. Z dziedziny N. Testamentu, oprócz przekładu 2 żywotów Chrystusa i trzeciego skompilowanego na podstawie istniejących żywotów, nic nie napisano. Obu tłumaczeń dokonał ks. Henryk Kossowski, przełożywszy najpierw (1857 r.) "Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa" pióra niemieckiego konwertyty hr. Fryderyka Stolberga

¹⁷ Poz. 163/II, 75/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹⁸ Tamże poz. 81/II. Zob. Tyszyński Aleksander. W: Wiel. enc. powsz. PWN. T.11 s.760.

¹⁹ Poz. 206/II, 231/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz. 2 nr 35.

²⁰ Tamże poz. 16/II - Zob. H u r t e r: Nomenclator literarius theologiae catholicae. T.5 kol.1636.

²¹ Poz. 16/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

²² Poz. 10/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

²³ Poz. 32/II, 40/II, 71/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

(+ 1819)²⁴, później (1891/92 r.) francuskiego dominikanina Henryka Didon'a (+ 1900) "Jezus Chrystus"²⁵. Trzeci obszerny żywot napisał ks. Wincenty Popiel "Żywot Zbawiciela świata Pana naszego Jezusa Chrystusa spisany wedle czterech ewangelistów", trzykrotnie wydawany²⁶. Można by tu jeszcze zaliczyć artykuł ks. Jana Krupińskiego "O sukni Zbawiciela znajdującej się w Trewirze"²⁷.

Reszta prac dotyczy spraw ogólnych. Nowodworski ogłosił artykuł "Najnowsza doktryna o objawieniu"²⁸, następnie przekład pracy profesora egzegezy na Uniwersytecie w Bonn Franciszka Reuscha (+ 1900), po 1870 r. starokatolika, "Biblia i natura"²⁹ i tłumaczenie rozprawy francuskiego jezuitę Józefa Corluy'go (+ 1896) "O wykładzie Pisma św. wobec wniosków nauki ludzkiej"³⁰, dalej własny artykuł "O ile jest uzasadniona u nas potrzeba nowego tłumaczenia Pisma św."³¹ i recenzję książki misjonarza Antoniego Putiatyckiego (+ 1862) "Enchiridion hermeneuticae sacrae"³². Ks. Aleksander Przewłocki napisał artykuł "Rzecz o typach w Piśmie św. zawartych, sposobach do ich odkrycia służących i korzyściach jakie ma teologia dogmatyczna z tych typów"³³, ks. Dominik Przybylski artykuł "Rozprawa o potrzebie i użyteczności czytania Pisma św. ze względu na tekst oryginalny tegoż z zachowaniem potrzebnych ostrożności"³⁴, Rzewuski "O zacności Pisma św. ..." ³⁵ i ks. Kazimierz Wnorowski "Rzecz o zasadzie tłumaczenia Biblii i warunkach dobrego tejże rozumienia"³⁶. Trzeba dodać, że ks. Kossowski wydał z ks. Rochem Filochowskim w 3 tomach Biblię ks. Jakuba Wujka, zmodernizowawszy nieco jej tekst i dodawszy objaśnienia J.F.Allioloego i 1000 ilustracji³⁷.

²⁴ Poz. 1/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21. Zob. R. N e w a l d: Stolberg Friedrich Leopold. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 9 kol.839.

²⁵ Poz. 16/II w bibliografii podm. Kossowskiego. Zob. K. H o f m a n n: Didon Henri. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 3 kol. 304-305.

²⁶ Poz. 4/II w bibliografii podm. Popiela w cz.2 nr 42.

²⁷ Poz. 1/I w bibliografii podm. Krupińskiego w cz.2 nr 23.

²⁸ Poz. 201/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

²⁹ Tamże poz. 27/II. - Zob. J. B e c k m a n n: Reusch Franz Heinrich. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 8 kol.853.

³⁰ Poz. 183/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.- Zob. H. H u r t e r: Nomenclator literarius ..., t.5 kol.1943-1944.

³¹ Poz. 11/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

³² Tamże poz. 1/I. Zob. X.J. N[i e d z i e l s k i]: Putiatycki Antoni. W: Podr. enc. koś. T.33/34 s.107-108.

³³ Poz. 1/I w bibliografii podm. Przewłockiego w cz.2 nr 43.

³⁴ Poz. 1/I w bibliografii podm. Przybylskiego w cz.2 nr 44.

³⁵ Poz. 1/I w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

³⁶ Poz. 1/I w bibliografii podm. Wnorowskiego w cz.2 nr 61.

³⁷ Poz. 17/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

Z niebiblistów profesor klasyki Maciejowski ogłosił artykuł "Tłumaczenia Pisma świętego na język polski w XIV i XV wieku i wyjątek z Biblii królowej Jadwigi"³⁸, filozof Olszański artykuł "O trafnej metodzie uczenia Biblii w seminariach"³⁹, dogmatyk Szczygielski artykuł "Zgodność Pisma św., podań dziejowych i badań antropologicznych jako też zoologicznych w przedmiocie jedności rodu ludzkiego"⁴⁰ i kanonista Topolski artykuł "Biblia uważana pod względem religijnym, obyczajowym, historycznym i naukowym"⁴¹.

Te nieliczne prace o jednym świadczą, że profesorowie Akademii doceniali znaczenie Pisma św. jako podstawy teologii. Nie mając wszakże specjalistycznego przygotowania skryptystycznego, nie mogli podejmować bardziej szczegółowych i oryginalnych studiów. Dobrze świadczy o ks. Kossowskim fakt, że podjął się wydania Biblii Wujka, na którą, choć wielokrotnie wydawaną w XIX w.⁴², ciągle był znaczny popyt.

Bardzo nikły był dorobek naukowy w zakresie teologii fundamentalnej, co o tyle nie budzi zdziwienia, że katedrę tego przedmiotu utworzono dopiero w 1863 r., a jedyny na niej profesor ks. Zygmunt Golian był z wykształcenia dogmatykiem, a z zamiłowania kaznodzieją i publicystą. Nie mniej jednak inni profesorowie próbowali na tym odcinku coś zdziałać. Ks. Kossowski przełożył dzieło profesora apologetyki na Katolickim Uniwersytecie w Tuluzie Franciszka Duilhé de Saint-Projekt (+ 1897) "Apologie scientifique de la foi Chrétienne", do którego słowo wstępne napisał ks. Nowodworski już jako biskup⁴³. Nowodworski zaś ogłosił artykuł informacyjny "Apologetyka katolicka w Niemczech" oraz recenzję dzieła profesora apologetyki we Fryburgu szwajc. dominikana Alberta Weissa (1925) "Apologia chrystianizmu"⁴⁴.

Łączone zwykle z apologetyką religioznawstwo jest również reprezentowane w naukowej działalności profesorów Akademii. Profesor klasyki Jaślikowski opublikował artykuł "O religii pierwiastkowej" (pierwotnej)⁴⁵, a Nowodworski dał w oparciu o omówienie w "Civiltá cattolica" obszerny "Rozbiór krytyczny dzieła Wilhelma Drapera pt. "Historia

³⁸ Poz. 129/I w bibliografii podm. Maciejowskiego w cz.2 nr 30.

³⁹ Poz. 10/I w bibliografii podm. Olszańskiego w cz.2 nr 36.

⁴⁰ Poz. 3/I w bibliografii podm. Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

⁴¹ Poz. 1/I w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

⁴² O.R. G[u s t a w]: Polskie przekłady Pisma św. W: Podręczna encyklopedia biblijna. T.1. Poznań (1959) s.311-320.

⁴³ Poz. 18/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21 i poz. 229/II w bibliografii podmiotowej Nowodworskiego nr 35. - Zob. H. S t r a u b i n g e r: Duilhé de Saint-Projekt Franz. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 3 kol.482.

⁴⁴ Poz. 166/II, 171/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. - Zob. G.M. H ä f e l e: Weiss Albert. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 10 kol.796-797.

⁴⁵ Poz. 9/II w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

zatargu religii z nauką", który to Jan Wilhelm Draper (+ 1882), będąc profesorem fizyki w Nowym Jorku, dał swemu dziełu wybitnie ton anty-religijny i antykościelny⁴⁶.

Zaskakuje fakt, że nie wzbudzała wśród profesorów zainteresowania główna dyscyplina we wszystkich zakładach teologicznych, a mianowicie teologia dogmatyczna. Pierwszych trzech profesorów tego przedmiotu ks. Wojciech Ossoliński, ks. Józefat Szczygielski i krótko wykładający ks. Julian Feliński, niczego nie ogłosili w tym zakresie; Ossoliński w ogóle niczego nie drukował. Dopiero ostatni profesor ks. Zygmunt Goliński opublikował 2 artykuły: "Czy niesłuszną jest wiara katolicka w Niepokalane Poczęcie NMP jak to utrzymuje Zwiastun Ewangeliczny?" i "O metodzie scholastycznej w zastosowaniu jej do dogmatycznej teologii, jej geneza, rozwijanie się i dojrzałość"⁴⁷. Jak inne dyscypliny tak i tę wspomógł nieoceniony ks. Nowodworski, dokonując przekładu dzieła monachijskiego profesora Jana Adama Moehlera (+ 1838) "Symbolika czyli wykład dogmatyczny niezgodności pomiędzy katolikami i protestantami podług ich publicznych wyznań wiary", tłumaczenia pracy Ludwika Figuiera "Nazajutrz po śmierci czyli życie przyszłe według nauki Le Lendemain'a", któremu dał własny tytuł: "Przeszłe i przyszłe życie"⁴⁸ i przekładu artykułu słynnego dogmatyka, jezuita i kardynała Jana Franzelina (+ 1886) "Stosunek teologii do filozofii"⁴⁹.

Niewiele więcej interesowano się teologią moralną. A można by się spodziewać, że profesorowie Akademii, uprawiając ubocznie kaznodziejstwo, zatem przyzwyczajeni do umoralniania słuchaczy, będą uzuleni na naukowe problemy moralne. Trzech kolejnych profesorów na katedrze teologii moralnej pozostawiło wszystkiego 4, a niemoralności 6 artykułów o tematyce moralnej. Ks. Adam Engliš ogłosił "Dogmat jest podstawą moralności"⁵⁰, ks. Mateusz Jasiński "Rozprawa o zasadzie chrześcijańsko-katolickiej moralności"⁵¹ i ks. Wincenty Orzeszkowski "Rozprawa o obyczajowości i ocenianiu czynów ludzkich" oraz "O teologii mo-

⁴⁶ Poz. 100/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. - Zob. J. N[ie d z i e l s k i]: Draper Jan Wilhelm. W: Podr. enc. kość. T. 9/10 s.118.

⁴⁷ Poz. 1/I, 30/II w bibliografii podm. Golińskiego w cz.2 nr 14.

⁴⁸ Poz. 64/II, 67/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. - Zob. A. T a n q u e r e y: Synopsis theologiae dogmaticae. T.2. Parisiis 1931 s.57. - O Le Lendemain'ie i Ludwiku Figuier niczego nie można się dowiedzieć w dostępnych encyklopediach teologicznych.

⁴⁹ Poz. 32/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35. Zob. A. D e n e f f e: Franzelin Jan. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 4 kol.124.

⁵⁰ Poz. 1/I w bibliografii podm. Engliša w cz.2 nr 11.

⁵¹ Poz. 1/I w bibliografii podm. Jasińskiego w cz.2 nr 16.

ralnej o. Debreyne⁵². Należy zaznaczyć, że profesorowie ci niczego innego poza tym nie opublikowali, jedynie Engliš opracował 4 hasła do wydawanej przez Nowodworskiego "Encyklopedii kościelnej". Spoza katedry ks. Józafat Bessler, ojciec duchowny alumnów Akademii, wydrukował 3 artykuły: "O naturze i wartości pobudek wiodących do cnoty i doskonałości uważanych ze stanowiska religijno-moralnego", "Stosunek człowieka do innych stworzeń i stąd wyprowadzony dlań obowiązek" i "Czyn jednania się z Bogiem czyli o usprawiedliwieniu"⁵³. Ks. Julian Feliński, dogmatyk, rozpoczął pisać pracę "Bóg i wolność", lecz wskutek choroby przerwał ją. Jej fragment podał do druku jego brat arcybiskup Zygmunt Szczęsny⁵⁴. Golian ogłosił artykuł "Czyn ludzki wobec teologii moralnej"⁵⁵, a Nowodworski recenzję pracy francuskiego propagatora laickiego wychowania Piotra Laloi "Première année d'instruction civile, morale générale ...", dając jej nagłówek "Moralność bez Boga"⁵⁶.

Jak po macoszemu były traktowane w Akademii wykłady z teologii pastoralnej, tak również wyglądało naukowe piśmarstwo w tym przedmiocie. Z 4 kolejnych wykładców i profesorów tej dyscypliny (Butkiewicz, Szydoczyński, Popiel, Kossowski) żaden nie napisał słowa z zakresu pastoralnej, o ile oczywiście nie będziemy tu liczyć wstępnej prelekcji ks. Wincentego Popiela, która była raczej - jak już zaznaczono - bardziej kazaniem, a nie akademickim wykładem⁵⁷. Jedynie profesor homiletyki i patrologii ks. Józef Szpaderski napisał recenzję 2-tomowego dzieła ks. J. Krukowskiego "Teologia pasterska"⁵⁸ i bibliotekarz ks. Władysław Knapieński artykuł "O poście"⁵⁹.

Jeżeli włączymy do teologii pasterskiej katechetykę, liturgikę i medycynę pastoralną, stan pastoralnego piśmarstwa naukowego profesorów Akademii nieco się zwiększy. Z zakresu pierwszego bowiem ks. Adam Szewlewski, profesor homiletyki i patrologii, ogłosił obszerny artykuł "O istocie nauczania katechizmu ...", w którym pisał o potrzebie wydawania katechizmów, o ważności nauki katechizmowej, o trudnościach dobrego katechizowania, o przysmotach katechety, o zasadach katechizowania według nowych metod, o obecnym stanie nauki katechizmowej i o środkach jej podniesienia. Wydrukował też artykuł pt. "Benedykt

⁵² Poz. 1/I, 1/II w bibliografii podm. Orzeszkowskiego w cz.2 nr 37.

⁵³ Poz. 1/I - 3/I w bibliografii podm. Besslera w cz.2 nr 3.

⁵⁴ Poz. 2/I w bibliografii podm. Felińskiego w cz.2 nr 12.

⁵⁵ Poz. 2/I w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

⁵⁶ Poz. 129/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

⁵⁷ Prelekcja wstępna została wydrukowana W: ks. A. P l e s z - c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. XXXVI-XLIII.

⁵⁸ Poz. 15/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

⁵⁹ Poz. 1/I w bibliografii podm. Knapieńskiego w cz.2 nr 20.

Herbest katecheta z XVI wieku"⁶⁰, z liturgiki ks. Franciszek Sławianowski, zastępca profesora filozofii, napisał artykuł "Śpiew i muzyka kościelna", przerobiony z oryginału w języku obcym⁶¹, Nowodworski recenzję dzieła benedyktyna kard. Jana Pitry o hymnach kościelnych "Analect sacra spicilegio Solesmensi parata", której dał tytuł "Kardynał Pitra i jego ostatnia praca hymnologiczna"⁶² i wreszcie z zakresu medycyny pastoralnej Szelewski, zabiegający - o czym już informowałem - o utworzenie w Akademii katedry tego przedmiotu, napisał artykuł "O potrzebie znajomości medycyny pastoralnej dla duchowieństwa"⁶³. Powołany wszakże na utworzoną katedrę lekarz Józef Stankiewicz nie podejmował w swych pracach tematów medyczno-pastoralnych. Wszystkie jego drukowane pozycje, w sumie 14, to przekłady lub przeróbki artykułów zagranicznych o puszczaniu krwi, brzemienności, biegunce u dzieci, hemoroidach, zapaleniu wątroby, mózgu, kiszek, o chorobach serca itp.⁶⁴.

Zupełnie inaczej od wyżej wymienionych dyscyplin teologicznych przedstawia się dorobek profesorów przy katedrze homiletyki i patrologii. Oprócz ks. Jana Mętlewicza, który nie pisał na tematy związane z wykładanymi przez siebie przedmiotami, dwaj inni profesorowie przy wymienionej katedrze, ks. Adam Szelewski i ks. Józef Szpadarski, pozostawili poważne pozycje w zakresie homiletyki i patrologii.

Gdy chodzi o homiletykę, ks. Szelewski ogłosił pracę "Rys historyczny wymowy duchownej w ogóle a w szczególności w Polsce". Była to pierwsza w Polsce historia kaznodziejstwa; "Homiletyka" ks. I. Hołowińskiego ukazała się dopiero w 1859 r. W sposób zwięzły, w oparciu o istniejącą wówczas literaturę przedmiotu, dał dobry, informujący zarys dziejów kaznodziejstwa, dzieląc go na 4 okresy (w Kościele powszechnym); Od czasów apostołskich do Soboru w Nicei, dalej do pap. Grzegorza Wielkiego, do pap. Leona X i od tego papieża do czasów autorowi współczesnych. Łatwo spostrzec, że wprowadzone okresy są bardzo nieproporcjonalne. Autor kierował się zasadą panowania w różnych okresach odmiennych prawideł głoszenia słowa bożego. Rzeczywiście inne były w tym względzie metody w okresie patrystycznym, inne w średniowieczu wytworzone przez franciszkanów i dominikanów, inne w okresie renesansu, inne w czasach baroku, lecz podział Szelewskiego nie uwzględniał tych okresów. Lepszy znacznie podział wprowadził do historii kaznodziejstwa w Polsce: od czasów Mieszka I do Zygmunta I, potem do Władysława

⁶⁰ Poz. 5/II, 6/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

⁶¹ Poz. 1/I w bibliografii podm. Sławianowskiego w cz.2 nr 48.

⁶² Poz. 155/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.
Zob. J. F o h l: Pitra Jean B. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 8 kol.299.

⁶³ Poz. 7/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

⁶⁴ Poz. 1/I - 14/I w bibliografii podm. Stankiewicza w cz.2 nr 51.

IV, dalej do czasów Stanisława Konarskiego i od tego ostatniego do czasów współczesnych⁶⁵. Ogólnie trzeba stwierdzić, że praca została napisana z dużą erudycją i w sposób bardzo przejrzysty. Tenże Szelewski przełożył również artykuł włoskiego homilety Fr. Zanotto'ego "O teraźniejszej wymowie kaznodziejskiej"⁶⁶.

Ks. Szpaderski oprócz artykułu "Dzisiejszy stan kaznodziejstwa w Polsce"⁶⁷ napisał 2-tomowy podręcznik (892 stron) "O zasadach wymowy kaznodziejskiej". Tom 1-szy obejmuje część teoretyczną, określoną przez autora jako zasady wymowy, tom 2-gi historię kaznodziejstwa. Zasady wymowy ujął w 39 "odczytach" czyli po prostu wykładach. Pisze w nich o ważności kazania i o odpowiedzialności kaznodziejskiego urzędu, o źródłach do kazań i potrzebnym do nich wykształceniu, o retoryce, o "postaciach myśli stylu szczytnego", o sposobach nabycia dobrego stylu, o postawie moralnej i powadze kaznodziei. Dalej rozbiera przedmiot kazania, dowodzenie, zbijanie zarzutów, momenty emocjonalne, plan kazania, sposób pisania i wygłaszania kazań. Z kolei przechodzi w 5-ciu odczytach, rozwiniętych w 19 rozdziałów, różne rodzaje kazań. Wreszcie zajmuje się katechizacją, a więc przymiotami katechety, przymiotami katechetycznego nauczania, sposobami katechizowania i katechizmami. Historię wymowy kościelnej podzielił na 7 okresów: okres apostołski, apologetyczny, okres św. Jana Chryzostoma, wieki średnie, okres scholastyczny, okres "literacki lub naukowy" w XVI - XVII w., okres upadku wymowy w XVIII i XIX w. Od okresu scholastycznego uwzględnił też dzieje kaznodziejstwa w Polsce, dotykając nawet kaznodziejów niekatolickich⁶⁸.

Dzieło to cechuje wielka pewność siebie autora. Chociaż w opracowywanym przedmiocie miał Szpaderski w Polsce już poprzedników, że wymienić omówioną wyżej pracę ks. Szelewskiego, "Homiletykę" ks. I. Hołowińskiego i 2-tomowe "Zasady kaznodziejstwa..." ks. A. Lipnickiego, o której to książce pisał nawet w "Przeglądzie katolickim"⁶⁹ tak rzecz przedstawiał, jakoby on dopiero był w Polsce pionierem homiletyki. Zastosował też Szpaderski wyostrozony zbytnio krytycyzm do obecnych opracowań w ogóle, a do poziomu kaznodziejstwa w Polsce, zwłaszcza w ostatnich czasach, w szczególności. Nic dziwnego, że tego rodzaju praca musiała się spotkać z reakcją. Obszerną i rzeczową jej krytykę z wykazaniem wielu pomyłek ogłosił w "Przeglądzie katolickim" ks. Kazi-

⁶⁵ Poz. 3/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

⁶⁶ Tamże poz. 6/I. - Zob. H. H u r t e r: Nomenclator literarius theologiae catholicae. T.5 kol.2077-2978.

⁶⁷ Poz. 20/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

⁶⁸ Tamże poz. 14/II passim.

⁶⁹ Tamże poz. 11/I.

mierz Ruszkiewicz⁷⁰. Wprawdzie Szpaderski zareplikował artykułem "Odpowiedź na recenzję książki: O zasadach wymowy kaznodziejskiej", ale obronić się nie zdołał⁷¹. Pomimo nienajwyższego poziomu omawianego podręcznika, sam fakt ogłoszenia tego dzieła należy ocenić dodatnio, świadczy ono bowiem o naukowej ambicji i samodzielności profesora Szpaderskiego.

Z zakresu homiletyki ogłosił ponadto profesor spoza katedry, najślynniejszy wówczas na ziemiach polskich kaznodzieja, ks. Golian artykuł "O najznakomitszych tegoczesnych mówcach religijnych"⁷².

Nie gorzej przedstawia się sprawa i patrologii. Tenże Szpaderski napisał również 2-tomowy podręcznik tego przedmiotu: "Patrologia (Ojczonawstwo) albo nauka o Ojcach Kościoła katolickiego i znakomitych pisarzach kościelnych" (789) stron). Na tym odcinku nie miał autor w Polsce poprzedników, a mógł się oprzeć jedynie na pracach zagranicznych. Co więcej podręcznik ten był w Polsce jedynym aż do ukazania się tłumaczenia "Zarysu patrologii" Gerarda Rauschena (+ 1917)⁷³, najpierw w 1904 r. w przekładzie 1-go wydania przez ks. Jana Gajkowskiego (+ 1919)⁷⁴, a potem w 1929 r. w przekładzie 8 i 9-go wydania przez ks. Józefa Nowackiego (+ 1964)⁷⁵.

W tomie 1-szym po wstępnych rozdziałach o dziełach Ojców w ogóle, o ich rękopisach i wydaniach, o wykształceniu Ojców i ich powadze, o oficjalnym ich uznaniu przez Kościół i o posługiwaniu się pismami patrystycznymi przedstawił w 13 rozdziałach chronologiczny przegląd działalności pisarskiej Ojców i pisarzy kościelnych do III w. włącznie. W tomie 2-gim, podzielonym na 2 części, przeszedł w ten sam sposób w cz. 1-szej ojców i pisarzy w IV - VI w., a w cz. 2-giej w VII - VIII w. Ostatnia ta praca Szpaderskiego, ogłoszona niedługo przed śmiercią, spotkała się z lepszym przyjęciem od jego homiletyki.

Oprócz Szpaderskiego pisali na tematy patrystyczne względnie wydawali pisma Ojców profesorowie przy innych katedrach. Bibliista Rzewuski wydał 13 mów św. Bazylego, 2 św. Grzegorza z Nazjanzu, 1 św. Jana Chryzostoma, 1 św. Leona Wielkiego oraz Diakona Konstantyna "Pochwałę

⁷⁰ Ks. K. R u s z k i e w i c z; O zasadach wymowy mianowicie kaznodziejskiej przez ks. Józefa Szpaderskiego. Prz. katol. R. [9]: 1871 nr 20 s.310-314, nr 21 s.321-326, nr 22 s.337-342, nr 23 s.353-358, nr 24 s.369-373, nr 25 s.385-389, nr 26 s.401-406.

⁷¹ Poz. 16/II w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

⁷² Poz. 5/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

⁷³ Zob. W. N e u s s: Rauschen Gerhard. W: Lexikon f. Theologie u. Kirche. Bd 8 kol.656.

⁷⁴ Zob. Ks. A. W y r z y k o w s k i: Gajkowski Jan Kanty. W: Pol. słownik biogr. T.7 s.218.

⁷⁵ Ks. M. B a n a s z a k: Ksiądz Józef Nowacki historyk Kościoła w Polsce. W: Ks. Józef Nowacki: Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój. Poznań 1964 s.967-970.

świętych, znakomitych i sławnych męczenników...⁷⁶. Nie było to wprawdzie wydanie krytyczne - wydawca chciał, zdaje się, dostarczyć przede wszystkim dobrych wzorów kaznodziejom - ale posuwało niewątpliwie i naukową znajomość pism Ojców Kościoła. "Księgę św. Cypriana ... o śmiertelności" wydał wzorowo profesor klasyki Józef Jaślikowski⁷⁷, a profesor tego samego przedmiotu Antoni Muczkowski omówił ją⁷⁸. Jaślikowski wydał ponadto "Mowę św. Bazylego ... do młodzieńców, nauczającą ich jak mają korzystać z czytania dzieł pisarzy greckich"⁷⁹, aktualną bardzo dla studentów Akademii. Bibliista Jażdżewski ogłosił rozprawę "Zeno Veronensis episcopus. Commentatio patrologica"⁸⁰, a bibliista Nowodworski pisał o literatach pogańskich w okresie patrystycznym⁸¹.

Najobfitszy plon naukowy pozostawili profesorowie warszawskiej Akademii Duchownej w zakresie historii kościelnej. Różne były tego przyczyny. Brak bytu państwowego powodował, że ludzie oświeceni zaczęli coraz intensywniej interesować się przeszłością narodu, gromadzić, zabezpieczać i wydawać drukiem pisane pomniki dziejowe oraz pisać i publikować prace z zakresu historii Polski. Pomógł tu bardzo panujący w 1-szej połowie XIX w., a zwracający się do przeszłości, romantyzm. Działali na tym polu nie tylko zawodowi historycy, lecz także amatorzy. Prąd ten nie ominął oczywiście i księży. Drugą przyczyną to istniejące pod ręką źródła, zwłaszcza do dziejów lokalnych. Oprócz dwóch kolejnych profesorów przy katedrze historii kościelnej (Szarkiewicz, Buliński) aż 20-tu profesorów z innych katedr zasililo swymi artykułami naukę historyczno-kościelną. Zjawisko to należy tłumaczyć prawdopodobnie tym, że profesorowie Akademii, nie czując się mocno w zakresie wykładanych dyscyplin teologicznych z braku - jak już wspomniano - specjalistycznego przygotowania, a chcąc jako profesorowie być czynni naukowo, brali się do historii, gdyż ta nauka była dla nich najprzystępniejsza. Przy słabo jeszcze wówczas rozwiniętej naszej historiografii jakichkolwiek tknęli się źródeł, wydobywali rzeczy nowe, dotąd nie znane. Inna sprawa, że nie posiadając znajomości metody historycznej, nie potrafili należycie odtworzyć procesu dziejowego.

Pierwszy profesor historii kościelnej ks. Jakub Szarkiewicz pozostawił tylko jeden artykuł "O S.Hozjuszu kardynale i biskupie warmiń-

⁷⁶ Poz. 13/II, 9/II, 15/II - 18/II, 22/II - 24/II, 30/II, 32/II, 33/II, 39/II, 14/II, 31/II, 40/II, 38/II, 53/II w bibliografii podm. Rzewuskiego w cz.2 nr 45.

⁷⁷ Poz. 1/I w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

⁷⁸ Poz. 2/I w bibliografii podm. Muczkowskiego w cz.2 nr 34.

⁷⁹ Poz. 2/I w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

⁸⁰ Poz. 1/I w bibliografii podm. Jażdżewskiego w cz.2 nr 18.

⁸¹ Poz. 59/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

skim⁸², natomiast drugi i ostatni ks. Melchior Buliński mógł się szczycić bardzo poważnym dorobkiem. Buliński kochał swój przedmiot, czemu dał wyraz w artykule "O potrzebie znajomości historii kościelnej dla każdego kapłana oraz o konieczności łączenia jej z historią powszechną"⁸³. Z zakresu historii Kościoła powszechnego napisał artykuły: "Rzut oka na początkowe rozszerzenie się chrystianizmu i jego walkę z poganizmem aż do czasów Konstantyna Wielkiego", "Wojny krzyżowe i wpływ ich na Europę" oraz artykuł popularny "Kościół w Stanach Zjednoczonych"⁸⁴. Z historii Kościoła w Polsce ogłosił artykuł "Wiadomości historyczne o zakonie kanoników regularnych Stróżów Grobu Chrystusowego zwykle u nas zwanych Miechowitami", "Kościół katedralny w Sandomierzu", obszerną rozprawę "Monografia miasta Sandomierza" i recenzje M. Montbacha "Statuta synodalia dioecesis sanctae ecclesiae Wratislaviensis" oraz ks. S. Barącza "Rys dziejów zakonu kaznodziej-skiego w Polsce"⁸⁵. Najpoważniejsza z tych prac "Monografia miasta Sandomierza" została oparta głównie na źródłach archiwalnych, dziś w części już nie istniejących, stąd mimo braków metodycznych, nie straciła do obecnych czasów na znaczeniu.

Buliński jest poza tym autorem dwóch obszernych podręczników: 6-tomowej "Historii Kościoła powszechnego" (2.532 stron) i 3-tomowej "Historii Kościoła polskiego" (1.483 stron). W przedmowach autor zaznaczył, że oba dzieła powstały z długoletnich jego wykładów w Akademii. W wykładach trzymał się Buliński - jak już powiedziano w rozdziale 2-gim - podręcznika francuskiego historyka i profesora w Tyrnawie Mikołaja Cherrier'a "Institutiones historiae ecclesiasticae", a dla pogłębienia wiadomości zalecał studentom ponadto podręczniki A. Kleina, J. Palmy'ego, J. Ruttenstocka i G.H. Woutersa. Ta więc podręcznikowa literatura, uzupełniona może jeszcze innymi wielkimi syntezami dziejów kościelnych, była niewątpliwie bazą, na podstawie której skonstruował "Historię Kościoła powszechnego".

Dzieło składa się z obszernego, podzielonego na 6 rozdziałów, wstępu i zarysu dziejów, ujętego w 7 okresów. We wstępie omówił autor przedmiot historii Kościoła i potrzebę jej znajomości, następnie źródła (ogólnie) i nauki pomocnicze historii, wśród których najbardziej wyeksponował chronologię, dalej dał uzasadnienie przyjętego przez siebie podziału historii Kościoła na 7 okresów, z kolei omówił w porządku chronologicznym autorów historii kościelnej, zbiory źródeł i najważniejszą literaturę, wreszcie podał zarys starożytnych religii po-

⁸² Poz. 1/II w bibliografii podm. Szarkiewicza w cz.2 nr 52.

⁸³ Poz. 3/I w bibliografii podm. Bulińskiego w cz.2 nr 5.

⁸⁴ Tamże poz. 2/I, 5/I.

⁸⁵ Tamże poz. 4/I, 1/II, 3/II, 7/I, 11/I.

kańskich i sekt żydowskich. Okresy dziejów Kościoła przyjął następujące:

- 1) Od narodzenia Chrystusa do edyktu mediolańskiego,
- 2) do koronacji cesarskiej Karola Wielkiego,
- 3) do wstąpienia na Stolicę Ap. Grzegorza VII,
- 4) do śmierci pap. Bonifacego VIII,
- 5) do wystąpienia Lutra,
- 6) do wybuchu wielkiej rewolucji francuskiej,
- 7) do 1860 r. czyli do czasów współczesnych autorowi.

Podziałowi temu, zresztą ogólnie przyjmowanemu przez dawniejszą historiografię kościelną, nic nie można zarzucić. Wszystkie cezury, dzielące poszczególne okresy, łączą się z wypadkami o dużym znaczeniu w historii Kościoła. Buliński przeznaczał swój podręcznik dla seminarjów duchownych, zwłaszcza dla wykładowców historii kościelnej. Pod tym względem jednak dzieło nie zrobiło kariery. Było za obszernie, a każdy wolał podręcznik bardziej zwięzły, stąd aż do ukazania się podręcznika ks. W. Krynickiego w 1908 r. trzymano się nadal podręczników zagranicznych⁸⁶.

Nowością w polskiej literaturze historycznej była Bulińskiego "Historia Kościoła polskiego". Wprawdzie istniały już ks. Teodora Ostrowskiego pijara 2-tomowe "Dzieje i prawa Kościoła polskiego krótko zebrane"⁸⁷, ale dzieło Bulińskiego przewyższyło je, głównie bogactwem treści, bo metodą i pojmowaniem dziejów pozostało na tym samym poziomie. O ile "Historię Kościoła powszechnego" oparł Buliński na obszernych podręcznikach zagranicznych, o tyle "Historię Kościoła polskiego" skonstruował w dużej mierze na podstawie własnych badań. Wykorzystał nie tylko istniejącą literaturę monograficzną i przyczynkarską⁸⁸, ale

⁸⁶ Ks. W. K r y n i c k i: Dzieje Kościoła powszechnego. Włocławek 1908 s. XVI, 758. - Krynicki, wymieniając w słowie wstępnym autorów podręczników, z których korzystał, o Bulińskim nie uczynił najmniejszej wzmianki.

⁸⁷ Pierwsze wydanie ukazało się w 1793 r., drugie w 1846.

⁸⁸ Cytuje dzieła ogólne: N a r u s z e w i c z a "Historię", L e l e w e l a "Polska wieków średnich", O s t r o w s k i e g o "Dzieje i prawa Kościoła polskiego", wspomniany już podręcznik historii kościelnej C h e r r i e r'a, dalej ze starszych autorów dzieła S t a r o w o l s k i e g o, B z o w s k i e g o "Annales" i "Propago divi Hyacinthi", D a m a l e w i c z a "Żyoty arcybiskupów gnieźnieńskich" i "Vita s. Bogumili", S z c z y g i e l s k i e g o "Tinecia", N a k i e l s k i e g o "Miechovia", P r u s c z c z a "Klejnoty", R z e p n i c k i e g o "Vitae praesulum Poloniae", J a r o s z e w i c z a "Matka Świętych Polska", J a n o c k i e g o "Janociana", z literatury nowszej różne prace L e l e w e l a, Ambrozego G r a b o w s k i e g o "Starożytności historyczne polskie" i "Starożytności miasta Krakowa", prace S o b i e s z c z a ń s k i e g o, R o m a n o w s k i e g o o braciach dobrzyńskich, R a s t a w i e c k i e g o "Słownik malarzów polskich", artykuły z przemyskiego "Przyjaciela chrześcijańskiej prawdy", F a b i s z a o synodach, Ł ę t o w s k i e g o o katedrze kra-

także sięgał do wydanych źródeł⁸⁹ (za jego czasów ich zasób był jeszcze skąpy), a nawet rękopiśmiennych⁹⁰. Jednakże kronikarskie ujęcie dziejów sprawiło, że pomimo ogromnego trudu autora, dzieło to pozostało w nauce polskiej prawie niezauważone.

Dzieje Kościoła w Polsce podzielił Buliński na 3 epoki: piastowską (łącznie z czasami Ludwika Węgierskiego i Jadwigi), epokę jagiellońską (od chrztu Jagiełły do śmierci Zygmunta Augusta) i epokę królów obieralnych. W każdej z tych epok najpierw podał polityczne dzieje kościelne w powiązaniu z historią Polski, następnie dzieje wewnętrzne, a więc biskupstwa, zakony, Kościół wschodni w Rzeczypospolitej, administracja i sądownictwo kościelne, szkolnictwo, sekty, stan moralny wiernych, święci, dzieje liturgii, dzieje sztuki kościelnej. Całość poprzedził opowiadaniem o religii pogańskiej i schryścianizowaniu ludów słowiańskich. Trzeba zauważyć, że podział dziejów kościelnych w Polsce według panujących dynastii, a potem okresu królów elekcyjnych jest sztuczny. Zdarzeń czy zjawisk przełomowych, które dzieliłyby historię kościelną na okresy, należało szukać w dziejach samego Kościoła w Polsce⁹¹.

kowskiej i "Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich", Barącz o dominikanach, Piaseckiego o klasztorach franciszkańskich, Mecherzyńskiego "Historia wymowy w Polsce, Maciejowskiego "Piśmiennictwo" i inne prace, Mickiewicza "Literaturę słowiańską", Dzieduszyckiego "Skarga i jego wiek", Mętlewicza o synodach łęczyckich, Szafarzyka "Starożytności słowiańskie" i inne, z obcych autorów Migne'a "Patrologiae cursus ...", Heynego "Dokumentirte Geschichte des Bistums und Hochstiftes Breslau", Praya historię Węgier, Palackiego historię Czech.

⁸⁹ Zna polskie wydawnictwa źródłowe, zarówno dawniejsze, "Codex Diplomaticus Poloniae" Dogiela, "Volumina legum", jak i najnowsze: "Codex diplomaticus ...", wydany przez Rzyśczechowskiego i A. Muczkowskiego, "Monumenta Poloniae Historica" Bielowskiego, "Antiquissimae constitutiones synodales" Hubeego, "Starodawne prawa polskie pomniki" Helca, "Vetera monumenta Poloniae ..." Theinera. Cytuje wszystkie kroniki polskie, od Galla począwszy, a kończąc na Kromerze i "Annales" Orzechowskiego. Powołuje się na Długosza "Historię" i "Liber beneficiorum". Posługuje się też źródłami obcymi, zna dzieło Konstantyna Porfirogenety, źródła niemieckie, od kroniki Dietmara i Roczników Kwedlinburskich począwszy, źródła czeskie - Kronikę Kosmy oraz Dyplomatariusze czeski i morawski, ruskie - Kronikę Nestora. Wykorzystywał "Acta Sanctorum" Bollandystów i wiele dokumentów papieskich, czerpanych z różnych wydawnictw, Mansiego "Collectio conciliorum", "Bullarium" dominikańskie, Waddinga "Annales Ordinis Fratrum Minorum" itd.

⁹⁰ Ze źródeł rękopiśmiennych wykorzystywał zbiory kapitulne krakowskie, płockie, opatowskie i wrocławskie.

⁹¹ Takimi zdarzeniami były: złamanie reakcji pogańskiej za Kazimierza Odnowiciela, reforma arcybpa Henryka Kietlicza, nawrócenie Litwy, reformacja i odrodzenie potrydenckie, załamanie się prężności rościelnej z końcem XVII w., rozbiory Polski. Zob. Ks. J. Umiński: Plan "Dziejów Kościoła w Polsce". Nasza przeszłość. T. 5: 1957 s. 14-15.

Profesorowie niehistorycy pisali swe prace historyczne przeważnie z zakresu historii Kościoła w Polsce, mniej z dziejów Kościoła powszechnego. Z tej ostatniej dziedziny ks. Golian ogłosił artykuł "Hieronim Savonarola i Florencja w drugiej połowie XV wieku"⁹², Jaślikowski przełożył pracę Edwarda Bergounioux'a "Opactwo trapistów"⁹³, ks. Kossowski przetłumaczył rozprawę Leona Monnier'a "Młodość św. Franciszka i początki jego zakonu"⁹⁴, ks. Nowodworski wydrukował artykuły "Papież Liberiusz" i "Honoriusz papież", dalej artykuł "Sprawa Galileusza" i artykuł o niemieckim historyku Janssenie i jego krytykach⁹⁵ oraz przełożył z mogunckiego pisma "Der Katholik" "Dysputa lipska" i pracę J.M.Villefranche'a "Pius IX" i zrecenzował książkę L.Rankego "Weltgeschichte"⁹⁶. Ks. Szpaderski przełożył pracę paryskiego arcybpa J.Darboya'a "Upadek anglikanizmu"⁹⁷ i zrecenzował rozprawę D.Smoleńca "Paschalia chrześcijańskie to jest o kalendarzach chrześcijańskich i obrachowaniu dnia wielkanocnego"⁹⁸. Wreszcie ks. Topolski ogłosił "Kilka słów o wpływie chrystianizmu na cywilizację ludów od ery chrześcijańskiej do XVI wieku"⁹⁹.

O wiele więcej pisano z zakresu historii Kościoła w Polsce. Źródłoznawstwa dotknął profesor klasyki W.A.Maciejowski, ogłaszając "Nowe źródło Wiślicki Statut objaśniające" i "Dyplomata tynieckie przez króla Bolesława Chrobrego i jego następców ... wydane ...", "O mniemanym podrobieniu dyplomu, którym nadał Tyniec Bolesław Chrobry", "Roczniki i kroniki polskie i litewskie najdawniejsze" oraz recenzując "Codex diplomaticus Majoris Poloniae", "Codex diplomaticus Poloniae" i "Epistula inedita Mechtildis Suevavae ... ad Misegonem II Poloniae regem ..."¹⁰⁰. Profesor tegoż przedmiotu A.Muczkowski był znowu współwydawcą "Codex diplomaticus Poloniae"¹⁰¹.

O różnych problemach ściśle już historycznych pisali: Profesor dogmatyki ks. Feliński ogłosił pracę na temat sporu o biskupstwo krakowskie za Kazimierza Jagiellończyka "Teokracja i cesaropapizm"¹⁰²,

⁹² Poz. 2/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

⁹³ Poz. 6/I w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

⁹⁴ Poz. 15/II w bibliografii podm. Kossowskiego w cz.2 nr 21.

⁹⁵ Poz. 43/II, 45/II, 169/II, 154/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

⁹⁶ Tamże poz. 99/II, 111/II, 165/II.

⁹⁷ Poz. 39/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

⁹⁸ Tamże poz. 9/I.

⁹⁹ Poz. 1/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

¹⁰⁰ Poz. 106/I, 117/I, 121/I, 138/I, 56/I, 120/I, 76/I w bibliografii podm. Maciejowskiego w cz.2 nr 30.

¹⁰¹ Poz. 1/I w bibliografii podm. Muczkowskiego w cz.2 nr 34.

¹⁰² Poz. 1/II w bibliografii podm. Felińskiego w cz.2 nr 12.

profesor tegoż przedmiotu ks. Golian "Stanowisko arcybiskupa gnieźnieńskiego wobec wojny wydanej Kościołowi w Niemczech (Ledóchowski wobec Kulturkampfu)"¹⁰³, profesor klasyki Maciejowski "Stan dziesięcin w diecezjach polskich aż do czasów Kazimierza Wielkiego", "O poezji religijnej ... aż do Władysława Wazy ...", "Pogląd na historię kandydatów ludu polskiego", "Treść prozy religijnej polskiej aż do wyjścia z druku pierwszych wydań dzieł Skargi", "Obraz Bogarodzicy w mogile poznańskiej na Śląsku"¹⁰⁴, profesor homiletyki i patrologii ks. Mętlewicz szereg artykułów o synodach łęczyckich¹⁰⁵, bibliista Nowodworski napisał recenzję wydanych przez ks. Zenona Chodyńskiego "Statuta synodalia diocesis Vladislaviensis et Pomeraniae" i 1-go tomu "Historii Kościoła powszechnego" Bulińskiego¹⁰⁶.

Historia zakonów interesowała profesora homiletyki i patrologii ks. Szelewskiego i biblistę ks. Szymańskiego. Pierwszy ogłosił "O siostrach miłosierdzia"¹⁰⁷, drugi napisał "Krótka wzmianka o zgromadzeniach zakonnych w Polsce"¹⁰⁸.

Dzieje kościołów i parafii pisali: rektor Butkiewicz "Opis kościołów i parafii w mieście Władysławów i we wsi Gryszkobuda..."¹⁰⁹ wymieniany już Mętlewicz "Wiadomość historyczna o archikolegiacie łęczyckiej" i "O Świętej Lipce"¹¹⁰, kanonista ks. Sotkiewicz "Opis kościoła parafialnego w mieście Rakowiec"¹¹¹, Szelewski "Wiadomość historyczno-archeologiczna o kościele parafialnym i innych w mieście Brzezinach..."¹¹².

Biografie wybitnych w dziejach kościelnych ludzi ogłosili: Butkiewicz "Krótki rys życia śp. Pawła Straszynskiego biskupa diecezji augustowskiej"¹¹³, Maciejowski "Ksiądz Stanisław Grochowski", "Ksiądz Piotr Skarga", "Ksiądz Fabian Birkowski"¹¹⁴, Mętlewicz "Wiadomości

¹⁰³ Poz. 32/II w bibliografii podm. Goliańskiego w cz.2 nr 14.

¹⁰⁴ Poz. 127/I, 134/I, 137/I, 140/I, 8/I w bibliografii podm. Maciejowskiego w cz.2 nr 30.

¹⁰⁵ Poz. 36/II, 38/II - 43/II, 46/II, 48/II - 50/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

¹⁰⁶ Poz. 225/II, 8/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

¹⁰⁷ Poz. 15/I, 16/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

¹⁰⁸ Poz. 2/I w bibliografii podm. Szymańskiego w cz.2 nr 58.

¹⁰⁹ Poz. 9/I w bibliografii podm. Butkiewicza w cz.2 nr 6.

¹¹⁰ Poz. 37/II, 44/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

¹¹¹ Poz. 1/II w bibliografii podm. Sotkiewicza w cz.2 nr 50.

¹¹² Poz. 13/I w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

¹¹³ Poz. 6/I w bibliografii podm. Butkiewicza w cz.2 nr 6.

¹¹⁴ Poz. 37/I, 118/I, 133/I w bibliografii podm. Maciejowskiego w cz.2 nr 30.

o biskupach kruszwickich", "Wiadomości o biskupach kujawskich"¹¹⁵, Nowodworski "Ks. G. Boudouin i szpital Dzieciątka Jezus"¹¹⁶.

Znacznie więcej pisano o duchownych niedawno zmarłych. Wspomnienia te, nieraz bogate w szczegóły biograficzne, niekiedy znowu niewykraczające poza panegiryczne nekrologi, są dziś przeważnie jedynymi obszerniejszymi informatorami o tych osobach. Golian ogłosił "Śp. ks. biskup Wołoncewski"¹¹⁷, Mętlewicz - "Nekrolog śp. księdza Edmunda Andraszka" i "Józef Kietowicz i Wojciech Siennicki proboszczowie i dziekani"¹¹⁸, Nowodworski - "Ksiądz Jakub Falkowski i jego Instytut Głuchoniemych", "Wspomnienie pośmiertne o śp. biskupie kujawsko-kaliskim Michale Marszewskim", "Ks. Józef Pawlicki", "Ks. Karol Surowiecki", "Ksiądz Antoni Szostakowski", "Śp. ksiądz Zygmunt Golian", Śp. ks. Walerian Kalinka", "Śp. ks. Zenon Chodyński", "Śp. arcybiskup metropolita mohilewski Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski"¹¹⁹, profesor literatury rosyjskiej Jan Papłowski - "Ksiądz Jakub Falkowski założyciel i rektor Instytutu Głuchoniemych w Warszawie" i "Ksiądz Józefat Szczygielski b. rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych"¹²⁰, Sotkiewicz - "Siostra miłosierdzia Bronisława Kamienniobrodzka"¹²¹, Szczygielski - "Ks. Jakub Falkowski założyciel i pierwszy rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych"¹²², Szelewski - "Śp. ks. Mętlewicz. Szkic biograficzny", "Tadeusz Pomian hrabia Lubieński biskup rodopolitański sufragan diecezji kujawsko-kaliskiej", "Ks. Ignacy Stankiewicz", "Ks. Edmund Andraszek", "Ks. Jakub Ciastowski ostatni rektor konwentu pijarskiego na Żoliborzu"¹²³, Szpaderski - "Ks. Jan Teraszkiewicz biskup bełzki, administrator chełmski", "Wspomnienie o życiu i pismach śp. ks. Adama Kalasantego Szelewskiego", "Śp. ks. Walenty Czapczyński"¹²⁴, Topolski - "Wspomnienie o życiu śp. Dziecielskiego biskupa diecezji lubelskiej",

115 Poz. 24/II, 25/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

116 Poz. 7/I w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

117 Poz. 36/II w bibliografii podm. Goliana w cz.2 nr 14.

118 Poz. 5/II, 47/II w bibliografii podm. Mętlewicza w cz.2 nr 33.

119 Poz. 6/I, 28/II, 34/II, 44/II, 65/II, 174/II, 189/II, 195/II, 198/II, 207/II, 215/II w bibliografii podm. Nowodworskiego w cz.2 nr 35.

120 Poz. 24/II, 36/II w bibliografii podm. Papłowskiego w cz.2 nr 40.

121 Poz. 1/I w bibliografii podm. Sotkiewicza w cz.2 nr 50.

122 Poz. 4/II w bibliografii podm. Szczygielskiego w cz.2 nr 53.

123 Poz. 29/I, 7/II, 8/II, 14/II, 16/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

124 Poz. 33/I, 47/I, 51/I w bibliografii podm. Szpaderskiego w cz.2 nr 56.

"Wiadomość o życiu księdza Ossolińskiego"¹²⁵ i Józef Wyszyński -
"Ksiądz Antoni Lubaczewski"¹²⁶.

Osobiste, pisane po rosyjsku, wspomnienia pamiętnikarskie pozosta-
wił rektor Butkiewicz: "Dragociennoje vospominanije w mojej žizni o
predstavlenji, kotorogo ja imiel sčatje udostoit'sia u Vsiemilosti-
viejšago mojego Gosudaria Impieratora w S. Pieterburgie", "Vospomina-
nija jepiskopa ... Vtorżenje Francuzov v Rossiju w 1812 godu", "Vospo-
minanja prelata ...: Pol'skoe vozstanje w Varšavie i vojevodstvach
Carstva Polskogo w 1830 - 1831 gg.", nacechowane niezwykłym serwiliz-
mem wobec cara¹²⁷ oraz rektor Popiel: "Pamiętniki", spisujący je w la-
tach późniejszych jako biskup, a wydane dopiero po jego śmierci¹²⁸.

W przeciwieństwie do bogatego stosunkowo dorobku historycznego
słabo się przedstawia produkcja pisarska kanonistyczna. Z 4 profes-
orów i wykładowców prawa kanonicznego (Lüdicke, Łasicki, Sotkiewicz,
Topolski) tylko ks. Antoni Sotkiewicz ogłosił artykuł "O egzaminach
konkursowych"¹²⁹. Z niekanonistów ks. Szelewski zrecenzował książkę
bpa Adama Krasieńskiego "Prawo kanoniczne"¹³⁰, ks. Szymański napisał
"Wykaz praw i przywilejów i ciągłego zwyczaju, na mocy których upra-
sza duchowieństwo ... aby związek ... ordynariuszów (unickich) z ha-
lickim metropolitą nie był zerwany"¹³¹ i bibliotekarz ks. W. Knapieński
pisał o Dekretach Pseudo-Izydora¹³². W sumie było to niewiele.

Katedra literatury łacińskiej i greckiej miała 4 kolejnych profes-
sorów (Jaślikowski, Maciejowski, Muczkowski, Szmurło), wszystkich
dobrze przygotowanych w swym przedmiocie. Jednakże wszyscy oni z wy-
jątkiem Szmurły mało interesowali się w sposób naukowy klasyką, a swe
naukowe upodobania kierowali ku innym dziedzinom. Józef Jaślikowski
ogłosił tylko artykuł "Wiadomość o życiu i pismach Kwintyliana" oraz
przekład rozdz. 1 książki 10 o sztuce krasomówczej" i dokonał tłumacze-
nia Metamorfoz Owidiusza i utworu św. Cypriana o śmiertelności¹³³. Ma-
ciejowski, jeden z najpłodniejszych profesorów pisarzy w Akademii, na-
pisał ze swej wykładanej specjalności jedynie "W Tacytowej Germanii
są pierwsze, pewność w sobie mające, ślady Polski i Litwy" i to - jak

¹²⁵ Poz. 5/II, 8/II w bibliografii podm. Topolskiego w cz.2 nr 59.

¹²⁶ Poz. 3/II w bibliografii podm. Józefa Wyszyńskiego w cz.2
nr 63.

¹²⁷ Poz. 1/II, 2/II, 4/II w bibliografii podm. Butkiewicza w cz.2
nr 6.

¹²⁸ Poz. 17/II w bibliografii podm. Popiela w cz.2 nr 42.

¹²⁹ Poz. 2/I w bibliografii podm. Sotkiewicza w cz.2 nr 50.

¹³⁰ Poz. 13/II w bibliografii podm. Szelewskiego w cz.2 nr 54.

¹³¹ Poz. 2/II w bibliografii podm. Szymańskiego w cz.2 nr 58.

¹³² Poz. 2/I w bibliografii podm. Knapieńskiego w cz.2 nr 20.

¹³³ Poz. 2/II, 8/II, 1/I w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.
2 nr 17.

widzimy - pod kątem widzenia dziejów polskich¹³⁴, Muczkowski - co zaznaczono już na innym miejscu - pisał o św. Cyprianie¹³⁵. Jedyne Augustyn Szmurło pozostawił bogatszy dorobek, a mianowicie książkę pt. "Gramatyka łacińska teoretyczno-praktyczna" (składnia), artykuły "O dziejowym znaczeniu starożytności klasycznej i o ważności pedagogicznej języków starożytnych", "O kulturze Grecji", "Historia literaturum Romanarum brevissime exposita" i przekład Homera Iliady¹³⁶.

Literaturę i język rosyjski wykładało kolejno 3 profesorów (Sokołow, Kurhanowicz, Papłoński). Nie udało się ustalić, czy Sokołow coś ogłosił drukiem. Kurhanowicz, mający na swym koncie 15 pozycji drukowanych, żadnej nie poświęcił literaturze rosyjskiej. Dopiero Jan Papłoński z 36 swych prac wniósł do 2 temat z języka rosyjskiego: "Filologiczeskoje zamietki o russkom jazykie v sviazi s cerkovno-slávianskim i drugimi slovianskimi nariečjami" i "Praktyczne prawidła poprawnego pisanja po rusku"¹³⁷.

Jedyny profesor przy katedrze historii naturalnej, fizyki, chemii i astronomii ks. Józef Wyszyński opublikował z zakresu wykładowego przedmiotu tylko 1 artykuł "Botanika"¹³⁸.

Z lektorów języka francuskiego i niemieckiego jedynie Etienne Trimail wydrukował "Gramatykę francuską", dalej artykuł "Próba francuskiego wymawiania ortografii" oraz przełożył na j. francuski "Bajki" Krasickiego i S. Jachowicza "Jaskółka i wróbel"¹³⁹.

Dodać trzeba, że 4 profesorów dostarczało artykuły do wydawanej przez ks. Nowodworskiego "Encyklopedii kościelnej", ks. Englisz - 4, ks. Kossowski - 239, sam Nowodworski - 815 i ks. Sotkiewicz - 101 artykułów. Ogromnie dużo artykułów napisał do niej ponadto ks. Knapiański, lecz zgodnie z postawionym wyżej założeniem nie uwzględniamy ich tutaj, ponieważ jako profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego nie pisał ich już pod firmą warszawskiej Akademii. Trzeba nadmienić, że nie wszystkie te artykuły były pracami oryginalnymi, część stanowiła przeróbkę odnośnych haseł z "Kirchenlexikon" Wetzera i Weltego.

Obraz działalności naukowej profesorów warszawskiej Akademii Duchownej nie byłby pełny, gdyby się nie podkreśliło, że profesorowie świeccy przy katedrach literatury klasycznej i rosyjskiej, choć mało

¹³⁴ Poz. 98/I w bibliografii podm. Maciejowskiego w cz.2 nr 30.

¹³⁵ Poz. 2/I w bibliografii podm. Muczkowskiego w cz.2 nr 34.

¹³⁶ Poz. 1/I, 3/I, 4/I, 1/II, 3/II w bibliografii podm. Szmurły w cz.2 nr 55.

¹³⁷ Poz. 3/II, 26/II w bibliografii podm. Papłońskiego w cz.2 nr 40.

¹³⁸ Poz. 1/II w bibliografii podm. Józefa Wyszyńskiego w cz.2 nr 63.

¹³⁹ Poz. 1/II, 3/II, 1/I, 2/I w bibliografii podm. Trimail'a w cz.2 nr 60.

publikowali z zakresu wykładanych przedmiotów, zdobyli jednak poważne stanowisko w świecie nauki dzięki innym pracom, głównie z historii kultury i literatury polskiej oraz z zakresu słowianoznawstwa, mniej z innych dziedzin. Wszystkie prace Tomasza Kurhanowicza dotyczyły języka i literatury polskiej¹⁴⁰. Twórczość Maciejowskiego poza pozycjami wyżej uwzględnionymi oscylowała w zakresie słowianoznawstwa oraz historii literatury i kultury, a nawet dziejów polskich. Jego "Piśmiennictwo" do dziś jest w nauce wykorzystywane i cytowane¹⁴¹. Muczowski pisał o wyroku polubownym z r. 1776 w sprawie pobierania dziesięcin na Mazowszu i wydał Kronikę Galla¹⁴², Papłoński zajmował się słowiańską filologią porównawczą¹⁴³. Bibliotekarz Krupski pisał i propagował naukę stenografii¹⁴⁴. Jaślikowski przekładał pracę o lordzie Byronie i Klopstocka "Messiada"¹⁴⁵, wicerektor ks. Marciński wydał "Gramatykę litewską" swego stryja Macieja Franciszka Marcińskiego¹⁴⁶, a ks. Skolimowski ogłosił wysoko cenione prace z zakresu matematyki i mechaniki¹⁴⁷.

Na zakończenie trzeba stwierdzić, że chociaż pracą naukowo-pisarską zajmowała się tylko część profesorów, a mało który przestrzegał zasady o prowadzeniu badań naukowych na odcinku wykładanej dyscypliny, to jednak ich produkcja naukowo-pisarska zapewniła Akademii - globalnie rzecz biorąc - poważną pozycję w polskim szkolnictwie wyższym. Oba bowiem wspomniane zjawiska miały wówczas miejsce i w innych uczelniach zwłaszcza kościelnych, w krótko działającym Uniwersytecie Warszawskim i też w niedługo egzystującej Szkole Głównej, w Akademii Duchownej Rzym.-Kat. w Petersburgu, na Wydziałach Teologicznych Uniwersytetu Krakowskiego i Lwowskiego. Na Wydziałach świeckich bardziej tylko przestrzegano kompetencji dyscyplin. Jeżeli zaś chodzi o ilościowy stan produkcji naukowej Akademii, stała chyba na pierwszym miejscu wśród wymienionych uczelni kościelnych, oczywiście w okresie lat 1837 - 1867.

¹⁴⁰ Poz. 1/I - 4/I, 1/II - 11/II w bibliografii Kurhanowicza w cz.2 nr 25.

¹⁴¹ Jego bibliografia podmiotowa jest za obszerna, by ją tu cytować. Należy ją przejrzeć w całości.

¹⁴² Poz. 2/II w bibliografii podm. Muczowskiego w cz.2 nr 34.

¹⁴³ Poz. 5/I, 6/I, 8/I w bibliografii podm. Papłońskiego w cz.2 nr 40.

¹⁴⁴ Poz. 4/II w bibliografii podm. Krupskiego w cz.2 nr 24.

¹⁴⁵ Poz. 1/II, 10/II w bibliografii podm. Jaślikowskiego w cz.2 nr 17.

¹⁴⁶ Poz. 1/I w bibliografii podm. Marcińskiego w cz.2 nr 35.

¹⁴⁷ Poz. 1 - 4/II w bibliografii podm. Skolimowskiego w cz.2 nr 47.

Część II

SŁOWNIK BIO-BIBLIOGRAFICZNY PRACOWNIKÓW NAUKOWO-DYDAKTYCZNYCH

W bibliografii podmiotowej poszczególnych profesorów zestawiono pod cyfrą I pozycje ogłoszone w okresie pracy w warszawskiej Akademii Duchownej, pod cyfrą II pozycje wydane przed i po zaangażowaniu w w/w uczelni. Po bibliografii podmiotowej podano bibliografię przedmiotową, zaopatrując ją w nagłówki w zależności od zawartego materiału "Opracowania" lub "Opracowania i źródła".

1.

ANDRUSZKIEWICZ Wojciech ks. (1796 - po 1869), kapłan archidiecezji warszawskiej, ojciec duchowny.

Urodził się 26 III 1796 r. Świecenia kapłańskie przyjął w 1819 r. O jego studiach i pierwszych posadach nic nie wiadomo. Katalog duchowieństwa z 1833 r. notuje go jako komendarza w Strzelcach w pow. gostynińskim. W latach 1850 - 1858 był ojcem duchownym alumnów warszawskiej Akademii Duchownej. Katalog z 1860 r. podaje go jako proboszcza parafii Krzemienica w pow. rawsko-mazowieckim. Nie wiemy jednak, czy otrzymał to probostwo po odejściu z Akademii, czy też już wcześniej zamienił Strzelce na Krzemienicę. Był honorowym kanonikiem katedry w Janowie Podlaskim. Data śmierci nieznana.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z - c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej... Warszawa 1907 s.100; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Warszawa 1977 s.457. - Catalogus cleri saecularis et regularis Archidioecesis Varsaviensis 1841, s.108 (druk, przy Ordo divini officii ... anno Domini 1841. Varsaviae); Toż na rok 1851, s. 9; Toż na rok 1855, s.9; Toż na rok 1860, s.67; Toż na rok 1870, s.61.

2.

BESSLER Józefat ks. (1809 - 2 poł XIX w.), kapłan diecezji kujawsko-kaliskiej, ojciec duchowny.

Nie wiemy, skąd pochodził. Urodził się w 1809 r., uczył się w gimnazjum w Trzemesznie i w liceum warszawskim. Potem do 1837 r. służył w wojsku pruskim. Wstąpiwszy do seminarium duchownego we Włocławku, otrzymał święcenia kapłańskie w 1839 r. Ojcem duchownym alumnów warszawskiej Akademii Duchownej został zastępczo w 1847, a na stałe w 1848 r. i pozostawał na tym stanowisku do 1850 r., ciesząc się wśród nich dużą popularnością. Kiedy zmarł, nie wiadomo.

Ogłosił drukiem:

I.

1. O naturze i wartości pobudek wiedzących do cnoty i doskonałości uważanych ze stanowiska religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.234-250, 309-329, 405-422.

2. Stosunek człowieka do innych stworzeń i stąd wyprowadzony dlań obowiązek. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.22-49.

3. Czyn jednania się z Bogiem czyli o usprawiedliwieniu. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.93-106, 237-258, 293-306.

Opracowania i źródła: Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.100; Ks. F. Grębnicki: Teologia moralna w XIX wieku, W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.247. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1849, s.9. - AGAD Sygn. 377 s.506, 530-531, 663-664.

3.

BIGAULF MAISONNEUVE Karol Maria ks. (1813 - po 1863), kapłan jednej z diecezji francuskich, lektor j. francuskiego.

Był francuskim emigrantem, lecz nie wiadomo, kiedy przybył do Polski. W 43 r. życia przyjął święcenia kapłańskie (1856 r.), nie wiemy jednak, w jakiej diecezji. Na lektora j. francuskiego w warszawskiej Akademii Duchownej zaangażowano go w 1861 r. Miły w obejściu i wytwornych manier kształcił alumnów głównie przez konwersację w j. francuskim, choć przerabiał też z nimi i francuskich autorów. Czy był krewnym słynnego warszawskiego aktora z czasów Stanisława Augusta Józefa Maisonneuve'a, nie wiadomo. Po roku odszedł z Akademii, "miejsca nie zagrzął - pisze ks. Pleszczyński - i ... gdzieś zniknął".

Opracowania i źródła: Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.157. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1862, s.16; Toż na rok 1863, s.22.

4.

BORZEWSKI Justyn ks. (1832 - 1897), kapłan diecezji kamienieckiej, potem warszawskiej, profesor nauk biblijnych N. Testamentu.

Urodził się 22 IX 1832 r. w Nowoszycach na Podolu. Jego rodzicami byli Wawrzyniec i Teresa z Łątkiewiczów. Gimnazjum ukończył w Kamieńcu Podolskim i tamże wstąpił w 1849 r. do seminarium duchownego. Wysłany następnie do petersburskiej Akademii Duchownej, ukończył ją w 1855 r. ze stopniem magistra teologii. W tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie. Teologiczne wykształcenie uzupełniał przez 3 lata w Rzymie, w Lowanium i w Monachium. Pobyt za granicą wykorzystał też na odbycie pielgrzymek do Lourdes, Kompestelli i do innych słynących cudami miejsc. Po powrocie do kraju został profesorem w seminarium duchownym w Kamieńcu Podolskim. Stąd powołano go w 1862 r. na profesora biblicum do petersburskiej Akademii Duchownej.

W Petersburgu nie przebywał długo, bo już w 1864 r. uzyskał drogą konkursu katedrę hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu

i j. greckiego w warszawskiej Akademii Duchownej, opróżnioną z powodu wywiezienia w głąb Rosji ks. Michała Nowodworskiego. Wykładał również archeologię biblijną, ponieważ dobrze ją znał, częściowo z autopsji (był dwukrotnie w Palestynie). Słabego zdrowia często opuszczał wykłady wyjeżdżając do uzdrowisk.

Po zamknięciu Akademii został kapelanem wizytek i rektorem ich kościoła. Zaskłynął jako dobry konferencjonista. Wszedł też jako sędzia surogat do warszawskiego konsystorza oraz do kapituły katedralnej, w której z czasem posunął się na prałaturę archidiacona. Pomagał materialnie przy budowie kościoła św. Piotra i Pawła przy ul. E. Plater. Podobno dwukrotnie proponowano mu godność biskupią, lecz jej nie przyjął. Zmarł nagle 17 XII 1897 r., pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Postawiono mu nagrobki w kościele wizytek i w kościele św. Piotra i Pawła.

Pism drukowanych nie pozostawił.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: R.: Śp. ks. Justyn Borzewski. Prz. Katol. R.35: 1897 nr 52 s.826-827; Ks. L. Jungowski: Mowa żałobna na pogrzebie śp. ks. prałata Justyna Borzewskiego wygłoszona przez ... Prz. katol. R.36: 1898 nr 2 s.26-28; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. 117-119; Ks. E.H. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Fe-liński 1822-1895. Warszawa 1975, s.283, 301, 315. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Warsaviensis 1870, s.14.

5.

BULIŃSKI Melchior ks. (1810 - 1877), kapłan diecezji sandomierskiej, profesor historii kościelnej i powszechnej.

Urodzony w 1810 r. w Chmielniku w pow. stopnickim jako syn kościelnego, zawdzięczał początkowe wykształcenie miejscowemu proboszczowi Walentemu Kaweckiemu, na którego koszt ukończył 6 klas w szkole wojewódzkiej w Pińczowie. W 1832 r. wstąpił do seminarium duchownego w Sandomierzu, skąd po roku wysłano go na studia do Seminarium Głównego w Warszawie. Ukończył je, już w Akademii Duchownej, ze stopniem kandydata teologii w 1837 r. Rok wcześniej przyjął święcenia kapłańskie. Od razu otrzymał posadę wykładowcy historii Kościoła w seminarium sandomierskim oraz kapelana miejscowych benedyktynek. W 1840 r. objął probostwo w Mikułowicach (obok profesury w seminarium), które trzymał też jako profesor warszawskiej Akademii Duchownej. Odrestaurował tam kościół i zbudował plebanię. W 1845 r. został honorowym kanonikiem włocławskim.

W 1846 r. powołano Bulińskiego na tymczasowego profesora historii Kościoła w warszawskiej Akademii Duchownej; profesorem zwyczajnym został w 1850, a w 1861 r. wszedł do Rady Akademii. Obok historii Kościoła rozpoczął na skutek decyzji Rady Akademii z 1849 r. wykłady historii powszechnej, z własnej zaś inicjatywy począł prowadzić oddzielnie w ramach wykładów historii Kościoła osobny wykład dziejów Kościoła w Polsce. W 1851 r. otrzymał godność honorowego, a w 1859 r. gre-

mialnego kanonika kapituły sandomierskiej. W latach 1843 - 1857 odbył podróże do Rzymu, Akwizgranu, Kolonii, Strassburga, Wiednia i do Pragi.

Po zniesieniu Akademii wrócił w 1867 r. do Sandomierza, gdzie w seminarium duchownym objął wykłady historii Kościoła. W 1868 r. posuwał się w kapitule na godność prałata kustosza. Dwukrotnie był przedstawiany przez bpa Józefa Juszyńskiego na sufragana sandomierskiego, w 1863 i w 1872 r., jednakże na skutek sprzeciwu rządu nie osiągnął biskupstwa. W Sandomierzu zajął się restauracją - głównie na swój koszt - poddominikańskiego kościoła św. Jakuba. Obok pracy dydaktycznej i naukowej zajmował się kaznodziejstwem i słuchaniem spowiedzi. Był gorliwym i bardzo przykładowym kapłanem. Posiadał order św. Stanisława 3 kl. Zmarł 22 V 1877 r., pochowany na cmentarzu w Mikułowicach. Postawiono mu nagrobki w kościele mikułowickim i u św. Jakuba w Sandomierzu.

Ogłosił drukiem następujące prace:

I.

1. Rzut oka na początkowe rozszerzenie się chrystianizmu i jego walkę z poganizmem aż do czasów Konstantyna Wielkiego. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.489-516, t.15 s.143-160.

2. Wojny krzyżowe i wpływ ich na Europę. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.494-521.

3. O potrzebie znajomości historii kościelnej dla każdego kapłana oraz o konieczności łączenia jej z historią powszechną. Rzecz czytana na akcie uroczystym przy zakończeniu kursu rocznego nauk w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej r. 1850. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.19 s.12-43.

4. Wiadomości historyczne o zakonie kanoników regularnych Stróżów Grobu Chrystusowego zwykle u nas zwanych Miechowitami. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.22 s.449-490.

5. Kościoł w Stanach Zjednoczonych. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.269-289; t.25 s.37-56.

6. Kazanie w dzień Niep. Poczęcia NMP ... z okoliczności ogłoszenia listu apostołskiego o tym Niep. Poczęciu jako dogmacie wiary ... w kościele metropolitalnym św. Jana w Warszawie miane. Pam. rel.-mor. R.15: 1856 t.30 s.70-80.

7. Statuta diecezjalne kościoła wrocławskiego. Pam. rel.-mor. R.16: 1856 t.31 s.303-307.

8. (Mowa wygłoszona na pogrzebie ks. D.Przybylskiego). Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.17: 1858 t.1 s.66-73.

9. Kazanie miane w czasie sumy celebrowanej przez J.W.Biskupa Józefa Michała Juszyńskiego] w dniu jego ingresu w kościele katedralnym w Sandomierzu. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1859 t.4 s.401-413.

10. Historia Kościoła Powszechnego. Warszawa 1860 - 1866 8° t.1 s.III, CLXXXI, 328, nlb. 16; t.2 s.425, nlb.14; t.3 s.299; t.4 s.429; t.5 s.338, nlb.13; t.6 s.575, nlb.11.

11. Rec.: Sadok Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T.1-2. Lwów 1861. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s. 666-670.

II.

1. Kościół katedralny w Sandomierzu. Pam. rel.-mor. R.18: 1842 t.2 s.34-50.

2. Historia Kościoła polskiego. Kraków 1873 - 1874 8° t.1 s. nlb. 8, 512, XII; t.2 nlb.4 s.380, VII, nlb.3; t.3 s.XVIII, 555, nlb.3.

3. Monografia miasta Sandomierza. Warszawa 1879 8° s.XXIV, 448, VII, tabl.20.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Buliński Melchior. W: Enc. Kośc. T.3 s.43-44; (Ks. T. C h[ę] ł m i o k i]: Buliński Melchior. W: Podr. enc. kośc. T. 5/6 s.212; Enc. powsz. (Orgel.). T.3 s.198; Nekrologi: Bibl. warsz. R.37: 1877 t.3 s.175-176; Kłasy. T.29: 1879 nr 746 s.241, 246; Kron. Rodzinna. Ser. 2. R. 1877 t.2 nr 12 s.191; Ks. W. K l u k l i Ń s k i]: Wspomnienie pośmiertne o śp. prałacie Melchiorze Bulińskim. W: Ks. M. Buliński: Monografia miasta Sandomierza. Warszawa 1879 s.IX-XXIV; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i]: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.142-144; J. B i e l i Ń s k i]: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T.2. Warszawa 1911 s.113, 128; Ks. J. W i ś n i e w s k i]: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich. Radom 1926 s.31-34; Ks. A. W y r z y k o w s k i]: Buliński Melchior. W: Pol. słownik biogr. T.3 s.125; R. B e n d e r: Buliński Melchior. W: Enc. katol. T.2 kol.1191-1192; Ks. B. K u m o r: Nauczanie historii Kościoła. Okres od roku 1815 do 1973. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.364, 368, 375-376, 378. - Ks. F. S z y d o c z y Ń s k i]: Zdanie sprawy o stanie Akademii Duchownej z r. szk. 1848/49. Pam. rel.-mor. R. 9; 1849 t.17 s.73; Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis z lat 1847 - 1867. - AGAD. Sygn. 377 s.289-290, 522-523, 678-679.

6.

BUTKIEWICZ Bonawentura ks. (1795 - 1871), kapłan diecezji sejneńskiej, rektor i profesor teologii pastoralnej.

Urodził się w Kretyndze na Żmuszi 12 VII 1795 r. w rodzinie szlacheckiej. Jego matka była siostrą sufragana sejneńskiego Polikarpa Marciejewskiego (+ 1827). Po ukończeniu szkoły parafialnej w Kretyndze uczył się w liceum w Sejnach, po czym pracował przez rok w konsystorzu przy boku swego wuja bpa Marciejewskiego. W 1817 r. wstąpił do seminarium duchownego w Tykocinie, a w roku następnym rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1819 r. otrzymał święcenia kapłańskie, a w 1821 r. uzyskał stopień magistra teologii; doktoryzował się w 1844 r. w Sapienzy rzymskiej. W 1822 r. wszedł do powołanej właśnie do życia kapituły sejneńskiej, a w 1826 r. posunął się w niej na prałaturę kustosa. Równocześnie pełnił obowiązki sekretarza rezydującego w Warszawie bpa sejneńskiego Ignacego Czyżewskiego, a od 1823 r. referenta w Sekcji Duchownej przy Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dzierżąc przy tym probo-

stwo w Łomży, zamienione w 1827 r. na probostwo w Suwałkach, a w 1832 r. we Władysławowie. W 1827 r. został zastępcą chorego oficjła sejneńskiego, a po jego śmierci oficjłem. Kiedy bp Mikołaj Manugiewicz wyjechał do uzdrowisk zagranicznych powierzył Butkiewiczowi tymczasową administrację diecezji. Na oficjalstwie potrafił się utrzymać i przy niechętnym mu bpie Stanisławie Choromańskim do 1838 r.

W 1842 r. cesarz Mikołaj I zamianował Butkiewicza rektorem warszawskiej Akademii Duchownej, oczywiście nie bez własnych jego starań o to stanowisko, na którym pozostawał do stycznia 1861 r. Równocześnie wykładał od 1844 r. teologię pastoralną, odstąpiwszy ją w 1852 r. ks. Franciszkowi Szydoczyńskiemu. W 1846 r. wyjeżdżał do Petersburga w celu poznania urządzeń tamtejszej Akademii Duchownej. Rezultatem tej wizyty był złożony senatorowi Storożence memoriał, bynajmniej nie w duchu kościelnym. Rektorem i profesorem był lichym. Odznaczał się niezwykłym serwilizmem wobec władz carskich, zabiegał o łaski namiestnika Paskiewicza, senatora Storożenki, ministra Turkułła, potem księcia Górczakowa, tajnego radcy Muchanowa i wreszcie księcia Czerkaskiego. Wszystkie jego zabiegi miały na celu uzyskanie biskupstwa, w czym rząd go popierał. W latach 1850 - 1853 przebywał w tym celu w Rzymie. Jednakże na skutek złej o nim opinii i z obawy, aby nie stał się nowym Siemaszką, biskupstwa nie uzyskał, a tylko jakby na odczepne honorowy protonotariat.

W 1851 r. po śmierci bpa nominata Mikołaja Błockiego kapituła sejneńska wybrała go wikariuszem kapitulnym pomimo jego pobytu w Rzymie. Urząd ten pełnił do 1856 r. Podczas częstych jego absencji w Warszawie zastępował go w Akademii wicerektor ks. Franciszek Szydoczyński. W styczniu 1861 r. ustąpił Butkiewicz z rektorstwa Akademii i wrócił do swej diecezji, gdzie objął probostwo Wilkowyszki, a po 10 latach parafię Preny. Kiedy po upadku powstania styczniowego książe Czerkaski urządzał Królestwo, Butkiewicz ofiarował mu swe usługi przy sekularyzowaniu majątków kościelnych. Po ustąpieniu Czerkaskiego w 1867 r. i on powtórnie opuścił Warszawę.

Swoje liczne beneficja i urzędy zawdzięczał łasce względnie poparciu władz rządowych, którym ślepo służył. Odznaczono go orderami św. Anny I kl. i św. Stanisława I kl. Zmarł w Prenach w zupełnym zapomnieniu 8 IX 1871 r. na grasującą cholere.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Przemowa do nowych kandydatów [Akademii Duchownej]. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.338-361.
2. Zdanie sprawy [o stanie Akademii Duchownej] z roku 1844/45. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.353-358.
3. Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka warszawska. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.190-195.

4. Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka warszawska. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.156-167.

5. Krótki rys życia śp. Pawła Straszynskiego biskupa diecezji augustowskiej. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14, s.60-68.

6. Zdanie sprawy o stanie Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej z roku 1847/48 odczytane przez rektora na uroczystym zamknięciu rocznego biegu nauk w dniu 24 czerwca (6 lipca) 1848 r. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.13-16.

7. Przemowa rektora do wychodzących w roku bieżącym z Akademii uczniów. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.67-70.

8. Opis kościołów i parafii w mieście Władysławów i we wsi Gryskobuda położonych w guberni augustowskiej. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.285-310.

9. Zdanie sprawy o stanie i powodzeniu Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej za rok szkolny 1848/49 odczytana przez jej rektora na uroczystym zamknięciu rocznego biegu nauk w dniu 28 czerwca (10 lipca) 1849 r. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.71-75.

10. Przemowa rektora Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej do alumnów z niej wychodzących miana publicznie w dniu 28 czerwca (10 lipca) 1849 r. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.79-80.

11. Akt publiczny zamknięcia kursów naukowych z roku szkolnego 1849/50 w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.19 s.1-11.

12. Do wszystkiego duchowieństwa tak świeckiego jako też i zakonnego oraz wszystkich wiernych Chrystusowych diecezji augustowskiej. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.25 s.612-616. Toż w osobnym odbiciu: List pasterski do wszystkiego duchowieństwa świeckiego i zakonnego i do wszystkich wiernych diecezji augustowskiej pisany w Sejnach dnia 30 października (11 listopada) 1853 r. Warszawa 1853 8° s.6.

13. Wspomnienia z mojej publicznej służby duchownej w pierwszej połowie XIX w. Cz.1 - 2, 1817-1848. Rkps Bibl. Jagiell., sygn. 6398 III k. 164 (kopia).

14. Sprawozdanie rektora Akademii warsz. z odbytej podróży do Petersburga, złożone 27 lipca 1846 senatorowi A.J.Storozence, głównemu dyrektorowi Komisji Rządowej w Warszawie. Rkps Bibl. Uniw. KUL.

15. Memoriał ks. Bonawentury Butkiewicza, złożony papieżowi w 1851 w Rzymie. Rkps Bibl. Czart., sygn. 5659 IV 231-452.

II.

1. Dragociennoje vospominanije w mojej žizni o predstavlenji, ktorogo ja imiel śčastje udostoit'sia u vsiemilostiviejšago mojego Gosudaria Impieratora w S. Pieterburgie. Čtjenja. T.1: 1870 s.248-253.

2. Vospominanja jepiskopa ... Vtorženje Francuzov v Rossiju v 1812 godu. Pierev. s polskoj rukopisi E.J.Gilus. Soobšč. P.K.Ščebalskij. Russkaja starina. R.5: 1875 t.14 s.595-616.

3. Zapiski polskiego jępiszkopa ... Pierevod s polskoj rukopisi. Soobščeno. P.K.Ščebalskim. Russkij archiv. T.2: 1876 s.321, 427.

4. Vospominanija prežata ...: Pol'skoe vozstanje w Varšavie i v vojevodstvach Carstva Pol'skogo w 1830 - 1831 gg. Pierev. s pol'skoj rukopisi E.J.Gilus. Soobšč. P.K.Ščebalskij. Russkaja starina. R.9: 1878 t.22 s.591-615.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka warszawska. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.351-352; Akt uroczysty w Akademii Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Pam. rel.-mor. R.17: 1857 t.33 s.188-191; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.74-78, 120; J. K u c h a r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914, s.428, 429; Ks. A. P e t r a n i: Wizyta ks. Butkiewicza w Petersburgu. Pol.Sacra. R.9: 1957 z.1 s.353-363; Ks. W. J e m i e l i t y: Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872. Lublin 1972 s.47-52; Ks. A. P e t r a n i: Butkiewicz Bonawentura. W: Enc. katol. T.2 kol. 1237; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977 s.458-459. - Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis z lat 1843 - 1860; Rzut oka na stan hierarchii, funduszów i spraw duchownych w Królestwie Polskim w roku 1861. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s.305. - AAW Formularnyj spisok o służbie ... Butkiewicza ... sostavljen 23 X (4 XI) 1858 goda, k. 16-21; AGAD Sygn. 377 s.272-273, 285-286, 518-519, 526-527, 659-660, 674-675.

7.

CHOPIN Mikołaj (1771 - 1844), lektor j. francuskiego.

Pochodził z Marainville w Lotaryngii, a do Polski przybył wśród emigrantów, opuszczających Francję podczas wielkiej rewolucji. Brał udział w powstaniu kościuszkowskim. Uczył na pensjach prywatnych, potem dłużej w domu hr. Ludwiki Ożarówskiej w Żelazowej Woli, a od 1810 r. był nauczycielem j. francuskiego w liceum warszawskim. Ożeniony z Justyną Krzyżanowską był ojcem genialnego pianisty i kompozytora Fryderyka (+ 1849). Od początku egzystencji warszawskiej Akademii Duchownej zaangażowano go w charakterze lektora do nauki j. francuskiego. Uczył zaledwie kilka miesięcy. Powód jego odejścia z uczelni nie jest znany. Zmarł 3 V 1844 r., pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

O p r a c o w a n i a: W. Ł o p a c i ń s k i: Chopin Mikołaj. W: Pol. słownik biogr. T.3 s.426-427 (tamże literatura); K.W. W ó y c i c k i: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T.2 Warszawa 1856 s. 157-158.

8.

DIETRICH Antoni ks. (1803 - 1891), kapłan archidiecezji warszawskiej, ojciec duchowny.

Urodził się 3 V 1803 r. w Skierniewicach. W latach 1818 - 1822 uczęszczał do szkoły wydziałowej w Łowiczu, a w roku następnym wstąpił do seminarium duchownego św. Krzyża w Warszawie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1826 r. W latach 1827 - 1832 pełnił obowiązki wikariusza kolejno w Słomczynie i w Jeżowie, w latach 1832 - 1861 był proboszczem w Tomaszowie Mazowieckim, a od 1842 r. dziekanem rawskim. W 1862 r. arcybp. Z.Sz.Feliński zamianował go konsystorskim sędzią i egzaminatorem oraz wprowadził do kapituły katedralnej, gdzie za rzą-

dów arcybpa W. Popiela posunął się na prałaturę scholastyka. W 1862 r. otrzymał probostwo parafii św. Aleksandra w Warszawie, z którego jednak po 2 miesiącach zrezygnował, a pozostał przy urzędzie rektora seminarium duchownego św. Jana, które równocześnie powierzył mu arcybiskup Feliński. Podczas represji księcia Czerkaskiego był więziony przez kilka miesięcy w cytadeli.

Po złożeniu obowiązków ojca duchownego alumnów warszawskiej Akademii Duchownej przez ks. Juliana Felińskiego, arcybiskup powołał na to stanowisko ks. Dietricha, na którym pozostał do kasaty uczelni w 1967 r. Później pełnił obowiązki kapelana i spowiednika sakramentek w Warszawie. Zmarł 19 I 1891 r.

Prac samodzielnych nie zostawił. Ogłosił drukiem tłumaczenia:

1. Przekł.: Gotz Jerzy Józef: Wiktoryna albo moc wiary. Odpowiedź na pismo dra Bretschneider/a/ "Klementyna". Warszawa 1861 12° s.277.
2. Przekł.: Lehen Edward de: O wewnętrznym spokoju duszy. Warszawa 1873 16° s.36.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: 60-lecie kapłaństwa ks. A. Dietricha. Prz. katol. R.24: 1886 nr 19 s.298; Pogrzeb śp. ks. Antoniego Dietricha. Prz. katol. R.29: 1891 nr 5 s.73-74; Ks. W. Maliej: Sylwetki księży Archidiecezji Warszawskiej. Rzym 1966 s.254; Kronika parafii kościoła św. Aleksandra w Warszawie. Warszawa 1930 s.47; Ks. H.E. Wycozawski: Arcybiskup ... Feliński, s.202, 210, 212-214. - Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1833, s.100; Toż na rok 1842, s.29; Toż na rok 1870, s.4-5.

9.

DINSART Celestyn (XIX w.), lektor j. hebrajskiego, greckiego i francuskiego.

Z pochodzenia był Francuzem belgijskim. Kształcił się w Rzymie na księdza, lecz święceń nie przyjął. Rezultatem jego 8-letnich studiów, m.in. języków semickich w Kolegium Propagandy Wiary, były uzyskane doktoraty: teologii i prawa kanonicznego oraz licencjat filozofii. Przed 1861 r. był zatrudniony w petersburskiej Akademii Duchownej. Ks. Z.Sz.Feliński, wybierając się do Warszawy objąć arcybiskupstwo, zabrał go z sobą i ustanowił swym sekretarzem do korespondencji zagranicznej.

Wykorzystując jego przygotowanie teologiczne i filologiczne, powierzył mu nadto w warszawskiej Akademii Duchownej wykłady z filologii biblijnej, które prowadził aż do zamknięcia uczelni w 1867 r. Pierwszą jego prelekcję zaszczylił arcybiskup swą obecnością. Nie znając j. polskiego, uczył Dinsart greki i hebrajskiego po łacinie. Poza tym prowadził z alumnami konwersacje w j. francuskim.

Równocześnie z zajęciami w Akademii wykładał w latach 1863 - 1865 j. hebrajski w warszawskiej Szkole Głównej. W 1867 r. starał się o stały etat w tej uczelni, jednakże bez skutku, ponieważ Rada Wydziału Filologiczno-Historycznego uchwałą z 11 X tegoż roku negatywnie oceniła jego pracę "De Prometheo Hesiodico et Eschyleo", przedstawioną w ce-

lu uzyskania veniam legendi przy katedrze filologii klasycznej. Opuszczony Warszawę, otrzymał posadę nauczyciela dzieci hr. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu. Wydalony przez rząd pruski z Poznania objął kierownictwo konwiktów młodzieży akademickiej w Lowanium. Posiadał papieski order św. Grzegorza. Był żonaty. Nie udało się stwierdzić, czy coś drukował.

O p r a c o w a n i a: Prz. lwow. R.6: 1876 t.12 s.397; Szkoła Główna Warszawska (1862 - 1869). T.1: Wydział Filologiczno-Historyczny. Kraków 1900 s.192-194; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.119-120, 157; Ks. H.E. W y o z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński ..., s.257, 259.

10.

DZIUBACKI Jan ks. (1826 - 1856), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor filozofii.

Nie udało się ustalić miejsca urodzenia, pochodzenia i początkowej edukacji. Wiadomo tylko, że w 1850 r. uzyskał stopień kandydata teologii, w warszawskiej Akademii Duchownej. Około tego też chyba roku przyjął święcenia kapłańskie. Uczył religii w gimnazjum gubernialnym w Warszawie, a równocześnie był wicerektorem seminarium duchownego św. Jana. Otrzymał także honorowy kanonikat w katedrze lubelskiej. Pewną sławę zdobył przez dokonywane przekłady głośnych dzieł francuskich pisarzy, zwłaszcza Jana Józefa Gaume'a (+ 1879) "Catéchisme de persévérance" (41 wydań do 1913 r.), co też utorowało mu drogę do profesury w Akademii Duchownej. W 1856 r. objął w niej po ks. Janie Olszańskim katedrę filozofii. Wkrótce po rozpoczęciu wykładów, zmarł 16 IX tegoż roku.

Drukem ogłosił jedynie tłumaczenia:

II.

1. Przekł. Chassay Edward Fryderyk: Książka kobiety chrześcijanki. Warszawa 1852 12° s.332.

2. Przekł.: Gaume Jan Józef: Zasady i całość wiary katolickiej czyli wykład jej historyczny, dogmatyczny, moralny, liturgiczny, apologetyczny, filozoficzny i socjalny od stworzenia świata do naszych czasów. T.5-ty. Warszawa 1853 8° s.472 (wspólnie z Eleonorą Ziemięcką).

3. Przekł.: Chassay Edward Fryderyk: Obowiązki kobiet w rodzinie. Warszawa 1854 12° s.275, nlb.6.

4. Przekł.: Finetti Franciszek: Nauki historii ewangelicznej miewane w Rzymie przez ... T.1-2. Warszawa 1858 8° s.395, 422.

O p r a c o w a n i a: Nekrolog. Pam. rel.-mor. R.16: 1856 t.31 s.444; R.17: 1857 t.33 s.81; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.149-150, 248; Nowy Korbut, t.9 s.91, 400.

11.

ENGLISZ Adam ks. (1838 - 1907), kapłan diecezji kieleckiej, profesor teologii moralnej.

Urodził się 22 X 1838 r. w Kielcach. Jako kleryk diecezji kieleckiej rozpoczął w 1857 r. studia w warszawskiej Akademii Duchownej, które ukończył w 1861 r. ze stopniem kandydata teologii i w tym roku przyjął święcenia kapłańskie. Został wykładowcą w kieleckim seminarium Duchownym. Gdy w 1866 r. zawiązała w Akademii Duchownej katedra teologii moralnej po ks. Wincentym Orzeszkowskim, Engliš zgłosił się do konkursu na nią, przedstawiając rozprawę pt. *Morale systema de moderato usu cum opinione probabilii* (niedrukowana). Rozprawę uznano za najlepszą i powołano jej autora na katedrę, którą piastował tylko rok, tzn. do chwili kasaty uczelni w 1867 r. Engliš miał opinię człowieka niezwykle uzdolnionego i obdarzonego nadzwyczajną pamięcią. Znał podobno na pamięć po grecku którąś z 4 ewangelii. Był jednak słabego zdrowia i często chorował. Po likwidacji Akademii był wykładowcą w seminarium duchownym św. Jana, a potem katechetą w warszawskim Instytucie Maryjskim. Uzyskał też honorową kanonię kolegiaty łowickiej. Zmarł 26 XI 1907 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Dogmat jest podstawą moralności. Rzecz czytana na akcie uroczystym zakończenia roku naukowego w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie przez ... *Prz. katol.* (R.5): 1967 nr 29 s.449-456.

2. Zasady probabilizmu w ujęciu św. Alfonsa Liguori. Warszawa b.r.

II.

1. 4 artykuły w Encyklopedii kościelnej (ks. M.Nowodworskiego) w t.3, 4 i 5.

Opracowania i źródła: *Nekrolog. Świat.* R.2: 1907 nr 46 s.27; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: *Dzieje Akademii Duchownej ...*, s.129-130, 251; Arcyb. A. K a k o w s k i: *Wspomnienia z pobytu w seminarium. Wiad. Archidiec.* Warsz. R.40; 1958 nr 7 s.424; Ks. F. G r e n i u k: *Teologia moralna w XIX wieku. W: Dzieje teologii w Polsce. T.3 cz.1.* Lublin 1976 s.231, 247; Bp J. I m o l e ń s k i: *Teologia moralna w XIX wieku. Tamże*, s.276, 279; Ks. T. W r ó b e l: *Katalog rektorów, wicerektorów, profesorów ... W: Księga jubileuszowa 1727 - 1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach.* [Kielce] 1977 s.460. - *Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis* 1870 s.6.

12.

FELIŃSKI Julian ks. (1826 - 1885), zmartwychwstaniec, później sekularyzowany, profesor teologii dogmatycznej, ojciec duchowny.

Pochodził z drobnej szlachty, osiadłej w Wojutynie na Wołyniu, urodzony 21 VIII 1826 r. z ojca Gerarda i matki Ewy z Wendorffów, słynnej sybiraczki i pamiętnikarki. Jego starszym bratem był Zygmunt Szczęsny arcybiskup warszawski, a stryjem Alojzy autor "Barbary Radziwiłłówny". Julian uczył się prywatnie pod kierunkiem profesorów skasowanego Liceum Krzemienieckiego, a po wywiezieniu matki w 1838 r. za udział w spisku Szymona Konarskiego do Berezowa nad Obiłą (ojciec umarł w 1833 r.) zaopiekował się nim Dariusz Poniatowski i pomógł mu materialnie do ukończenia gimnazjum i Uniwersytetu w Kijowie. Nastę-

nie udał się Feliński do Rzymu, gdzie mieszkając u zmartwychwstańców, odbył studia teologiczne na Uniwersytecie Gregoriańskim, zakończone doktoratem teologii.

W 1862 r. przyjął święcenia kapłańskie w Warszawie z rąk swego brata arcybpa Zygmunta Szczęsnego i objął stanowisko ojca duchownego alumnów miejscowej Akademii Duchownej oraz adiunkta przy katedrze teologii dogmatycznej. Po przejściu w stan spoczynku ks. Józefata Szozygielskiego w tymże 1862 r. zgłosił się Feliński za radą arcybiskupa do konkursu na opróżnioną katedrę. Ponieważ napisał najlepszą rozprawę, otrzymał katedrę. Niestety wykładał tylko 1 semestr, gdyż z powodu słabego zdrowia musiał z katedry zrezygnować i wyjechać na kurację na Sycylię. W 1863 r. wstąpił w Rzymie do zgromadzenia zmartwychwstańców, które jednak po 1880 r. opuścił z powodu różnicy zdań z generałem zgromadzenia Piotrem Semenenką odnośnie do zmian w dotychczasowej regule. Ostatnie lata spędził jako ksiądz świecki częściowo przy bracie arcybiskupie, który od 1883 r. rezydował w Dźwiniacze na Podolu, częściowo we włoskich i austriackich miejscowościach kuracyjnych. Był Feliński dobrze wykształconym teologiem i świętobliwym kapłanem. Zmarł na gruźlicę płuc 16 V 1885 r. w Gorzycji i tam pochowany.

Ogłosił drukiem:

II.

1. Teokracja i cesaropapizm. Kilka uwag z powodu odczytu p. Stanisława Smolki na posiedzeniu publicznym Akademii Umiejętności dnia 3 maja br. [1882]. Spór o biskupstwo krakowskie za czasów Kazimierza Jagiellończyka. (Czas. R. 1882 nr 109, 110, 112, 113). Prz. lwow. R.12: 1882 t.24 s.148-154, 177-182, 220-226, 262-264.

2. Bóg i wolność. Prz. powsz. R.2: 1885 t.7 s.179-189. (Fragment rozpoczętego dzieła, podany do druku przez arcybpa Felińskiego).

3. Red.: Katechizm wyższy dogmatyczno-etyczny. Cz.1: Dogmatyka. Przejrz. i popr. przez ... Jazłowiec 1906 8° s.144.

O p r a c o w a n i a : Ks. P. S m o l i k o w s k i : Do sprawy polskiej w Rzymie od r. 1861 do r. 1864. Przegl. pol. R.34: 1899 t.1 s.270-300, 484-503; t.2 s.60-87, 298-320; R.35: 1901 t.4 s.66-84, 288-295. Opublikował tu Smolikowski 14 listów Felińskiego z lat 1862 - 1863 do arcybpa Felińskiego (1), do ks. Kajsiwicza (12), do ks. Semenienki (1); Ks. Wł. K w i a t k o w s k i : Historia zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego 1842 - 1942. Albano [1941] według indeksu; Ks. Z. O b e r t y Ń s k i : Zmartwychwstańcy a niepokalanki. Stud. hist.-eccles. 6/7. Warszawa 1949 według indeksu; S. P i e k u t : Rzymska przyjaźń Kraszewskiego. Kultura (Paryż). R.12: 1964 nr 1/2 s.185-191; Ks. E. W y c z a w s k i : Arcybiskup ... Feliński, według indeksu.

13.

GIERWATOWSKI Józef ks. (1799 - 1860), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor nauk biblijnych St. Testamentu.

Urodził się 19 III 1799 r. w Dąbrówce w pow. pułtuskim. Po ukończeniu 6-ciu klas w szkole pułtuskiej, prowadzonej przez benedyktynów,

wstąpił w 1818 r. do seminarium duchownego św. Krzyża w Warszawie, skąd wysłano go w 1820 r. na Wydział Teologiczny miejscowego Uniwersytetu. Po przyjęciu w 1823 r. święceń kapłańskich był krótko kapłanem bpa Zambrzuskiego, następnie wyjechał jako stypendysta rządu do Rzymu dla wyspecjalizowania się w językach wschodnich. Studia ukończył doktoratem teologii i magisterium filologii orientalnej, a za dobre wyniki w nauce otrzymał złoty medal. Po powrocie do kraju został referentem cenzury.

W 1830 r. powołano Gierwatowskiego na adiunkta języków wschodnich w Seminarium Głównym, a po otwarciu warszawskiej Akademii Duchownej ofiarowano mu katedrę hermeneutyki, archeologii biblijnej, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego. Ponieważ przy 3 katedrach biblijnych było tylko 2 profesorów, wykładał jeszcze egzegezę, a archeologię biblijną odstąpił profesorowi N. Testamentu ks. Pawłowi Szymańskiemu. Podział ten utrzymał się do końca istnienia Akademii. Otrzymał też nominację na członka Rady Akademii. W 1845 r. zrezygnował z profesury, lecz nie wiadomo z jakiego powodu. W 1837 r. został kanonikiem gremialnym warszawskiej kapituły katedralnej, a w 1857 r. prałatem scholastykiem. Uporządkował akta kapitulne i podejmował bliżej nieokreślone prace około obu zakrystii katedralnych. Zmarł w 1860 r. Nie udało się ustalić, czy coś drukował.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Książd Józef Gierwatowski. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.642-643; Ks. J. N[ie]d z i e l s k i]: Gierwatowski Józef. W: Podr. enc. kość. T. 13/14 s. 131; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.103, J. B i e l i ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1912, t.1 s.239, t.2 s.69, 70, 85, 86, t.3 s. 845; Ks. Józef Gierwatowski Nekr. Prz. pozn. R.16, 1860 T.30 s.581-582; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Warszawa 1977 s.461. - Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis 1841, s.66; Toż na rok 1844, s.10.

14.

GOLIAN Zygmunt ks. (1824 - 1885), kapłan diecezji krakowskiej, profesor dogmatyki fundamentalnej i szczegółowej.

Był synem Pawła i Kunegundy z Pruchnickich, urodzony 10 VII 1824 r. w Krakowie. Po ukończeniu gimnazjum św. Anny i studiów teologicznych przyjął w 1849 r. święcenia kapłańskie. Następnie studiował w Lowanium i w Rzymie, gdzie uzyskał doktorat teologii. Od młodości okazywał duży talent kaznodziejski, toteż po wikariatach w parafii św. Floriana i Ww. Świętych w Krakowie został kaznodzieją katedralnym. Rzymska Kongregacja Propagandy Wiary przyznała mu w 1856 r. tytuł misjonarza apostołskiego. Rozwijał w Krakowie działalność publicystyczną. W 1857 r. został członkiem krakowskiego Towarzystwa Naukowego. W roku następnym wstąpił do zakonu dominikanów, lecz już z nowicjatu wystąpił. W kazaniach i wydawanych broszurach bronił świeckiej władzy papieża, m.in. przeciw ks. Walerianowi Serwatowskiemu, ułożył adres

krakowskich katolików do Piusa IX. Z wdzięczności rzymska Accademia dei Quiriti przyjęła go w 1862 r. na swego członka.

W tymże 1862 r. arcybp Z.Sz.Feliński zaprosił Golia na profesora teologii fundamentalnej w warszawskiej Akademii Duchownej, w której po wyjeździe z Warszawy ks. Juliana Felińskiego objął ponadto wykłady dogmatyki szczegółowej. Wykładał do końca istnienia Akademii trzymając się - jeden z pierwszych w Polsce - lowańskiego kierunku neoscholastycznego. Równocześnie rozwijał w Warszawie żywą działalność kaznodziejską. Związany z domem margrabiego Wielopolskiego występował z ambony w czasie powstania styczniowego przeciw powstaniu, czym ściągnął na siebie nienawiść powstańców.

Wróciwszy do Krakowa, został w 1868 r. administratorem parafii św. Floriana. W czasie trwania Soboru Watykańskiego I bronił w kazaniach i prasie dogmatu nieomylności papieskiej oraz redagował wraz z jezuitami "Tygodnik Soborowy". Ostro zwalczał też krakowskich sympatyków ks. Döllingera i starokatolików, a w czasie procesu Waryńskiego także socjalistów. W latach 1872 - 1880 był administratorem parafii mariackiej w Krakowie, a zarazem pracował w miejscowym konsystorzu. Rząd wiedeński uporczywie odrzucał kandydaturę Golia na to infułackie probostwo. Pomagając Teresie Ewie Potockiej w organizowaniu zgromadzenia zakonnego Matki Bożej Miłosierdzia (tzw. magdalenek), został oficjalnym jego opiekunem i spowiednikiem. Bronił wytrwale bpa Antoniego Gałęckiego, krakowskiego wikariusza apostolskiego przed atakami opozycji z posłami ks. Ruczką i Weiglem na czele. Przez 2 lata wykładał filozofię na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1881 r. otrzymał probostwo w Wieliczce. Pap. Leon XIII odznaczył go prelaturą domową. Proponowanej przez bpa Albina Dunajewskiego katedra katedralnej nie przyjął. W Wieliczce gruntownie odnowił kościół parafialny. Zaciągnięte na ten cel długi spłaciło miasto po śmierci Golia. Zmarł 21 II 1885 r., pochowany na koszt magistratu m. Wieliczki. W kościele mariackim w Krakowie postawiono mu nagrobek.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Czy niesłuszną jest wiara katolicka w Niepokalane Poczęcie Najświętszej Marii Panny, jak to utrzymuje Zwiastun Ewangeliczny? Prz. katol. R.2: 1863 nr 52 s.817-827; R.3: 1864 nr 2 s.17-22, nr 3 s.37-43, nr 6 s.85-92, nr 8 s.115-123, nr 9 s.133-140, nr 14 s.213-223.

2. Czyn ludzki wobec teologii moralnej. Rzecz czytana na uroczystym akcie zakończenia roku naukowego 1864/65 w Akademii Duchownej. Prz. katol. R.3: 1865 nr 32 s.497-504, nr 33 s.513-519.

II.

1. Wyd.: Tauler Johann: Ustawy duchowne, dzieło z XIV wieku. Tłum. polskie przejrzał i wydał ... Kraków 1852 16° s.408.

2. Hieronim Savonarola i Florencja w drugiej połowie XV wieku. Prz. pozn. R.10: 1854 t.18 s.15-40.
3. Przekł.: Św. Katarzyna Genueńska: Pocięcha dla dusz chrześcijańskich czyli nabożeństwo zaduszne, poprzedzone traktatem o czyszczeniu. Kraków 1854 8° s.XVII, nlb. 1, 174.
4. O dziennikarstwie w stosunku do Kościoła. Czas. Dod. mies. R.1: 1856 t.1 s.299-322.
5. O najznakomitszych tegoczesnych mówcach religijnych. Czas. Dod. mies. R.1: 1856 t.2 s.64-141; R.1: 1856 t.4 s.21-72, 306-359.
6. Pismo zbiorowe przez X. Waleriana Serwatowskiego ... i Walerego Wielogłowskiego czyli część literacka kalendarza dla rodzin katolickich na rok 1856. Kraków 1856 8° s.149, nlb.2.
7. Przekł.: Dante Alighieri: Ostatnia pieśń pierwszej części poematu "La Commedia" pod tytułem Piekło. Czas. Dod. mies. R.1: 1856 t.1 s.712-717.
8. Przekł.: Gioachino Ventura de Raulica: Niewiasty ewangeliczne. Homilie ... Kraków 1856 - 1858 12° s.651. Wyd.2 Kraków 1871.
9. Kazania niedzielne, świąteczne, pasyjne i majowe. Kraków 1858 8° s. nlb.8. 612, IV. Wyd.2 powiększone Kraków 1886 8° s.nlb. 2, 632.
10. Słowo w ruinach kościoła św. Trójcy z okoliczności święcenia pierwszego kamienia pod nowe filary tegoż kościoła powiedziane przez ... dnia 26 kwietnia 1858. Kraków 1858 8° s.11, k.nlb.3.
11. Kazanie miane w r. 1857 w Krakowie w kościele dominikańskim przez ... na otwarcie sześćsetletniego jubileuszu św. Jacka. Prz. pozn. R.15: 1859 t.27 s.148-157.
12. Kazanie na pogrzebie śp. Elżbiety z hrabiów Wielopolskich hrabiny Wielopolskiej miane w kościele OO. Reformatorów krakowskich przez ... Kraków 1859 8° s.nlb. 2, 17.
13. Słowo o prawdziwym zjednoczeniu miane na zakończenie nabożeństwa majowego w kościele św. Piotra w Krakowie 1860 r. przez ... Kraków 1860 8° s.41.
14. Bacność katolicy! Kraków 1860 8° s.46. - Wyd.2 popr. i ponn. pt. Bacność katolicy! i Słowo o prawdziwym zjednoczeniu. Dwie broszury w sprawie papieskiej przez ... Kraków 1861 8° s. nlb.4, 74.
15. Adres do Ojca Świętego papieża Piusa IX przez katolików diecezji krakowskiej z upoważnienia władzy duchownej podpiswany w kościołach parafialnych krakowskich. Kraków 1860 2° k. nlb.1. Toż bez tyt. Incipit: "Ojcze Święty" ... Kraków 1860 2° k. nlb.1.
16. Modlitwy za Ojca św. Kraków 1860 8° s.4.
17. Kazanie na pogrzebie śp. Heleny z Turnów Jenerałowej Dembińskiej miane w kościele OO. Kapucynów krakowskich przez ... Kraków 1860 8° s.15.

18. Nieprzyjaciele sprawy papieskiej w Polsce stawieni wobec prawdy dziejowej. Rozbiór broszury pt. Papież i Polska. Kraków 1860 8° s. 114, VI. - Wyd. 2 Kraków 1860 8° s. nlb. 4, 164.

19. Wyd.: Leszczyński Prokop: Kilka słów o doczesnej władzy papieża. Upominek dla katolików. Wydał ... Kraków 1860 8° s.83, k.2.

20. Adres katolików krakowskich i skarżąca go protestacja. Kraków 1861 8° s. nlb. 2, 75, nlb. 3.

21. List do Przeglądu Powszechnego lwowskiego w sprawie księdza Serwatowskiego. Kraków 1861 8° s.14.

22. Słowo o rozmyślaniach Chaignon'a i o rozmyślaniu. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 32 s.497-503, nr 33 s.513-519, nr 34 s.529-535.

23. Moderantyzm. Prz. lwow. R.1: 1871 t.1 s.321-357. - Toż w osob. odb. pt. Moderanci wobec Kościoła, narodu i dziejowej przeszłości przez ... Lwów 1871 8° s. nlb. 2, 37.

24. Kazanie miane na pogrzebie śp. Antoniego Zygmunta Helcla założyciela Stowarzyszenia Warowni Krzyża w dniu 2 kwietnia 1870 r. w kościele karmelitanek na Wesołej przez ... Warownia Krzyża. R.1870 nr 1/2 s.28-65. - Toż w osob. Odb. Kraków 1888 8° s.39.

25. Red.: Tygodnik soborowy. R.1: 1870 nr 1-26. (Pismo wychodziło w Krakowie, ostatni nr 26).

26. Wobec wypadków krakowskich. Prz. lwow. R.1: 1871 t.1 s.623-630. - Toż jako osob. odb. pt. Do historii wypadków krakowskich w maju 1871 r. Lwów 1871 8° s.12.

27. Przymusowe szkoły ludowe wobec liberałów. Prz. lwow. R.1: 1871 t.2 s.481-500. - Toż jako osob. odb. pt. Przymusowe szkoły ludowe. Wniosek na sejmie p. Leona Chrzanowskiego. Czas i Dziennik Poznański przez ... Lwów 1871 8° s.22.

28. Kazania. T.1-2. Kraków 1871 - 1872 8°. T.1: 1887 s.267, nlb.1; T.2: 1872 s. nlb.2, 276.

29. Liberalizm wiedeński na wszechniocy krakowskiej. Prz.lwow. R.1: 1871 t.2 s.112-131. - Toż jako osob. odb. Lwów 1871 8° s.20.

30. O metodzie scholastycznej w zastosowaniu jej do dogmatycznej teologii, jej geneza, rozwijanie się i dojrzałość. Prz. lwow. R.1: 1871 t.1 s.119-127, 273-279; T.2 s.228-234, 299-304, 360-371.

31. Stanowisko Przeglądu do dziennikarstwa polskiego. (1) Mianowicie ze względu na sprawy religii. Prz. lwow. R.1: 1871 t.1 s.35-51; (2) Gazeta narodowa. Tamże, s.89-99; (3) Cele Gazety narodowej i drogi jakimi do nich zmierza. Tamże, s.228-249.

32. Stanowisko arcybiskupa gnieźnieńskiego wobec wojny wydanej Kościołowi w Niemczech. Prz. lwow. R.3: 1873 t.5 s.526-534.

33. O sztukach pięknych wobec Ewangelii. Prz. lwow. R.4: 1874 t.7 s.437-448, 493-503, 560-573; T.8 s.461-470, 561-576; T.9 s.17-26, 100-107. Toż w osob. odb. pt. Sztuka wobec Ewangelii. Kraków 1875 8° s. nlb. 4, 76.

34. W sprawie dyplomatu doktorskiego protegowanej przez liberalne dzienniki osobistości. Prz. lwow. R.5: 1875 t.10 s.321-329.

35. Ostatni bohaterowie Judei. Prz. lwow. R.6: 1876 t.11 s.355-363, 577-584, 641-650; R.12 s.160-188, 207-223. Toż w osob. odb. Lwów 1876 8° s. nlb. 4, 55, nlb.3.

36. Śp. ks. biskup Wołoncewski. Prz. lwow. R.6: 1876 t.12 s. 189-194.

37. Kazanie na pogrzebie śp. Maurycego Manna dnia 15 listopada 1876 r. Czas. R. 1876 nr 265, Dod. s.1-4. - Toż w osob. odb. Kraków 1876 8° s.37. - Toż w: Stanisław Tarnowski: Mowy na pogrzebie śp. Maurycego Manna dnia 15 listopada 1876 r. Kraków 1876 s.3-37.

38. Mowa ... miana w kościele NMP dnia 21 marca na pogrzebie śp. Aleksandra Kuntza. Czas. R. 1876 nr 68 s.1-2; nr 69 s.1-2; nr 70 s. 1-2. Toż w osob. odb. w postaci dodatku do Prz. lwow. R.6: 1874 t.14 s.29. - Toż Lwów 1876 8° s.29, nlb.1. - Toż pt. Mowa o patriotyzmie chrześcijańskim. Kraków 1876 8° s.53, nlb.1.

39. List otwarty do księdza Ruczki deputowanego do Rady Państwa plebana z diecezji tarnowskiej napisał ... Kraków 1878 8° s.58. - Toż w j. francuskim pt. Lettre à monsieur l'abbé Ruczka député au Conceil d'Etat curédu diocése du Tarnów par ... Cracovie 1878 8° s.66.

40. Prof. Adam Prażmowski. Kron. rodz. Ser.4. T.13: 1885 s.160.

41. Miesiąc Marii zawierający Msze święte na wszystkie dni maja oraz rozmyślenia na każdy dzień z zapisków czynionych podczas konferencji majowych śp. ... przez A. D. Lwów 1887 32° s. nlb.2, 201, nlb. 7, 175, nlb.4. - Wyd.2 Kraków 1893 32° s. nlb.8, 357. - Wyd.3 pod zm. tyt. Rozmyślenia na każdy dzień maja. Zapiski z konferencji majowych. Dano najwyborowsze modlitwy i pieśni do Matki Najświętszej. Kraków 1931 16° s.216.

42. Kazania niedzielne i świąteczne ... Wyd. pośmiertne staraniem ks. Żdzisława Bartkiewicza. T.1 z portretem i życiorysem autora. Kraków 1888 8° s.XII, nlb.1, 483, nlb.1, IV, tabl.1. - Wyd. 2 Kraków 1897 8° s.LXI, nlb.1, 483, nlb.1, IV, tabl.1.

43. Pieśń Debory. Parafraza białym wierszem przez śp. ... Prz. powsz. R.5: 1888 t.19 s.149-156.

44. Prospekt na zbiorowe wydanie kazań ... Kraków 1888 8° s.19.

45. Korespondencja ... listów do J. N. Kraków 1890 8° s.II, 364, XI. - Wyd.2 pt. Listy. Seria 1 Z listów do J. N. Kraków 1899 8° s.nlb. 2, II, 364, XI. - Wyd. cenzurowane pt. Listy duchowne wiernie odpisane z oryginałów za zezwoleniem osób, do których były pisane. Kraków 1899 8° s.nlb. 2, 313, nlb.1, XIX. - Wyd. nowe Kraków 1901 16° s.313, XIX.

46. Szkic kazalny na uroczystość Bożego Narodzenia. O łaskawości Chrystusa Pana, jaką nam okazał w narodzeniu swoim. Przez ... Homiletyka. R.2: 1899 t.3 s.674-680.

47. Szkic kazalny na uroczystość św. Szczepana. O człowieku dobrej woli przez ... Z rękopisu dotąd niedrukowanego opracował i wydał ks. M[ichał] N[owodworski]. Homiletyka. R.2: 1899 t.4 s.243-250.

48. Sto rozmyślań o Przenajświętszym Sakramencie na tle Pisma świętego. Kraków [1924] 16° s.207, - Wyd. 2 Kraków (1928) 16° s.207.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. B r y k c z y Ń - s k i: Ks. Zygmunt Golian kanonik honorowy płocki. Wspomnienie pośmiertne. Korespondent Płocki 1885 nr 19; - Ks. W. C h o t k o w s k i: Mowa na pogrzebie śp. ks. Zygmunta Goliana powiedziana w kościele parafialnym w Wieliczce dnia 24 lutego 1885 r. Kraków 1885; Ks. F. E b e r h a r d t: Kazanie wygłoszone na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. ks. Zygmunta Goliana w kościele św. Barbary. Kraków 1885; Ks. Zygmunt Golian. Kronika rodzinna. Ser. 4. T.13: 1885 s.160; Śp. ksiądz Zygmunt Golian. Bies. liter. T.19: 1885 nr 479 s.159; Ksiądz Zygmunt Golian. Tyg. powz. R.9: 1885 nr 9 s.143; Śp. ksiądz Zygmunt Golian. Bibl. warsz. Ser. 6. R.45: 1885 t.1 s.489-490; Śp. Ks. dr Zygmunt Golian. Prz. kość. R.6: 1885 nr 36 s.294-295; Śp. Ks. Golian. Prz.kość. R.6: 1885 nr 49 s.409; W. M i ł k o w s k i: Ks. Zygmunt Golian. Wspomnienie pośmiertne, Ognisko domowe 1885 nr 34; Toż w osob. odb. Kraków b.r.; S. T a r n o w s k i: X. Zygmunt Golian. Wspomnienie pośmiertne. Prz. pol. R.19: 1885 t.75 s.634-638; Ks. M. N[owodworski]: Śp. ksiądz Zygmunt Golian. Prz. katol. R.23: 1885 nr 10 s.145-146; E[s t r e i c h e r]: Golian Zygmunt. W: Encykl. powz. T.10, 153-154; Ks. M. N[owodworski]: Golian Zygmunt. W: Wielka Encykl. Powz. ilustr. T.25 s.327-329; Golian Zygmunt. W: Encykl.powz. Orgel. T.6 s.215; Golian Zygmunt. W: Encykl. kość. T.6 s.273; X. S. G l a l l j: Golian Zygmunt. W: Podr. enc. kość. T.13/14 s.226-227; Golian Zygmunt. W: Wielka ilustr. encykl. powz. T.5 s.273; (Ks. Golian u papieża). Prz. Lwow. R.3: 1873 t.6 s.770; Z. B a r t k i e w i c z: Krótki rys życia śp. ks. Zygmunta Goliana prałata i proboszcza wielickiego. Kraków 1888; Toż w: Golian Z.: Kazania niedzielne i świąteczne. T.1. Kraków 1888 s.IX-XXI; L. D e b i c k i; Trzy pokolenia w Krakowie. Kraków 1896 s.112, 116, 118; Ks. M. N a s a l s k i: Kilka uwag o kazaniach śp. ks. Zygmunta Goliana. Homiletyka. R.2: 1899 s.672-674; [Ks. T. M a t u s z e w s k i]: Ks. Zygmunt Golian: W: Album biograficzny zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX, T.1 Warszawa 1901 s.402-406; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.112-127; Arcyb. W. P o p i e l: Pamiętniki. T.1. Wyd. ks. J.Urban. Kraków 1915 s.7, 28, 34, 35, 54, 75, 76, 81-83, 88, 90, 91, 94, 117, 121, 123, 124; G. K o r b u t: Literatura polska od początków do wojny światowej. T.3. Wyd.2. Warszawa 1930 s.354-355; Bp P. K u b i c k i: Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861 - 1915. T.3. Sandomierz 1933 s.475; L. M ł y n e k: Dzieje parafii wielickiej w zarysie. Kraków 1935 s.47-49; W. S t a n e k: Praca kaznodziejska ks. Z.Goliana. Na podstawie jego listów do J. N. Prz. homilet. R.13: 1935 s.125-131; Ks. J. G r o b l i c k i: Golian Zygmunt. W: Pol. słownik biograf. T.8 s.219-220; Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T.3. Warszawa 1959 s.345, 532; M. E s t r e i c h e r ó w n a: Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848 - 1863. Wyd. 2. Kraków 1968 s.17, 29, 82, 201, 207, 208; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup ... Feliński, s. 22, 24, 186, 189, 208, 219, 223, 256, 259, 289, 290, 294, 295, 297, 313, 315; O.B. P r z y b y l s k i: Teologia dogmatyczna. W: Dzieje Teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.116, 139-140; Ks. T. B r z o z o w s k i: Teologia kaznodziejstwa. Tamże. T.3 cz.2. Lublin 1977 s.108. - Elenchus cleri partis Diocesis Cracoviensis sub dominio Caesareo-Austriaco sitae ... [1857] Cracoviae 1857 s.5; Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1864, s.20, 21, 23.

15.

HACKETT John Menam ks. (1795 - 1849), kapłan diecezji Wexford w Irlandii, bibliotekarz.

Urodził się 5 XI 1795 r. w Clounnel w Irlandii. Święcenia kapłańskie przyjął w 1821 r. jako ksiądz diecezji Wexford w południowo-wschodniej Irlandii. Do Polski przybył w 1826 r., lecz nie wiadomo w jakich okolicznościach i w jakim celu. Bibliotekarzem w warszawskiej Akademii Duchownej został 30 X 1843 r. i pełnił swe obowiązki do 1849 r. Znał kilka języków, po polsku mówił słabo. Zmarł w Warszawie 1 X 1849 r.

Ogłosił drukiem:

II.

1. Nekrolog Witolda hr. Bielińskiego. B. m. r. [1833] 4° s.1.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.160; W. S t u m m e r: Hackett John Menam. W: Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa Łódź 1972 s.310. - Catalogus cleri ... Archidiecesis Varsaviensis 1844, s.11; Toż na rok 1847, s.9; Toż na rok 1849, s.9. - AGAD Sygn. 377 s.276, 530, 663-664.

16.

JASIŃSKI Mateusz Maurycy ks. (1781 - 1847), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor teologii moralnej, ojciec duchowny.

Urodził się 21 IX 1781 r. Nie udało się ustalić faktów odnośnie jego młodości i studiów. Święcenia kapłańskie przyjął w 1805 r. Nieznane też są pierwsze lata jego kapłaństwa. Schematyzm archidiecezji warszawskiej z 1833 r. podał, że był wykładowcą w seminarium duchownym św. Jana, gdzie uczył Pisma św., teologii moralnej i pastoralnej, dalej proboszczem w Górze Kalwarii (duszpasterstwo sprawował zań wikariusz) i kanonikiem honorowym lubelskim i kieleckim. W seminarium wykładał jeszcze w latach 40-tych, z tym, że doszedł mu ponadto jako przedmiot wykładowy egzegeza Pisma św. i filozofia. Przez pewien okres był też regensem (rektorem) seminarium. Przed 1841 r. został egzaminatorem prosynodalnym w konsystorz.

Na katedrę teologii moralnej w warszawskiej Akademii Duchownej powołano Jasińskiego w 1837 r., na której pozostawał do 1846 r. Jeden ze studentów Akademii, późniejszy bp kielecki T. Kuliński, zapisał, że "znakomicie znał teologię moralną i wykładał ją umiejętnie z żywym zastosowaniem jej do praktycznego życia kapłanów..., a przy tym życiem swoim świątobliwym, pełnym słodyczy w obejściu, wpajał w swych słuchaczy prawdy i przepisy tej nauki". Tak oceniali Jasińskiego studenci, tymczasem Rada Akademii miała jakieś, bliżej nieokreślone, zastrzeżenia do jego wykładów. W 1837 i po raz wtóry w 1838 r. sugerowała mu, aby zamiast podręcznika jezuitę Pawła Gabriela Antoine'a (+ 1743) "Theologia moralis Universa" trzymał się nowszego podręcznika Józefa Stapfa (+ 1844) "Theologia moralis". W 1841 r. ta sama Rada zganiała metodę wykładu Jasińskiego, który na podstawie podręczników: wspomnianego już Antoine'a, Piotra Colleta (+ 1770) "Institutiones theologiae" i Ludwika Bailly'a (+ 1808) "Theologia dogmatica et moralis" uło-

zył własny skrypt i dyktował go studentom. Być może z tego powodu odszedł w 1846 r. z katedry. Jednakże pełnił w Akademii jeszcze obowiązki ojca duchownego studentów (1845 - 1847). Ci ostatni bardzo go cenili. Zmarł w 1847 r. Niżej wymienioną rozprawę czytał na uroczystym zakończeniu r. szk. 1842/43.

Wydrukował artykuł:

I.

1. Rozprawa o zasadzie chrześcijańsko-katolickiej moralności. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.6 s.1-18.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej..., s.100, 128; - Catalogus cleri ... Archidiecesis Varsaviensis 1833, s.76; Toż na rok 1842, s.70; Toż na rok 1847, s.9. - AGAD Sygn. 377 s.268.

17.

JASLIKOWSKI Józef Karol (1802 - 1859), zastępca profesora języka i literatury łacińskiej i greckiej.

Urodził się 12 III 1802 r. w Łęczycy i tam przeszedł początkowe nauki. Po skończeniu studiów filologii klasycznej na Uniwersytecie Warszawskim został nauczycielem j. łacińskiego i greckiego najpierw w szkole wydziałowej, a potem w powiatowej filologicznej. Dnia 3 VI 1852 r. powołano go w charakterze zastępcy profesora na katedrę języka i literatury łacińskiej i greckiej w warszawskiej Akademii Duchownej. Pracował tu do śmierci w 1859 r.

Publikował głównie przekłady:

1. Przekł.: Księga świętego Cypriana biskupa kartagińskiego i męczennika o śmiertelności. Przekł. z pierwowzoru łacińskiego ... Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.489-511.

2. Przekł.: Mowa św. Bazylego arcybiskupa cesarejsko-kappadockiego do młodzieńców, nauczająca ich jak mają korzystać z czytania dzieł pisarzy greckich. Przekł. z pierwowzoru greckiego ... Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.27 s.5-60.

II.

1. Przekł.: Wiadomości o lordzie Byronie i jego pismach. Pam. warsz. T.6: 1823 s.5-26, 125-144.

2. Wiadomość o życiu i pismach Kwintyliana oraz przekład rozdz.1 ks. 10 o sztuce krasomówczej. Warszawa 1830.

3. Uwagi nad ostatnim koncertem Józefa Krogulskiego. Dz. powsz. R. 1832 nr 110 s.463.

4. Przekł.: Muret Henri: Essai sur le panthéisme dans les sociétés modernes. Pielgrzym. T.1: 1842 s.231-261.

5. Przekł.: Gabriel Rolland d' Erceville Barthélemy: O zasadach filozofii czyli o racjonalizmie i wiersze. Pielgrzym. T.2: 1842 s.121-138.

6. Przekł.: Bergouniox Edward: Opactwo trapistów. Pielgrzym. T.2: 1842 s.257-300.

7. Do Redakcji Pielgrzyma. Pielgrzym. T.4: 1842 s.264-268.

8. Przekł.: Nowy przekład Przemian Owidiusza Nazona wypracowany z pierwowzoru łac. wierszem miarowym według własnej teorii. Pielgrzym. T.4: 1842 s.269-282.

9. Przekł.: O religii pierwiastkowej. Pielgrzym. T.2: 1843 s.5-19.

10. Przekł.: Messyada Fryderyka Bogumiła Klopstoka. Przekł. z niem. wierszem miarowym ... Bibl. warsz. R.25: 1847 t.1 s.343-378.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.155; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1912 t.1 s.726, t.3 s.62, 363, 401; Józef Karol Jaślikowski (Nekr.). Prz. pozn. R.15: 1859 t.27 s.309; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977 s.371-372. Ks. F. S z y d o c z y Ń s k i: Zdanie sprawy o stanie ... Akademii Duchownej ... za rok naukowy 1851/52 ... Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s.183; Akt uroczysty zamknięcia kursów naukowych Akademii Duchownej (1853/54). Tamże. R.13: 1854 t.27 s.200; Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1853, s.9; Toż na rok 1854, s.9.

18.

JAŻDŻEWSKI Ludwik Józef Walenty ks. (1838 - 1911), kapłan archidiecezji poznańskiej, zastępca profesora nauk biblijnych St. Testamentu.

Pochodził z poznańskiej rodziny mieszczańskiej. Urodził się 10 II 1838 r. jako syn Piotra i Antoniny ze Stolpińskich. Szkołę średnią ukończył w 1857 r. i zaraz wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. W latach 1859 - 1861 kontynuował studia teologiczne w Monachium, gdzie w 1860 r. uzyskał licencjat, a w 1861 r. doktorat teologii. Wkrótce po wyświęceniu na księdza (1861 r.) powierzono mu posadę katechety i kapelana u poznańskich urszulanek. Potem nauczał religii w gimnazjum i w wyższej szkole żeńskiej w Krotoszynie, gdzie też był równocześnie wikariuszem parafii. Zabiegał, lecz bezskutecznie o etat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W 1863 r. arcybp warszawski Z.Sz.Feliński zaprosił Jażdżewskiego do Warszawy na kaznodzieję katedralnego i wykładowcę Pisma św. w seminarium duchownym św. Jana. Równocześnie otrzymał nominację na zastępcę profesora przy zwolnionej przez ks. Pawła Rzewuskiego katedrze hermeneutyki, archeologii, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego w miejscowej Akademii Duchownej. Jednakże w ramach represji po stłumieniu powstania styczniowego poleciły mu władze Królestwa, aby jako obywatel pruski opuścił Królestwo Polskie. Wyjechał z Warszawy w 1864 r.

W latach 1864 - 1866 przebywał w Anglii, Francji i we Włoszech. W 1865 r. został członkiem paryskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego. W Londynie pełnił funkcje rektora misji polskiej. Powróciwszy do kraju z końcem 1866 r., otrzymał probostwo w Zdunach, a w 1890 r. w Środzie, które zajmował do śmierci. W konsystorzku poznańskim pełnił obowiązki sędziego i egzaminatora prosynodalnego. Słynnym stał się

Jażdżewski dzięki swej działalności parlamentarnej. Karierę polityczną ułatwił mu w dużym stopniu talent oratorski i świetna znajomość j. niemieckiego. W latach 1873 - 1911 piastował mandat poselski do sejmku pruskiego, a równocześnie posłował do parlamentu Rzeszy w latach 1872 - 1907 z przerwami w latach 1874 - 1877 i 1890 - 1895. Jako człowiek poseł polski w wyżej wymienionych parlamentach wykazywał w czasie debat ogromną aktywność, zabierając głos prawie we wszystkich sprawach, dotyczących narodu polskiego w zaborze pruskim. Z pełnym poświęceniem bronił polskiego języka i spraw katolików, ostro występował przeciw niemieckiej kolonizacji na terenach polskich i akcji germanizacyjnej, był zaciętym wrogiem Hakaty. Przez wiele lat pełnił funkcje prezesa Koła Polskiego w Berlinie. W 1891 r. otrzymał Jażdżewski od pap. Leona XIII godność prałata domowego. W 1907 r. kapituła poznańska wysunęła kandydaturę Jażdżewskiego na wakujące po zgonie Floriana Stablewskiego arcybiskupstwo, ale władze pruskie tej kandydatury nie zaakceptowały. Prowadząc rozległą działalność poselską i duszpastersko-kaznodziejską, niewiele pisał. Jego dorobek pisarski nie zawiera niczego z bibliistyki. Zmarł nagle na zawał serca w sejmiku pruskim 23 I 1911 r., pochowany w Środzie.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Zeno Veronensis episcopus. Commentatio patrologica ... Ratisbonae 1862 8° s.109.

II.

1. Kazanie na 34 rocznicę powstania narodowego w roku 30 miane w Paryżu w kościele Wniebowzięcia (del'Assomption) dnia 29 listopada 1864 r. Paryż 1864 8° s.23.
2. Mowa powiedziana d. 17 lutego 1875 w Sejmie Pruskim z powodu obrad nad projektem do prawa o zarządzie majątku kościelnego. Poznań 1875 8°.
3. Mowa żałobna na pogrzebie śp. Józefa hr. Bnińskiego powiedziana w kościele klasztorным filipinów w Głogówku pod Gostyniem. Poznań 1883 8° s.19.
4. Wydalanie cudzoziemców ze stanowiska państwowego i międzynarodowego. Kraj. T.8: 1886 nr 3.
5. Mowa żałobna przy zwłokach śp. Wł. Bentkowskiego powiedziana w kościele farnym w Poznaniu dnia 6 paźdź. 1887. Poznań 1887 8° s.22.
6. Mowa przy zwłokach śp. Kazimierza Jarochońskiego miana w kościele parafialnym w Kazimierzu. B. m. 1888 8° s.18.
7. Mowa żałobna na pogrzebie śp. Gustawa Potworowskiego. Poznań 1892 8°.
8. Mowa żałobna nad zwłokami śp. Albertyny z Niezychowskich Cegielskiej miana w kościele farnym w Poznaniu. Poznań 1894 8° s.16.

9. Mowa żałobna na pogrzebie śp. hr. Józefa Mielżyńskiego wiana w kościele parafialnym w Iwni w dniu 16 sierpnia 1900 roku. Poznań [1900] 8° s.30.

10. Ponad 136 mów wygłoszonych w sejmie pruskim i w parlamencie niemieckim w latach 1890 - 1900. W pełnym tekście lub w streszczeniu. M.in. Kur. pozn. R.19: 1890 nr 33, nr 54, nr 61, nr 67, nr 96, nr 113; R.21: nr 22, nr 25, nr 59, nr 68; R.22: 1893 nr 11, nr 12, nr 38, nr 45, nr 46, nr 47, nr 48, nr 56, nr 92, nr 155; R.23: 1894 nr 52, nr 54, nr 55, nr 57, nr 90, nr 116; R.24: 1895 nr 41, nr 42, nr 47, nr 50, nr 51, nr 62, nr 63, nr 64, nr 65, nr 105, nr 110; R.25: 1896 nr 18, nr 19, nr 21, nr 39, nr 51, nr 52, nr 54, nr 57, nr 61, nr 71, nr 278, nr 296; R.26: 1897 nr 17, nr 19, nr 20, nr 23, nr 34, nr 37, nr 39, nr 145, nr 281; R.27: 1898 nr 17, nr 36, nr 44, nr 84, nr 85, nr 91; R.28: 1899 nr 41, nr 43, nr 45, nr 110, nr 143, nr 190; R.29: 1900 nr 17, nr 27, nr 47, nr 61, nr 76. - Dz. pozn. R.35: 1893 nr 11, nr 36, nr 51, nr 92, nr 155, nr 265; R.37: 1895 nr 36, nr 41, nr 42, nr 47, nr 50, nr 65, nr 108, nr 110; R.31: 1902 nr 30, nr 89, nr 111, nr 192; R.32: 1903 nr 34, nr 48, nr 59, nr 71; R.33: 1904 nr 24, nr 25, nr 47, nr 48, nr 55, nr 72, nr 73, nr 93; R.34: 1905 nr 18, nr 26, nr 41, nr 44, nr 52, nr 53, nr 54, nr 69.

O p r a c o w a n i a: Nekrologi: Bibl. warsz. R.1: 1911 s.408-410; Dz. pozn. R.53: 1911 nr 19, 20, 24-26; Filareta. R.1911 s.38-39; Praca. R. 1911 nr 5; Prz. wielkop. R. 1911 s.73-74; Świat. R.11: 1911 nr 4 s.16; Tyg. il. R. 1911 s.72, 102; M.K.: Sp. ksiądz Ludwik Jażdżewski. Prz. katol. R.49: 1911 nr 5 s.85-88; J. B u z e k: Historia polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków. Lwów 1909 s. 169-170, 213, 234, 237; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.108; L. R o m o c k i: Ks. Jażdżewski i jego działalność. Na tle polityki Koła Polskiego w Berlinie. Kłosy. R.52: 1911 nr 6 s.102, nr 4 s.75; S. K a r w o w s k i: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T.2. Poznań 1919 s.253, 304, 323, 329, 365, 384, 440, 469, 477, 480; W. F e l d m a n: Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porobiorowym. T.3. Warszawa 1920 s.177, 207; Z. H e m m e r l i n g: Walka rządu pruskiego o obsadzenie stolicy arcybiskupiej gnieźnieńsko-poznańskiej w latach 1906 - 1914. Roczn. hist. R.26: 1960 s.199, 202, 207, 212; H. W.: Nazywał się Ludwik Jażdżewski i był księdzem. Słowo powsz. R.16: 1962 nr 15 s.1-2; Z. G r o t: Jażdżewski Ludwik Józef Walenty. W: Pol. słownik biogr. T.11 s.129-130.

19.

KERMEN Tymoleon (XIX w.), lektor j. francuskiego.

Brak o nim bliższych wiadomości. Posadę lektora j. francuskiego w warszawskiej Akademii Duchownej zajmował od 1854 - 1861 r.

Odszedł jako emeryt na własne żądanie.

O p r a c o w a n i e i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.157. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1855, s.9; Toż na rok 1857, s.11; Toż na rok 1859, s.11; Toż na rok 1861, s.16.

20.

KNAPIŃSKI Władysław ks. (1838 - 1910), kapłan archidiecezji warszawskiej, bibliotekarz.

Urodził się 5 VII 1838 r. w Lututowie w pow. wieluńskim jako syn stolarza Mateusza i Joanny z Góreckich. Jego wykształceniem zajął się stryj Wojciech proboszcz w Kompinie. W latach 1847 - 1859 ukończył w Warszawie gimnazjum i seminarium duchowne św. Krzyża. Następnie studiował w miejscowej Akademii Duchownej, gdzie uzyskał stopień kandydata teologii w 1863 r. Święcenia kapłańskie przyjął rok wcześniej.

Zaraz po ukończeniu studiów otrzymał posadę bibliotekarza w warszawskiej Akademii Duchownej. Na stanowisku tym położył duże zasługi, podejmując się skatalogowania przekazanych Akademii zbiorów bibliotecznych po skasowanych w 1864 r. klasztorach. Na posadzie tej pozostał aż do zamknięcia Akademii w 1867 r. Zabiegi rektora Akademii ks. H. Kossowskiego, aby powierzyć Knapiańskiemu zastępstwo katedry hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i archeologii pod nieobecność wywiezionego do Rosji profesora ks. M. Nowodworskiego spełzły na niczym, zapewne z powodu sprzeciwu władz.

Główna działalność Knapiańskiego przypadła na lata po likwidacji Akademii. W latach 1867 - 1869 był nauczycielem religii w szkole powiatowej specjalnej i w progimnazjum. Posady te utracił wskutek odmowy uczenia po rosyjsku, a pozostał przy wikariacie parafii św. Krzyża, który objął w 1864 r. jeszcze jako bibliotekarz Akademii i pozostawał na nim ponad 20 lat. W 1865 r. rozpoczął pisać artykuły do "Przeglądu katolickiego" i przez kilka lat pomagał redagować ten tygodnik. Był też bliskim współpracownikiem ks. Michała Nowodworskiego przy redagowaniu "Encyklopedii kościelnej" aż do 17-go tomu. Zamieszczał w niej sporo własnych artykułów głównie z zakresu bibliistyki. Zbierał też materiały do projektowanego, lecz nigdy niezrealizowanego, dzieła "Polonia sacra czyli opisanie Królestwa Polskiego pod względem kościelnym". W 1883 r. został honorowym kanonikiem katedry warszawskiej, a w 1887 r. otrzymał doktorat teologii honoris causa w petersburskiej Akademii Duchownej za dotychczasowe osiągnięcia naukowe. W latach 1878 - 1887 pracował ponownie w charakterze bibliotekarza, katalogując księgozbiór skasowanej Akademii Duchownej.

W 1883 r. otrzymał zaproszenie na katedrę bibliistyki St. Testamentu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, na którą otrzymał nominację - od razu jako profesor zwyczajny - dopiero w 1887 r. W Krakowie wykładał po łacinie, a w wykładach reprezentował kierunek konserwatywny. Niebawem Akademia Umiejętności powołała go na członka Komisji Historycznej i Komisji dla Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce oraz do komitetu wydawniczego "Biblioteki Pisarzy Polskich". Dziekanem Wydziału Teologicznego był w latach 1889/90, 1893/94, 1901/2, 1906/7, a w 1897 r. został wybrany rektorem. W 1903 r. otrzymał papieski złoty krzyż "Pro Ecclesia et Pontifice". Za rektorstwa Knapiańskiego i za jego poparciem zapisały się na studia uniwersyteckie pierwsze studentki. Zrównał też w prawach studentki

z innych zaborów ze studentami krajowymi. Popierał Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczniów U.J. i patronował znacznej rozbudowie Wydziału Lekarskiego. Opiekował się też Bursą Akademicką przy kościele św. Barbary. W zaistniałym sporze za jego dziekaństwa w 1901/2 r. z miejscowym biskupem Janem Puzyną, odmawiającym misji kanonicznej kandydatom na wakujące od 1899 r. katedry teologii dogmatycznej i pastoralnej, odniósł się do Rzymu, gdzie za następnego jego dziekaństwa 1906/7 r. sprawę wygrał. Kuria rzymska przekazała prawo udzielania profesorom misji metropolicie lwowskiemu Bilczewskiemu z pominięciem biskupa krakowskiego.

W okresie krakowskiej profesury mało Knapiński ogłaszał prac ze swej specjalności. Zajmował się natomiast publicystyką, drukując wiele artykułów w gazetach o sytuacji Kościoła pod zaborem rosyjskim. Zebraną dokumentację o prześladowaniu unitów na Chełmszczyźnie i Podlasiu złożył carowi. W Bibliotece Jagiellońskiej znajduje się sporo materiałów rękopiśmiennych, zebranych przez Knapińskiego: do historii kościołów parafialnych (sygn. 6923/IV, 6945/II, 6946/II, 6947/II), do historii różnych diecezji (sygn. 6951/III, 7983/II, 7988/III), do historii archidiecezji warszawskiej (sygn. 6924/IV, 6948/II), do historii prześladowania unitów na Podlasiu i unitów zesłanych (sygn. 6926/IV), do biografii księży (sygn. 7985/II), wypiski do artykułów (sygn. 6944/IV, 7987/III), wycinki z gazet (sygn. 6949/II, 6950/II, 79/III), jego korespondencja (sygn. 6952/III, 6953/III).

W 1909 r. przeszedł w stan spoczynku, a w roku następnym 20 III zmarł.

Drukowany dorobek ks. Knapińskiego jest następujący:

I.

1. O poście. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 8 s.113-116, nr 10 s.145-151, nr 11 s.161-169, nr 12 s.177-179, nr 13 s.193-196, nr 14, s.209-214, nr 15 s.225-228, nr 23 s.353-357, nr 24 s.369-374.

2. Monografia kanoniczna o Dekretaliach Pseudo-Izydora. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 22 s.342-344, nr 23 s.358-362.

II.

1. O sakramentach i Pentateuchu Samarytańskim. Prz. katol. R.[5]: 1897 nr 52 s.819-826.

2. Bibliografia. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 1 s.15, nr 41 s.655-656, nr 45 s.718-720.

3. O pierwotnej siedzibie człowieka. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 7 s.97-104.

4. Zwolennicy materializmu. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 6 s.86-92.

5. Urim i thummim. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 24 s.369-374.

6. Samuela Smiles'a "Pomoc własna". Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 25 s.385-390, nr 26 s.401-407, nr 27 s.417-421, nr 28 s.433-437.

7. Najświeższe poglądy na historię literatury polskiej. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 37 s.576-579, nr 38 s.593-597.

8. Bibliografia. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 17 s.271.
9. Z Borzęcina. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 30 s.476-477.
10. Skład apostołski. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 33 s.513-517, nr 34 s.529-533, nr 35 s.545-549, nr 36 s.561-568, nr 37 s.577-580, nr 38 s.593-596, nr 39 s.609-613, nr 43 s.673-677, nr 44 s.689-694, nr 45 s.705-710, nr 46 s.721-724, nr 47 s.737-742, - Toż w osob. odb. pt. O składzie apostołskim. Czy zgadza się ze zdrową krytyką to podanie, że formuła wiary zwana Składem apostołskim od samychże apostołów pochodzi? Wyd.2 przejrz. i pomn. Warszawa 1870 16° s. nlb. 8, s.160. - Do pierwszego wydania nie udało się dotrzeć.
11. Bibliografia. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 29 s.463-464.
12. Przekł.: Ketteler, Wilhelm Emanuel: O soborze powszechnym i jego znaczeniu dla naszego wieku. Przekł. pol. z 5 wyd. niem. przejrza-ny i pomnożony przez ... Warszawa 1870 8° s. nlb. 4, s.163.
13. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 3 s.46-48, nr 5 s.79-80, nr 8 s.126-127, nr 9 s.143, nr 11 s.175-176, nr 12 s.189-192, nr 13 s.207-208, nr 14 s.222-225, nr 15 s.238-240, nr 17 s.270-271.
14. Rec.: Rogalski Leon: Historia literatury polskiej. T.1-2. War-szawa 1871 8° s.596; 814, 44. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 5 s.69-72, nr 6 s.81-85, nr 7 s.97-101, nr 8 s.116-120, nr 9 s.129-132, nr 10 s.145-149, nr 11 s.161-166, nr 13 s.197-201, nr 14 s.213-217, nr 15 s.228-233, nr 16 s.245-249.
15. Rec.: Haffner Paul: Materializm nowoczesny. Z oryg. niem. przeł. Wł[adysław] M[iłkowski]. Warszawa 1871 s.92. Tyg. katol. T.12: 1871 s.546.
16. O kaplicy P. Jezusa w kościele metropolitalnym warszawskim św. Jana Chrzciciela. Prz. katol. R.11: 1873 nr 35 s.545-551.
17. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.12: 1874 nr 8 s.126-127, nr 15 s.238-239, nr 17 s.270-271, nr 18 s.285-287, nr 19 s.302-303, nr 26 s.414-415, nr 28 s.447-448, nr 32 s.510-512, nr 34 s.542-543, nr 36 s.574-575, nr 38 s.605-607, nr 39 s.622-624, nr 42 s.669-670, nr 43 s.686-688, nr 50 s.799-800; R.13: 1875 nr 2 s.30-31, nr 21 s.335-336, nr 27 s.414-416, nr 28 s.446-448, nr 30 s.478-479, nr 33 s.526-528, nr 34 s.542-544, nr 39 s.622-624.
18. Jan z Komorowa. (Przyczynek do literatury historycznej koś-cielnej). Prz. katol. R.12: 1874 nr 9 s.129-134.
19. Słówek z Assyriologii. Prz. katol. R.13: 1875 nr 31 s.481-482.
20. Kilka uwag dla niektórych naszych literatów. Prz. katol. R.13: 1875 nr 38 s.606-607.
21. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.15: 1877 nr 3 s.46-47, nr 11 s.173-175, nr 12 s.191, nr 13 s.205-206, nr 14 s. 223, nr 15 s.238-239, nr 16 s.255, nr 35 s.557-559, nr 36 s.574-576,

nr 40 s.638-639, R.16: 1878 nr 2 s.14-15, nr 4 s.45-47, nr 39 s.622-624, nr 40 s.639, nr 41 s.654-655.

22. [Polem. odnośnie omówienia czasop. Echo. R.1]. Prz. katol. R.15: 1877 nr 40 s.638-639. - Polem.: Kilka słów odpowiedzi Gazecie polskiej. Prz. katol. R.15: 1877 nr 45 s.705-706.

23. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.17: 1879 nr 19 s.319, nr 21 s.350-351, nr 24 s.398-399, nr 27 s.445-447, nr 33 s.544.

24. Andrzej Frycz Modrzewski pisarz wieku XVI jako teolog. (Rozszerz. art. z Encyklopedii kościelnej. T.14 s.490-524). Warszawa 1881 8° s.48.

25. Polem.: Odpowiedź panu A.R. na jego krytykę artykułu o Fryczu Modrzewskim dana przez ... Prz. katol. R.20: 1882 nr 12 s.181-183.

26. Pytanie o autorze książek "O naśladowaniu Chrystusa" przez ... Prz. katol. R.20: 1882 nr 4 s.52-53, nr 5 s.70-71, nr 6 s.86-87, nr 7 s.100-102, nr 9 s.134-135, nr 10 s.148-149, nr 11 s.164-165, nr 16 s.247-248, nr 22 s.342-343, nr 28 s.439-440, nr 32 s.502-503, nr 39 s.613-614, nr 41 s.648-649, nr 48 s.766-767; R.21: 1883 nr 5 s.68-70. - Toż w osob. odb. pt. Kto jest autorem dziełka "O naśladowaniu Chrystusa?" Napisał ... Warszawa 1883 8° s. nlb. 4, s.160.

27. (Autoreferat o książce: Święty Norbert ...). Prz. katol. R.23: 1885 nr 8 s.124-126.

28. Święty Norbert i jego zakon. Początki norbertańskich klasztorów w cyrkarii polskiej i nieco z ich dziejów. Warszawa 1885 8° s.226, nlb. 2.

29. Rec.: Gromnicki Tadeusz ks.: Synody prowincjonalne oraz czynności niektórych funkcjonariuszów apostołskich w Polsce do r. 1357. Kraków 1885 8° s.294, XLI. Prz. katol. R.23: 1885 nr 50 s.798.

30. Rec.: Wiadomość o Biblii litewskiej drukowanej w Londynie 1663 r. i o rzekomym jej tłumaczu Samuelu Bogusławie Chylińskim podał Maurycy Stankiewicz. Kraków 1886 8° s.23. Prz. katol. R.24: 1886 nr 46 s.733-735.

31. Bibliografia. Prz. katol. R.25: 1887 nr 21 s.335-336.

32. Ofir złotodajna kraina biblijna. Opisanie o jej położeniu geograficznym. (Osob. odb. z Encyklopedii kościelnej. T.17 s.163-175). Warszawa 1887 8° s.23.

33. Na czasie. Kur. pozn. R.18: 1889 nr 112 s.1-2, nr 113 s.1, nr 114 s.1, nr 115 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1889 4° s.8.

34. Odyseja z roku 1889. Parturiunt montes, nascitur ... rediculus mus. Prz. pow. R.7: 1890 T.25 s.68-77.

35. Przymus paszportowy. (Fragment książki pt. Opowiadania z rosyjskiego prawa państwowo-kościelnego). Kur. pozn. R.19: 1890 nr 20 s.2, nr 25 s.2-3, nr 28 s.2 (dalej tytuł jak w osob. odb.) nr 61 s.4, nr 113 s.3-4, nr 128 s.3, nr 132 s.4, nr 134 s.3, nr 137 s.2-3, nr

139 s.2-3, nr 147 s.3, nr 150 s.2, nr 153, s.4, nr 160 s.3, nr 164 s.3, nr 165 s.3, nr 169 s.3, nr 171 s.2-3, nr 180 s.2, nr 182, s.2-3, nr 183 s.3. - Toż w osob. odb. pt. Opowiadania z rosyjskiego "prawa państwowo-kościelnego" I. Wydział paszportowy. Poznań 1890 8° s.VIII, 223. - Toż w j. niem. Das polnisch-russische Staatskirchenrecht auf Grund der neuesten Bestimmungen und praktischer Erfahrungen systematisch erzählt von einem Pr. I Heft: Abteilung für Passe. Leipzig. 1890 8° s.VIII, 202. - Toż 2 Auf. Posen 1892 8° s.VIII, 202.

36. Rec.: Emmaus. (Rozbiór książki pt. Amwas, das Emmaus des hl. Lucas, 160 Stadien von Jerusalem. Von M. J. Schiffers. Freiburg i. Br. 1890) przez ... Prz. katol. R.29: 1891 nr 9 s.143-144, nr 10 s.160, nr 11 s.175-176, nr 12 s.191-192, nr 13 s.208, nr 15 s.239-240, nr 16 s.254-256, nr 18 s.287-288, nr 20 s.303-304.

37. Przekł.: Ukaz generał-gubernatora kijowskiego hr. Ignatiewa o paszportach dla księży katolickich. Z rosyjskiego przekł. ... wraz z uwagami prawniczymi nad tymże ukazem. [Poznań] 1891 4° s.4. Odb. z Kur. pozn. R.20: 1891 nr 88-90.

38. Z diecezji mińskiej. (Parafia kojdanowska). O rusyfikacji nabożeństwa katolickiego w parafii kojdanowskiej. [Poznań] 1891 4° s.8. Odb. z Kurm pozn.

39. Unita prześladowany. [Poznań] 1891 8° s.8. Odb. z Kur. pozn.

40. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. [Poznań] 1891 4° s. nlb.4. Odb. z Kur. pozn. R. 20: 1891 nr 77, 78, 97, 162, 208, 244. - Toż pt. Ukaz przeciw obładom. [Poznań] 1891 4° s. nlb. 2 - Toż pt. Stancje i internaty dla uczniów. [Poznań] 1891 2° szp. nlb. 2.

41. Pretensje rosyjskie. [Poznań] 1891 4° s. nlb. 4 Odb. z Kur. pozn. R.20: 1891 nr 226, 230, 232.

42. Cześci na Wołyniu. (Wykaz Czechów sprawosławionych w ciągu lat 1888-1890). Kur. pozn. R.20: 1891 nr 232. - Toż w osob. odb. Poznań 1891 2° s. nlb. 2.

43. Kondolencja rosyjska nad uciśnionymi. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 5. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 2° s. nlb.1.

44. Księża katolicy do cerkwi. Kur. pozn. R.21: 1892 nr s. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 2° s.nlb.1.

45. Co sądzi urzędowy patriota rosyjski o Polakach. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 25 s.2.

46. Jak pan Trzeciak wystawił cerkiew prawosławną w m. Płońsku. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 26 s.2-3, nr 28 s.2-3, nr 31 s.3, nr 36 s.3. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 2° s. nlb.4.

47. Do dziejów męczeństwa Polski i tępienia wiary św. katolickiej ... Kraków 1892 16° s.7.

48. Dwie korespondencje i trzecia niekorespondencja przez ... Poznań 1892 16° s.7. Odb. z Dz. pozn. R.34: 1892 nr 292.

49. Dzwony katolickie na usłudze prawosławia. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 51 s.1.
50. Jak parafia katolicka w Budzławiu przygotowuje się do przyjęcia prawosławia? Kur. pozn. R.21: 1892 nr 45 s.1-2, nr 47 s.2-3. Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 2° s. nlb. 2.
51. Z diecezji lubelskiej. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 69 s.1.
52. "Opieka" rosyjska nad katolicyzmem. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 83 s.2-3, nr 89 s.2-3, nr 92 s.1-2, nr 93 s.2, nr 94 s.2, nr 96 s.1-2, nr 287 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 4° s.8, nlb.1.
53. "Point de réveries!" (Tylko bez marzeń). Kur. pozn. R.21: 1892 nr 99 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 4° s. nlb. 2.
54. Pomnik Murawiewa-Wieszatela. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 135 s.1-2. - Toż w osob. odb. Poznań 1892 4° s.1.
55. Rec.: Bibliographia Bernardina, qua s. Bernardi ... operum ... editiones ac versiones, vitas et tractatus de eo scriptos, quotquot usque in finem anni 1890 reperire potui, collegi et adnotavi P. Leopoldus Janauschek. Vindobonae 1891 8° k. nlb. 6, s. XXXVII, 558. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 179 s.3.
56. Ze szkoły rosyjskiej. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 236 s.1.
57. Z propagandy prawosławnej. (Bractwo św. Ducha wileńskie). Kur. pozn. R.21: 1892 nr 238 s.2.
58. Z propagandy prawosławnej. (Bractwo warszawskie św. Trójcy). Kur. pozn. R.21: 1892 nr 248 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1892 4° s. nlb. 2.
59. Nawrócenie prawosławne. Kur. pozn. R.21: 1892 nr 260 s.1-2, nr 261 s.2, nr 264 s.2, nr 266 s.2.
60. Przekł.: Kapustianskij: Sąd patrioty rosyjskiego o Polakach. Raport naczelnika żandarmskiego o umyślowym usposobieniu Polaków w pow. wrocławskim i nieszawskim w ciągu r. 1877. Z ros. przekł., objaśnieniami i uwagami opatrzył ... Poznań 1892 16° s.31.
61. Sprawa o kościół w Ostrogu na Wołyniu. Lwów 1892 8° s.nlb.1, s.36.
62. Zamknięcie kościoła i klasztoru oo. kapucynów w Zakrocymiu. Kraków 1892 8° s.7.
63. Gwiazdka dla katolików pod zaborem rosyjskim. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 1 s.2.
64. Ukaz przeciw łzom ...! Kur. pozn. R.22: 1893 nr 3 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 4° s. nlb.2.
65. Zniesienie parafii w Międzyrzeczu na Litwie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 6 s.2.
66. Zasłużona odprawa. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 31 s.2.
67. Nawracanie Żydów w Wilnie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 44, s.3.
68. Misjonarze prawosławni. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 51 s.2.

69. O krzyżach pod rządem rosyjskim przez ... Kur. pozn. R.22: 1893 nr 55 s.1, nr 56 s.3, nr 62 s.1-2, nr 68 s.2, nr 69 s.2,3, nr 71 s.2. - Toż w osob. odb. Poznań 1893 8° s.23.
70. Kwestia liturgiczna. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 7 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s. nlb. 1.
71. Rec.: Christianus in Talmude Judaeorum sive rabbinicae doctrinae de Christianis secreta, (quae patere fecit) B. Pranaitis ... Petropoli 1892 8° s.130. Kur. pozn. R. 22: 1893 nr 82 s.2-3.
72. "Gazeta kościelna". Dz. pozn. R.35: 1893 nr 84 s.1-2. - Toż w osob. odb. pt. "Gazeta kościelna" lwowska. [Poznań] 1893 2° s. nlb. 2.
73. Bezstronne uznanie. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 97 s.1.
74. (Liprandi). Kur. pozn. R.22: 1893 nr 99 s.1.
75. Stowarzyszenie św. Rafała mające na celu opiekę nad katolickimi wychodźcami niemieckimi. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 99 s.2, nr 101 s.1-2.
76. Z Podlasia. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 106 s.3.
77. Szczere wyznanie. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 111 s.3.
78. Nowe prawo na korzyść prawosławia. Kur. pozn. R.22: 1893 nr. 115 s.3.
79. Za Tatarów, a dzisiaj? ...! Kur. pozn. R.22: 1893 nr 124, s.2.
80. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. (O internatach przy gimnazjach do wiadomości korespondentów warszawskich). Kur. pozn. R.22: 1893 nr 126 s.1-2.
81. Ważniejsze fakta z 10-lecia. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 129 s. 2. - Toż w osob. odb. Poznań 1893 8° s.7.
82. Z propagandy prawosławnej. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 284 s.3. - Toż w osob. odb. pt. O jubileuszu prawosławnego parocha Augustyna Sciepurow. [Poznań] 1893 8° s.4.
83. Z propagandy prawosławnej. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 130 s.2. - Toż w osob. odb. pt. O zapisaniu przeszło 70 sierot na prawosławie. [Poznań] 1893 8° s.4.
84. Czasy cesarza Waleriana w r. 1893. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 134. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 4° s. nlb.2.
85. Puławskie kasy. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 138 s.3.
86. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. Kur. pozn. R.22: 1893 nr 138 s.3.
87. Z diecezji mińskiej. (O kościele w Dawidgródku). Dz. pozn. R. 35: 1893 nr 143 s.2, nr 157 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 4° szp. 4.
88. Do wiadomości Wiecu Katolickiego w Krakowie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 148 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s.4.
89. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. (Zakończenie roku szkolnego). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 156 s.2.

90. Prześladowanie w Armenii. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 157 s.2-3.
91. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. (Epizod na jednej sesji nauczycielskiej 1889 roku). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 157 s.2.
92. Teatr rosyjski w Królestwie. Dz. poz. R.35: 1893 nr 161 s.2-3.
93. Z propagandy prawosławnej. (Prawosławie w powiecie grójeckim guberni warszawskiej). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 166 s.2.
94. Komisja teologiczna rosyjska. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 173 s.2.
95. Z cenzury rosyjskiej. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 174 s.2.
96. Ukaz o katolikach obrządku ormiańskiego na Kaukazie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 175 s.2-3. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 2° szp. nlb. 3.
97. Kto kłamie? (Do wiadomości Warszawskiego Dniownika). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 184 s.2, nr 185 s.2, nr 186 s.3. - Toż w osob. odb. Poznań 1893 8° s.15.
98. Seminarium kieleckie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 218 s.2-3. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s.4.
99. "Równość wyznań" w Królestwie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 222 s. 3. - Toż w osob. odb. 8° s. nlb. 1.
100. Nowe przepisy paszportowe dla księży pod rządą rosyjskim. Dz. pozn. R. 35: 1893 nr 238 s.2.
101. Ukaz o kazaniach. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 242 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s.1.
102. Przekł.: Rej z Ciemnohajec Łuka. Kazanie o czci cara. Z ros. przeł. i uwagami opatrzył ... Dz. pozn. R.35: 1893 nr 247 s.2-3, nr 248 s.2. - Toż w osob. odb. Poznań 1893 8° s.13.
103. Przekł.: "Odstępca od wiary". Przekład artykułu Warszawskiego Dniownika o księciu Z. zapisanym na prawosławie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 264 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s.4.
104. O spełnianiu obrzędów religijnych. (Ukaz i projekt nowego ukazu). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 273 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s. nlb.4.
105. Jenerał Hurko bawi się w papieża! Dz. pozn. R.35: 1893 nr 276 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s. nlb.1.
106. Do Polek w Suwałkach. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 277 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s. nlb. 4.
107. O skazanych na prawosławie. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 248 s.2.
108. Z propagandy prawosławnej. (Prawosławie w powiecie grójeckim gub. warszawskiej). Dz. pozn. R.35: 1893 nr 250 s.1.
109. Propaganda prawosławna w Królestwie Polskim. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 259 s.3.
110. Z propagandy prawosławnej. (Wysłużony jubilat). Dz. pozn. R. 35: 1893 nr 284 s.2.
111. Od ... otrzymujemy co następuje. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 293 s.1-2.

112. Na ostrożnisiów. Dz. pozn. R.35: 1893 nr 292 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1893 8° s.4.
113. Czy pogrzebana? Poznań 1893 8° s.28. Odb. z Dz. pozn. R.34: 1892 nr 299, nr 300, R.35: 1893 nr 1.
114. List do pewnego kapłana katolickiego o używaniu i wprowadzaniu języka rosyjskiego do nabożeństwa katolickiego na Litwie. Kraków 1893 8° s.45.
115. Jubileusz Ojca św. i cenzura rosyjska. (Dla wiadomości W. O. Brendi TJ i Moniteur de Rome). Prz. pol. R.27: 1893 t.4 s.130-143. - Toż w osob. odb. Kraków 1893 8° s.16, 4.
116. List do Redakcji jako dodatek do artykułu: Jubileusz Ojca św. i cenzura rosyjska. Prz. pol. R.28: 1893 t.1 s.121-125. - Toż w osob. odb. Kraków 1893 8° s.4.
117. Ze szkoły polsko-rosyjskiej. (Bał karnawałowy). Dz. pozn. R.36: 1894 nr 24 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1894 8° s. nlb. 2.
118. Zakaz "kantyczek". Dz. pozn. R.36: 1894 nr 54 s.2.
119. Smutna rzeczywistość. Dz. pozn. R.36: 1894 nr 158 s.2. - Toż w osob. odb. Poznań 1894 8° s. nlb. 4.
120. Dobra nauka. Dz. pozn. R.36: 1894 nr 172 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1894 8° s. nlb. 1.
121. Gdzie ucisk i co robić. Dz. pozn. R.36: 1894 nr 189 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1894 8° s. nlb. 4.
122. Wrogie zachowywanie się. Dz. pozn. R.36: 1894 nr 234 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1894 8° s. nlb. 4.
123. Pomnikowe. Dz. pozn. R.36: 1894 nr 294 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1894 2° s.1.
124. Agitacja polityczna duchowieństwa polskiego pod rządem rosyjskim. Poznań 1894 8° s. nlb.2, s.64. Odb. z Dz. pozn. R.35: 1893 nr 293-296, R.36: 1894 nr 1-7, 10, 12, 13, 16. (Na s.27-64 Historia zamknięcia Seminarium Duchownego w Kielcach).
125. Czyja wina? Odpowiedź Warszawskiemu Dniownikowi. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 4 s.2. - Toż w osob. odb. pt. Dobra nauka. (Dniownikowi Warszawskiemu). [Poznań] 1895 8° s. nlb.1.
126. Z Królestwa. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 7 s.3.
127. Jeszcze o Żmudkach. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 9 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 8° s. nlb.4.
128. Czy nie na gorsze? ... Dz. pozn. R.37: 1895 nr 35 s.2, nr 38 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 8° s.14.
129. Prześladowanie na Żmudzi. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 128 s.1-2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 4° s.1.
130. O stosunkach polsko-rosyjskich. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 134 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 4° s.2.
131. Objazd pasterski biskupa prawosławnego. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 165 s.2-3.

132. Z Litwy. Z ihumeńskiego powiatu gub. mińskiej. Dz. pozn. R. 37: 1895 nr 195 s.1. - Toż w osob. odb. pt. Z ihumeńskiego powiatu. O pogrzebach katolików z asystą prawosł. [Poznań] 1895 8° s.2.
133. Ograniczenie obrzędów religijnych na Litwie. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 222 s.2-3. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 4° s. nlb.1.
134. Przymus cerkiewny. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 254 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 8° s.1.
135. Tłuczenie krzyżów na Żmudzi. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 254 s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 8° s.1.
136. Prześladowanie krzyżów w kraju północno-zachodnim. Dz. pozn. R.37: 1895 nr 294 s.1-2, nr 265 s.2, nr 267 s.1-2, nr 270 s.2, nr 274 s.2, nr 275 s.3, nr 278, s.2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1895 8° s.23.
137. Ze Żmudzi. (O burzeniu krzyżów). Dz. pozn. R.37: 1895 nr 293 s.2.
138. Z Warszawy. O gwiazdce dla dzieci. Dz. pozn. R.38: 1896 nr 2. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1896 8° s.8.
139. Imitowanie "łaciństwa". [Poznań] 1896 8° s.13. Odb. z Dz. pozn. R.38: 1896 nr 86 - 88, 90 - 92.
140. Z diecezji mińskiej. Parafia Swojatycze-Darewo. Dz. pozn. R. 38: 1896 nr 187 s.2-3. - Toż w osob. odb. [Poznań] 1896 8° s.8.
141. Na Świętej Żmudzi. [Poznań] 1896 8° s.20. Odb. z Dz. pozn. R.38: 1896 nr 86-92.
142. Pogrzeby katolickie w kraju północno-zachodnim. [Poznań] 1896 8° s.20. Odb. z Dz. pozn. R.38: 1896.
143. U stóp najjaśniejszego cesarza Wszechrosji najpokorniejsze prośby katolików obrządku greckiego i łacińskiego o pozostawienie ich przy wierze rzymsko-katolickiej. Kraków 1896 8° s.85, nlb.1. - Toż w j. franc.: Aux pieds de l'empereur de Toutes Russies.
144. Mowa rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego wypowiedziana przy iamatrykulacji uczniów dnia 7 grudnia 1897 r. Kraków 1897 8° s.8.
145. Wspomnienie o księdzu prof. Hettingerze. Kur. pozn. R.26: 1897 dod. II nr 1 s.(8).
146. Rec.: Godlewski M.: Archeologia biblijna oparta na ostatnich archeologicznych odkryciach na Wschodzie. Napisał ... T.1. Warszawa 1899 - 1900. Prz. katol. R.38: 1900 nr 28 s.446-448, nr 29 s.463-464, nr 30 s.479-480.
147. Odpowiedź na "skromną replikę" autora "Archeologii biblijnej". Ks. M. Godlewskiego. Prz. katol. R.38: 1900 nr 44 s.701-704.
148. Ryszard Simon redivivus. (Epizod z kongresu monachijskiego). Prz. katol. R.38: 1900 nr 45 s.707-709.
149. Netelera teoria o kanonie biblijnym Starego Testamentu. Kwart. teol. R.1: 1902 z.1/2 s.XIX-XXV.

150. O formacji Pentateuchu - Nowa teoria. Kwart. teol. R.2: 1903 z.1/2 s.I-XI, z.3 s.IX-XXXII. - Toż w osob. odb. pt. Teoria o. Hummelauera o formacji Pentateuchu. (Pięcioksięgu Mojżeszowego). Warszawa 1903 8° s.33.

151. 1010 artykułów w "Encyklopedii kościelnej"(ks. Michała Nowodworskiego) t.1-9, 11-18.

O p r a c o w a n i a: (Ks. Wł.Knapiński profesorem Pisma św. oraz j. hebrajskiego i chaldejskiego w Uniw. Jagiell.). Prz. katol. R.25: 1887 nr 47 s.746-747; (Informacja o uwolnieniu od poddaństwa rosyjskiego ks. W.Knapińskiego celem objęcia katedry w Uniw. Jagiell.). Tamże. R.26: 1888 nr 43 s.683; Ks. A. Z a r e m b a: Biskup Michał Nowodworski redaktor Encyklopedii Kościelnej. W: Enc. kośc. T.22. Warszawa 1898 s.XXIX; Knapiński Władysław. W: Enc. Powsz. (Orgel.). T.8. Warszawa 1900 s.319; Ks. S. Pł. [P o p ł a w s k i]: Knapiński Władysław. W: Wielka enc. powsz. ilustr. Ser.1. T.35/36. Warszawa 1904 s. 808; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.160-162; M. B[a r t y n o w s k i]: Knapiński Władysław. W: Podr. enc. kośc. T.21/22 s.155; X.: Ks. dr Władysław Knapiński. Muzeum. R. 26: 1910 t.1 s.458-459; Sp. ks. dr Władysław Knapiński. Wiara - Prz. katol. R.2: 1910 nr 14 s.264-266; X. J. A.: Ks. dr Władysław Knapiński. Aten. kapł. R.2: 1910 t.4 s.90-92; Zgon zasłużonego kapłana [W. Knapińskiego]. Bies. lit. T.67: 1910 nr 16 s.314; Ks. Władysław Knapiński. Kalendarz Warsz. Pop.-Nauk. J.Ungra. R.66: 1911 s.IX-X; Ks. A. K l a w e k: Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce. Kraków 1948 s.28; J. B u s z k o: Społeczno-polityczne oblicze Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie autonomii galicyjskiej. Kraków 1963 s.23, 28, 29, 49, 52, 83 - C. L[e c h i c k i]: Wydział Teologiczny U. J. w latach 1880 - 1939. Znak. R. 19: 1967 s.276, 277; T e n ż e: Knapiński Władysław: W: Pol. słownik biograf. T.13 s.105-106; Ks. S. D o - b r z a n o w s k i: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849 - 1890. Stud. Teol. Wars. R.10: 1972 nr 2 s.95; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński. Warszawa 1975 s.213, 258, 308, 367.

21.

KOSSOWSKI Henryk Piotr. ks. (1828 - 1903), kapłan diecezji kamienieckiej, rektor i profesor teologii pastoralnej, później biskup sufragan płocki, następnie kujawsko-kaliski.

Urodził się 21 I 1828 r. w Warszawie jako syn Maurycego i Pelagii z Cieszewskich, zubożalej szlachty h. Dołęga (dziadek Roch był podskarbiem w. kor.). Do gimnazjum uczęszczał we Wrocławiu, następnie w Lesznie. W latach 1847 - 1851 studiował prawo na Uniwersytecie w Berlinie. Wróciwszy do kraju, objął zarząd cukrowni w dobrach księcia Sanguszkii na Podolu. W 1852 r. wstąpił do seminarium duchownego w Kamieńcu Podolskim, skąd w 1853 r. pojechał na studia do petersburskiej Akademii Duchownej i ukończył je ze stopniem magistra teologii. Wyświęcony w 1857 r. na kapłana, otrzymał posadę wykładowcy w seminarium duchownym w Mińsku, a w 1860 r. kapelana Uniwersytetu i proboszcza w Dorpacie. Tam założył szkółkę katolicką i ochronkę.

Po nominacji rektora warszawskiej Akademii Duchownej ks. Popiela na biskupa płockiego arcybp Z.Sz.Feliński powierzył to stanowisko ks. Kossowskiemu. Po długich zabiegach uzyskał zwolnienie Kossowskiego przez wikariusza kapitulnego mohylewskiego z posad w Dorpacie i zgodę

rządu na objęcie przezeń rektorstwa w Akademii. Rządy w tej ostatniej rozpoczął 7 X 1863 r. już po wywiezieniu Felińskiego. Jako rektor kładł duży nacisk na religijne wychowanie alumnów. Za jego urzędowania zostały sfinalizowane zabiegi Felińskiego o nowy gmach dla Akademii. Przeniesiono ją w 1865 r. do klasztoru pokarmelickiego na Krakowskim Przedmieściu. Obok zajęć rektorskich wykładał teologię pastoralną, a po wydaleniu z Warszawy ks. Jażdżewskiego również nauki biblijne St. Testamentu. Chłodny w obęjsciu i raczej nieprzystępny, cieszył się uznaniem ze względu na pracowitość i wzorowe życie kapłańskie.

Po kasacji Akademii w 1867 r. odbył podróż do Ziemi Świętej. W 1871 r. otrzymał probostwo w Warszawie na Lesznie przy kościele po zniesionych karmelitach trzewickich. Tu przyjął jako rezydenta ks. Michała Nowodworskiego i współpracował z nim nad przygotowaniem, a potem przy redakcji "Encyklopedii kościelnej". W 1884 r. został biskupem sufraganiem płockim, gdzie po śmierci w 1885 r. bpa Kasprowicza został wikariuszem kapitulnym. W 1890 r. przeniesiono go na sufragana do Włocławka, gdzie po odejściu bpa Aleksandra Bereśniewicza w 1902 r. też go wybrano wikariuszem kapitulnym. Kiedy w tymże roku zamianowano biskupem kujawsko-kaliskim dawnego jego wikarego z Warszawy Stanisława Zdzitowieckiego, Kossowski zrezygnował ze sufragani i przeniósł się do Warszawy. W 1902 r. Uniwersytet Jagielloński nadał mu doktorat honoris causa. Zmarł w Warszawie 2 V 1903 r., pochowany został we Włocławku. W kościele na Lesznie i w katedrze włocławskiej postawiono mu nagrobki.

Drukowany dorobek Kossowskiego przedstawia się następująco:

I.

1. Przemówienie ... rektora Akademii Duchownej w dniu uroczystego objęcia urzędu rektorskiego. Prz. katol. [R.] 1 : 1863 nr 46 s.720-725. - Toż pt. Mowa miana w czasie aktu instalacji na urząd rektora Akademii Duchownej dnia 7 listopada 1863 r. Homiletyka. R.1: 1898 t.7 s. 108-116. - Toż W: Ks. A.Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ... Warszawa 1907 s.XLIII-XLIX.

2. Mowa miana na akcie uroczystym zakończenia roku naukowego w b. Duchownej Akademii w Warszawie dnia 1 lipca 1864 roku. Homiletyka. R. 1: 1898 t.9 s.234-239.

3. Mowa miana na zakończenie roku naukowego 1864/65 do alumnów kończących kurs akademicki przez ... Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 30 s. 465-469. - Toż pt. Dostojnego ks. rektora mowa III miana na akcie uroczystym zakończenia roku naukowego w b. Akademii Duchownej w Warszawie dnia 18 lipca 1865 r. Homiletyka. R.2: 1899 s.141-149.

4. Dostojnego ks. rektora mowa IV miana na akcie uroczystym inauguracji nowego gmachu akademickiego b. Duchownej Akademii w Warszawie d. 22 października 1865 r. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.424-429.

5. Roczne sprawozdanie o stanie Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie odczytane na akcie uroczystym zamknięcia roku naukowego 1865/6 przez rektora tejże Akademii. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 31 s.482.

6. Zakończenie roku naukowego w Akademii Duchownej. (M.in. przemówienie Kossowskiego). Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 30 s.461. - Toż pt. Najdostojniejszego ks. rektora mowa V miana na akcie zakończenia roku naukowego w b. Akademii Duchownej w Warszawie d. 11 lipca 1867 r. Homiletyka. R.5: 1902 t.9 s.362-369. - Toż W: Ks. A.Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XLIX-LIII.

II.

1. Przekł.: Stolberg Fryderyk Leopold: Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa napisany przez ... Przekł. z niem. Warszawa 1857 8° s.X,482.

2. Antrittspredigt gehalten in der röm.-kath. Universitäts-Kapelle zu Dorpat am 25 Semptember 1860. Dorpat 8° s.14.

3. Sechs Fastenpredigten über das Leiden unseres Herrn J.Christi geh. in der kath. Univ. Kapelle zu Dorpat. Dorpat 1861 8° s.99.

4. Przekł.: Chaignon Piotr: Rozmyślenia dla kapłanów czyli droga do świętości kapłańskiej przez modlitwę wewnętrzną przez ... przekł. z 5 wyd. franc. T.1-5. Warszawa 1868-1869 8° s.XXIV, 484, nlb.8; s.553; s.608; s.520; s.517. - Wyd.2. T.1-3. Warszawa 1893 8° s.XVI, 600; s.644; s.756.

5. Przekł.: Chaignon Piotr: Rozmyślenia dla wiernych. Przekł. z 2 wyd. franc. T.1-4. Warszawa 1870 16° s.632; s.622; s.620; s.702. - Wyd.2 popr. T.1-4. Warszawa 1893 - 1895 8° s.368; s.369; s.355; s.427.

6. Przekł.: Pamiętnik ojca Morris z angielskiego. Prz. kat. R. [11]: 1873 nr 27 s.421-426, nr 28, s.433-442, nr 29 s.449-458, (zm. tyt. na Pamiętnik ojca Gerard) nr 30 s.471-473, nr 32 s.497-507, nr 34 s.537-539, nr 36 s.561-569, nr 37 s.579-584, nr 38 s.593-601, nr 39 s.615-618, nr 40 s.627-633. - Toż w osob. odb. Pamiętnik ojca Gerard wydany przez ... z ang. Warszawa 1873 8° k.2 s.223, k.1.

7. Przekł.: O'Reilly A. J.: Obrazki z historii Kolosseum rzymskiego. Prz. katol. R.12: 1874 nr 14 s.209-214, nr 15 s.225-229, nr 16 s.241-242, nr 17 s.257-261, nr 18 s.273-281, nr 19 s.294-297, nr 22 s.337-341, nr 23 s.353-356, nr 24 s.367-372, nr 25 s.385-390, nr 27 s.417-423, nr 28 s.435-442, nr 29 s.455-457, nr 31 s.481-488, nr 33 s.516-524, nr 34 s.532-538, nr 35 s.551-554, nr 40 s.625-633, nr 41 s.644-650, nr 42 s.661-666, nr 43 s.673-682, nr 44 s.689-696, nr 45 s.705-711, nr 46 s.721-728, nr 48 s.756-761, nr 49 s.769-780, nr 50 s.787-793, nr 51 s.805-808, nr 52 s.821-824, nr 53 s.833-837.

8. Przekł.: Manning Henryk Edward: O sprawach Ducha Świętego działającego w duszy człowieka. Prz. katol. R.14: 1876 nr 27 s.417-420, nr 28 s.433-436, nr 29 s.449-455, nr 30 s.465-471- nr 41 s.641-645, nr 42 s.657-661, nr 43 s.673-678, nr 44 s.689-693, nr 45 s.705-708,

nr 46 s.721-725, nr 47 s.739-745, nr 48 s.753-756, nr 49 s.773-777, nr 50 s.790-792, nr 52 s.821-823; R.15: 1877 nr 2 s.22-25, nr 3 s.39-41, nr 4 s.54-57, nr 5 s.69-72, nr 6 s.85-89, nr 7 s.100-103, nr 8 s.117-120, nr 9 s.133-136, nr 10 s.149-152, nr 11 s.165-168, nr 12 s.181-185- nr 13 s.198-200, nr 14 s.214-217, nr 15 s.230-232, nr 16 s.245-248, nr 17 s.263-264, nr 18 s.277-281, nr 19 s.293-297, nr 20 s.310-311, nr 21 s.324-328, nr 22 s.342-345, nr 23 s.358-360, nr 24 s.372-376, nr 25 s.389-393, nr 26 s.407-409, nr 27 s.421-424, nr 28 s.433-441. - Toż w osob. odb. ... Przekł. z 2-go wyd. ang. dokonany z upoważnienia autora. Warszawa 1877 8° s.474.

9. Przekł.: [O'Reilly A. J.]: Więźniowie męczernicy. Prz. katol. R.15: 1877 nr 29 s.449-453, nr 30 s.465-470, nr 31 s.481-484, nr 32 s.497-500, nr 33 s.513-516, nr 34 s.529-533, nr 35 s.545-547, nr 36 s.560-563, nr 37 s.577-581, nr 38 s.594-599, nr 39 s.612-615, nr 40 s.625-632, nr 41 s.642-649, nr 42 s.658-663, nr 43 s.676-680, nr 44 s.692-696, nr 45 s.710-713, nr 46 s.725-729, nr 47 s.740-743, nr 48 s.756-761, nr 49 s.773-777, nr 50 s.788-793, nr 51 s.805-809, nr 52 s.820-824; R.16: 1878 nr 1 s.3-7, nr 2 s.20-24, nr 3 s.36-40, nr 4 s.53-56, nr 5 s.67-72, nr 6 s.85-89, nr 7 s.101-104, nr 8 s.118-121, nr 9 s.134-137, nr 11 s.165-169, nr 15 s.230-233, nr 16 s.246-249, nr 17 s.261-265, nr 18 s.277-281, nr 19 s.295-297, nr 20 s.312-313, nr 21 s.326-329, nr 25 s.386-393, nr 27 s.420-423, nr 28 s.433-441. - Toż w osob. odb. pt. Więźniowie męczernicy. Opowiadania z historii pierwszych wieków Kościoła. Przekł. z ang. Warszawa [1878] 8° s.580.

10. Przekł.: Manning Henryk Edward: Grzech i jego następstwa. Ośm nauk postnych przez ... Przekł. dokonany z 5 wyd. ang. za upoważnieniem autora. Warszawa 1880 8° s.224, nlb.1.

11. Przekł. Manning Henryk E[dward]: Nauki o Najśw. Sercu Jezusowym. Przekł. z 3-go wyd. ang. Warszawa 1883 8° s.234, nlb.1.

12. Przekł.: Manning Henryk E[dward]: O miłości Jezusa w sakramencie pokuty. Przekł. z 5 wyd. ang. Warszawa 1883 16° s.193, nlb.1.

13. Przekł.: Manning Henryk E[dward]: O ufności w Bogu. Przekł. z 2 wyd. ang. Warszawa 1883 16° s.168.

14. Przekł.: Manning Henryk E[dward]: O wiecznym Nowego Zakonu kapłaństwie przez ... Przekł. z 3 wyd. ang. Warszawa 1885 16° s.479, nlb.1.

15. Przekł.: [Monnier Leon]: Młodość św. Franciszka z Asyżu i początki jego zakonu. (Przekł. z franc.). Prz. katol. R.24: 1886 nr 27 s.417-421, nr 28 s.433-438, nr 29 s.449-452, nr 30 s.466-470, nr 31 s.484-487, nr 32 s.497-501, nr 33 s.516-521, nr 34 s.529-534, nr 35 s.547-549, nr 36, s.561-564, nr 37 s.580-583, nr 38 s.597-601, nr 39 s.612-616, nr 40 s.630-633, nr 41 s.644-647, nr 42 s.659-663, nr 43 s.676-679.

16. Przekł.: Didon Henryk: Jezus Chrystus. Z 20 wyd. franc. za upoważnieniem autora przełożył ... T.1-2, Warszawa 1891 - 1892 8° s. 555, nlb.3; s.350, nlb.4, LIV, mapy 3.
17. Wyd.: Wujek Jakub: Piśmo święte Starego i Nowego Testamentu podług tekstu łacińskiego Wulgaty. Wyd. nowe pod kierunkiem ks. Henryka Kossowskiego. T.1-3. Warszawa 1893 8° szp. XII, 216.
18. Przekł.: Duilhé de Saint-Projekt: Apologia naukowa wiary chrześcijańskiej. Przekł. z 3 wyd. franc. poprzedzony słowem wstępnym J.E.X. Michała Nowodworskiego biskupa płockiego, Warszawa 1894 8° s. XVIII, 435.
19. Przekł.: Gay Karol Ludwik: Wykład tajemnic różańca św. przez ... Z 2 wyd. franc. przekł. T.1-2. Warszawa 1895 8° s.393, nlb.1; s.413, nlb.1.
20. Przekł.: Roh P.: Kto jest Chrystus. Przekł. według 5 wyd. niem. Lwów 1895 16° s.77, nlb.1.
21. Przekł.: Klemens K.: O miłości Ukrzyżowanego Zbawiciela. Rozmyślenia o gorzkiej męce Pana naszego Jezusa Chrystusa. Z niem. przekł. ... T.1-2. Warszawa 1897 8° s.420, VI; s.465, X. - Toż. Wyd. nowe. Oprac. ks. J.Andrasz. Kraków 1925 16° s.380; s.408.
22. Przekł.: Teresa [od Jezusa] św.: Pisma. Z hiszp. przekł. ... T.1: Księga zmiłowań Pańskich czyli życie św. Teresy napisane przez nią samą; T.2: Księga sprawozdań duchownych. Księga fundacji. Warszawa 1898 - 1899 8° s.XVI, 424, portr.; s.413, - (Wyd. nowe). Dzieła św. Teresy od Jezusa. Wyd. zbior. z hiszp. przekł. ... Przejrzał i uzup. według hiszp. krytycznego wyd. dzieł ... o. Berbard od Matki Bożej [Smyrak]. T.1: Życie ... napisane przez nią samą; T.2: Twierdza wewnętrzna czyli mieszkanie duszy; T.3: Droga doskonałości; T.4: Księga fundacji. Kraków 1939 - 1943 16° s.624; s.350; s.324; s.431, tabl.1. - Wyd.2. T.1: Życie napisane przez nią samą. Sprawozdania duchowe. Łaski i Oświecenia. Droga doskonałości; T.2: Twierdza wewnętrzna. Podniety miłości bożej. Wołania duszy do Boga. Księga fundacji. Dzieła pomniejszone. Kraków 1962 16° s.823, nlb.1, portr.1; s.880, portr.1.
23. Kazanie na dzień nowego roku. O umartwieniu chrześcijańskim. Homiletyka. R.1: 1898 t.1 s.217-229, 327-342.
24. Mowa ślubna miana na ślubie dr Fr.Chł[apowskiego] z p. M. hr. Ł[ubieńską] d. 1 maja 1878. Homiletyka. R.1: 1898 t.1 s.270-277.
25. Mowa miana na ślubie Józefa M. z Marią K. dnia 2 maja 1875 roku. Homiletyka. R.1: 1898 t.1 s.378-385.
26. Przemówienie na uroczystości poświęcenia odnowionej katedry włocławskiej dnia 30 listopada 1893 r. Homiletyka. R.1: 1898 t.1 s. 450-462.
27. Mowa miana w czasie konsekracji kościoła katedralnego we Włocławku dnia 17 maja 1896 r. Homiletyka. R.1: 1898 t.6 s.556-571.

28. Szkice kazalne na pasje 6 szkiców. Homiletyka. R.1: 1899 t.2 s.313-319, 434-438, 468-499.

29. Mowa miana na ślubie Piotra H. Ł. z p. Florentyną G. d. 18 października 1876 r. Homiletyka. R.1: 1899 t.2 s.644-653.

30. Kazanie na uroczystość zesłania Ducha św. w katedrze wrocławskiej dnia 2 czerwca 1895 r. Homiletyka. R.2: 1899 s.17-39.

31. Kazanie wstępne przy objęciu parafii. Niedziela 23 po Świętach. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.84-94.

32. Mowa miana na ślubie M. M. z M. J. d. 15 sierpnia 1883 r. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.317-329.

33. Kazanie na konkluzję czterdziesto-godzinne nabożeństwa. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.335-350.

34. Mowa miana na ślubie Jerzego B[ogusławskiego] N[akwaskiego] z Henryką S. d. 2 sierpnia 1900 r. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.667-681.

35. Mowa miana na ślubie S[tanisława] W[ankowicza] z H[eleną] O[skierzanką] w kościele ostrobramskim w Wilnie dnia 17 sierpnia 1884 r. Homiletyka. R.4: 1901 t.7 s.211-230.

36. Przekł.: [Eberhard Maciej]: Maria i Mara. Homiletyka. R.7: 1904 t.12 s.38-60.

37. Mowa na pogrzebie śp. Róży z hr. Łuczeńskich Sobańskiej w kościele św. Aleksandra w Warszawie wygłoszona przez ... dnia 13 grudnia 1880 r. Homiletyka. R.7: 1904 t.13 s.377-390.

38. 239 artykułów w "Encyklopedii kościelnej" (ks. Michała Nowodworskiego) w t.1-3, 5-27, częściowo oryginalnych, częściowo przerobionych z "Kirchenlexikon" Weltego i Wetzera.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Kossowski Henryk. W: Enc. kość. T.11 s.325-326; Nowi biskupi (M.in. Kossowski). Prz. katol. R.22: 1884 nr 26 s.423-424; Ks. A. W o ł y Ń s k i: Wizyta kościołów w dekanacie pułtuskim diecezji płockiej (przez bpa Kossowskiego). Prz. katol. R.23: 1885 nr 44 s.697-700, nr 45 s.712-714; (Wizyta kanoniczna bpa Kossowskiego w diecezji płockiej). Prz. katol. R.23: 1885 nr 47 s.744-746; Wizyta kanoniczna dekanatu sierpeckiego dopełniona przez J. Eks. biskupa Kossowskiego w miesiącach sierpniu i wrześniu r.b. Prz. katol. R.24: 1886 nr 50 s.791-793, nr 52 s.825-827; Ks. J.: Wizyta kanoniczna kościołów dekanatu ostrołęckiego odbyta przez J. E. ks. biskupa Kossowskiego w diecezji płockiej w miesiącu maju i czerwcu r. b. Prz. katol. R.25: 1887 nr 28 s.442-443, nr 29 s.458-459, nr 30 s.471-474; (Wizyty pasterskie w dekanacie rypińskim i lipnowskim). Prz. katol. R.26: 1888 nr 36 s.570-572, nr 37 s.584-585, nr 38 s.600-602; G. M a n t e u f f e l: Listy znad Bałtyku. Prz. powsz. R.5: 1888 t. 19 s.438-439; Toż (przedruk). O ks. Henryku Kossowskim z czasów jego pobytu w Dorpacie. Prz. katol. R.26: 1888 nr 40 s.634-635; Nowi biskupi nominaci (m.in. Kossowski). Tyg. il. T.1: 1890 nr 3 s.34; Ks. biskup H.Kossowski. Tyg. il. T.6: 1896 nr 27 s.519; Mowy dostojnego X. Rektora wygłaszane w b. Akademii Duchownej w Warszawie od r. 1865-1867. Homiletyka. R.1: 1898 t.7 s.106-107; Arcybyp Z.Sz. F e l i Ń s k i: Pamiętniki. Cz.2. Kraków 1897 s.263; Kossowski Henryk. W: Enc. powsz. Orgelbranda. T.8 s.515; Ks. A. Z a r e m b a: Świętej pamięci biskup Henryk Piotr Dołęga Kossowski. Prz. katol. R.41: 1903 nr 21 s.328-330, nr 23 s.359-362; Ks. J.M.: Świętej pamięci biskupa Henryka Piotra Kossowskiego. Prz. katol. R.41: 1903 nr 21 s.328; Mowa żałobna

ku czci śp. Henryka Piotra Kossowskiego biskupa serreńskiego sufragana diecezji kujawsko-kaliskiej napisana. Homiletyka. R.6: 1903 t.10 s.390-397; M. N a s s a l s k i: Sp. biskup Henryk Piotr Kossowski. Homiletyka. R.6: 1903 t.10 s.385-390; Z żałobnej karty (bp Kossowski). Zorza. R.38: 1903 nr 19 s.443-444; Z żałobnej karty (bp Kossowski). Wędrowiec. R.41: 1903 nr 19 s.368-369; Sp. J.E. ks. biskup Henryk Piotr Dołęga Kossowski. Bies. liter. T.55: 1903 nr 19 s.365; K.I. Z b i r o c h o w i c z: Mowa żałobna przy złożeniu zwłok śp. bpa Kossowskiego w podziemia katedralne. Włocławek 1904; Nagrobek biskupa Kossowskiego (w kościele Narodzenia NMP w Warszawie na Lesznie). Tyg. il. R.14: 1905 nr 9 s.157; A. B o n i e c k i: Herbarz polski. T.11. Warszawa 1907 s.339; Ks. S. C h o d y ń s k i: Biskupi sufragani włocławscy. Włocławek 1906 s.82-93; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ... Warszawa 1907 s.80-93, tamże; Ks. T. M a t u s z e w s k i: Mowa żałobna ... przy zwłokach śp. ks. biskupa Kossowskiego wypowiedziana dnia 4 maja 1903 roku w kościele N. Marii Panny na Lesznie w Warszawie, s.LIV-LV; Nowe pomniki nagrobkowe w katedrze włocławskiej (bpów A.Bereśniewicza i Kossowskiego). Prz. katol. R. 1905 nr 39 s.604-605; Ks. F.J. Ż y s k a r: Polacy w rozproszeniu. Petersburg 1909 s.49-50; M.Bla r t y n o w s k i]: Kossowski Henryk Piotr. W: Podr. enc. kość. T.21/22 s.325-326; Arcyb. W.T. P o p i e l: Pamiętniki. Wyd. ks. J. Urban. T.1. Kraków 1915 s.308; Arcyb. A.J. W o w o i e j s k i: Płock. Wyd.2. Płock [1930] s.75, 76, 81, 289, 417, 422, 430, 469; Ks. M. Ż y w o c z y ń s k i: Kossowski Henryk Piotr. W: Pol. słownik biogr. T.14 s.314; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczerzyński. Warszawa 1975 s.112, 113, 115, 149, 208, 255, 257, 283, 289, 290, 294, 295, 297, 301, 315; Ks. S. G a j e w s k i: Diecezja płocka w latach 1864 - 1914. Studia Płockie. T.3: 1975 s.311, 313, 314; Ks. D. O l s z e w s k i: Z zagadnień religijności w diecezji płockiej w XIX wieku. Tamże, s.336, 341, 343; O.B. P r z y b y l s k i: Teologia godmatyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.138; K. G ó r s k i: Teologia ascetyczno-mistyczna. Tamże, s.309.

22.

KOTOWSKI Antoni ks. (1784 - 1845), kapłan archidiecezji warszawskiej, zastępca rektora.

Urodził się 10 I 1784 r. w okolicach Łomży. Uczył się u pijarów w Drohiczynie, do których też wstąpił. U pijarów studiował teologię w Łowiczu. W 1806 r. poszedł do wojska i brał udział w wojnach napoleońskich. W 1809 r. przyjął święcenia kapłańskie jako ksiądz archidiecezji warszawskiej. Przez 13 lat był wykładowcą w seminarium duchownym św. Jana, wszedł do warszawskiej kapituły katedralnej i jako sędzia surogat do warszawskiego konsystorza. W kapitule doszedł w 1837 r. do godności dziekana. Otrzymał też probostwo w Piasecznie, a potem NMP na Nowym Mieście w Warszawie. Po śmierci sufragana łowickiego Ostrowskiego był wysuwany przez warszawski konsystorz na jego następcę, lecz nie dopuściła do tego łowicka kapituła, utrzymując, że sufragania łowicka jest przywiązana do prałatury dziekana miejscowej kapituły. Kotowski zaś nie był członkiem tej kapituły. Za rządów arcybpa Stanisława Choromańskiego był Kotowski oficjałem. Miał opinię dobrego kaznodziei. Gdzie i kiedy otrzymał doktoraty teologii i prawa kanonicznego, nie wiemy. Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego odmówiono mu doktoratu w 1835 r.

Podczas choroby rektora warszawskiej Akademii Duchownej ks. Wojciecha Ossolińskiego i bezpośrednio po jego śmierci, a więc w latach 1841 - 1842, zarządzał Akademią jako zastępca rektora.

Dzięki arcybypowi Choromańskiemu zyskał Kotowski względy namiestnika Paskiewicza, co spowodowało, że stał się w Warszawie niepopularny. Ujemne wrażenie zrobiło jego kazanie w 1841 r. w kościele św. Krzyża przy poświęceniu pomnika 7-miu Polaków poległych za wierność carowi w noc listopadową 1830 r. Mikołaj I mianował Kotowskiego w 1842 r. sufraganem łowickim, jednakże papież nie udzielił mu prekonizacji. Szerzono bowiem o Kotowskim wieści, że jest masonem i asystował przy poświęceniu cerkwi prawosławnej. Zmarł 24 VI 1845 r. w Warszawie.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Mowa przez ... dnia 22 września 1842 roku w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej miana. Pam. rel.-mor. R.2: 1841 t.3 s.475-478.

2. Mowa przy założeniu kamienia węgielnego kościoła parafialnego wystawić się mającego pod imieniem świętego Karola Boromeusza przy ulicy Chłodnej w Warszawie przez ... dnia 18 sierpnia 1841 roku miane. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.561-567.

3. Głos przy otwarciu nauk teologicznych w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie na rok 1841-42 przez ... zastępującego rektora tejże Akademii 21 września 1841 miane. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.263-268.

4. Głos tegoż prałata [ks. A.Kotowskiego] przy zamknięciu nauk akademickich w roku 1841/42 14 lipca 1842 r. miany. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.268-270.

II.

1. Kazanie w czasie religijnych obchodów przy pogrzebie zwłok śp. J.W.Stan. hr. Potockiego, prezesa senatu Królestwa Polskiego ... przez ... d. 18 września 1821 r. w Wilanowie miane. Warszawa [1821] 8° s.15.

2. Kazanie miane na obchodzie pogrzebowym śp. Stanisława Mokronowskiego b. generała lejtnanta wojsk polskich w kościele św. Krzyża przez ... 6 listopad 1821 r. Warszawa [1821] 8° s.10.

3. Kazanie w czasie żałobnego nabożeństwa w kościele metropolitalnym warszawskim za duszę śp. Józefa Czerkiewskiego lekarza nadwornego w Warszawie ... d. 13 października 1827 r. miane. Warszawa 1828 8° s.11.

4. Mowa w czasie żałobnego nabożeństwa za duszę Józefy Lasockiej w kościele XX. Karmelitów przy ulicy Leszno d. 11 października 1830 miane. Warszawa 1830 4° s.6.

5. Kazanie homilijne na uroczystość WW. Świętych przez ... w kościele metropolitalnym warszawskim miane. Warszawa 1835 8° s.23.

6. Mowa przy otwarciu publicznym sali ochronki działek w domu Towarzystwa Dobroczynności przez ... d. 3 sierpnia 1839 miana. Warszawa 1839 8° s.15.

7. Głos żałobny przy złożeniu zwłok śp. Izabeli z Chełmickich Grenkowej ... dnia 7 października 1839 r. Warszawa 1839 8° s.9.

8. Kazania pasyjne i mowy pogrzebowe. Warszawa 1840 8° s.101, k.3.

9. Mowa religijna w czasie uroczystego otwarcia kościoła metropolitalnego warszawskiego po jego restauracji przez ... 24 grudnia 1840 r. w tymże kościele miana. Warszawa 1841 8° s.15.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: F. S k a r b e k: Pamiętniki. Poznań 1878 s.143-144, 232, 252; Ks. A. P l e s z c z y Ń - s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.70; Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd.2. Kraków 1917 s.344; Ks. Wł. K w i a t k o w s k i: Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu (1433-1938). Warszawa 1939 s.222; Ks. T. G l e m m a: Wydział Teologiczny Uniw. Jagiellońskiego w latach 1795 - 1847. Pol. sacra. R.2: 1949 s.34; Ks. M. Ż y w c z y Ń s k i: Kotowski Antoni. W: Pol. słownik biogr. T.14 s.488-489. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsa-ciensis 1833, s.69, 71-73; Toż na rok 1841, s.65, 69-70.

23.

KRUPIŃSKI Jan ks. (1814 - 1874), kapłan diecezji sandomierskiej, profesor nauk biblijnych St. Testamentu.

Urodził się 10 VII 1814 r. w Ulanowie n. Sanem. Rodzicami jego byli Marcin i Jadwiga z Łabędzkich. Uczył się w latach 1827 - 1832 w szkołach sandomierskich, gdzie też wstąpił do seminarium duchownego. Jako zdolnego kleryka wysłano go na studia do Seminarium Głównego w Warszawie, które ukończył już w Akademii Duchownej w 1839 r. ze stopniem kandydata teologii. W tym też czasie przyjął święcenia kapłańskie. Był wikarym w Klimontowie, potem do 1844 r. przebywał na studiach za granicą, m.in. w Sienie u prof. Józefa Scheinera pogłębiał bibliistykę.

Po rezygnacji ks. Gierwatowskiego w 1845 r. z katedry hermeneutyki, archeologii biblijnej, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego w warszawskiej Akademii Duchownej powołano na nią w charakterze zastępcy profesora ks. Krupińskiego. Jak poprzednik wykładał ponadto egzegezę, a nie prowadził wykładu z archeologii. Na katedrze pozostawał tylko przez 1 rok, mimo to dał się poznać jako dobry i znający wszechstronnie swój przedmiot wykładowca.

Policja carska przychwyciła jego korespondencję o treści politycznej z polskimi emigrantami, toteż osadzono go w cytadeli, po której opuszczeniu wysłano go do Rajgródu k. Augustowa pod ścisły nadzór. W 1846 r. wrócił do diecezji sandomierskiej i objął wikariat w katedrze (1847 - 1848). Później był kapelanem u hr. Seweryny Łubieńskiej na Podlasiu. W 1851 r. znowu wrócił do diecezji i objął probostwo infułackie w Klimontowie, które trzymał do śmierci. W 1859 r. został kanonikiem sandomierskiej kapituły, a w 1865 r. prałatem scholastykiem. W tymże roku zapraszano go ponownie na katedrę do Akademii Du-

chownej, lecz oferty nie przyjął. W 1856 r. został regensem sandomierskiego seminarium duchownego. Zmarł 14 XI 1874 r., pochowany został w Klimontowie, gdzie w kościele jego wychowankowie księży postawili mu nagrobek.

Opublikował prace:

I.

1. O sukni Zbawiciela znajdującej się w Trewirze. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.7 s.548-556; R.5: 1845 t.8 s.266-277, 355-375, 397-414, 481-497.

2. Dwie niespodzianki. Zdarzenie prawdziwe. Bibl. warsz. R.19: 1845 t.3 s.403-405.

3. Maria Merl i Dominika Lazzari dwie bogobojne znamionami ran Zbawiciela nacechowane dotąd w Tyrolu żyjące panny. Warszawa 1845 16° s. nlb.2, 170.

II.

1. Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najśw. Marii Panny na pożytek ludu wiernego Pismem św. objaśnione. Warszawa 1851 12° s.167.

2. Kazanie ... w czasie jego instalacji na probostwo infułackie w Klimontowie miane 15 października 1852 r. na św. Teresę z Ewangelii o 10 pannach. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.181-196.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Ks. A.B.: Ksiądz Jan Krupński prałat katedry sandomierskiej. (Wspomnienie pozgonne). Prz. katol. R.14: 1876 nr 22 s.344-347, nr 23 s.360-363; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej..., s.103-104, 112; Ks. W. K u k l i Ń s k i: Opis historyczny kościołów klimontowskich. Infułaci klimontowscy. Kron. Diec. Sandom. R.3: 1910 s.194-199; Ks. J. W i ś n i e w s k i: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich. Radom 1926 s.165-169. - Catalogus cleri ... Diocesis Sandomiriensis 1861, s.21.

24.

KRUPSKI Kazimierz Jan Nepomucen (1799 - 1856), bibliotekarz.

Pochodził z Poznańskiego, a kształcił się na Uniwersytecie Warszawskim. W oparciu o wzory francuskie i angielskie opracował w 1828 r. pierwszy w Polsce zarys stenografii geometrycznej. Nie mógł jednak znaleźć nakładcy dla jego wydrukowania, ponieważ zaborcy uważali stenografię za tajne pismo spiskowców. Praca ukazała się w druku dopiero po śmierci autora w 1858 r. Po 1831 r. redagował Krupski "Gazetę warszawską", a później "Gazetę codzienną", które zasilał swymi artykułami. Redagował też przez pewien czas pismo "Światowid", będące dodatkiem do "Gazety warszawskiej". Pisał również inne prace, wykazane poniżej w bibliografii podmiotowej.

W latach 1855 - 1856 pełnił obowiązki zastępcy bibliotekarza warszawskiej Akademii Duchownej. Zmarł na tej posadzie w maju 1856 r.

Ogłosił drukiem:

II.

1. Rozmaitości krajowe i zagraniczne. T.1-3. Warszawa 1831 8°. Do-
datek do Gazety Warszawskiej.

2. Łaźnie parowe rosyjskie uważane pod względem lekarskim i diete-
tycznym. Warszawa 1835 8° s.XII, 98. - Toż. Wyd.2. Warszawa 1838 8°
s.171, V, 2. - Toż Wyd.3. Warszawa 1846 8° s.198, nlb.2.

3. Strategika szachowa czyli teoretyczny i praktyczny sposób do-
skonalenia się w grze szachów. Warszawa 1836 8° s.200, k.1, tabl.1. -
Toż. Wyd.2 przerob. i uzup. Warszawa 1844 8° s.266.

4. Stenografia polska. Warszawa 1858 4° s.VIII, 39, tabl.27.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y Ń-
s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.160; L. K l e w Ź y c: Z dzie-
jów stenografii polskiej. Systemy geometryczne w Polsce. Stenograf
pol. R.16: 1962 nr 3 s.24-26, nr 4-5 s.29-31, nr 6 s.26, 28; R.17:
1863 nr 1 s.20-22; T e n Ź e: Krupski Jan Nepomucen Kazimierz. W: Pol.
słownik, biogr. T.15 s.419. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Var-
saviensis 1855 s.9.

25.

KURHANOWICZ Tomasz (1801 - 1865), profesor języka i literatury
rosyjskiej.

Urodził się w Brześciu n. Bugiem jako syn Jana i Agaty z Oleszkie-
wiczów. Początkowe nauki pobierał w Brześciu w szkole powiatowej, pro-
wadzonej przez bazylianów. Do szkoły średniej uczęszczał w Żyrowicach.
W latach 1820 - 1823 studiował na Wydziale Literatury i Sztuk Pięk-
nych Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie 25 VI 1823 r. otrzymał stopień
kandydata oraz nagrodę 100 rs. za wysokie wyniki w nauce. Po ukończe-
niu studiów nauczał w gimnazjum wileńskim, zastępując nauczycieli naj-
pierw wymowy, a później języków starożytnych. W 1824 objął po Adamie
Mickiewiczu katedrę literatury starożytnej w Kownie. Uczył także w
Białymstoku i w Grodnie. Jego uczniem był Juliusz Słowacki.

Od 1833 - 1840 r. wykładał j. polski w Głównym Instytucie Pedago-
gicznym w Petersburgu. W 1840 r. przyjechał do Królestwa Polskiego,
gdzie w Warszawie otrzymał etat nauczyciela j. polskiego w gimnazjum
realnym, a równocześnie podjął wykłady na pensji, prowadzonej przez
Eleonorę Jasińską, z którą w 1844 r. ożenił się.

W 1846 r. został powołany na profesora języka i literatury rosyj-
skiej w warszawskiej Akademii Duchownej. Od 1856 r. stan zdrowia Kur-
hanowicza stale pogarszał się, mimo to pozostawał na katedrze aż do
przejścia w stan spoczynku w 1859 r. Dosłużył się rangi radcy dworu.
Zmarł w Warszawie 27 X 1865 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Rec.: Gramatyka polska przez Teodozego Sierocińskiego profeso-
ra języka polskiego i literatury w Instytucie Aleksandryjskim. Wyd.3.
Warszawa 1845. Rozbiór przez ... Bibl. warsz. R.21: 1846 t.1 s.507-
-522. - Toż jako osob. odb. Warszawa 1846 s.16.

2. Odwołanie dotyczące się Gramatyki p. Sierocińskiego. Prz. nauk. T.3: 1847 s.1126.

3. Rec.: Rozbiór uwag fizjologicznych nad Abecadłem polskim przez dra Ludwika Natansona zamieszczonych w Bibliotece warszawskiej w zesz. paźdz. 1848 r. Bibl. warsz. R.37: 1850 t.1 s.337-350.

4. O charakterze poezji religijno-chrześcijańskiej u ludów słowiańskich. Rozprawa ... czytana na publicznym posiedzeniu ... Akademii 5 lipca 1855 r. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.29 s.507-569. - Toż w osob. odb. Warszawa 1855 s.65.

II.

1. Gramatyka polska. Cz.1. Wilno 1832 (anonimowo). - Wyd.2. Wilno 1837 8° s.30, nlb.2. - Gramatyka języka polskiego. Cz.2. Wilno 1834 8° k.2, s.141. - Cz.1-2. Wilno 1834 8° s.30, 141. - Cz.3: Składnia. Warszawa 1841 8° s.191, nlb.3. - Wyd.2. Warszawa 1843 8° s.194, nlb.4. - Wyd.3. Składnia i pisownia języka polskiego. Warszawa 1852. - Wyd. całości: Gramatyka języka polskiego na I, II i III klasę. Warszawa 1860.

2. Rozbiór dzieła Feliksa Żochowskiego. Magazyn powsz. R.5: 1838 nr 40 s.317-320.

3. Porównanie języka polskiego z innymi słowiańskimi. Prz. warsz. R.1840 t.1 s.105-127; t.2 s.5-31, 287-344. - Toż w osob. odb. pt. Porównanie ... z dołączeniem rysu kształcenia tegoż języka przez ... Warszawa 1840 8° s.145.

4. Rys kształcenia się języka polskiego i wpływu jaki nań miał język łaciński i inne. Prz. warsz. T.1. 1840 s.5-39.

5. Mluwnica polske'go jazyka. W.Hanka. Prz. warsz. T.1: 1840 s.398-404.

6. O słownikach języka polskiego. Prz. warsz. T.3: 1840 s.181-192.

7. O użyciu "j" w wyrazach: Anglja, Danja, koronacja itp., zdanie ... Bibl. warsz. R.18: 1845 t.2 s.609-612.

8. Miejsce urodzenia Kościuszki. Tyg. il. R. 1861 nr 105 s.121.

9. Rec.: O główniejszych zasadach Głosowni p. Małeckiego stanowiącej część pierwszą jego Gramatyki. Bibl. warsz. R.39: 1864 t.1 s.466-473.

10. Przewodnik do praktycznej nauki języka polskiego dla Rosjan ułożone przez ... Warszawa 1865 8° s.107.

11. O nowych sposobach uczenia czytać po polsku (bez zgłoskowania). Do pozycji tej nie udało się dotrzeć.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Kurhanowicz Tomasz. W: Enc. powsz. (Orgel.) T.16 s.480; R. P l e n k i e w i c z: Kurhanowicz Tomasz. W: Enc. wychowaw. T.6 s.421-422; A. Z d a n o w i c z, E. S o w i n s k i: Rys dziejów literatury polskiej. T.5. Wilno 1878 s.221; J. B i e l i n s k i: Uniwersytet Wileński. T.1 s.371; t.3 s.436-437; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.152-153; W. S t u d n i c k i: Źródła do lat szkolnych Słowackiego. Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wilnie. T.7: 1921 s.205; Ł. J a n o w-

s k i: Kurhanowicz Tomasz 1801 - 1865. W: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno 1939 s.237-238; Ks. M. Ż y w c z y Ń s k i: Kurhanowicz Tomasz. W: Pol. słownik biogr. T.16 s.240. M. B o d u r o w i c z - N o w i c k a: Działalność naukowa Tomasza Kurhanowicza. Stud. i mater. z dziej. nauki pol. Ser. A: Historia nauk społ. 1961 z.4 s.127-146. - AGAD Sygn. 377 s.291-292, 678-679.

26.

LÜDICKE Franciszek ks. (1799 - po 1851), kapłan jednej z diecezji niemieckiej, profesor prawa kanonicznego.

Z pochodzenia Niemiec studiował w seminarium św. Sulpicjusza w Pa-ryżu, wyświęcony w 1823 r., został sprowadzony do Warszawy przez Łu-bieńskich na prywatnego nauczyciela ich dzieci. Nie znał j. polskiego. Nawiązawszy stosunki w sferach rządowych, został członkiem cenzury państwowej oraz Rady Wychowania Publicznego i dostał się do warszawskiej Akademii Duchownej na katedrę prawa kanonicznego, najpierw jako zastępca profesora, a od 1844 r. jako profesor stały. Uzyskał też honorowy kanonikat katedry sejneńskiej i kolegiaty kaliskiej oraz rektorat kościoła popaulińskiego w Warszawie (dla Niemców). Jako ksiądz nie cieszył się dobrą opinią. W 1841 r. Rada Akademii zażądała od akademickiej Zwierzchności jego upomnienia za to, że przychodzi na wykłady w stroju świeckim. Natomiast profesorem był świetnym, o szerokich horyzontach myślowych. Od studentów dużo wymagał. Posługiwał się własnym skryptem wykładów. Zapytany przez Radę Akademii, jakich trzyma się podręczników, wskazał autorów prawowiernych, zresztą Radzie nieznanych, Jakuba Antoniego Zallingera i Franciszka Andrzeja Freya. Faktycznie zaś zalecał studentom jako lekturę podręczniki: jansenisty Zegera Bernarda van Espena, gallikanina Józefa Antoniego Sautera, a z prawowiernych tylko Ubalda Giraldiego, na których zapewne opierał i swoje wykłady. Naraziwszy się czymś namiestnikowi Paskiewiczowi, został wydalony z Kongresówki w 1851 r. Dalsze jego losy i data śmierci nie są znane. Był kawalerem orderu św. Anny II kl. i św. Stanisława II kl.

Pisma drukowanych nie zostawił.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.130-131, za którym powtórzył biografię ks. Lüdicke ks. A. P e t r a n i w pracy pt. Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961 s.239-240; T. M a n t e u f e l: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz. T.6: 1926 z.2 s.85. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1843, s.11: Toż na rok 1845, s.10; Toż na rok 1849, s.8; Toż na rok 1851, s.8. - AGAD Sygn. 377 s.285, 518, 674.

27.

ŁASICKI Szczepan (1821 - 1902), kapłan archidiecezji warszawskiej, tymczasowy wykładowca prawa kanonicznego.

Urodzony 26 XII 1821 r. w Skarżynie z ojca Tomasza i Franciszki z Fijałkowskich ukończył w 1846 r. studia w warszawskiej Akademii Duchownej ze stopniem kandydata teologii. Świecenia kapłańskie otrzymał

w 1845 r. Uczył religii w Rawie Mazowieckiej i w Warszawie oraz był wykładowcą w seminarium duchownym św. Jana. Zastępował chwilowo po 1851 r. w wykładach prawa kanonicznego ks. Leona Topolskiego podczas jego choroby. Do pracy w szkolnictwie nie kwapił się i przeszedł do duszpasterstwa, osiągając w 1857 r. probostwo w Dąbrowicy w dek. kutnowskim. W 1875 r. przeniósł się na probostwo do Łęczycy, gdzie też pełnił funkcje dziekana. Był kanonikiem honorowym kapituły warszawskiej, a od 1884 r. kanonikiem gremialnym kolegiaty łowickiej. Tu posunął się na prałaturę prepozyta i w końcu objął łowickie probostwo. Zmarł w szpitalu w Warszawie 21 I 1902 r.

Ogłosił drukiem:

II.

1. Pierwsze przemówienie do parafian Łeczyckich po instalacji odbytej dnia 1 czerwca 1875 r. Homiletyka. R.2: 1900 t.4 s.698-702.

2. Mowa przy poświęceniu figury Niepokalanego Poczęcia Najśw. Marii Panny miana w Krośniewicach 20 grudnia 1873 r. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.75-77.

3. Przemówienie wygłoszone przez ... na jubileuszu kapłańskim ks. [Franciszka] Gad[omskiego] proboszcza w Modlny dnia 2 lipca 1878. Homiletyka. R.5: 1902 t.8 s.430-437.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Życiorys w przypisie redakcyjnym do "Przemówienie ..." (poz. 3 w bibliografii podmiotowej). Homiletyka. R.5: 1902 t.8 s.430-431; Ks. A. P e t r a n i: Nauka prawa kanonicznego ..., s.240-341; Ks. J. W i e t e s k a: Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r. Warszawa 1971 s.152-153. - Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1860, s.53; Toż na rok 1870, s.37.

28.

ŁUKOMSKI Michał ks. (ok. 1797 - po 1864), kapłan zakonu bernardynów, ojciec duchowny.

Kiedy i gdzie urodził się, nie wiadomo. W 1815 r. wstąpił do zakonu bernardynów. Filozofię studiował na studium zakonnym w Piotrkowie Trybunalskim, teologię zaś na studium warszawskim. Wyświęcony w 1819 r. na kapłana jeszcze przez półtora roku uczył się teologii. Do 1838 r. był wykładowcą teologii u bernardynów. W tym roku został przełożonym klasztoru św. Anny w Warszawie, a w 1843 r. wybrano go na 3 lata prowincjałem (wielkopolskim), na którym to stanowisku zasłużył się około odnowy życia zakonnego. Zapisano o nim: "primarius pater et meritissimus". Ponownie sprawował urząd prowincjała w latach 1861 - 1864. Do powstania styczniowego odnosił się przychylnie. Za łagodne traktowanie zakonników, którzy wzięli udział w powstaniu, otrzymał naganą od naczelnika rządu cywilnego Aleksandra Wielopolskiego. Po kasacie klasztoru warszawskiego został przewieziony z innymi zakonnikami do etatowego konwentu w Kole n. Wartą. Tam też zmarł.

Po utworzeniu warszawskiej Akademii Duchownej powołano Łukomskiego jako gorliwego i przykładnego kapłana na ojca duchownego alumnów,

który to urząd spełniał do 1844 r. Odszedł zeń zapewne z powodu wyboru na prowincjała. Stosunkowo długi okres pełnienia funkcji świadczyłby, że dobrze wywiązał się ze swych obowiązków.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: W.F. Murawiec: Bernardyni warszawscy. Dzieje klasztoru św. Anny w Warszawie 1454 - 1854. Kraków 1973 s.166, 186 - 187; Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1843, s.11.

29.

MACHARZYŃSKI Jan (XIX w.), lektor języka niemieckiego.

Nie dało się zebrać żadnych informacji o życiu tego lektora przed jego zaangażowaniem w warszawskiej Akademii Duchownej. Wiadomo tylko, że był przez dłuższy czas nauczycielem domowym u hr. Szembeków, o którym to zajęciu często z rozrzewnieniem wspominał. Lektorat j. niemieckiego objął w 1861 r. po Stanisławie Żalińskim. Stanowisko "profesora" Akademii bardzo sobie cenił. Do alumnów odnosił się z dużym szacunkiem, ci jednak nadużywali jego dobroci i wykłady j. niemieckiego często opuszczali. Wykładał po niemiecku i dawał krótki kurs literatury niemieckiej. Rektor Kossowski zwracał mu uwagę, by większy nacisk położył na niemieckich autorów katolickich. Jakie były losy Macharzyńskiego po kasacji w 1867 r. Akademii i kiedy zmarł, nie wiem.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.158. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1863, s.22; Toż na rok 1864, s.24.

30.

MACIEJOWSKI Wacław Aleksander (1793 - 1883), profesor języka i literatury łacińskiej i greckiej.

Urodził się w 1793 r. w Kálwarii Zebrzydowskiej lub według innych w Bukówce jako syn Kazimierza Józefa i Katarzyny z Wojnowskich (Wojnarów). Początkowe nauki (do 1805 r.) pobierał w Kalwarii. Na dalszą edukację wyjechał do prowadzonego przez pijarów gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie jego brat Józef był nauczycielem. Po zdaniu matury w 1811 r. był przez 1 rok kolaborantem w piotrkowskim gimnazjum. W latach 1812 - 1814 odbywał w Uniwersytecie Jagiellońskim studia filologiczne, będąc równocześnie adiunktem w uniwersyteckiej bibliotece. W 1814 r. przeniósł się na Uniwersytet Wrocławski, na którym podjął studia z filologii klasycznej (zwłaszcza greki), historii i prawa rzymskiego, gdzie jednocześnie w latach 1814 - 1817 był lektorem j. polskiego. Pracował także we Wrocławiu jako korektor w Księgarni Kornar. W 1816 r. otrzymał od władz oświatowych Królestwa Polskiego 2-letnie stypendium na pogłębienie studiów filologicznych pod warunkiem podjęcia później pracy w jednej ze wskazanych szkół rządowych. W 1817 r. wyjechał w tym celu do Berlina, a potem do Getyngi, gdzie 19 IX 1818 r. uzyskał tytuł doktora obojga praw. W 1819 r. wstąpił do masonerii (Loża bogini Eleuzis). Po powrocie do kraju otrzymał w warszawskim liceum etat zastępcy profesora filologii klasycznej,

który zajmował do 1831 r. W 1820 r. zawarł związek małżeński z Anną Dorotą Heylm, z którą miał troje dzieci. Po jej śmierci w 1828 r. ponownie ożenił się z Teklą Apolonią Krzyżanowską.

Równocześnie z pracą w liceum wykładał od października 1819 r. bezpłatnie prawo rzymskie w Uniwersytecie Warszawskim jako tzw. profesor przybrany. W 1826 r. został mianowany profesorem stałym, a w 1830 r. profesorem radnym, którym pozostał aż do kasaty Uniwersytetu. Równocześnie prowadził od 1825 r. wykład j. greckiego w Instytucie Pedagogicznym. Brał udział w powstaniu listopadowym, m.in. należał do Komitetu Narodowego akademickiej gwardii narodowej. Po upadku powstania pozostał w Warszawie i zabiegał o względy księcia namiestnika Paskiewicza i rządu. Dzięki dużej gętkości w przekonaniach nie tylko nie doznał żadnych represji, ale nawet otrzymywał od 1834 r. subwencje rządowe na prace badawcze i publikacje, w 1846 r. na dogodnych warunkach dzierżawę rządowego majątku Mazew w pow. łęczyckim, a w 1847 r. nobilitację cesarską. Już wcześniej podawał się za szlachcicą, choć wywodził się z mieszczaństwa. Po zamknięciu Uniwersytetu jeszcze przez 2 lata pobierał część poborów. W 1833 r. został mianowany zastępcą sędziego Trybunału Cywilnego I Instancji woj. mazowieckiego. Od lipca 1834 do marca 1836 r. był członkiem Komisji Egzaminacyjnej dla sędziów. W latach 1836 - 1840 pełnił funkcje urzędnika do zleceń specjalnych przy Komisji Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego.

Dnia 22 XII 1836 r. otrzymał nominację na profesora filologii klasycznej w warszawskiej Akademii Duchownej. Katedrę zajmował do 1850 r. Równocześnie z profesurą w Akademii objął w 1840 r. wykłady historii prawa polskiego na kursach prawnych. Zwolennik panslawizmu i ugody z caratem był Maciejowski na emigracji ostro krytykowany za jego oportunizm polityczny, m.in. przez Józefa Bolesława Ostrowskiego i generała zmartwychwstańców Piotra Semenenkę, który spowodował, że jego "Pamiętniki" i 2-gie wydanie jego "Historii prawodawstw" znalazły się w 1858 r. na indeksie librorum prohibitorum.

Maciejowski prowadził rozległą korespondencję z wybitnymi osobistościami, zwłaszcza z uczonymi sławistami. Od 1831 r. był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, od 1857 r. członkiem Wileńskiej Komisji Archeologicznej, od 1860 r. członkiem honorowym Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, od 1861 r. członkiem przybranym warszawskiej Rady Wychowania Publicznego, stałym współpracownikiem naukowego miesięcznika "Biblioteka warszawska", członkiem korespondentem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, a w 1873 r. został zaliczony do pierwszego składu członków Akademii Umiejętności w Krakowie; władze austriackie temu ostatniemu członkostwu sprzeciwiły się. Poza tym od 1843 r. był członkiem duńskiego Société Royale des Antiquaires du Nord, od 1849 r. Wydziału Filozofii Uniwersytetu w Pradze, od 1858 r.

członkiem korespondentem Društva Slovesnosti, od 1850 r. Društva za Povestuicu u Starine Jugoslovenske w Zagrzebiu, od 1851 r. członkiem honorowym Uniwersytetu w Charkowie, od 1867 r. Jugoslovenskiej Akademii Znanosti i Umiejtnosti w Zagrzebiu, od 1879 r. Moskiewskiego Towarzystwa Prawniczego. Zmarł w Warszawie 9 II 1883 r.

Dorobek naukowy Maciejowskiego jest bardzo obfity, obejmuje 244 pozycje, z czego 27 ogłoszonych przed objęciem profesury w Akademii, 141 w okresie pracy w Akademii i 76 po odejściu z tej uczelni. Pełną bibliografię podmiotową Maciejowskiego ogłosił S. Borowski (zob. niżej bibliografię przedmiotową) i stąd nie ma potrzeby jej tu powtarzać. Przytacza się jedynie za zestawieniem Borowskiego pozycje z okresu profesury Maciejowskiego w Akademii Duchownej.

I.

1. Poezja i jej zabytki u ludów słowiańskich aż do XIV wieku. Magazyn powsz. Dziennik Użytecznych Wiadomości. R.4: 1837 s.204-206, 211-213, 219-220.
2. Religia, pobożność i zatrudnienia domowe dawnych Słowian. Magazyn powsz. użyt. Wiad. R.4: 1837 s.237-239, 251-253.
3. Ubiory, pożywienie i uczyt dawnych Słowian. Magazyn powsz. użyt. Wiad. R.4: 1837 s.267-269.
4. Badania historyczne Wacława Aleksandra Maciejowskiego: Mitologia słowiańska. Pobożność chrześcijańska i zatrudnienia domowe Słowian. Klechdy. Panorama literatury krajowej i zagranicznej. T.5: 1838 s.54-66.
5. Feudalność u Słowian. Mag. powsz. użyt. Wiad. R.5: 1838 s.227-231, 235-236.
6. Mikołaj Rej z Nagłowic. Panor. lit. kr. zagr. T.6: 1838 s.66-77.
7. Narzeczce polskie od X do XIV wieku. Mag. powsz. użyt. Wiad. R.5: 1838 s.74-79.
8. Obraz Boga-Rodzicy w mogile poznańskiej na Śląsku r.1817 znalezione. Warszawa 1838 s.21.
9. Pamiętnik o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian jako dodatek do Historii prawodawstw słowiańskich przez siebie napisanej ... T.1-2. Petersburg - Lipsk 1839 s.358, nlb.2; s.394, nlb.4.
10. Pokarmy i napoje w XV i XVI wieku w kraju naszym. Mag. powsz. użyt. Wiad. R.5: 1838 s.302, 303, 308, 316, 323-326.
11. Uwagi przez dra ... W: Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego. Wyd. Andrzej Kucharski. Warszawa 1838 s.477-492.
12. Ogłoszenie w sprawie odłożenia 2-go wydania Historii prawodawstw słowiańskich i zamiaru wydania uzupełnień. Tyg. petersb. 1839 nr 21 s.117-118.

13. Essai historique sur l'Eglise chrétienne primitive des deux rites chez les Slaves par ... 1840 s.265, nlb.8. (Tłumaczenie skróconej poz.9).

14. Istoričeskij vzgljad na drevnee obrazovanie slavjanskich i preimuščestvenno pol'skich gorodov do XIII stoletija. Russ. Istor. Sb. 1840 t.4 kniga 2 s.155-299.

15. Istorija pervobytnoj christiańskiej cerkvi u Slavjan iz knigi Maceevskago: Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian. Perevel Orest Eveckij. Warszawa 1840 s.337. (Przekład skróconej poz.9).

16. Lech, Czech, Rus. Oręd. nauk. 1840 nr 11 s.84-87.

17. Maciej Strykowski. Tyg. lit. 1840 nr 6 s.44-45, nr 7 s.51-53, nr 8 s.62-63; Prz. warsz. R.1841 t.1 s.207-220.

18. Marcin Bielski. Prz. warsz. T.1: 1840 s.17-18.

19. Mazurowie. Tyg. lit. 1840 nr 9 s.67-69.

20. O wpływie obcej literatury na wykształcenie umysłowe u nas w XVI wieku. Prz. warsz. T.1: 1840 s.128-139.

21. O wzajemnych stosunkach prawodawstwa słowiańskiego i germańskiego w czasach najdawniejszych. Tyg. lit. 1840 s.180-182, 188-190.

22. O życiu domowym i naukowym Słowian w XV i XVI wieku. Dz. dom. T.1: 1840 s.3, 12, 19, 27, 36, 43, 76, 83, 92, 98, 108, 131, 139, 148, 156, 163.

23. Obraz historyczno-charakterystyczny Polaków XVI wieku. Tyg. lit. 1840 nr 41 s.323-324, nr 42 s.332-333.

24. Obraz historyczno-charakterystyczny Polek XVI wieku. Tyg. lit. 1840 nr 26 s.203-204, nr 27 s.211-213.

25. Poezja polska w XV i XVI wieku. Z rękopisu: "Dzieje naukowego i domowego życia Słowian w XV i XVI wieku". Przyj. ludu. 1840 nr 38 s.301-303, nr 39 s.311-312, nr 41 s.323-324.

26. Sebastian Klonowicz i jego dzieła. Tyg. lit. 1840 nr 10 s.79-80, nr 11 s.87-88.

27. Słowiańszczyzna. Pieśni gminne i wzgląd na nie historyczny. Mag. powsz. użyt. Wiad. R.7: 1849 s.3-8. - Toż pt. Wzgląd na historyczność pieśni ludu polskiego. W: K.W.Wójcicki: Album literacki. T.1. Warszawa 1848 s.311-327.

28. Słówko o dążności i duchu poezji polskiej XVI wieku. Tyg. lit. 1840 nr 30 s.239-240.

29. Ułamki historyczne z dziejów ojczystych. I. Lechici. II. Lechia. III. Statut polski XIII wieku. Prz. warsz. R.1: 1840 s.344-355.

30. Wspomnienia pisarzów dawnych. Marcin Bielski. Tyg. lit. 1840 nr 45 s.355-357, nr 46 s.366-367.

31. Wspomnienia pisarzów dawnych. Kasper Miaskowski. Tyg. lit. 1840 nr 44 s.347-349.

32. Wzgląd historyczny na klechdy i gminne polskie piosnki najdawniejsze. Oręd. nauk. 1840 nr 10 s.76-79.

33. Zewnętrzne przyczyny, pod których wpływem rozwijała się literatura polska aż do wieku XVIII. Tyg. lit. 1840 nr 17 s.134-136, nr 18 s.142-143.

34. Żydzi. Tyg. lit. 1840 nr 33 s.262-263.

35. Gry i zabawy w Polsce w XVI wieku. Piśm. kraj. 1841 nr 1 s.6-13, nr 4 s.56-62, nr 6 s.81-87, nr 7 s.101-109, nr 10 s.145-150.

36. Jak u nas w XVI wieku syna prowadzili od jego urodzenia aż do ożenienia. Wyciąg z broszury ówczesnej. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.1 s.241-249.

37. Książd Stanisław Grochowski. Prz. warsz. R.2: 1841 s.295-303.

38. List do redaktora Biblioteki warszawskiej z dn. 26 V 1841 r. w sprawie zarzucanego Maciejowskiemu przez Lewestama plagiatu. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.808-809.

39. List do redaktora Tygodnika literackiego z dn. 8 III 1841 r. w sprawie recenzji artykułu: "Zabytki pogaństwa w Polsce" oraz replika na zarzuty zawarte w pracy J.Lelewela: "O posiadłości kmiecej dwójakiej natury" drukowanej w Tygodniku literackim 1841 nr 5 i nast. Tyg. lit. 1841 nr 11 s.91-92.

40. Łowy polskie aż do XVII wieku. Oręd. nauk. 1841 nr 16 s.126-129, nr 17 s.134-135.

41. Najnowsze dzieła prawne polskie. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.512-514. (Recenzje 4 pra0).

42. Nieco o wojskowości w Polsce za czasów Piastów. Tyg. lit. 1841 nr 20 s.160-162.

43. Nowe źródła dzieje Kozaków wyjaśniające. Oręd. nauk. 1841 nr 20 s.159-162, nr 21 s.167-170.

44. Odpowiedź W.A.Maciejowskiego na przypisek zamieszczony przy "Rysie historycznym oświecenia Słowian", p. Aleksandra Tyszyńskiego (Bibl. warsz. kwiecień, s.115). Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.469-476.

45. Początek i wzrost Kozaków. Tyg. lit. 1841 nr 16 s.129-131, nr 17 s.139-140.

46. Różnice zachodzące między prawdą historyczną a krytyką, którą na "Pamiętniki" moje napisał Ignacy Lojola Rychter. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.3 s.104-132; R.2: 1842 t.1 s.535-581.

47. Rysy do krajobrazu Polski aż do w. XVII. Przyj. ludu. T.8: 1841 nr 18 s.143-144, nr 19 s.150-151, nr 20 s.159-160, nr 21 s.167-168, nr 23 s.183-184.

48. Sąd Libuszy. Przyj. ludu. T.7: 1841 nr 44 s.351-352.

49. Sowizrzal i Twardowski. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.3 s.1-19.

50. Twardowski p. Juliana Korsaka pod względem historycznym. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.3 s.19-27.

51. Uwagi nad "Historią literatury polskiej" p. Michała Wiszniewskiego. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.58-89, 564-592.

52. Witolorauda J.I.Kraszewskiego pod względem historycznym. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.170-178.

53. Zabytki pogaństwa w Polsce. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.1 s.1-9.
- Toż W: Polska aż do pierwszej połowy XVII w. T.1 s.184.

54. Rec.: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache kritisch beleuchtet von P.J.Szafarzik und Franz Palacký. Prag 1840. Prz. nauk. R. 1842 nr 15 s.577-585; Oręd. nauk. R. 1842 nr 47 s.372-374.

55. Bartosz Paprocki. Prz. nauk. 1842 nr 6 s.225-236.

56. Rec.: Codex diplomaticus Majoris Poloniae collectus a Casimiro Raczyński, ed. Ed. Raczyński. Posnaniae 1840. Oręd. nauk. 1842 nr 11 s.327-328, nr 42 s.333-334.

57. Rec.: Geschichte der europäischen Staaten. Hrg. von A.H.L. Heeren u. F.A.Ukert. Grschichte Polens von dr Richard Ropell. Erster Theil. Hamburg 1840. Oręd. nauk. 1842 nr 2 s.13-16, nr 3 s.22-23, nr 4 s.29-30, nr 5 s.37-39, nr 6 s.46-47, nr 7 s.53-56, nr 8 s.61-63.

58. Historia prawodawstw słowiańskich. Tłum. Savinię. Moskwa 1842. (Wyd. przerwane po 1-szym tomie).

59. Rec.: Historica Russiae Monumenta ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta ab A.J.Turgenevio. T.1. Petropoli 1841 - 1842. Prz. nauk. 1842 nr 15 s.473-577; Oręd. nauk. 1842 nr 44 s.349-352; Bibl. Zakł. Nar. Ossol. T.1: 1842 s.166-170.

60. Kilka scen domowego pożycia za Jagiellonów i Wazów. Oręd. nauk. 1842 nr 13 s.97-101, nr 14 s.105-109, nr 15 s.113-115.

61. Lekarze i lekarstwa zagraniczne. Oręd. nauk. 1842 nr 16 s. 121-123.

62. Rec.: Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 von Franz Palacký. Prag 1838. Prz. nauk. 1842 nr 14 s.565-567; Oręd. nauk. R. 1842 nr 45 s.359-360.

63. O litewskich prawach najdawniejszych z uwagą na ustawy i statuta Jagiellonów. Prz. nauk. 1842 nr 4 s.142-151.

64. O načale i razvitii sily kozakov. Statija V.A.Maceevskogo. Jutrzenka. 1842 nr 12 s.149-157.

65. O pracach naukowych p. K.W.Wójcickiego z uwagą dzieła p. Sacharowa. Jutrzenka. R. 1842 nr 3 s.29-36 (w j. pol. i ros.). Prz. nauk. 1842 nr 7 s.285 (wzmianka).

66. O walterskotyzacji i wątku historycznej powieści. Oręd. nauk. 1842 nr 16/17 s.123-124, 129-131.

67. Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów w czterech częściach opisana. T.1-4. Warszawa i Petersburg 1842 s.XXVI, 420; s.468; s.383; s.470, nlb. 30.

68. Przypisek W.A.Maciejowskiego do artykułu o Sebastianie Klono-wiczu i Janie Kochanowskim przez p. Wojciecha Potockiego w poszycie

trzecim Pielgrzymą z r. 1842 napisanego. Prz. nauk. 1842 nr 9 s.370-372 (polemika).

69. Rec.: Starożytności polskie ku wygodzie czytelnika porządkiem abecadlowym zebrane. T.1. Poznań 1842. Oręd. nauk. 1842 nr 51 s.405-407.

70. Rec.: Umrundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten u. Rechte in Schlesien u. der Ober/Lausitz von G.A.Tschoppe u. G.A.Stenzel. Hamburg 1832. Oręd. nauk. 1842 nr 42 s.335, nr 43 s.343-344.

71. Wiejskie życie Polaków w XV i XVI w. Świętojanka. Noworocznik gospodarczy. 1842.

72. Wyjątki z opisu wojskowości polskiej za Jagiellonów i Wazów. Oręd. nauk.R. 1842 nr 15 s.115-117.

73. Wzajemny stosunek pierwotnych praw słowiańskich i germańskich. Jutrzenka. 1842 nr 16 s.197-201.

74. Rec.: Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. Poznań b.r. Prz. nauk. R. 1842 nr 15 s.569-573; Oręd. nauk 1842 nr 46 s.366-367.

75. Charakterystyka wzorowych stylistów polskich XVI wieku. Tyg. lit. 1843 nr 47 s.374-375.

76. Rec.: Epistola inedita Mathildis Suevavae, sororis Gislæ Imperatricis et aviae Mathildis Toscanæ, data a 1027 aut 1028 ad Misesonem II Poloniae Regem et commentarius critico-historico-exegeticus in eam epistolam; sive vindiciæ quattuor Primatum Poloniae latino-christianæ regum, auctore Phil. Ant. Dethiero. Berolini 1842. Oręd. nauk. 1843 nr 29 s.230-232.

77. Rec.: Jan Kochanowski w Czarnolesie. Obrazy z końca szesnastego wieku, przez autorkę Karoliny i Krystyny. Prz. nauk. R. 1843 s.96-104; Oręd. nauk. 1843 nr 31 s.247, nr 32 s.254, nr 33 s.263.

78. Kilka uwag jak Polacy aż do XVI wieku zapatrywali się na sztukę pisania dziejów. Bibl. warsz. R.3: 1843 t.1 s.378-389.

79. Rec.: Michała Wiszniewskiego "Historia literatury polskiej" t.3 w Krakowie 1841 s.512, t.4 tamże s.482. Prz. nauk. 1843 s.24-31; Oręd. nauk. 1843 nr 16 s.126-128, nr 17 s.133-139.

80. Rec.: Mieszkania i postępowania uczniów krakowskich w wiekach dawniejszych. Napisał Józef Muczkowski. Kraków 1842. Oręd. nauk. 1843 nr 18 s.143-144.

81. Rec.: Rok 1551. Sebastian Klonowicz. Oręd. Nauk. 1843 nr 46 s.365-367, nr 47 s.370-374.

82. [Rękopisy Biblioteki Publicznej w Petersburgu]. Bibl. warsz. R.3: 1843 t.4 s.771-772.

83. Rzut oka na dzieje Polski najdawniejsze z uwagą na Litwę i Ruś i o źródłach dziejów tychże. Athenaeum. T.5: 1843 s.1-39.

84. Sprostowanie mylnego zdania. Bibl. warsz. R.3: 1843 t.4 s.784.
85. Rec.: Waren germanische oder slavische Völker Ureinwohner der beiden Lausitzen. Eine von der oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften gekrönte Preisschrift von Teodor Schelz. Görlitz 1842. Oręd. nauk. 1843 nr 25 s.198-200, nr 26 s.206.
86. Wzgląd na zażytki pogaństwa w Polsce. Athenaeum. T.1: 1843 s. 7-18; t.2 s.5-25.
87. Biblioteka szlachecka i gminna obywatela polskiego XVI w. Ondyna drusk. Źród. 1844 s.18-20.
88. Rec.: Die Deutschen und die Nachbarstämme von Kasper Zeuss. München 1837; Die Marken des Vaterlandes von Hermann Müller. Erster Teil, Bonn 1837. Przyj. ludu. 1844 nr 47 s.372-374.
89. Rec.: Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej do piętnastego wieku ułożone przez Jędrzeja Moraczewskiego. Poznań - rozebrał A.W. Maciejowski. Oręd. nauk. 1844 nr 32 s.254-256, nr 33 s.261-264, nr 34 s.270-272.
90. Kilka wspomnień pobytu mego w Moskwie w 1842 roku. Oręd. nauk. 1844 nr 28 s.221-222, nr 29 s.225-231, nr 30 s.233-235.
91. Kilka wspomnień z przejażdżki odbytej do St. Petersburga w r. 1842. Oręd. nauk. 1844 nr 26 s.201-207, nr 27 s.209-213.
92. Rec.: 1587 - 1605. Zbylitowscy, Andrzej i Piotr. Snopiek Nadwiślański. 1844 s.34-41.
93. Rec.: Rozbiory dzieł obejmujących albo dzieje albo rzeczy polskie, różnymi czasy przez Joachima Lelewela ogłoszone, w jedną książkę zebrane w Poznaniu 1844. Considération sur l'etat politique de l'ancienne Pologne przez tegoż przy drugim tomie jego Histoire de Pologne á Paris 1844. Oręd. nauk. 1844 nr 51 s.402-406, nr 52 s.409-415.
94. Rec.: Die Slaven in den ältesten Zeiten bis Samo (623). Eine linguistisch-geographisch-historische Untersuchung nebst einem Anhang: "Gedrängte Übersicht der heutigen Slaven" von Roman St. Kaulfuss. Berlin 1842. Przyj. ludu. 1844 nr 34 s.269-270.
95. Święta Polaków pogan porównane z takimiż uroczystościami u innych Słowian. Niezapominajki. Noworocznik na rok 1844 s.35-52.
96. Uwagi nad dziełem Ludwika Giesebrechta pt. Historie wendyjskie z lat 780 - 1182. Bibl. warsz. R.4: 1844 t.1 s.563-584.
97. Rec.: Über den Ursprung und die Grundlagen der Verfassung in den ehemals slavischen Ländern Deutschlands von Aug. v. Haxthausen. Berlin 1842. Das frühere Slaventhum der zu Deutschland gehörigen Ostsee-Länder von C.F.Fabricius. Schwerin 1841. Przyj. ludu. 1844 nr 1, 2.
98. W Tacytowej Germanii są pierwsze, pewnośc w sobie mające, ślady dziejów Polski i Litwy. Bibl. warsz. R.4: 1844 t.1 s.1-22.
99. Co znaczą w dawnym prawie polskim nadania iure haereditario, iure ducali. Oręd. nauk. 1845 nr 17 s.130-135.

100. Czy i jak dziedziczyły kobiety podług prawa polskiego najdawniejszego?. Oręd. nauk. 1845 nr 16 s.122-127, nr 17 s.129-135.
101. Germanowie i Germania. Album warsz. 1845 s.64-71.
102. Rec.: Numismatique du moyen-âge, par Joachim Lelewel. Paris 1835, tomów 2. Histoire de Pologne przez tegoż i tamże 1844, dwa tomy z atlasem. Oręd. nauk. 1845 nr 6 s.45-48, nr 7 s.53-54.
103. Słótko o badaniach historycznych p. Stanisława Kaczkowskiego. Bibl. warsz. R.5: 1845 t.2 s.444-447.
104. Słótko o Rusałkach. Ondyna drusk. Źród. 1845 s.14-18.
105. Nekrolog Jana Wincentego Stężyńskiego-Bandtkie. Bibl. warsz. R.6: 1846 t.1 s.613-623.
106. Nowe źródło Wiślicki Statut objaśniające. Dzwon lit. T.3: 1846 s.121-130.
107. O mitologii Polaków i Litwinów. Dzwon lit. R. 1846 t.1 s. 253-262.
108. O prawach miast polskich najdawniejszych. Bibl. warsz. R.6: 1846 t.4 s.362-373.
109. Očerki istorii pismennosti i prosveščeniya slawjanskich narodov do XIV veka. Sočinenije Vjačeslava Aleksandra Maceevskogo ... Perevel z polskiego Petr Dubrovskij. Čtenija Ošč. Ist. Drevn. Ross. T.2: 1846 s.1-75.
110. Pierwotne dzieje Polski i Litwy, zewnętrzne i wewnętrzne z uwagą na ościenne kraje a mianowicie na Ruś, Węgry, Czechy i Niemcy wyłożył i z dorobioną do nich chronologiczną mapą wydał ... Warszawa 1846 s.IV, 632, nlb. 4, mapa 1.
111. Powody objawienia się i kształcenia polskiego piśmiennictwa. (Ze wstępu do "Historii literatury polskiej" W.A.Maciejowskiego). Prz. nauk. 1846 s.446-453.
112. Prawoznawstwo u Słowian przez naukę i praktykę sądową nabywane. Dzwon lit. T.4: 1846 s.5-23.
113. Słowo o zamierzonym krytycznym wydaniu kronikarzy polskich. Bibl. warsz. R.6: 1846 t.1 s.461-470.
114. Słótko o poezji polskiej starożytnej. Ondyna drusk. Źród. 1846.
115. Słótko o postępie nauki prawa litewskiego z rzutem oka na dzieła Czackiego i Jaroszewicza. Bibl. warsz. R.6: 1846 t.1 s.322-351.
116. Uwagi nad artykułem p. Dominika Szulca o moim dziele. Prz. nauk. 1846 s.516-524.
117. Dyplomata tynieckie przez króla Bolesława Chrobrego i jego następców r. 992 - 1275 wydane i rzut oka na akta urzędowe polskie najdawniejsze. Bibl. warsz. R.7: 1847 t.4 s.287-325. - Toż w osob. odb. Warszawa b. r. s.39.
118. Książdz Piotr Skarga. Szkic historycznoliteracki. Bibl. Zakł. Nar. Ossol. T.1: 1847 s.221-264. - Toż w osob. odb. Lwów 1847.

119. O fałszach szerzonych przez Przegląd poznański. Przyj. ludu. R.14: 1847 t.1 nr 24-25.

120. Rec.: Rzyszczewski L. i Muczkowski A., Codex diplomaticus Poloniae ... Varsaviae 1847. Bibl. warsz. R.7: 1847 t.2 s.377-389.

121. O mniemanym podrobieniu dyplomatu, którym nadał Tyniec Bolesław Chrobry. Bibl. warsz. R.8: 1848 t.1 s.116-131; T.2 s.119-128.

122. Državno pravlenije i vladatelji slovenskikh naroda u najstarija vremena, preveo Sima Filipović. Letopis Srpske. T.80; 1848 s.29.

123. Kronika polska pierwszych dziesięciu po Chrystusie wieków przez ... zebrana. Z mapką. Warszawa 1848 s. nłb. 3, 44, nłb. 1.

124. Odpowiedź p. Tyszyńskiemu dana na Odpowiedź. Bibl. warsz. R.8: 1848 t.3 s.146-155.

125. Przegląd poznański i jego pytanie. Przyj. ludu. R.15: 1848 nr 36 s.37.

126. Rec.: Rozbiór krytyczny dzieła zbiorowego pod tytułem "Starożytności warszawskie". Athenaeum. T.5: 1848 s.153-166.

127. Stan dziesięcin w diecezjach polskich aż do czasów Kazimierza Wielkiego. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.324-341.

128. Tłumaczenie Pisma Świętego na język polski w XIV i XV wieku i wyjątek z Biblii królowej Jadwigi. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.1-12.

129. Uwagi nad Uwagami p. Tyszyńskiego o "Pierwotnych dziejach Polski i Litwy". Bibl. warsz. R.8: 1848 t.2 s.273-287, 514-534. - Toż w osob. odb. B. m. r.

130. Wzgląd na historyczność pieśni ludu polskiego. W: K.W.Wójcicki: Album literacki. T.1. Warszawa 1848 s.311-327.

131. Badania dziejów Polski przez ... Przyj. ludu. R.16: 1849 nr 16 s.43-46, nr 7 s.50-54.

132. Dalszy rozbiór krytyczny dzieła pod tytułem "Starożytności warszawskie". Athenaeum. T.4: 1849 s.243-250.

133. Książd Fabian Birkowski. Rok 1572. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.93-109.

134. O poezji religijnej od czasów ukazania się jej w Polsce aż do Władysława Wazy ze szczególną uwagą na Mikołaja Sępa Szarzyńskiego. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.381-392.

135. Klechdy polskie i obrobienie ich. Przez ... Bibl. warsz. R.10: 1850 t.1 s.1-14.

136. Łukasz Górnicki. Bibl. warsz. R.10: 1850 t.2 s.1-17.

137. Pogląd na historię kanticzek ludu polskiego. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.18 s.189-196.

138. Roczniki i kroniki polskie i litewskie najdawniejsze. I. Roczniki i kroniki Polski przedlechickiej z uwagą na wszystkie ziemie

pierwotnej Polski najdawniejsze. II. Roczniki i kroniki Lechów i Lechii. Warszawa 1850 s.V, 281, nlb. 6.

139. Slovenski cinovnici pre XIII veka, preveo Sima Filipović. Letopis Matice Srpske. T.131: 1850 s.1.

140. Treść prozy religijnej polskiej aż do wyjścia z druku pierwszych wydań dzieł Skargi. Pam. rel.-mor. T.10: 1850 t.18 s.316-324.

O p r a c o w a n i a: A. [R o ś c i s z e w s k i]: O życiu i pismach Wacława Aleksandra Maciejewskiego. Bibl. Zakł. Nar. Ossol. R. 1843 t.5 s.171-178; O wyobrażeniach szerzonych przez p. Aleksandra Maciejewskiego. Prz. pozn. T.4: 1847 s.525-552; K.W. W ó j c i c k i: Aleksander Wacław Maciejowski. W: Życiorysy znakomitych ludzi wsławionych w różnych zawodach. T.2. Warszawa 1851 s.295-298; Umieszczenie dzieł Pana Wacława Maciejewskiego na indeksie rzymskim. Prz. pozn. T.26: 1858 s.118; Iz perepiski V.A.Maceevskogo s russkimi učenyimi (1822 - 1878). Soobščil V.A. F r a n c e v. Čtenija v Imp. Obsč. Ist. i Drevn. Ross. pri Mosk. Univ. 1901 t.196 s.1-56; S. K u t r z e b a: Wacław Aleksander Maciejowski. W: Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX. T.2. Warszawa 1903 s.226-232; V.A. F r a n c e v: K. biografii V.A.Maceevskogo. Zap. Obsč. Ist. Filol. i Prava pri Imp. Vars. Univer. Varsava 1909 z.4; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T.2. Warszawa 1911 s.336; S. M a ł a c h o w s k i - Ł e m p i c k i: Wykaz polskich 1697 wolnomularskich oraz ich członków w latach 1755 - 1824. Kraków 1929; J. Z a h r a d n i c k i: Czy Wacław Aleksander Maciejowski był Ślązakiem. Zaranie Śląskie. T.6: 1930 s.70-73; Uzup. L. B r o ż e k tamże, s. 143-146; J. A d a m u s: Wacław Aleksander Maciejowski und das Programm der Slavischen Rechtsgeschichte. Przew. hist.-praw. T.3: 1932 s.92-125; W. O l s z e w i c z: Jeszcze o Wacławie Aleksandrze Maciejewskim. Zaranie Śląskie. T.8: 1932 s.220-222; Z. K o l a Ń k o w s k i: Nieznana polemika J.Lelewela z Wacławem Aleksandrem Maciejewskim. Kwart. nauki i techn. R. 1956 nr 4 s.775-796; S. B o r o w s k i: Maciejewska. Materiały do biografii Wacława Aleksandra Maciejewskiego. Wrocław 1959; S.P i g o Ń: Gdzie się urodził autor "Piśmiennictwa polskiego"? Pam. lit. R.53: 1962 s.217-222; J. B a r d a c h: Nauka historii państwa i prawa w Królestwie Polskim doby Szkoły Główniej. Rocz. Uniw. Warsz. 1964 z.2 s.105-145; T e n Ń e: Wacław Aleksander Maciejowski i jego współczesni. Wrocław 1971; Nowy Korbut. T.8 s. 319-326; T.9: s.515-516; R. E r g e t o w s k i: Studia Wacława Aleksandra Maciejewskiego w Uniwersytecie Wrocławskim. Stud. śl. Ser. nowa. T.18: 1970; R. W a l i c k i: Maciejowski Wacław Aleksander (1793 - 1883). W: Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy. Wrocław 1971 s.246-247; A.F. G r a b s k i: W kręgu Wacława Aleksandra Maciejewskiego. Kwart. hist. R. 1972 nr 2 s.371-379; W. S o b o c i Ń s k i: Wacław Aleksander Maciejowski w nauce polskiej XIX w. Czas. praw.-hist. T.24: 1972 z.2 s.185-213; J. M a t e r n i c k i: Wacław Aleksander Maciejowski i współczesni mu historycy warszawscy. Prz. hum. R.16: 1972 nr 5 s.153-169; J. B a r d a c h: Maciejowski Wacław. W: Pol. słownik biogr. T.19 s.71-74, także zestaw źródeł archiwalnych; H. C h o b e r: Księgozbiór Wacława Aleksandra Maciejewskiego - warsztat pracy uczonego. W: Z badań nad polskim księgozbiorem historycznym. Z.1. Warszawa 1975 s.147-193.

31.

MAJORKOWSKI Józef (+ 1854), lektor języka francuskiego.

Był lektorem j. francuskiego w warszawskiej Akademii Duchownej od 1850 r. do śmierci w 1854 r. Brak o nim innych bliższych informacji.

W o p r a c o w a n i a c h i ź r ó d ł a c h tylko wymieniony: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.157; - Akt uroczysty zamknięcia kursów naukowych Akademii [Duchownej]. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.27 s.199; Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1850 s.9; Toż na rok 1853 s.9.

MARCIŃSKI Antoni ks. (1821 - 1906), kapłan archidiecezji warszawskiej, ojciec duchowny, wicerektor.

Urodził się 11 VI 1821 r. w Wojdowyszkach w pow. mariampolskim. Do 12-go roku życia przebywał w domu rodzinnym, następnie uczęszczał do szkoły elementarnej w Giełgudyszkach Niżnych, potem od 1839 r. do szkoły obwodowej w Sejnach i w Mariampolu, następnie do gimnazjum gubernialnego w Suwałkach. Po ukończeniu 7-mej klasy wstąpił w 1845 r. do seminarium duchownego św. Krzyża w Warszawie, skąd wysłano go na studia do miejscowej Akademii Duchownej. Ukończył je w 1850 r. ze stopniem kandydata teologii. Święcenia kapłańskie przyjął w 1849 r. W latach 1850 - 1852 pełnił obowiązki wikariusza parafii Latowicz, a w latach 1852 - 1856 proboszcza w Belsku. Stąd przeszedł na stanowisko wykładowcy i wiceregensa seminarium duchownego św. Jana.

W 1858 r. powołano Marcińskiego na ojca duchownego do warszawskiej Akademii Duchownej, a w 1862 r. na jej wicerektora. Na stanowiskach tych był bardzo gorliwy w wypełnianiu swych obowiązków. W obcowaniu jednak z alumnami był nieprzystępny. W 1858 r. został honorowym kanonikiem kapituły warszawskiej, a w 1863 r. kanonikiem gremialnym kolegiaty w Łowiczu. W konsystorzach warszawskich pełnił obowiązki fiskała (promotora sprawiedliwości), egzaminatora i cenzora. Z kanonii łowickiej zrezygnował w 1886 r. Słabowity całe życie dożył sędziwego wieku, zmarł 4 XI 1906 r. w 86-tym roku życia.

Obok wymienionych niżej pozycji drukowanych pozostawił szereg prac w rękopisie: 1) O potrzebie czytania książek religijnych to jest teologicznych i ascetycznych; 2) Nauka o ogólnym i szczegółowym ... rachunku sumienia i o stopniach moralnej doskonałości; 3) Kazanie na niedzielę po Trzech Królach o czytaniu Pisma św.; 4) Rachunek sumienia czyli treściwy zbiór zapytań z nauki zasad wiary i moralności; 5) Kazanie na sześćdziesiątnicę o słowie bożym; 6) Porządek prowadzenia parafii i nabożeństwa parafialnego ogłoszony parafianom ... po objęciu zarządu parafii; 7) Mowa przy zwłokach śp. Piotra Wichlińskiego ... w kościele belskim 4 II 1858 (AAW Sygn. F.6.20).

I.

1. Wyd.: Marciński Maciej Franciszek: Gramatyka litewsko-polska. Warszawa 1861 8° s.152.

II.

1. Droga do pozyskania spokojności i wiekuistego szczęścia w niebie. Warszawa 1857 8° s.2, 179. - Wyd. 2 popr. i pomn. Warszawa 1860 8° s.18, 416. - Wyd. 3. Kraków 1871 8° s.473, II. - Wyd. 4 pod zm. tyt.: Droga pewna i bezpieczna do prawdziwego spokoju sumienia, doskonałości moralnej i do nieba ... Warszawa 1899 8° s.1034. - Wyd. skrócone: Droga do prawdziwego spokoju sumienia i doskonałości moralnej. Warszawa 1873 8° s.XXVII, 803.

2. Popularne przysposobienie dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii św. Warszawa 1873 8° VIII, 141, II. - Wyd. 2 popr. i powiększ. Warszawa 1878 16° s.258, II.

3. Przekł.: Dubois H. Praktyczna gorliwość kapłana czyli sposoby uzacnienia i upożytecznienia posłannictwa kapłańskiego. Z dołączeniem ks. J.C.Saettlera Monita ad parochos. Warszawa 1876 8° s.596, III.

4. Przekł.: Dubois H.: Przewodnik dla kleryków i młodych kapłanów ... Warszawa 1877 8° s.723.

5. Łatwy dla kapłanów sposób nabywania dzieł przez niżej podpisanego wydanych [przez Marcińskiego]. Warszawa 1877 8° k.2.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Marciński Antoni. W: Enc. kość. T.13 s.412-413; Ks. J. N [i e d z i e l s k i]: Marciński Antoni. W: Podr. enc. kość. T. 25/26 s.256; Śp. ks. kanonik Antoni Marciński. Świat. R.1: 1906 nr 46 s.23; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.97-99; Ks. Antoni Marciński. Kalendarz Warsz. Pop.-Nauk. (J.Ungra). R.63: 1908 s.X; Ks. J. W i e t e s k a: Katalog prelatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 - 1970. Warszawa 1971 s.150-151; K. G ó r s k i: Teologia ascetyczno-mistyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.309; Ks. J.M. S z y m u s i a k: Zarys dziejów patrystyki. Tamże, s.81-82. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.10, 12, 15; Toż na rok 1870, s.4, 5. - AAW Sygn. F.6.20 Akta personalne ks. A.Marcińskiego.

33.

METLEWICZ Jan Józef Kalasanty ks. (1808 - 1858), pijar, po sekularyzacji kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor homiletyki i patrologii.

Urodził się 21 VIII 1808 r. w Radziejowie na Kujawach. Początkowo uczył się w mieście rodzinnym, następnie w latach 1821 - 1825 u pijarów we Włocławku, do których też wstąpił w 1825 r. pod imieniem Józefa Kalasantego. Nowicjat odbył w Łukowie. W latach 1826 - 1828 studiował na Uniwersytecie Warszawskim, otrzymując za pracę "Obraz rządów Karola IV Luksemburczyka i ówczesny stan polityczny Niemiec" stopień magistra nauk i sztuk pięknych i wyróżnienie złotym medalem. W 1829 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1829 - 1833 był wykładowcą j. polskiego, literatury łacińskiej i greckiej, historii i geografii w pijarskim konwikcie szlacheckim na Żoliborzu w Warszawie. Po zamknięciu konwiktu przyjął obowiązki domowego nauczyciela u Karnkowskich k. Płocka, potem uczył religii w gimnazjum wojewódzkim w Warszawie. Wraz z Hipolitem Skimborowiczem redagował "Gazetę poranną". Zasłynął jako dobry kaznodzieja. W 1828 r. otrzymał administrację parafii w Dobrykowie, a po swej sekularyzacji w 1840 r. objął ją jako proboszcz. W 1842 r. został honorowym kanonikiem kalińskim. W 1846 r. przeniósł się na probostwo do Łęczycy. Tu został dziekanem i dodatkowo uczył religii w szkole powiatowej. Wraz z A.Rogalskim redagował w latach 1841 - 1843 rocznik "Alleluja".

W 1856 r. został powołany na adiunkta przy katedrze homiletyki i patrologii w warszawskiej Akademii Duchownej, a w 1857 r. po przejś-

ciu w stan spoczynku profesora ks. Adama Szelewskiego, też ekspijara, otrzymał katedrę. Przy profesurze zatrzymał probostwo łęczyckie. W tymże roku otrzymał order św. Stanisława 3 kl. i kanonię w kapitule archikatedralnej. Przejął też redakcję "Pamiętnika religijno-moralnego". Zapadłszy na zdrowiu, wyjechał do Łęczycy, gdzie zmarł 20 IX 1858 r.

Drukowane prace ks. Mętlewicza są następujące:

I.

1. Kazanie na uroczystość św. Jana Kantego Wyznawcy, patrona Akademii warszawskiej Duchownej r. k. d. 19 października 1856 r. Pam. rel.-mor. R.16: 1856 t.31 s.670-678.
2. Akt uroczysty w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. rel.-mor. R.17: 1857 t.33 s.191-199. (Na s.192-197 przemówienie rektora Instytutu ks. J.Szczygielskiego).
3. Red. "Pamiętnika religijno-moralnego". Warszawa R.16: 1856 - R.18: 1858.
4. Odpowiedzi Redakcji. Pam. rel.-mor. R.16: 1857 t.32 s.239-240, 356-360, 479-480, 714-716.

II.

1. Kilka uwag o uwagach nad Gramatyką Kopczyńskiego umieszczonych w Tygodniku polskim. T.2. Dz. powsz. R. 1834 nr 111, s.574.
2. Książeczka do nabożeństwa dla dzieci. Warszawa 1840. - Wyd.2. Warszawa 1871 32° s.142. - Wyd.3 pod zm. tyt.: Gwiazdka Boża, książeczka do nabożeństwa dla małych dzieci. Nowe Wyd. Warszawa 1879 16° s.152.
3. Kazanie o obowiązkach względem Boga i zwierzochności. Pam. rel.-mor. T.1: 1841 s.166-173.
4. Kazanie o złych przykładach. Pam. rel.-mor. T.1: 1841 s.74-81.
5. Nekrolog śp. księdza Edmunda Andraszka. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.183-188.
6. O litaniach. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.154-165.
7. Religia i świat. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.542-546.
8. Wiadomości bibliograficzne. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.82-95, 174-182, 590-597.
9. Brat i siostra. Zdarzenie prawdziwe. Bibl. warsz. R.1: 1841 t.2 s.16-33.
10. Spowiedź wielkanocna. Alleluja. [R.1]: 1841 t.1 s.161-179.
11. Mowa na żałobnym nabożeństwie za duszę śp. Ignacego Czempińskiego. Warszawa 1842 8° s.11.
12. Wyd.: Wybór kazań celniejszych mówców duchownych, tak własnych jak zagranicznych. T.1-2. Warszawa 1842.
13. Ostatnia pociecha i ostatnia posługa. Alleluja. [R.2]: 1841 s. 128-143.

14. Kazanie na niedzielę 16 po Świętach o doskonałości ewangelicznej. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.270-278.
15. Ideał wieczności. Legenda. (Wyjątek z moich notatek). Bibl. warsz. R.2: 1842 t.1 s.283-292.
16. Przedmowa. Alleluja. R.4: 1843 s.III-X.
17. Rano i wieczór. Alleluja. R.4: 1843 s.218-238.
18. Do Leonarda W. Pielgrzym. R.4: 1843 t.1 s.5-23.
19. List o wierze. Pielgrzym. R.4: 1843 t.2 s.20-29.
20. Gawędka. Pielgrzym. R. 1843 t.3 s.217-227.
21. Notatki z małego miasteczka. Bibl. warsz. R.3: 1843 t.3 s. 335-348.
22. Przekł.: Zgon i Wniebowzięcie N. Marii Panny. (Wyjątek z książki l'abbe Orsini: La Vierge). Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.5 s. 264-272.
23. "Nic nowego pod słońcem". Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.5 s.316-327.
24. Wiadomości o biskupach kruświckich. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.5 s.436-444.
25. Wiadomości o biskupach kujawskich. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.6 s.134-144, 322-330, 481-494.
26. O relikwiach ś. Felixa Męczennika sprowadzonych z Rzymu do kościoła parafialnego w Ciechanowie w roku 1840 dnia 20 września. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.385-403.
27. O świętym Wicie i Światowicie. Bibl. warsz. R.7: 1845 t.4 s. 355-375.
28. Kazanie na żałobnym nabożeństwie za duszę śp. hr. Colonna Walewskiego. Warszawa 1845 8° s.11.
29. Kazanie na żałobnym nabożeństwie za duszę śp. Heleny Radwanowej. Warszawa 1845 8° s.12.
30. Kazania i mowy pogrzebowe. T.1-2. Warszawa 1846 12° s.245, 171.
31. Kazanie na żałobnym nabożeństwie za śp. hr Grabowskiego. Warszawa 1846.
32. Mowa miana nad grobem Florentyna Boguszewskiego. Warszawa 1846.
33. Kazanie na żałobnym nabożeństwie za duszę śp. ks. hr. Stanisława Chołoniewskiego prałata dziekana katedry kamienieckiej przez ... d. 24 września 1846 u kapucynów. Pielgrzym. R. 1846 t.4 s.81-92.
34. Zmartwychwstanie ciał. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.285-302.
35. Palingenesia. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.110-133.
36. O synodzie łęczyckim (uważanym za najdawniejszy). Wiadomość historyczna do dziejów Kościoła. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s. 393-415.

37. Wiadomość historyczna o archikolegiacie łęczyckiej. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.20-46, 93-122.
38. O synodach łęczyckich wiadomość historyczna do dziejów Kościoła. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.21 s.381-392.
39. (Drugi) II synod łęczycki z roku 1188 a III w porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.22 s.249-254.
40. (Trzeci) III synod łęczycki z roku 1240 a VIII z porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.22 s.254-266.
41. (Czwarty) IV synod łęczycki z roku 1244 a IX z porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.329-331.
42. (Piąty) V synod łęczycki z roku 1256 a XI z porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.332-338.
43. (Szósty) VI synod łęczycki z roku 1257 a XII z porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.339-341.
44. O Świętej Lipce (Heilige Linde). Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.473-488.
45. Kazania na wszystkie w roku niedziele, święta i przygodne. T. 1-4. Petersburg 1853 8° s.261; s.235; s.292; s.238.
46. (Siódmy) VII synod łęczycki a XVII w porządku wszystkich z roku 1285. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.26 s.385-400.
47. Józef Kietowicz i Wojciech Siennicki proboszczowie i dziekani. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.27 s.185-192.
48. (Ósmy) VIII synod łęczycki a XXIII z porządku wszystkich z roku 1425. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.28 s.57-79.
49. (Dziewiąty) IX synod łęczycki z roku 1435 a XXIV z porządku wszystkich. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.29 s.489-507.
50. O źródłach do opisu życia św. Jadwigi. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.28 s.543-558.
51. (Dziesiąty) X synod łęczycki z roku 1441 a XXV z porządku wszystkich synodów. Pam. rel.-mor. R.16: 1856 t.31 s.385-403.
52. Kara boska (zdarzenie z przeszłego wieku) do x. Augusta S. Kalendarz Warszawski Pop. Nauk. J. Ungra na rok ... 1858, s.84-92.
- Opracowania i źródła: Ks. M. N [o w o d w o r s k i]: Metlewicz Józef Kalasanty. W: Enc. kość. T.14 s.265-266; Ks. S. G[a l i]: Metlewicz Józef Kalasanty. W: Podr. enc. kość. T.27/28 s.28-29; Ks. A. S z e l e w s k i: Sp. ks. Mętkewicz. Pam. rel.-mor. Nowa ser. T.2: 1858 s.554-563; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.137-138; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski. T.2. Warszawa 1911 s.9; J. K u c h a r z e w s k i: Czasopiśmiennictwo polskie wieku XIX w Królestwie, na Litwie i Rusi oraz na emigracji. Warszawa 1911 s.51; Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd.2. Kraków 1917 s.348; Ks. Z. Z i e l i Ń s k i: Metlewicz Jan. W: Pol. słownik biogr. T.20 s. 511-512; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977 s.390; - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1857, s.11; Toż na rok 1858, s.12.

34.

MUCZKOWSKI (Muciek) Antoni (1807 - 1852), zastępca profesora języka i literatury łacińskiej i greckiej.

Urodził się w 1807 r. w Zawieprzycach k. Lubartowa jako syn Marcina Mućka i Katarzyny z Dremlanków. Gimnazjum ukończył w Poznaniu, a we Wrocławiu zapisał się na teologię. Następnie przeniósł się na Wydział Filologiczny Uniwersytetu we Wrocławiu, a po roku na takiż Wydział do Berlina, który ukończył w 1829 r. Do Warszawy przyjechał w 1831 r. i tu udzielał lekcji prywatnych, a w 1835 r. został nauczycielem gimnazjum na Lesznie. Niebawem otrzymał posadę adiunkta w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Współpracował nad wydaniem Kodeksu dyplomatycznego Polski. Wielki erudyta i bardzo uczynny służył pomocą K.W. Wójcickiemu, A. Wejnerton, W.A. Maciejowskiemu przy wydawaniu ich prac.

W 1850 r. zamianowano Muczковского zastępcą profesora języka i literatury łacińskiej i greckiej w warszawskiej Akademii Duchownej. Długo nie wykładał, gdyż w 1852 r. zmarł, pozostawiając ogromną (ok. 10.000 wol.), całe życie zbieraną bibliotekę.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Współwyd.: Kodeks dyplomatyczny Polski. T.1-3. Wyd. L. Rzyszczewski, A. Muczowski, A.Z. Helcel, J. Bartoszewicz. Warszawa 1847 - 1858.
2. Księga św. Cypriana b-pa męczennika o śmiertelności. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.24 s.489-511.
3. Dziennik z lat 1831 - 1852. Rkps zaginął jeszcze w XIX w.

II.

1. Wyrok polubowny z r. 1776 tyżący się pobierania dziesięcin z dóbr na Mazowszu położonych. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.189-255.
2. Księga 1 Kroniki Galla. W: Rozmaitości naukowe i literackie. T.6: 1860 s.1-142.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: K.W. W ó j c i c k i: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T.3. Warszawa 1858 s.127; F. R a d z i s z e w s k i: Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych ... Kraków 1875 s. 103; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.154-155; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T.2. Warszawa 1911 s.135; J. M a t e r n i c k i: Muczowski Antoni. W: Pol. słownik biogr. T.22 s.245-246. - Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis 1851, s.9; Toż na rok 1852, s. 9; Ks. F. S z y d o c z y Ń s k i: Zdanie sprawy ... o stanie ... Akademii Duchownej ... za rok 1851/52. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s. 182 - AGAD Sygn. 377 s.680-681.

35.

NOWODWORSKI Michał ks. (1831 - 1896), kapłan diecezji kujawsko-kaliskiej, bibliotekarz, profesor nauk biblijnych N. Testamentu, później biskup płocki.

Urodził się 27 VII 1834 r. we Włocławku jako syn nauczyciela Franciszka i Marianny z Dryjackich. Do szkoły średniej uczęszczał we Włocławku i w Kaliszu. W 1848 r. wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku, prowadzonego wówczas jeszcze przez misjonarzy. Stąd w 1851 r. wysłano go na studia do warszawskiej Akademii Duchownej, które ukończył w 1855 r. ze stopniem kandydata teologii. Święcenia kapłańskie przyjął w 1854 r.

Po krótkim wikariacie w Konecku na Kujawach otrzymał w 1856 r. posadę bibliotekarza w Akademii Duchownej. Wkrótce powierzono mu zastępczo - z powodu choroby profesora ks. L. Topolskiego - wykłady prawa kanonicznego. Kiedy w 1858 r. zawakowała w Akademii z powodu śmierci ks. A. Przewłockiego katedra hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i j. greckiego, Nowodworski stanął jako kandydat do konkursu na tę katedrę. Ponieważ napisał najlepszą rozprawę, konkurs wygrał i 31 I 1859 r. objął katedrę w charakterze profesora stałego. Równocześnie pełnił nadal funkcje bibliotekarza. W tymże roku arcybp Fijałkowski zamianował go honorowym kanonikiem kapituły warszawskiej, następny zaś arcybp Feliński powołał go w 1862 r. na kanonię gremialną. W 1861 r. odbył Nowodworski naukową podróż do Francji, Niemiec i Włoch. Z początkiem 1863 r. przejął od ks. A. Szelewskiego "Pamiętnik religijno-moralny" i przemianował go na tygodnik pod nazwą "Przeglądu katolickiego", którego też został redaktorem.

W związku z represjami rządowymi po powstaniu styczniowym został pod koniec r. 1863 zesłany do Czardynia w guberni permskiej, gdzie przebywał 5 lat. Wróciwszy w 1868 r. do kraju, otrzymał probostwo w Kurzeninie, wkrótce jednak zeń zrezygnował i osiadł w 1871 r. w Warszawie u ks. H. Kossowskiego, b. rektora Akademii Duchownej na jego probostwie przy kościele na Lesznie. Tu zrodził się pomysł wydania encyklopedii kościelnej w oparciu o H. J. Wetzera i B. Weltego "Kirchenlexikon". Nowodworski zdążył wydać 22 tomy swej encyklopedii. W 1887 r. obchodził 25-lecie pracy naukowej i redaktorskiej. Z tej okazji nadano mu w dowód uznania dwa doktoraty honoris causa. Dnia 14 VI 1887 r. zaszczycił go tym wyróżnieniem Uniwersytet Jagielloński i 9 IX tegoż roku Akademia Duchowna w Petersburgu. Duchowieństwo włocławskie dało wybić pamiątkowy medal. Władze rządowe przywróciły mu odebrane w 1864 r. prawa do kanonii. Co więcej przedstawiono w Rzymie jego kandydaturę na biskupstwo płockie.

Pap. Leon XIII preconizował Nowodworskiego na biskupa płockiego w 1889 r. W 1892 r. otrzymał od cesarza wstęgę orderu św. Stanisława. Jako biskup spełniał bardzo gorliwie swe obowiązki pasterskie. W seminarium duchownym przedłużył o rok kurs nauk. Pisał do samej śmierci. Zmarł nagle 12 VI 1896 r. w Warszawie, dokąd przyjechał na spotkanie z kard. Agliardim. Na restaurację katedry płockiej zapisał 21.000 rs. Pochowano go w katedrze płockiej, gdzie też wzniesiono mu pomnik.

Bardzo obfita bibliografia prac Nowodworskiego jest następująca:

I.

1. Rec.: Putiatycki Antonius: Enchiridion Hermeneuticae sacrae par ... Varsoviae 1859. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.19: 1859 t.4 s. 702-703.
2. Rec.: Rzym i Londyn. (Rome et Londres par Margotti, trad. de l'italien par H.J. Maréchal. Paris 1859). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R. 19: 1860 t.5 s.398-403.
3. Książd Gorini i jego obrona Kościoła. Pam. rel.-mor. Ser. nowa R.20: 1860 t.6 s.172-180.
4. Rec.: Małopolski M[aksymilian]: Kazania parafialne, święteczne zebrane przez ... Warszawa 1860. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1860 t.6 s.197-201.
5. Rec.: Rozmyślenia dla osób duchownych na wszystkie dni roku. Przekł. z franc. przez ks. Jana Benisławskiego. Warszawa 1859 - 1860. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1860 t.6 s.201.
6. Książd Jakub Falkowski i Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Tyg. il. T.1: 1860 nr 27 s.235-237.
7. Ks. Gabriel Baudouin i Szpital Dzieciątka Jezus w Warszawie. Tyg. il. T.1: 1860 nr 31 s.273-274.
8. Rec.: Buliński Melchior: Historia Kościoła powszechnego przez ... T.1. Warszawa 1860. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s. 80-87.
9. Jaka jest nauka Kościoła o diable? Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.151-161.
10. Czy Kościół kiedy uczył, że kobiety nie mają duszy ludzkiej. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.235-238.
11. O ile jest uzasadniona u nas potrzeba nowego tłumaczenia Pisma świętego? Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.241-256.
12. Rec.: Chiliazm i jego stosunek do nauki wiary chrześcijańskiej przez Jana Schneidera. (Die chiliastische Doctrin und ihr Verhältnis zur christlichen Glaubenslehre von ... Schaffhausen 1859). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.428-442.
13. Rec.: Świat katolicki albo atlas geograficzny., historyczny, kościelny przez Hieronima Petri trzy tomy in folio. (L'orbe cattolico ossia atlante geografico, storico, ecclesiastico opera del Comm. Girolamo Petri, Roma). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.678-680.
14. O wychowaniu chrześcijańskim (z konferencji księdza Felixa). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.20: 1861 t.7 s.616-642; R.21 t.8 s.17-54.
15. Literatura włoska w sprawie papieskiej (1859 - 1861). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.21: 1861 t.8 s.190-206, 615-633; R.21: 1862 t.9 s.272-291, 525-539.
16. Rzut oka na rok 1861 pod względem kościelnym. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.21: 1862 t.9 s.5-25.

17. Rec.: Gratry A.: Pokój. Rozmyślenia historyczne i religijne. (La paix, meditations historiques et religieuses. Paryż 1861). Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.21: 1862 t.9 s.187-204.
18. Studia teologiczne w Rzymie. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.22: 1862 t.10 s.21-41.
19. Nędznicy, romans Wiktora Hugo. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.21: 1862 t.9 s.656-667; R.22: 1862 t.10 s.181-193.
20. Przekł.: Mowa miana w Rzymie przez ks. Dupanloup biskupa orleańskiego w dniu 3 czerwca 1862 roku. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.22: 1862 t.10 s.54-85.
21. O postępie umysłu ludzkiego przez chrystyanizm. Konferencje o Felixa w 1862 roku. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.22: 1862 t.10 s.254-278, 370-394, 534-557.
22. Wstrzemięźliwość w diecezji płockiej. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.22: 1862 t.10 s.429-442.
23. Z początkiem 1863 roku w miejsce dotychczasowego Pamiętnika religijno-moralnego zacznie wychodzić tygodniowo Przegląd katolicki. Pam. rel.-mor. Ser. nowa. R.22: 1862 t.10 s.716-718.
24. [Informacje o założonym nowym tygodniku]. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 1 s.1-2.
25. Rzut oka na stan Kościoła z końcem 1862 roku. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 1 s.2-6.
26. Rada powiatu augustowskiego w sprawie wychowania ludowego. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 2 s.17-18.
27. Odrodzenie z wiary. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 3 s.33-39.
28. Rec.: Schwegler Albert: Historia filozofii w zarysie napisana przez ... Przeł. na j. pol. i pomn. dodatkiem o filozofii w Polsce przez F.K. Warszawa 1863. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 11 s.161-164.
29. Przekł.: Tajemnica stworzenia i mądrości świata. Konferencja ojca Felixa miana w paryskim kościele N. Panny w drugą niedzielę ubiegłego postu wielkiego. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 14 s.209-214, nr 15 s.225-229.
30. Tajemnica grzechu pierworodnego i nauka o człowieku. Konferencja piąta ojca Felixa powiedziana w paryskim kościele Notre Dame w wielkim poście bieżącego roku. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 17 s.260-265, nr 18 s.278-282.
31. Tajemnica wcielenia, ognisko światła. Konferencja ojca Felixa. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 20 s.305-310, nr 21 s.321-325.
32. Przekł.: Stosunek teologii do filozofii. (Wykład dogmatyki o. J.B.Franzelina TJ w Kolegium Rzymskim). Prz. katol. R. 1 : 1863 nr 44 s.691-698.

II.

1. Przekł.: Przeszłość i terażniejszość teologii. Mowa miana na zgromadzeniu uczonych w Monachium d. 28 września roku zeszłego. Prz.

katol. R.[2]: 1864 nr 7 s.101 - 108, nr 8 s.113 - 115, nr 9 s. 129 -
- 132.

2. Przekł.: Nowa krytyka w stosunku do nauki i chrześcijaństwa. Konferencja pierwsza o. Felixa ze zgromadzenia Jezusowego miana 14 lutego r.b. w kościele paryskim Notre-Dame. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 10 s.145-152, nr 11 s.161-166.

3. Przekł.: Królestwo Jezusa Chrystusa i antychrześcijańska krytyka. Konferencja druga o. Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 12 s.177-183, nr 13 s.193-198.

4. Przekł.: Jezus Chrystus reformator i krytyka antychrześcijańska. Konferencja trzecia o. Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 14 s. 209-213, nr 15 s.230-238.

5. O podawaniu prawd objawionych u narodów pogańskich. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 16 s.241-245.

6. Przekł.: Cuda i nowa krytyka. Konferencja czwarta o. Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 16 s.245-249, nr 18 s.273-282.

7. Cuda Jezusa Chrystusa i krytyka antychrześcijańska. Konferencja piąta o. Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 20 s.310-314, nr 21 s.324-331.

8. Przekł.: Chrystus taki jakiego głosi nowa krytyka wobec historii i postępu. Konferencje szósta o. Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 23 s.356-362, nr 24 s.374-380.

9. Chrześcijańskie historii pojęcie. J.A.Moehler. Prz. katol. R. [2]: 1864 nr 29 s.449-454.

10. Rec. i polem.: K[rupiński] F.: Przyszłość filozofii przez ... Bibl. warsz. R.4: 1864 t.1 s.197-239. - Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 32 s.497-502, nr 33 s.513-518, nr 34 s.529-534, nr 35 s.545-549, nr 36 s.561-565.

11. Fałszywi prorocy. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 39 s.609-613, nr 40 s.625-627, nr 41 s.641-644.

12. Przekł.: Praca jako prawo życia i wychowania. Przez o.Felixa. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 46 s.725-731, nr 47 s.741-744, nr 48 s. 755-760.

13. Uroczystość Zjawienia Pańskiego czyli święto Trzech Króli. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 1 s.1-3.

14. O stosunku filozofii do religii czyli rozumu do wiary. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 3 s.33-35, nr 4 s.49-53, nr 5 s.65-71, nr 6 s. 81-85, nr 7 s.97-100.

15. Przekł.: Tegoroczne postne konferencje o. Felixa. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 16 s.241-247, nr 17 s.257-263, nr 18 s.273-279, nr 19 s.289-293, nr 20 s.305-310, nr 21 s.321-327, nr 22 s.337-343.

16. Przekł.: Bareille J[ean]: Historia świętego Tomasza z Akwinu. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 9 s.129-133, nr 10 s.144-150, nr 11 s.161-164, nr 12 s.177-182.

17. Przekł.: Summa teologii świętego Tomasza z Akwinu. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 13 s.193-196, nr 14 s.209-212.

18. Przekł.: Ekonomia antychrześcijańska w stosunku do człowieka. Konferencje o. Felixa miane w kościele katedralnym Notre-Dame w Paryżu w ciągu postu bieżącego. Konferencja pierwsza ... Prz. katol. R. [4]: 1866 nr 10 s.150-155, nr 11 s.165-169.

19. Przekł.: Ekonomia antychrześcijańska w stosunku do rodziny. Konferencja druga ojca Felixa. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 12 s.182-186, nr 13 s.196-201.

20. Przekł.: Ekonomia antychrześcijańska w stosunku do rodziny. Konferencja trzecia ojca Felixa. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 14 s.213-218; Ekonomia antychrześcijańska i pauperyzm. Konferencja trzecia ojca Felixa, nr 15 s.229-233.

21. Przekł.: Chrześcijańska praca i ekonomia. Konferencja piąta o. Felixa. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 20 s.308-313, nr 21 s.325-330.

22. Przekł.: Chrześcijańskie wyrzeczenie się i ekonomia współczesna. Szósta konferencja o. Felixa. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 24 s.374-378, nr 25 s.389-394.

23. Przesilenie wiary. (Z dzieł o. Gratry). Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 29 s.456-460, nr 30 s.472-476, nr 31 s.490-492, nr 32 s.506-509.

24. [Korespondencja z dn. 2 VII 1866 r. z Czardynia]. Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 32 s.509-510.

25. Przekł.: Montalembert Ch.: Nawrócenie Anglii. (Les Moines d' Occident par ... Paris). Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 22 s.337-341.

26. Pozytywizm. Prz. katol. R[5]: 1867 nr 25 s.385-391.

27. Przekł.: Reusch Franciszek Henryk: Biblia i natura. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 27 s.417-420, nr 28 s.436-440, nr 40 s.627-631, nr 41 s.643-646, nr 42 s.659-663, nr 43 s.675-678, nr 44 s.691-695, nr 45 s.707-710, nr 46 s.723-727, nr 47 s.739-750, nr 49 s.771-775, nr 50 s.787-792, nr 51 s.803-810; R.[6]: 1868 nr 1 s.1-6, nr 2 s.17-24, nr 5 s.65-70, nr 6 s.81-86, nr 8 s.113-118, nr 10 s.145-150, nr 11 s.161-169, nr 13 s.193-198, nr 16 s.241-248. - Toż w osob. odb. pt. Biblia i natura. Zestawienie biblijnego opowiadania o pierwotnych dziejach ziemi z rezultatami nauk przyrodniczych. Tłum. ... Warszawa 1872 16° s.496.

28. Wspomnienie pośmiertne o śp. biskupie kujawsko-kaliskim Micha-le Marszewskim. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 48 s.755-764.

29. Balmésowy dowód bytu Boga. Prz. katol. (R.6): 1868 nr 12 s.257-261. (Na podstawie dzieła J.Balmesa: *Mélanges religieux philosophiques politiques et littéraires*. Paris 1854).

30. Rec.: Buckl Henryk Tomasz: Historia cywilizacji w Anglii. Podług drugiego wydania oryginału angielskiego przeł. Władysław Za-

wadzki. T.1-3. Iwów 1864 - 1867. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 1 s.1-6, nr 2 s.17-21, nr 3 s.33-39.

31. Ksiądz Józef Pawlicki. (Wspomnienie pośmiertne). Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 1 s.6-7.

32. Przejście Izraelitów przez Morze Czerwone i czterdziestoletnie ich koczowanie w pustyni. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 4 s.49-53, nr 5 s.65-70, nr 6 s.81-85.

33. Rec.: Ratzinger Georg: Dzieje miłosierdzia kościelnego. (Geschichte der kirchlichen Armenpflege von ... Freiburg im Br. 1868). Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 7 s.97-101.

34. Izajasz. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 11 s.161-165, nr 12 s.177-182, nr 13 s.193-197, nr 14 s.209-213, nr 15 s.225-229.

35. Rec.: Biblioteka warszawska. (Rok 1868 kwiecień - rok 1869 kwiecień, zeszytów 12). Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 19 s.289-295, nr 20 s.305-311.

36. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 21 s.335-336, nr 30 s.479, nr 32 s.511-512.

37. Kwestia rozwodowa w powieści. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 28 s.433-437.

38. Słowa niebaczne. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 29 s.449-452.

39. Sobór baltimorski drugi plenarny. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 48 s.753-759.

40. Cud Jozuego. Prz. katol. R.[7]: 1869 nr 50 s.785-789.

41. O spirytyzmie. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 1 s.1-7, nr 2 s.17-23, nr 3 s.33-37.

42. Dla bezimlennego patrona ojca Jacka słów kilka. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 8 s.120.

43. Papież Liberiusz. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 13 s.193-203.

44. Ksiądz Karol Surowiecki. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 16 s.241-247, nr 17 s.257-259, nr 18 s.273-277, nr 19 s.290-296, nr 20 s.305-310, nr 21 s.321-328, nr 22 s.337-343. - Toż w osob. odb. Warszawa 1870 8° s.131.

45. Honoriusz papież. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 24 s.369-374.

46. Ojciec pozytywizmu (August Comte). Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 28 s.433-438.

47. Kilka słów o medycynie pastoralnej. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 32 s.502-504.

48. Katolicyzm w Anglii. (Z Mogunckiego Katolika). Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 34 s.533-536.

49. Wiara i rozum. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 41 s.648-652, nr 47 s.737-744.

50. O dzwonach stalowych. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 43 s.676.

51. Jan Donoso Cortes. Prz. katol. R.[8]: 1870 nr 45 s.705-710, nr 46 s.724-728, nr 49 s.769-773, nr 50 s.785-789, nr 52 s.817-820;

R.[9]: 1871 nr 1 s.1-7, nr 4 s.49-55, nr 5 s.65-69, nr 12 s.177-183, nr 13 s.193-196, nr 14 s.209-213, nr 15 s.225-228, nr 16 s.241-245, nr 17 s.256-261, nr 18 s.273-278, nr 19 s.289-295, nr 20 s.305-310.

52. Rec.: Tyszyński Aleksander: Pierwsze zasady krytyki powszechnej napisał ... T.1-2. Warszawa 1870. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 3 s.33-42; Polem.: Tyszyński A.: Do Redakcji Przeglądu Katolickiego. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 8 s.113-115.

53. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 20 s.319-320.

54. Przekł.: Stöckl Albert: Wyrządzenie się mistycyzmu poza Kościołem. (Der Einfluss der reformatorischen Systeme des sechszehnten Jahrhunderts auf die mistik. Der Katholik. Jg 51: 1871 H. 1 s.274-300). Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 25 s.389-393, nr 26 s.406-410.

55. Chrystianizm i materializm. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 27 s.417-421.

56. Mieszkania nawodne czy świadczą przeciwko chronologii biblijnej? Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 28 s.433-438.

57. Człowiek i zwierzę. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 30 s.465-472, nr 31 s.481-487, nr 33 s.513-518, nr 35 s.545-550.

58. Wiadomości Gazety Polskiej z dziejów życia kościelnego. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 32 s.497-501.

59. Literaci pogańscy w pierwszych wiekach chrystianizmu. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 38 s.593-598.

60. Materializm wobec nauki. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 39 s.609-614, nr 40 s.625-633, nr 41 s.641-650, nr 42 s.657-666, nr 43 s.673-682, nr 45 s.705-717.

61. Chrystianizm w walce z poganizmem. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 48 s.753-760.

62. Czy dobrze radzi Kurier Warszawski w sprawie podrzutków i moralności publicznej. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 50 s.785-787.

63. Nowe obelgi na pana Libelta. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 51 s.801-803.

64. Przekł.: Moehler Johann Adam: Symbolika czyli wykład dogmatyczny niezgodności pomiędzy katolikami i protestantami podług ich publicznych wyznań wiary. Z 7 wyd. niem. tłum. na j. pol. przez ... Warszawa 1871 8° s.X, 501, IV.

65. Książd Antoni Szostakowski. Prz. katol. R.10: 1872 nr 1 s.1-3.

66. Jeszcze próbka krytyki dziennikarskiej. Prz. katol. R.10: 1872 nr 5 s.65-69.

67. Rec.: Figuiet L.: Przeszłe i przyszłe życie. (Nazajutrz po śmierci czyli życie przyszłe podług nauki Le Lendemain). (De la mort au la vie future selon la science przez ...). Paryż 1871. Prz. katol. R.10: 1872 nr 6 s.81-88.

68. Pytanie dla Wędrowca. Prz. katol. R.10: 1872 nr 10 s.153.

69. Odpowiedź Wędrowca na nasze pytanie. Prz. katol. R.10: 1872 nr 15 s.232-233.

70. Bibliografia. [Omówienie książek]. Prz. katol. R.10: 1872 nr 17 s.271-272, nr 32 s.510-511, nr 44 s.703.

71. Archeologia przedhistoryczna i grób Jozuego. Odkrycie noży kamiennych w Kirbet-Tibneh przez ... Richarda (z *Etudes religieuses et litteraires*. Octobre 1871). Prz. katol. R.10: 1972 nr 20 s.305-308.

72. Przekł.: Perin, Karol: Bogactwo w społeczeństwie chrześcijańskim. (De richesse dans les sociétés chretiennes par Charles Perin ... Ed. 2. T.1-2. Paris 1868). Prz. katol. R.10: 1872 nr 26 s.401-406, nr 29 s.449-455, nr 31 s.481-485, nr 33 s.512-518, nr 38 s.593-603, nr 41 s.641-646, nr 43 s.673-678, nr 45 s.706-710, nr 47 s.737-747, nr 49 s.769-773, nr 52 s.817-819; R.12: 1874 nr 19 s.289-294, nr 20 s.307-313, nr 26 s.401-405, nr 28 s.433-435, nr 29 s.449-455, nr 30 s.465-470, nr 32 s.497-500, nr 33 s.513-516, nr 34 s.529-533, nr 35 s.545-551, nr 36 s.561-567, nr 37 s.577-585, nr 38 s.593-597, nr 47 s.737-739, nr 51 s.801-805; R.13: 1875 nr 1 s.6-9, nr 3 s.33-42. - Toż w osob. odb. Warszawa 1875 8° s.XV, 527.

73. Książd i książka. Prz. katol. R.10: 1872 nr 27 s.417-420.

74. Przekł.: Kto to jest Chrystus. (Tłum. art. z czasop. *Stimmen aus Maria Lach*). Prz. katol. R.10: 1872 nr 34 s.529-536, nr 37 s.577-581, nr 39 s.609-614, nr 40 s.625-631.

75. Rec.: Szyszko Wincenty: Przegląd dziejów przyrody. Studia filozoficzne przez ... T.1-2. Warszawa 1872. Prz. katol. R.10: 1872 nr 35 s.545-551, nr 36 s.561-570. - Odpowiedź autora Przeglądu dziejów przyrody na naszą recenzję. Prz. katol. R.11: 1873 nr 3 s.33-39.

76. Błędy w wymawianiu formy sakramentalnej. Prz. katol. R.10: 1872 nr 48 s.762.

77. Przekł.: Z życia pewnego filozofa niedowiarka. (Art. z czasop. *Katolika Mogunckiego*). Prz. katol. R.10: 1872 nr 51 s.806-811.

78. Rok przeszły. Prz. katol. R.11: 1873 nr 1 s.1-7.

79. Kronika Rodzinna, jej cztery pierwsze numery z r.b. Prz. katol. R.11: 1873 nr 10 s.145-148.

80. Red. i wyd. Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedii Wetzera i Weltego z licznymi jej dopeźnieniami przy współprawnictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób przez ... T.1-22. Warszawa 1873 - 1898.

81. Niefortunne pośredniczenie. (Polem. z art. A.Tyszyńskiego: *Darwinizm i pozytywizm w treści pism naszych; Ruch myśli*). Prz. katol. R.11: 1873 nr 11 s.161-167. - Odpowiedź Tyszyńskiego: *Hipoteza Darwinna jest czy nie jest antychrześcijańska*. *Gaz. pol.* R 1873 nr 82 s.1-3.

82. Filozofia pierwiastka nieświadomego Edwarda Hartmanna. (Na podstawie art. T.Pescha: *Der Materialismus und die "Philosophie des*

Unbewussten". Stimmen aus Maria Laach. Bd 5: 1873 s.229-240, 336-349). Prz. katol. R.12: 1874 nr 7 s.97-104, nr 8 s.113-119.

83. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.12: 1874 nr 10 s.158-159, nr 11 s.175.

84. Przekł.: Bóg według nowej "Filozofii nieświadomego". (Art. z czasop. Stimmen aus Maria Laach. Bd 6: 1874). Prz. katol. R.12: 1874 nr 11 s.161-169, nr 12 s.182-186.

85. Notabene dla naszych materialistów. Prz. katol. R.12: 1874 nr 13 s.193-194.

86. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.12: 1874 nr 49 s.783-784; R.13: 1875 nr 18 s.287-288; R.14: 1876 nr 22 s.351.

87. Palenie ciał ludzkich. Prz. katol. R.12: 1874 nr 50 s.785-787.

88. Przekł.: Nieco ze statystyki. (Historisch-polit. Blatter, 1873: Werneke B.: Die Statistik freiwilliger Handlungen und die menschliche Willensfreiheit. Frankfurt am. M. 1868). Prz. katol. R.13: 1875 nr 1 s.1-6, nr 2 s.17-25, nr 3 s.353-356.

89. Materializm i jego stare praktyki. (Na podstawie pracy Otto von Schachinga: Der Materialismus in der Erziehung und die Revolution. Kempten 1874). Prz. katol. R.13: 1875 nr 18 s.273-278, nr 19 s.289-294, nr 20 s.304-310.

90. Położenie katolików w Szwajcarii. Prz. katol. R.13: 1875 nr 20 s.310-313, nr 21 s.321-323.

91. Rec.: Hartmann Edward: Rozkład chrystianizmu i religia przyszłości przez ... Berlin 1874. Prz. katol. R.13: 1875 nr 22 s.337-340, nr 24 s.369-372.

92. Przekł.: Ludność chrześcijańska w pierwszych wiekach. (Art. z Hist. polit. Blatter 1874). Prz. katol. R.13: 1875 nr 25 s.385-388, nr 26 s.401-407.

93. Przekł.: Lebecq ks.: O towarzystwach tajnych w Chinach przez ... (Art. z Etudes religieuses 1875). Prz. katol. R.13: 1875 nr 52 s.817-822; R.14: 1876 nr 1 s.1-6, nr 15 s.228-232, nr 16 s.244-249.

94. Rec.: Kilka uwag o powieściopisarstwie z powodu nowej powieści Aurelia czyli Żydzi z Porta Capena napisanej przez Quintori'a, tłum. przez Wł. Bartkiewicza. T.1-2, Warszawa 1876. Prz. katol. R.14: 1876 nr 3 s.33-36.

95. Dawid Fryderyk Strauss. Prz. katol. R.14: 1876 nr 8 s.113-116, nr 9 s.129-133, nr 10 s.145-153; nr 11 s.165-168, nr 12 s.179-181.

96. Józef de Maistre. (Omówienie dzieł: Considérations sur la France; Essai sur le principe générateur des constitutions politiques; Les soirées de St. Pétersbourg). Prz. katol. R.14: 1876 nr 21 s.321-325, nr 22 s.337-341, nr 24 s.369-372, nr 26 s.401-405, nr 35 s.545-550, nr 36 s.561-565, nr 37 s.577-581, nr 38 s.593-597, nr 39 s.609-613, nr 40 s.625-631, nr 41 s.645-648, nr 42 s.661-664, nr 43 s.678-

-681, nr 44 s.693-696, nr 45 s.708-712, nr 46 s.725-728, nr 48 s.756-760, nr 51 s.801-809.

97. Bathybius - szlam pierwotny. Prz. katol. R.14: 1876 nr 47 s. 737-739.

98. Ludwik Veuillot i jego dzieła. (Louis Veuillot et extraits des ses oeuvres par l'abbe Dourlens 1872). Prz. katol. R.15: 1877 nr 8 s. 113-117, nr 9 s.129-133, nr 10 s.145-149, nr 11 s.161-165, nr 12 s. 172-181, nr 13 s.193-198, nr 16 s.241-245, nr 17 s.257-262, nr 18 s. 273-277, nr 19 s.289-293, nr 20 s.305-310, nr 21 s.321-323.

99. Przekł.: Dysputa lipska. (Art. z czasop. mogunckiego Der Katholik). Prz. katol. R.15: 1877 nr 14 s.209-214, nr 15 s.225-230, nr 22 s.337-341, nr 23 s.353-358, nr 24 s.369-372.

100. Rec.: Rozbiór krytyczny dzieła Wilhelma Draper'a pt. Historia zatargu religii z nauką (Civilta Cattolica 1877). Prz. katol. R.15: 1877 nr 25 s.385-393, nr 26 s.401-407, nr 27 s.417-421, nr 29 s.453-457, nr 30 s.470-472, nr 31 s.484-490, nr 32 s.500-504, nr 33 s.516-521, nr 34 s.533-537, nr 35 s.547-552, nr 36 s.563-569, nr 37 s.582-584.

101. Przekł.: Veuillot Ludwik: Jezus Chrystus zapowiadany, żyjący widzialnie w świecie i żyjący w dziejach ... Przekł. pol. ... Zesz. 1-12. Warszawa 1877 4° s.591.

102. Przekł.: Doktryna materializmu (z Hettingera). Prz. katol. R.15: 1877 nr 44 s.689-692, nr 45 s.707-710, nr 46 s.721-724, nr 47 s.737-740, nr 48 s.753-756, nr 49 s.769-772, nr 50 s.785-787.

103. Przekł.: Kościół i cywilizacja. Prz. katol. R.16: 1878 nr 7 s.97-100, nr 8 s.116-118, nr 10 s.148-151.

104. Przekł.: Niewolnicy chrześcijańscy. (Allard Paul: Les esclaves chretiens depuis les premiers temps de l'Eglise jusqu'a la fin de la domination Romaine en Occident par ... Paris 1876). Prz. katol. R. 16: 1878 nr 32 s.497-502, nr 33 s.513-518, nr 34 s.531-537, nr 35 s. 546-551, nr 36 s.563-567.

105. Bibliografia. (Omówienie książek). Prz. katol. R.16: 1878 nr 36 s.575.

106. Czy są ludzie, którzy nie wierzą. Prz. katol. R.16: 1878 nr 39 s.609-610.

107. Ksiądz Feliks Dupanloup biskup orleański. Prz. katol. R.16: 1878 nr 43 s.673-674.

108. Badanie początku i ostatecznego celu ożłowieka. Prz. katol. R.16: 1878 nr 44 s.690-691.

109. Świat nowy według Ernesta Rénana. Prz. katol. R.16: 1878 nr 45 s.705-706.

110. Od Redakcji. Prz. katol. R.16: 1878 nr 46 s.721.

111. Przekł.: Villefranche J.M.: Pius IX. Z 8 wyd. franc. przetł. ... Warszawa 1878 8° s.344, nlb.2.

112. Przekł.: Felix o.: Socjalizm wobec społeczeństwa. (Le socialisme devant la société). Prz. katol. R.17: 1879 nr 7 s.109-113, nr 8 s.125-129.

113. Niedowiarstwo i tak zwane "prawo osobistego przekonania". Prz. katol. R.17: 1879 nr 17 s.273-276, nr 18 s.294-298, nr 19 s.307-314.

114. Rec.: Bobrzyński Michał: Dzieje Polski w zarysie przez ... Warszawa 1879. Prz. katol. R.17: 1879 nr 20 s.321-327.

115. Cmentarz chrześcijański. Prz. katol. R.17: 1879 nr 30 s.481-484, nr 31 s.497-502, nr 32 s.516-520, nr 33 s.532-535.

116. Przekł.: O źródłach niedowiarstwa.. (Art. z czasop. Stimmen aus Maria Laach 1879). Prz. katol. R.17: 1879 nr 37 s.593-596, nr 38 s.610-618.

117. Katolicka swoboda sądu historycznego. (Odpowiedź panu Wackowskiemu Holewińskiemu). Prz. katol. R.17: 1879 nr 45 s.729-732, nr 47 s.761-766, nr 49 s.797-801, nr 51 s.833-837.

118. Rozmyślenia noworoczne. Prz. katol. R.18: 1880 nr 1 s.1-4.

119. Lekarstwo na socjalizm. Prz. katol. R.18: 1880 nr 2 s.17-20, nr 3 s.33-35, nr 4 s.49-53.

120. Rec.: Broszura Pawła Popiela o socjalizmie. Prz. katol. R.18: 1880 nr 21 s.337-340, nr 22 s.353-359.

121. Materializm. Prz. katol. R.18: 1880 nr 24 s.385-390, nr 25 s.401-407.

122. Zachowawcy i burzyciele. Prz. katol. R.19: 1881 nr 1 s.1-3.

123. Encyklika Ojca św. pochwalająca stowarzyszenia, założone celem szerzenia wiary i zachęcająca do ich wspierania. Prz. katol. R.19: 1881 nr 2 s.21-23.

124. Postęp. Prz. katol. R.19: 1881 nr 2 s.24-26, nr 3 s.41-45.

125. Kultura. Prz. katol. R.19: 1881 nr 6 s.97-101, nr 7 s.114-119.

126. Nauka Kościoła i wnioski Le Play'a. Prz. katol. R.19: 1881 nr 11 s.181-183.

127. Le Play i jedyna prawdziwa metoda nauk społecznych. Prz. katol. R.19: 1881 nr 12 s.197-202.

128. Co mówią dzieje o chrześcijańskim ustroju społecznym? Prz. katol. R.19: 1881 nr 15 s.249-253, nr 16 s.265-267.

129. Rec.: Moralność bez Boga. (Laloi Pierre: Première année d'instruction civique; morale générale; vie pratique ... par ...). Prz. katol. R.19: 1881 nr 16 s.269-270.

130. Ostatnie dzieło Alliésa. Prz. katol. R.19: 1881 nr 18 s.297-301.

131. Pesymizm. Prz. katol. R.19: 1881 nr 19 s.313-316, nr 20 s.329-332.

132. Rzym w ostatnich dziesięciu latach. Prz. katol. R.19: 1881 nr 19 s.322-324.
133. Ostatni wytwór filozofii niemieckiej. Prz. katol. R.19: 1881 nr 25 s.409-411.
134. Przekł.: (Mowy Belcostela wypowiedziane dn. 20 V 1881 na zebraniu katolików w Paryżu). Prz. katol. R.19: 1881 nr 26 s.431, 432.
135. Nauka nowoczesna i wiara katolicka. Prz. katol. R.19: 1881 nr 28 s.457-461.
136. Papiestwo w dziejach. Prz. katol. R.19: 1881 nr 34 s.553-555, nr 36 s.585-591.
137. Przesąd nowożytny. R.19: 1881 nr 39 s.633-636.
138. Boleść śmierci bez Boga. Prz. katol. R.19: 1881 nr 41 s.666-668.
139. Żywotność katolicyzmu. Prz. katol. R.19: 1881 nr 47 s.770-771.
140. Broszura pt. Ostatnie słowo w kwestii rzymskiej. (Le situation du Pape et la dernier mot sur la question romaine. Paris). Prz. katol. R.19: 1881 nr 50 s.814-815, nr 51 s.827-829, nr 52 s.845-846.
141. Chrystianizm i męczeństwo. Prz. katol. R.20: 1882 nr 8 s.113-117, nr 9 s.129-132.
142. Papiestwo i wiedza. (Role de la Papauté dans la société par l'abbé F.Fournier. 1881). Prz. katol. R.20: 1882 nr 9 s.132-134.
143. Zmysły ateizmu. Prz. katol. R.20: 1882 nr 17 s.257-261, nr 18 s.275-279.
144. Cierpienia i triumfy papieży w Rzymie. Prz. katol. R.20: 1882 nr 19 s.289-290.
145. Sąd Pasteur'a o naukowej wartości pozytywizmu. Prz. katol. R.20: 1882 nr 21 s.323-326.
146. Papieże i Żydzi. Prz. katol. R.20: 1882 nr 22 s.337-339.
147. Prasa periodyczna i jej wpływ na społeczeństwo. (Secheeben: Die Presse und ihr Einfluss auf die moderne Oeffentlichkeit 1881; Wuttke: Die deutschen Zeitschriften und die Entstehung der oeffentlichen Meinung. 2 Aufl. 1875). Prz. katol. R.20: 1882 nr 26 s.401-403, nr 27 s.419-422, nr 28 s.434-438, nr 29 s.451-454.
148. Prawdy naukowe i prawdy wiary. Prz. katol. R.20: 1882 nr 27 s.423-424.
149. Bóg poza prawem. (Dieu hors la loi par l'évêque d'Autun A.L. Perraud). Paris 1882. Prz. katol. R.20: 1882 nr 29 s.449-451, nr 30 s.470-472.
150. Kościół i wiedza. Prz. katol. R.20: 1882 nr 29 s.449-451, nr 30 s.470-472.
151. Kolosseum i pierwszy w nim męczennik chrześcijański. Prz. katol. R.20: 1882 nr 31 s.486-487.

152. Moralność chrześcijańska i "moralność niezależna". Prz. katol. R.20: 1882 nr 34 s.529-531, nr 36 s.563-565, nr 41 s.644-646.
153. Kościół i czasy obecne. Prz. katol. R.20: 1882 nr 47 s.742-744.
154. Historyk katolicki Janssen i jego krytycy. Prz. katol. R.20: 1882 nr 48 s.764-766.
155. Rec.: Kardynał Pitra i jego ostatnia praca hymnologiczna. (Analecta sacra Spicilegio Solesmesi parata ed. Joannes Baptista Card. Pitra ... T.1-8. Parissis 1876 - 1882). Prz. katol. R.20: 1882 nr 49 s.777-780.
156. Chwała św. Franciszka z Asyżu w jego instytucjach. Prz. katol. R.20: 1882 nr 52 s.827-828.
157. Rec.: Dunin Karol: Indywidualizm w życiu społecznym. W: Ognisko. Książka zbiorowa ... dla uczenia ... T.T.Jeża. Warszawa 1882 s.65-84. Prz. katol. R.21: 1883 nr 12 s.186-188.
158. Rec.: Ognisko. Książka zbiorowa ... dla uczenia ... T.T.Jeża. Warszawa 1882. Prz. katol. R.21: 1883 nr 12 s.186-190, nr 13 s.201-204, nr 14 s.217-220.
159. Ksiądz Bosco w Paryżu - według głosów prasy. Prz. katol. R.21: 1883 nr 24 s.379-380.
160. Przekł.: Ksiądz Jan Bosco. Prz. katol. R.21: 1883 nr 25 s.393-397, nr 26 s.411-415, nr 27 s.426-429, nr 29 s.457-459, nr 30 s.474-477, nr 31 s.493-496, nr 32 s.513-517, nr 33 s.528-530, nr 34 s.542-545, nr 35 s.560-562. - Toż w osob. odb. Warszawa 1886.
161. Miłosierdzie i filantropia. Prz. katol. R.21: 1883 nr 34 s.541-542.
162. Do naszych Czytelników z powodu zapowiedzi dalszej służby naszej na rok przyszły. Prz. katol. R.21: 1883 nr 46 s.733-735.
163. Rec.: Dębicki Władysław Michał: Nieśmiertelność człowieka jako postulat filozoficzny przyrodoznawstwa. Studium. Warszawa 1883. Prz. katol. R.21: 1883 nr 47 s.749-751, nr 48 s.766-770.
164. Zdanie [Emila] Dubois-Reymond'a o granicach wiedzy przyrodniczej. Prz. katol. R.22: 1884 nr 2 s.17-22, nr 3 s.33-36, nr 4 s.53-56, nr 5 s.73-76.
165. Rec.: Historia powszechna Rankego. (Ranke Leopold: Weltgeschichte. Bd. 1-4. 1881 - 1884). Prz. katol. R.22: 1884 nr 23 s.373-376.
166. Apologetyka katolicka w Niemczech. Prz. katol. R.22: 1884 nr 29 s.469-471.
167. Rec.: "Księga natury" Lorinser'a. (Das Buch der Natur. Entwurf einer kosmopologoschen Theodicee. Regensburg 1882). Prz. katol. R.22: 1884 nr 30 s.485-488, nr 31 s.501-504.
168. Rec.: Prawda o "Nocy świętego Bartłomieja". Prz. katol. R.22: 1884 nr 32 s.517-518.

169. Sprawa Galileusza. Prz. katol. R.22: 1884 nr 35 s.565-569, nr 36 s.581-584, nr 37 s.597-602.
170. Ś. Karol Borromeusz. Prz. katol. R.22: 1884 nr 49 s.793-796, nr 50 s.809-811.
171. Rec.: Weissa Apologia chrystianizmu. Prz. katol. R.23: 1885 nr 3 s.33-36.
172. Antoni Edward Odyniec. Wspomnienie pośmiertne. Prz. katol. R.23: 1885 nr 5 s.65-67.
173. Stanowisko Szekspira wobec Kościoła. Prz. katol. R.23: 1885 nr 9 s.129-131, nr 10 s.146-151.
174. Śp. książd Zygmun Golan. Prz. katol. R.23: 1885 nr 10 s.145-146.
175. Kilka słów Ojców i nauczycieli Kościoła dla tych, którzy szemrzą w przeciwnościach i cierpieniach. Prz. katol. R.23: 1885 nr 17 s.257-261.
176. "Moralność świecka" Spencera. (Data of ethies by Herbert Spencer. Wyd.3. London 1881). Prz. katol. R.23: 1885 nr 18 s.273-277, nr 19 s.289-294.
177. Życie chrześcijańskie. Prz. katol. R.23: 1885 nr 20 s.305-307.
178. Konwertyści Teodor i Alfons Ratisbonne'owie. Prz. katol. R.23: 1885 nr 22 s.337-340.
179. Przekł.: Książd [Franciszek] Rohrbacher historyk Kościoła. Prz. katol. R.23: 1885 nr 30 s.465-470, nr 31 s.481-485, nr 32 s.497-502.
180. Nauka moralności darwinistowskiej. Krytyka etyki Herberta Spencera przez Wiktora Cathreina. Prz. katol. R.23: 1885 nr 33 s.513-515, nr 34 s.529-534.
181. Rec.: Stosunki religijne w Niemczech w drugiej połowie wieku XVI. Janssena Historia ludu niemieckiego od końca wieków średnich. T.4. Prz. katol. R.23: 1885 nr 48 s.753-757, nr 49 s.769-774.
182. Kościół i sztuki plastyczne. Prz. katol. R.24: 1886 nr 14 s.209-213.
183. Przekł.: O wykładzie Pisma świętego wobec wniosków nauki ludzkiej przez ks. Corluy. Prz. katol. R.24: 1886 nr 15 s.225-228, nr 16 s.241-243, nr 17 s.257-259, nr 18 s.275-278, nr 19 s.289-292, nr 20 s.305-308, nr 21 s.321-323, nr 22 s.337-339, nr 23 s.353-357.
184. Rec.: Albert wójt krakowski. Dramat historyczny z wieku XIV. (W odcinkach Gazety Polskiej). Prz. katol. R.24: 1886 nr 24 s.369-373, nr 25 s.385-393.
185. Czy nauka moralności Jezusa Chrystusa zaspokaja potrzeby naszego czasu? (Streszczenie i krytyka rozdziału pod tym samym tyt. z pracy: W.M.Galtera: Die Religion der Moral ... Leipzig 1885). Prz. katol. R.24: 1886 nr 26 s.401-405.

186. Filozofia religii Maksa [Fryderyka] Müllera. Prz. katol. R.24: 1886 nr 33 s.513-516, nr 35 s.545-547, nr 37 s.577-580, nr 38 s.593-597.
187. Rec.: Najświeższy plód literacki ateizmu. (Die conventionalen Lugen der Culturmenschheit von Max Nordau. Wyd. 12. Leipzig 1886). Prz. katol. R.24: 1886 nr 44 s.689-692.
188. Rec.: Klęska w "walce o byt". (Art. M.Guyan: Les hypothèses sur l'immortalité dans la philosophie de l'évolution. Rev. des Deux Mondes. Vol.77: 1886 s.176-200). Prz. katol. R.24: 1886 nr 49 s.769-771.
189. Śp. ksiądz Walerian Kalinka. Prz. katol. R.24: 1886 nr 51 s.801-802.
190. Niepokoje świata a pokój chrześcijański. Prz. katol. R.25: 1887 nr 1 s.1-3.
191. Teoria wolnej woli. (Według art. z czasop. La Controverse et la Contemporain). Prz. katol. R.25: 1887 nr 1 s.3-6; Pod zm. tyt. Pojęcia i zasady ogólne teorii wolnej woli, nr 2 s.17-19, nr 3 s.35-38.
192. Dlaczego w naszych czasach zmienia się cena pracy człowieka? Prz. katol. R.25: 1887 nr 3 s.33-35, nr 4 s.52-56.
193. Rec.: Papież i anatomia. (Lussan Filip: La circolazione de sangue et i Papi. Memoria letta alla R. Accademia di Scienze, Lettere ed Arti in Padova). Prz. katol. R.25: 1887 nr 12 s.177-197, nr 14 s.213-215.
194. Małżeństwa chrześcijańskie i małżeństwo nowoczesne. Prz. katol. R.25: 1887 nr 19 s.289-292, nr 20 s.310-313.
195. Śp. ksiądz Zenon Chodyński. Prz. katol. R.25: 1887 nr 21 s.321-322.
196. Kardynał Franzelin. Prz. katol. R.25: 1887 nr 22 s.322-329.
197. Z jakich źródeł płynie niewiara nowoczesna? Prz. katol. R.25: 1887 nr 22 s.337-339, nr 23 s.353-355, nr 24 s.369-371.
198. Śp. ksiądz Ignacy Ostrowski. Prz. katol. R.25: 1887 nr 34 s.529-531.
199. Kościół i społeczeństwo. Prz. katol. R.25: 1887 nr 34 s.531-534, nr 35 s.545-549.
200. Przekł.: O wychowaniu młodzieży żeńskiej. Mowa dra Hemmera na posiedzeniu Walnego Zjazdu Katolickiego w Trewirze. Prz. katol. R.25: 1887 nr 38 s.593-595, nr 39 s.613-616.
201. Najnowsza doktryna o objawieniu. Prz. katol. R.25: 1887 nr 39 s.609-612, nr 40 s.625-627, nr 41 s.643-646, nr 42 s.660-663, nr 43 s.676-679.
202. Kilka uwag o antysemityzmie. Prz. katol. R.25: 1887 nr 44 s.689-691, nr 45 s.705-709.
203. Rec.: Wyznanie liberalnego myśliciela. (Letzte Gänge von Johannes Scherr. Stuttgart 1887). Prz. katol. R.25: 1887 nr 48 s.758-760.

204. Jubileusz kapłański Ojca św. [Leona XIII]. Prz. katol. R.26: 1888 nr 1 s.1-2.

205. Nowa literatura w kwestii rzymskiej. Prz. katol. R.26: 1888 nr 3 s.33-35.

206. Dziedziczność psychologiczna i wolność moralna. Prz. katol. R.26: 1888 nr 6 s.81-86 nr 7 s.97-102; nr 8 s.113-117.

207. Śp. kardynał Włodzimierz hr. Czacki. Prz. katol. R.26: 1888 nr 12 s.177-179.

208. Wiara chrześcijańska albo zezwierżenie materialistowskie. Prz. katol. R.26: 1888 nr 15 s.225-226.

209. Filozoficzno-religijne wyznanie profesora Józefa Szujskiego. Prz. katol. R.26: 1888 nr 35 s.545-548.

210. "Ignoramus et ignorabimus". Prz. katol. R.26: 1888 nr 46 s. 721-726, nr 47 s.737-742.

211. Humanitarność - nowoczesne pogaństwo. Prz. katol. R.26: 1888 nr 49 s.769 - 772, nr 50 s.785-789, nr 52 s.821-824.

212. Przekł.: "Moralność niezależna". (Zeller Eduard: O pojęciu i uzasadnieniu praw moralnych. Lipsk 1884). Prz. katol. R.27: 1889 nr 3 s.33-36, nr 4, s.48-53, nr 5 s.65-69.

213. Przekł.: Wyznanie liberała o "moralności niezależnej". (Fragm. art. Emila de Laveleye'a z czasop. The Contemporary Review). Prz.katol. R.27: 1889 nr 24 s.362-364.

214. Antropologia i darwinizm. Prz. katol. R.27: 1889 nr 35 s. 552-554.

215. Śp. arcybiskup metropolita mohilewski Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski. Prz. katol. R.27: 1889 nr 36 s.561-562.

216. Posłuszeństwo duchowieństwa względem swego biskupa. Prz. katol. R.27: 1889 nr 41 s.641-643.

217. Czy Jan Ostroróg jest autorem pisma "O naprawie Rzeczypospolitej? Prz. katol. R.27: 1889 nr 46 s.721-726; R.28: 1890 nr 37 s. 577-580, nr 38 s.593-598.

218. Doellinger. Prz. katol. R.28: 1890 nr 6 s.89.

219. Chrystianizm modernizowany. Prz. katol. R.28: 1890 nr 11 s. 161-165, nr 12 s.177-181, nr 15 s.225-232, nr 16 s.241-244, nr 17 s. 259-261, nr 18 s.276-279, nr 22 s.338-340, nr 23 s.354-358.

220. Dr Döllinger jako teolog. Prz. katol. R.28: 1890 nr 14 s. 214-316.

221. Liberalizm a Leon XIII. Prz. katol. R.28: 1890 nr 22 s.337-338.

222. Niezależność Stolicy świętej. Prz. katol. R.28: 1890 nr 23 s.353-354.

223. Przemówienie pasterskie ... przy ingresie do katedry płockiej. Prz. katol. R.28: 1890 nr 27 s.417-419.

224. Rec.: Kościół wobec kwestii robotniczej. (Die arbeiterfrage und das Christenthum przez ks. W. Emm. barona Kettelera biskupa mogunckiego). Prz. katol. R.28: 1890 nr 37 s.583-584.

225. Rec.: Synody diecezji włocławskiej i pomorskiej. (Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae. Collegit Zeno Chodyński ... Varsaviae 1890). Prz. katol. R.29: 1891 nr 50 s.785-788.

226. Kwiaty przy pogrzebach. Prz. katol. R.31: 1893 nr 2 s.17-22.

227. Adres do Ojca św. przesłany przez ... Prz. katol. R.31: 1893 nr 17 s.261:

228. Koniec świata. Prz. katol. R.32: 1894 nr 8 s.113-115, nr 9 s.129-135, nr 11 s.161-165, nr 12 s.177-180, nr 17 s.257-261.

229. Słowo wstępne do przekładu ks. H.Kossowskiego: Duilhé de Saint-Projekt: Apologia naukowa wiary chrześcijańskiej. Przekł. z 3-go wyd. franc., poprzedzony słowem wstępnym ... Warszawa 1894 8° s.XVIII, 435.

230. Irland [Jan arcybp]. Prz. katol. R.33: 1895 nr 11 s.161-165, nr 12 s.177-181.

231. Leon hrabia Tołstoj i jego doktryna. Prz. katol. R.34: 1896 nr 10 s.145-148, nr 11 s.164-171, nr 12 s.177-181, nr 13 s.196-200, nr 18 s.274-280, nr 19 s.289-297.

232. 815 artykułów w redagowanej przez siebie "Encyklopedii kościelnej" w t.1-26, częściowo oryginalnych, częściowo przerobionych z "Kirchenlexikon" Weltego i Wetzera.

Opracowania i źródła: Ks. R. F[ilochowski]: Nowi biskupi [m.in. M.Nowodworski]. Prz. katol. R.28: 1890 nr 20 s.305-306; Ks. J.R.: Ingres biskupi ... M.Nowodworskiego. Tamże, nr 25 s.392-393; Ks. A.M.: Wizyta pasterska ... biskupa płockiego [M.Nowodworskiego] w dekanacie ciechanowskim. Tamże, nr 48 s.760-762; nr 49 s.779-781, nr 50, s.794-796, nr 51 s.810-812; Ks. A.M.: Wizyta kanoniczna ... biskupa Nowodworskiego ... w dekanacie sierpeckim. Tamże. R.29: 1891 nr 38 s.602-603, nr 39 s.621-623; Ks. A.M.: Wizyta kanoniczna ... biskupa Nowodworskiego ... w dekanacie pułtuskim. Tamże, nr 44 s.698-699, nr 46 s.730-731; Ks. A.M.: Wizyta kanoniczna odbyta przez ... biskupa Michała Nowodworskiego w końcu ... kwietnia i w pierwszej połowie maja. Tamże. R.31: 1893 nr 21 s.331-333, nr 24 s.379-381; Ks. A.M.: Wizyta pasterska ... Michała Nowodworskiego ... Tamże, nr 38 s.602-603, nr 39 s.618-619; Ks. A.M.: Wizyta pasterska ... Michała Nowodworskiego biskupa płockiego w dekanacie rypińskim ... odbyta. Tamże. R.33: 1895 nr 43 s.647-648, nr 44 s.664-666, nr 45 s.712-714, nr 46 s.731-733, nr 48 s.760-761, nr 50 s.779-780; Ks. A.: Wizyta pasterska ... Michała Nowodworskiego w dekanacie płońskim ... odbyta. Tamże. R.34: 1896 nr 25 s.391-393; Ks. Michał Nowodworski. Ateneum. T.3: 1896 s.189-190; Sp. ks. Michał Nowodworski biskup diecezji płockiej. Bies. literacka. T.41: 1896 nr 25 s.407-408; Ks. Z.: Ks. Biskup Michał Nowodworski Gaz. kość. R.4: 1896 nr 23 s.326-327; S. G[o d l e w s k i]: Sp. Książd Michał Nowodworski biskup płocki. Kron. rodzinna. R. 23: 1896 s.385-387; Sp. Książd biskup Michał Nowodworski. Niwa. R.25: 1896 nr 25 s.389-390; Sp. książd Michał Nowodworski biskup płocki. Tyg. il. R. 1896 nr 25 s.496 s.496; Sp. biskup Michał Nowodworski. Prz. katol. R.34: 1896 nr 25 s.385; Zgon i pogrzeb sp. biskupa Michała Nowodworskiego ... Tamże, nr 26 s.409-411; Ks. P. B o r n i ń s k i: Mowa żałobna przy zwłokach sp. bpa Michała Nowodworskiego, wypowiedziana dnia 16 czerwiec 1896. Prz. katol. R.34: 1896 nr 27 s.417-422; Toż w osob. odb. Warszawa 1896 s.1-22; Ks. R. F[ilochowski]: Sp. biskup

Michał Nowodworski. Szkic biograficzny. Prz. katol. R.34: 1896 nr 38 s.593-594, nr 39 s.614-616, nr 40 s.630-631, nr 41 s.645-646; Nowodworski Michał. W: Strzecha rodzinna. Kalendarz dla ognisk rodzinnych na r. ... 1897 s.64-68; Ks. A. Z a r e m b a: Biskup Michał Nowodworski pasterz diecezji płockiej (1831-1896). Tamże. R.35: 1897 nr 13 s.193-196, nr 14 s.212-214, nr 15 s.230-232, nr 16 s.242-244, nr 17 s.261-262, nr 18 s.276-277. T e n ż e: Biskup Michał Nowodworski redaktor Encyklopedii Kościelnej. W: Enc. kość. T.22. Warszawa 1898 s.IX-XLIV; X. S. G [a l l]; Nowodworski Michał. W: Podr. enc. kość. T.29/30 s.88-89; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.114-116; Arcybp A.J. N o w o w i e j s k i: Płock. Wyd. 2. Płock (1930) s.75, 223, 279, 319, 375, 430, 465, 490, 657; H. R o g o w s k i: Biskup Michał Nowodworski (1831 - 1896) Homo Dei. R.21: 1952 nr 1 s.95-100; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczerbny Feliksi 1822-1895. Warszawa 1975 s.137, 147, 148, 162, 207, 231, 214, 233, 240, 248, 253-255, 258, 301, 312; Ks. S. G a - j e w s k i: Diecezja płocka w latach 1864 - 1914. Studia Płockie. T. 3: 1975 s.311, 313, 314, 325; Ks. D. O l s z e w s k i: Z zagadnień religijności w Diecezji Płockiej w XIX wieku. Tamże s.342; O.B. P r z y b l s k i: Teologia dogmatyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.150. - Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1860, s.15-16; Toż na rok 1862, s.12, 15-16; Toż na rok 1864, s.20-21, 23.

36.

OLSZAŃSKI Jan ks. (1811-1889), kapłan diecezji lubelskiej, profesor filozofii.

Urodzony 9 V 1811 r. w Górecku k. Biłgoraja ukończył liceum w Szczebrzeszynie i przez rok był nauczycielem w miejscowym konwikcie. W 1829 r. zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego, a po jego zamknięciu uczył na pensjach warszawskich. W 1832 r. został przyjęty do seminarium duchownego w Lublinie, a w 1833 r. wysłany na studia do Seminarium Głównego w Warszawie. Po ukończeniu studiów teologicznych, lecz bez stopnia akademickiego, przyjął w 1836 r. święcenia kapłańskie. W Lublinie został wikariuszem katedralnym, także w konsystorzu obrońcą węzła małżeńskiego i w 1839 r. regensem konsystorza. W 1841 r. jest notowany jako kanonik honorowy kolegiaty kalskiej. Kiedy wszedł do kapituły lubelskiej, nie wiadomo, lecz pod koniec piastował w niej godność archidiakona.

Ks. Ossoliński, profesor Olszańskiego w Seminarium Głównym, mając wysokie wyobrażenie o jego zdolnościach, sprowadził go jako rektor warszawskiej Akademii Duchownej w 1840 r. na wykładowcę filozofii po ks. Skolimowskim. Zamianowano go jednak tylko adiunktem, prawdopodobnie ze względu na brak stopnia naukowego. Wraz z adiunkturą pełnił Olszański przez jakiś czas obowiązki katechety gimnazjum na Lesznie. W 1852 r. został profesorem zwyczajnym. Bardzo pochlebne świadectwo o wykładach Olszańskiego dał rektor Butkiewicz i dawny jego uczeń bp Tomasz Kuliński z Kielc. Według Kulińskiego trzymał się w zasadzie w wykładach podręczników łonańskich profesorów Rama i Ubagsa. W 1856 r. przeszedł Olszański na emeryturę, a otrzymawszy probostwo w Turobinie w diecezji lubelskiej, przeżył tam schyłek życia. Zmarł w 1889 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. O prawdzie uważanej ze stanowiska religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.10 s.97-130.
2. O metodzie dojścia do poznania prawdy a zwłaszcza prawd religijnych i moralnych. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.40-71, 122-154.
3. Pogląd religijno-moralny na estetykę o piękności uważanej ze stanowiska religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.1-27.
4. O dobru uważanym ze stanowiska religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.434-461, 493-510. - Toż w osob. odb. pod zm. tyt. Rozprawa o dobru uważanym ze stanowiska religijno-moralnego. Warszawa 1847 8° s.85.
5. O niedolności ludzkiego rozumu sobie samemu zostawionego do poznania prawd religijno-moralnych i do utrzymania bez skazy raz już poznanych. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.107-138.
6. O boskim początku mowy ludzkiej, Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.389-412. - Toż w osob. odb. B.m. r. 8° s.24.
7. O mądrości uważanej ze stanowiska religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.17-66. - Toż w osob. odb. B.m.r. 8° s.50.
8. Cechy znamienne prawdziwej i fałszywej mądrości w przedniejszych stanach społeczeństwa. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.477-493.
9. O edukacji duchownej. Warszawa 1849 8° s.171.
10. O trafnej metodzie uczenia biblii w seminariach. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.1-35.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. F.J.: Sekundycje ks. prałata Olszańskiego. Prz. katol. R.24: 1886 nr 31 s.488-489; Ks. O p o l s k i: Ks. Jan Nepomucen Olszański. Prz. katol. R.28: 1889 nr 27 s.435-438, nr 29 s.452-456; Olszański Jan. W: Podr. enc. kość. T. 29/30 s.199-200; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.148-149; Ks. F. G r e n i u k: Teologia moralna w XIX wieku. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.246, 247. - Ks. F. S z y d o c z y ń s k i: Zdanie sprawy o Akademii Duchownej. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23, s.183; Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1841, s.85; Toż na rok 1845, s.10; Toż na rok 1849, s.8; Toż na rok 1852, s.8; Catalogus universi cleri ... Dioecesis Lublinensis 1855, s.4.

37.

ORZESZKOWSKI Wincenty ks. (1801 - 1887), kapłan diecezji płockiej, profesor teologii moralnej, wicerektor.

Urodził się 25 I 1801 r. w Chamsku w pow. żuromińskim w zdeklarowanej rodzinie szlacheckiej. Rodzicami jego byli Stanisław i Agnieszka z Trzczińskich. W latach 1812 - 1818 uczył się w szkole żuromińskiej. W 1821 r. wstąpił do seminarium duchownego w Płocku, po którego ukończeniu w 1824 r. przyjął święcenia kapłańskie. Do 1828 r. był wikariuszem parafii w Chamsku. Następnie w latach 1828 - 1838 pozostawał na stanowisku wykładowcy w seminarium duchownym w Pułtusku. W 1838 r. powołano go na regensa i surogata konsystorza pułtuskiego,

które to obowiązki pełnił do 1843 r. W 1840 r. wszedł do kapituły kolegiaty pułtuskiej.

W 1845 r. powołano Orzeszkowskiego na wicerektora warszawskiej Akademii Duchownej. Objąwszy w 1836 r. katedrę teologii moralnej, złożył urząd wicerektora. Pomimo, że nie posiadał żadnego stopnia naukowego, ani nawet nie odbył studiów w wyższej uczelni teologicznej, był profesorem do wysłużenia emerytury w 1866 r.

W 1863 r. został prepozytem kapituły płockiej. Po wywiezieniu płockiego bpa W. Popieła do Nowogrodu rządził Orzeszkowski diecezją od 1868 - 1875 r., tj. do chwili objęcia zarządu diecezji przez sufragana Gintowta. Ok. 1878 r. kupił majątek Leszczyn Szlachecki. Posiadał order św. Stanisława 2 kl. Zmarł 17 II 1887 r. i został pochowany na cmentarzu płockim.

W druku ukazały się tylko dwa artykuły Orzeszkowskiego:

I.

1. Rozprawa o obyczajowości i ocenianiu czynów ludzkich czytana na uroczystym zamknięciu rocznego biegu nauk w Akademii Duchownej ... 24 czerwca 1852 r. Pam. rel. mor. R.12: 1852 t.23 s.217-249.

II.

1. O teologii moralnej o. Debreyne. Prz. katol. R.8: 1870 nr 47 s.744-745.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Śp. ks. Wincenty Orzeszkowski. Prz. katol. R.25: 1887 nr 10 s.155; Orzeszkowski Wincenty. W: Podr. enc. kośc. T.29/30 s.256-257; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.96, 128-129; T. M a n t e u f f e l: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warszawa. T.6: 1929 z.2 s.89; Arcyb. A.J. N o w o w i e j s k i: Płock. Wyd.2. [Płock] 1930 s.74,223, 355. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.15; Toż rok 1864, s.23. - AGAD Sygn. 377 s.285-286, 518-519, 674-675.

38.

OSSOLIŃSKI Wojciech ks. (1796 - 1842), kapłan diecezji podlaskiej, rektor i tymczasowy profesor teologii dogmatycznej.

Urodził się 25 IV 1796 r. w Sieluczynie na Podlasiu w zubożałej, jednowioskowej, rodzinie szlacheckiej, wywodzącej się wszakże z panów na Tenczynie i ozdobionej tytułem hrabiowskim. Po ukończeniu szkół w Białej Podlaskiej wstąpił do seminarium duchownego w Janowie Podlaskim, które ukończył w 1815 r. Obdarzonemu niepospolitymi zdolnościami klerykowi - z braku wieku kanonicznego musiał czekać na święcenia kapłańskie - zaraz powierzono w seminarium wykłady filozofii, homiletyki i historii Kościoła, które prowadził do 1820 r. Święcenia kapłańskie przyjął w 1819 r., a w roku następnym zapisał się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego. W stolicy pełnił równocześnie obowiązki nauczyciela religii w liceum. Napisał dwie prace naukowe, nagrodzone złotymi medalami, uzyskał w 1822 r. stopień magistra. Ze względu na jego uzdolnienia warszawski arcyb. Szczepan Hołowczy

i krakowski bp Jan Woronicz zapraszali go, lecz bez skutku, do swych diecezji.

Wróciwszy do diecezji własnej, otrzymał posadę wykładowcy teologii dogmatycznej w janowskim seminarium duchownym. Niebawem uzyskał kanonię w janowskiej kapitule katedralnej, z której posunął się w 1832 r. na skutek nominacji Rady Administracyjnej na prałaturę archidiacona. Równocześnie był sędzią surogatem w konsystorzu janowskim, a w 1827 r. otrzymał bardzo bogate probostwo w Kocku. W 1829 r. dostał nominację na zastępcę profesora na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, na którym to stanowisku pozostawał od 1832 r. i w Seminarium Głównym. W 1829 r. doktoryzował się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Po utworzeniu w Warszawie Akademii Duchownej cesarz Mikołaj I zamianował Ossolińskiego pierwszym jej rektorem. W Akademii w dalszym ciągu wykładał teologię dogmatyczną. W 1840 r. został członkiem Rady Wychowania Publicznego. Jako rektor położył duże zasługi około organizacji Akademii i nadania jej wedle ówczesnych możliwości odpowiedniego poziomu dydaktyczno-naukowego oraz należytego kierunku wychowania alumnów. Uchodził przy tym za dobrego wykładowcę. Pozostawił w rękopisie "Teologię dogmatyczną i pasterską" (dziś chyba zaginioną). Dobrą opinię popsuł sobie pod koniec życia sprzeczną z prawem kanonicznym ingerencją w sprawy swojej diecezji.

Bp Jan Marceł Gutkowski przed swoim wywiezieniem z Janowa ustnie zamianował rządcą diecezji podlaskiej na okres swej nieobecności najmłodszego kanonika kapituły ks. Bartłomieja Radziszewskiego. Ossoliński poczuł się tym dotknięty, ponieważ dążąc do biskupstwa, spodziewał się tej funkcji dla siebie. Toteż potrafił przekonać większość członków kapituły, że ustna decyzja Gutkowskiego jest nieważna, a w myśl dekretu pap. Bonifacego VIII "Si episcopus" rządu diecezji należą do całej kapituły. Zapomniał, że dekret Bonifacego VIII został anulowany przez nowsze prawodawstwo Soboru Trydenckiego (sess. 24, c.16 de reform.). Spodziewał się, że Stolica Ap. powierzy mu w wytworzonej sytuacji zarząd diecezji i w tym celu udał się w letnich miesiącach 1840 r. do Rzymu. Przeliczył się jednak, bo w Kurii Rzymskiej inaczej patrzono na tę sprawę. Cierpiąc z dawna na chorobę serca, tak się tym przejął, że wnet zmarł, 29 V 1842 r., mając zaledwie 46 lat życia. Był odznaczony orderem św. Stanisława 2 kl. i św. Anny 2 kl.

W druku ukazała się tylko jedna jego mowa:

I.

1. Mowa JW. J. Xiędza Wojciecha Hrabi Ossolińskiego archidiacona katedralnego Diecezji Podlaskiej, Proboszcza kockiego, rektora Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej. W: Pleszczyński A. ks.: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XXIX-XXXI.

Opracowania i źródła: Nekrolog. Kur. warsz. 1842 nr 138 s.669; Ks. L. T [o polski]; Wiadomości o życiu śp. księdza Wojciecha Ossolińskiego. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.556-568; K.W. Wóycicki: Cmentarz Powązkowski. T.3. Warszawa 1858, s.180-181; Ossoliński Wojciech. W: Enc. kość. T.17 s.529-530; Ks. J. P [ruszki]; Podlasiak: Janów Biskupi czyli Podlaski. Kraków 1897 s.217-230; Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.69-74; X.J. N [iedzielski]: Ossoliński Wojciech. W: Podr. enc. kość. T.29/30 s.263; Ks. A. Boudou: Stolica Święta a Rosja. T.1. Kraków 1928 s.295; T. M antuffel: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1815). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz. T.6: 1929 z.2 s.89-90; J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1912 t.1 s.417; t.2 s.144; J. Kucharski: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914 s. s.428; - AAW Sygn. F. 6.14. - Akta personalne ks. Wojciecha Ossolińskiego.

39.

PACKHÄUSER Andrzej (ok. 1792 - 1854), lektor języka niemieckiego.

Wiemy o nim tylko, że do gimnazjum uczęszczał w Bambergu, a w Warszawie uczył j. niemieckiego w gimnazjum wojewódzkim i był członkiem państwowego Komitetu Egzaminacyjnego i honorowym radcą. Obowiązki lektora j. niemieckiego w warszawskiej Akademii Duchownej pełnił w latach 1837 - 1853. Rektor uczelni w sprawozdaniach do władz rządowych opiniował o nim, że posiada duże zdolności, lecz nie jest zbyt gorliwy w wypełnianiu powinności lektora. Zmarł w 1854 r.

Opracowania i źródła: Szkoła Główna warszawska (1862 - 1869). T.1: Wydział Filozoficzno-Historyczny. Kraków 1900 s. 8; Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. 157. - Akt uroczysty zamknięcia kursów naukowych w Akademii [Duchownej]. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.27 s.1199. - AGAD Sygn. 377 s.291-292, 680-681.

40.

PAPŁOŃSKI Jan (1819 - 1885), profesor języka i literatury rosyjskiej.

Pochodził z szlacheckiej rodziny Papłońskich-Wiltułowiczów, urodzony 21 XI 1819 r. w Widzach w gun. kowieńskiej. Po ukończeniu gimnazjum w Wilnie studiował na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu w Moskwie, który ukończył ze stopniem kandydata filozofii. W latach 1840 - 1853 był nauczycielem języka i literatury rosyjskiej w Warszawie, najpierw w szkole obwodowej, potem w II Gimnazjum, następnie na kursach pedagogicznych, w Szkole Sztuk Pięknych, wreszcie w Gimnazjum Gubernialnym i w Instytucie Szlacheckim. Od 1853 - 1855 r. był starszym cenzorem i tłumaczem przy Radzie Lekarskiej, potem do 1861 r. urzędnikiem w Kuratorium Okręgu Szkolnego warszawskiego.

W latach 1859 - 1867 piastował katedrę języka i literatury rosyjskiej w warszawskiej Akademii Duchownej, gdzie cieszył się opinią znakomitego wykładowcy. Oficjalnie wykładał literaturę rosyjską, na prawde zaś słowiańską filologię porównawczą. Równocześnie w latach 1861 - 1864 pełnił funkcję wizytatora szkół, a od 1864 - 1871 r. wykładał gramatykę porównawczą w Szkole Głównej, a następnie w warszawskim Uni-

warszytecie rosyjskim. W latach 1864 - 1885 był dyrektorem Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych.

Jako nauczyciel gimnazjalny współpracował z S.B.Lindem nad słownikiem porównawczym języków słowiańskich. Pod koniec życia rozwijał działalność społeczną. Wydawał podręczniki dla ociemniałych i rozciągał opiekę nad nauczycielami prywatnymi. W latach 1870 - 1876 redagował "Pamiętnik Warszawski Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych". Odbił dwie podróże do krajów skandynawskich, w 1869 i 1881 r., skąd nadsyłał korespondencje do "Kroniki Rodzinnej". Był radcą stanu i kawalerem orderu św. Stanisława 2 kl. Zmarł w Warszawie 29 XI 1885 r. W roku następnym postawiono mu pomnik w warszawskim Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych.

Drukowane prace Jana Papłońskiego są następujące:

I.

1. Profesorowie pochodzenia polskiego w Uniwersytecie Moskiewskim. Kal. Warsz. Nauk. Pop. J. Ungra na rok 1859. R.14: 1859 s.106-110.
2. Rozmowa o jeografii. Czyt. niedz. R.4: 1859 s.36-39, 43-47, 85-87, 166-168, 340-342, 382-384, 411-413.
3. Mapa Słowiańszczyzny Lechickiej i Prus w wieku X - XII ułożona przez ... Warszawa 1862. (Litograf.).
4. Objaśnienia mapy Słowiańszczyzny Lechickiej z wieku X do XII i Prus z wieku X - XIII ułożonej przez ... Warszawa 1862 8° s.23.
5. Przekł.: Helmold: Kronika słowiańska z XII wieku. Przekł. z j. łac. na polski przez ... Warszawa 1862 8° s. nlb.4, XX, 347, nlb. 1, VIII. Przedmowa tłumacza, s.I-XX.
6. Lekoja wstępna filologii porównawczej słowiańskiej miana dnia 28 października (9 listopada) 1864 r. w Szkole Głównej warszawskiej. Warszawa 1864 8° s.30.
7. Rec.: Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. T.2: 1863. Bibl. warsz. R.24: 1864 t.2 s.115-124.
8. Odczyty gramatyki porównawczej języków indoeuropejskich w ogólności a słowiańskich w szczególności. Warszawa 1865 4° k. nlb. 1, s. 284, 16, k. nlb. 4.
9. Do Redakcji Biblioteki warszawskiej. Bibl. warsz. R.27: 1867 t.3 s.452-453.
10. Franciszek Miklosz. Tyg. il. R.16: 1867 nr 425 s.229-230, 251-252.
11. O początku i różnaitości mowy. Prelekcje publiczne 18 i 22 I 1867. Gaz. pol. R. 1867 nr 22 s.1-3, nr 23 s.1-3, nr 24 s.1-3, nr 25 s.1-3. - Toż w osob. odb. Warszawa 1867 8° s.88.

II.

1. Odpowiedź na artykuł umieszczony w 4-tym numerze Przeglądu naukowego pt. Dosłowny przedruk z autografu podpisanego przez B.Lindego

o jego Słowniku, napisana przez ... Bibl. warsz. R.3: 1843 t.2 s.129-145.

2. Slovesnost nauki i chudožestva. O Rymskom Ewangelii. Žurn. Min. Nar. Prosv. R.57: 1848 nr 2 s.105-156; R.58: 1848 nr 3 s.191-251, nr 4 s.1-31. - Toż w osob. odb. ... Rozsuždenie o Rymskom Ewangelii. S. Petersburg 1848 8° k.1, s.143.

3. Filologičeskije zamietki o russkom jazykie v sviazi s cerkovno-slovianskim i drugimi slivlanskimi nariečjami. Pervoje suždenije. S. Petersburg 1854 8° s.62, tabl.

4. O Bolesławie Chrobrym. Nowe świadectwo współczesne przez ... Bibl. warsz. R.16: 1856 t.4 s.213-230.

5. Pamiętnik starego nauczyciela. Czyt. niedz. R.1856 nr 1, nr 29.

6. O języku mołdawsko-wołoskim. B.m.r. [ok. 1856].

7. Opowiadania z pism polskich wyjęte ku pożytkowi i zabawie młodzieży służące ... Warszawa 1857 8°. - Wyd.2. Warszawa 1859 8° s.395, nlb. 2.

8. Wychowanie publiczne [w Królestwie Polskim]. Dz. powsz. R. 1861 nr 8 s.1-2, nr 10 s.1-2, nr 13 s.1-2, nr 15 s.1-2, nr 19 s.1-2.

9. O Kaszubach. Kal. il. J.Jaworskiego na rok 1868 s.CXII-CXLII.

10. Listy z zagranicy (z Wiednia, Stuttgartu, Paryża i Drezna). Kron. rodzinna. R.2: 1868 nr 8 s.118-121; R.2: 1869 nr 9 s.135-139, nr 10 s.148-154, nr 12 s.184-188.

11. Rękopism Psalterza Małgorzaty. Bibl. warsz. R.19: 1869 t.1 s. 471-477. Toż w osob. odb. Warszawa 1869 8° s.7.

12. Sprawozdanie o zakładach dla głuchoniemych i ociemniałych w niektórych państwach Europy zachodniej złożone J.W.Namiestnikowi ... hr. Tokstoj przez ... Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.1: 1869/70 s.1-119. - Toż w przekł. rosyj.: Zawiadenija dlja głuchoniemych' i ślepych' w nekotorych' gosudarstwach zapadnoj Evropy. Žurn. Min. Nar. Prosv. T.146: 1869 nr 11 s.1-42, nr 12 s.147-189. - Toż w osob. odb. Petersburg 1870 8° k.1, s.85.

13. Rzut oka na dzieje bułgarskie jako wstęp do nauki języka bułgarskiego. B.m.r. [ok.1870].

14. Przekł.: Diesterweg Adolf : Zasady wychowania domowego. Odczyt publiczny.... miany 5 marca 1871 r.na korzyść warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności.Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.2: 1870/71 s.1-40. - Toż..Kron. rodzinna. R.4: 1871 nr 12 s.177-182. - Toż w osob. odb. Warszawa 1871 8° s.19. - Wyd.2. Warszawa 1871 8° s. 20. - Wyd.3. Warszawa 1874 16° s.32.

15. Samuel Bogumił Linde. Życiorys skreślony przez ... Kłosy. T.12: 1871 nr 304 s.268-270, nr 305 s.282-284.

16. Historia warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych napisana przez ... Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.3: 1871/72 s.1-39; R.4: 1872/73 s.4-100; R.1874/75 s.1-61.

17. Szkoła Głuchoniemych i Instytut Ociemniałych w Petersburgu. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.3: 1871/72 s.40-55.
18. Rec.: Małkowski K.: Przegląd najdawniejszych pomników języka polskiego sporządził ... Warszawa 1872. Bibl. warsz. R.13: 1873 t.1 s.155-169.
19. Życiorysy dobroczyńców Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. [I]. Jan Bęciewicz. Życiorys skreślony przez ... Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.3: 1871/72 s.66-78. - Toż. II. Michał Kazanowski. Tamże. R.4: 1872/73 s.101-106. - Toż. III. Berek Samulowicz Sonenberg. Tamże, s.106-112.
20. O kongresie odbytym dnia 3 - 8 sierpnia 1873 roku w Wiedniu w sprawie wychowania ociemniałych. Rzeczn napisana przez ... Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.5: 1873/74 s.225-284.
21. Warunki bytu ociemniałych byłych wychowanków i wychowanie Instytutu. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.5: 1873/74 s.292-304.
22. O sposobach kształcenia głuchoniemych. Odczyt publiczny miany 25 lutego 1874 r. na korzyść Osad Rolnych przez ... Kron. rodzinna. Ser.2. T.2: 1874 nr 6 s.81-87.
23. Uroczysty obchód setnej rocznicy urodzin ks. Jakuba Walkowskiego. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.6: 1874/75 s.308-327.
24. Książd Jakub Falkowski założyciel i rektor Instytutu Głuchoniemych w Warszawie. Przemówienie w czasie obchodu setnej rocznicy urodzin ks. Falkowskiego. Kron. rodzinna. Ser. 2. T.3: 1875 nr 16 s. 153-155.
25. Rec.: Tarczyński H.B.: Pierwsze wiadomości o świecie. Warszawa 1876. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.7: 1875/76 s.108-112.
26. Praktyczne prawidła poprawnego pisania po rusku. Wyd.2 popr. i pomn. Warszawa 1876 16° s.244, VIII. Tekst równoległy polski i rosyjski. - Wyd.3 popr. i pomn. pod zn. tyt.: Praktyczne prawidła ruskiej pisowni i czystego wymawiania. Warszawa 1884 8° s.VIII, 244, nlb.4, X. - Do pierwszego wydania nie udało się dotrzeć.
27. Nowe szkoły dla głuchoniemych. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.8: 1876/77 s.1-13.
28. Byt głuchoniemych po opuszczeniu przez nich Instytutu. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.8: 1876/77 s.187-193.
29. Przekł.: Vaisse L.: Historia maszyn mówiących skreślona przez ... dyrektora Instytutu Głuchoniemych w Paryżu. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.8: 1876/77 s.194-210.
30. Dyplograf. Nowa patentowana maszyna do pisania dla ociemniałych. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.8: 1876/77 s.210-213.
31. Institut des Sourds-Muets et des Avengles de Varsovie. Varsovie 1878 8° s.51.
32. Zasady i zakres wychowania domowego oraz historia metody pogładowej. Odczyty publiczne miane w d. 19 i 20 marca 1879 r. na rzecz

Osad Rolnych przez ... Kron. rodzinna. Ser. 3. T.7: 1879 s.225-230, 261-264. - Toż. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.10: 1879/80 s.1-52. - Toż w osob. odb. Warszawa 1879 8° s.52.

33. Audifon. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.11: 1879/80 s. 256-260.

34. Zakłady dla głuchoniemych, ociemniałych i idiotów w krajach skandynawskich przez ... Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.12: 1880/81 s.16-45.

35. Przekł.: Nowozałożona opieka myryjska nad ociemniałymi w Cesarstwie Rosyjskim. Przekł. z rosyj. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.12: 1880/81 s.51-68.

36. Ks. Józefat Szczygielski b. rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R. 15: 1883/84 s.20-26.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: H. T r o j a n o w - s k i: Dwudziestoletni jubileusz dyrektora Papłońskiego. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.15: 1883/84 s.99-117; [Śp. Jan Papłoński]. Prz. katol. R.23: 1885 nr 50 s.795-796; Jan Papłoński. Ateneum. T.1: 1886 s.189-190; W. N o w i c k i: Śp. Jan Papłoński. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.16: 1884/85 s.1-9; T e n ż e: Cześć jego pamięci [o Papłońskim]. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.17: 1885/86 s. 1-11; T e n ż e: Jan Papłoński. Zyciorys przez ... Kłosy. T.41: 1885 nr 1068 s.390-391; T e n ż e: Johann von Papłoński. Organ der Taubstummen-Anstalten (Frankfurt am M.). R. 1886 nr 8; T e n ż e: Dobroczynca głuchoniemych i Ociemniałych [J.Papłoński]. Wiecz. rodzinne. R.7: 1886 nr 1 s.1-2; T e n ż e: Dwudziestolecie Instytutu warszawskiego Głuchoniemych i Ociemniałych pod kierunkiem śp. Jana Popłańskiego. Prz. pedagog. R.1887 nr 16 s.140-142, nr 17 s.149-150; Ks. T. J a g o d z i ń s k i: Mowa pogrzebowa wypowiedziana przez ... dnia 3 grudnia 1885 roku w kościele św. Aleksandra w Warszawie nad zwłokami śp. Jana Papłońskiego dyrektora Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.16: 1884/85 s.10-16; Jan Papłoński. Muzeum. R.2: 1886 s.164; Jan Papłoński. Bibl. warsz. R.25: 1885 t.4 s.473-474; A.G.: Śp. Jan Papłoński. Kron. rodzinna. Ser.4. T.12: 1885 s.737-738; J. K [o t a r b i ń s k i]: Śmierć Jana Papłońskiego i jego działalność na polu wychowawczym. Kłosy. T.41: 1885 nr 1066 s.366; [Informacja o odsłonięciu pomnika J.Papłońskiego w warszawskim Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych]. Kron. rodzinna. Ser. 4. T.13: 1886 s.415-416; R. S k o r u p k a: Na zgon śp. Papłońskiego. (Wiersz). Kłosy. T.41: 1885 s.391; Toż. Pam. warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.16: 1884/85 s.120-121; S.M. R z [e t k o w s k i] Śp. Jan Papłoński. Tyg. il. Ser.4. T.6: 1885 nr 153 s.362; J. S t a t t l e r: Jan Papłoński. Tyg. il. Ser.4. T.6 s.468; Śp. Jan Papłoński. Tyg. mód i powieści. R. 1885 nr 49 s.391-392; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.153-154; J. K u c h a r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914 s.467; J. B i e l i ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T.2. Warszawa 1911 s.56, 89; W. N o w i c k i: Papłoński Jan. W: Enc. wychowawcza T.8 Warszawa 1912 s.152-160; T. M a t e u f f e l: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warszaw. T.6: 1929 z.2 s.90. Nowy Korbut. T.9 s.9-10; Papłoński Jan. W: Enc. Warszawy. Warszawa 1975 s.468. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.15.

41.

PARMANTIER (XIX w.), lektor języka francuskiego.

Francuz z pochodzenia był krótko lektorem-j. francuskiego w Akademii Duchownej po r.1838. Poza tym nic więcej o nim nie udało się ustalić.

O p r a c o w a n i a: Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.157.

42.

POPIEL Wincenty Teofil ks. (1825 - 1912), kapłan diecezji kielecko-krakowskiej, p. o. rektora, profesor teologii pastoralnej później kolejno biskup płocki, kujawsko-kaliski, arcybiskup warszawski.

Jako biskup używał nazwiska Chościak-Popiel. Urodził się 29 VI 1825 r. w Czaplach Wielkich k. Miechowa. Początkowo uczył się w domu rodzinnym, potem w pensjonacie Józefa Kremiera w Krakowie, wreszcie na kursach prawnych w Warszawie. W 1845 r. został sądowym aplikantem, lecz z powodu śmierci ojca wrócił na wieś. W 1847 r. wstąpił do seminarium duchownego w Kielcach, a w 1849 r. przyjął w Sandomierzu święcenia kapłańskie. W 1850 r. biskup krakowski K.Skórkowski nadał Popielowi kanonię w kapitule krakowskiej, jednakże kapituła nie dopuściła go do jej objęcia. Niedługo potem wyjechał na studia do Lowanium i Rzymu, które uwieńczył doktoratem teologii. Wróciwszy w 1853 r. do kraju, objął obowiązki sekretarza konsystorza kieleckiego. Niebawem został wykładowcą i wiceregentem kieleckiego seminarium duchownego.

W styczniu 1862 r. arcybiskup warszawski Z.Sz.Feliński powołał Popiela na rektora Akademii Duchownej; z powodu próby ominięcia przez arcybiskupa nominacji cesarskiej rząd warszawski mianował go 16 IV nie rektorem, lecz pełniącym obowiązki rektora. Na rektorstwie wniósł do Akademii, w dużej mierze z sugestii Felińskiego, nowego ducha. Rozpoczął też wykładać teologię pastoralną.

Z początkiem 1863 r. arcybp Feliński przedstawił Popiela cesarzowi i Stolicy Ap. na biskupa płockiego, nie tyle na podstawie przekonania o jego wysokich kwalifikacjach na ten urząd, ile dla niedopuszczenia carskiego, całkiem nieodpowiedniego kandydata. Prekonizowany 16 III 1863 r. przyjął sakrę biskupią dopiero 6 XII tego roku z rąk jednego tylko biskupa, sufragana łowickiego H.Platera; rząd powstańczy z braku zaufania do Popiela zakazał biskupom konsekrować go. W Płocku usiłował Popiel rozwijać działalność pasterską, o ile tylko było to możliwe w warunkach popowstaniowych represji carskich. Za niewysłanie delegata z kapituły płockiej do Kolegium Duchownego w Petersburgu skazano go na zesłanie do Nowogrodu w Rosji.

Zwolniony z wygnania w 1875 r. nie wrócił już do Płocka, lecz na przedstawienie cesarza Aleksandra II został przeniesiony przez pap. Piusa IX na biskupstwo kujawsko-kaliskie, na którym pozostawał do 1883 r. W związku z rezygnacją zesłanego przed 20-tu laty Felińskiego

z arcybiskupstwa warszawskiego znowu przeniesiono Popiela na to ostatnie stanowisko. W Warszawie pozostawał już do śmierci. Ani we Włocławku, ani w Warszawie nie pozostawił wyraźniejszych śladów swej działalności. Ks. W. Malej, opisujący jego warszawski pontyfikat, miał do zanotowania jedynie jubileusze Popiela, w 1888 r. 25-lecia sakry biskupiej, w 1899 r. 50-lecia kapłaństwa, w 1908 r. 25-lecia jego arcybiskupstwa warszawskiego. Powolny wobec rządu carskiego i nawołujący wiernych do uległości rozporządzeniom rządowym był Popiel w Warszawie przez społeczeństwo mocno krytykowany. Zmarł po dłuższej chorobie 7 XII 1912 r. w 87-ym roku życia, pochowany w podziemiach katedry warszawskiej.

Ogłosił drukiem:

I.

1. [Sprawozdanie oraz przemówienie na zakończenie r. akad. 1861/62 w Akademii Duchownej]. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s.196-203.

2. Prelekcja wstępna teologii pasterskiej w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej dnia 2 października 1862 roku. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s.521-534. - Toż W: Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.XXXVI-XLIII.

II.

1. Theses quas ... ex auctoritate Rectoris Mgn. Petri Franc. Han. de Ram... pro gradu baccalaurei in s. theologia in Univ. Cath. in oppidó Lovaniensi rite et legitime consequendo publice propugnabit ... die 22 mensis Julii. Lovanii b.r. 8° k.4.

2. List pasterski o objęciu rządów w diecezji plockiej. Prz. katol. R. [1]: 1863 nr 37 s.581-586.

3. List pasterski ... o zaprowadzeniu nabożeństwa majowego. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 17 s.257-260.

4. Żywot Zbawiciela świata Pana naszego Jezusa Chrystusa spisany wedle czterech Ewangelistów. Kraków 1877 8° s.687. - Toż. Wyd.2. przejrz. i popr. Warszawa 1881 8° s.XV, 603. - Toż. Wyd.3. Grudziądz 1894. Toż. Wyd.4. Lublin 1907 8° s.712.

5. List pasterski biskupa kujawsko-kaliskiego. Włocławek 1882 8° s.16.

6. Adres do Ojca św. przesłany przez ... Prz. katol. R.31: 1893 nr 17 s.261.

7. List arcybiskupski. Prz. katol. R.37: 1899 nr 21 s.321.

8. List .. do ks. redaktora Homiletyki. Homiletyka. R.3: 1900 t.5 s.5-6.

9. Porządek odbywania wielkiego jubileuszu w Archidiecezji Warszawskiej. Warszawa 1901 s.16.

10. Odezwa ... [w sprawie oddziału sanitarnego na Daleki Wschód]. Oświata. R. 1904 nr 14 s.216.

skiej. Warszawa 1907 s.78-80; J. B i e l i ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski. T.1. Warszawa 1907 s.320, 355, T.2. Warszawa 1911 s.10, 25, 35, 56, 71, 82, 117, 123, 125-128, 134, 163; Dwudziestopięcioletnie J.E. arcybiskupa warszawskiego Chościak Popiela. Bibl. warsz. R.68: 1908 t.3 nr 3 s.594-595; Dwa arcybiskupi [Popiel i Teodorowicz]. Ziarno. R. 1908 nr 13 s.1; Po zgonie Arcybiskupa [Popiela]. Gaz. por. R. 1912 nr 78 s.3; nr 79 s.2; Sp. Arcybiskup Popiel. Prz. katol. R.50: 1912 nr 50 s.785-790; Po zgonie Arcybiskupa. Tamże, nr 51 s.806-809; Sp. J.E. arcybiskup warszawski ks. Wincenty Teofil Chościak Popiel. Bluszcz. R. 1912 nr 50 s.(559); Sp. arcybiskup Wincenty Chościak Popiel. Wieczory rodzinne. R.33: 1912 nr 50 s.599; Ks. S z k o p o w s k i: Sp. Wincenty Chościak Popiel arcybiskup warszawski. Tyg. il. R.53: 1912 nr 50 s.1047; Sp. Wincenty Chościak Popiel arcybiskup metropolita warszawski ... zmarł. B.m. 1912 s.16; Ks. I. K ł o p o t o w s k i: Arcybiskup metropolita warszawski Wincenty Chościak Popiel. Warszawa 1912 s.16; Ks. A. S z l a g o w s k i: Mowa żałobna wypowiedziana podczas uroczystości pogrzebowych w archikatedrze warszawskiej dnia 12 grudnia 1912 nad zwłokami sp. ks. Wincentego Chościak Popiela arcybiskupa metropolity warszawskiego. Warszawa 1912 s.15; S. T a r n o w s k i: X. Wincenty Chościak Popiel arcybiskup warszawski. Wspomnienie pośmiertne. Kraków 1913 s.16; Sp. arcybiskup Wincenty Chościak Popiel. Gaz. kośc. R.24: 1913 nr 2 s.13-14; (Ks. K. W i l k): Wincenty Chościak Popiel arcybiskup warszawski. W: Gwiazdy katolickiej Polski. T.2. Mikołów 1938 s.121-139; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczyński 1822 - 1895. Warszawa 1975 według indeksu; O.B. P r z y b y l s k i: Teologia dogmatyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.138; Ks. B. K u m o r: Nauczanie historii Kościoła. Okres od roku 1815 do 1973. Tamże, s.367, 368; Ks. T. W r ó b e l: Katalog rektorów, wicerektorów, profesorów ... W: Księga pamiątkowa 1727 - 1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach. [Kielce] 1977 s.459. - Korespondencja namiestników Królestwa Polskiego z 1861 roku. Wrocław 1964 s.145; Toż z lat 1861 - 1864. Wrocław 1973 s.307, 313, 314, 321; Toż z styczeń - sierpień 1863 r. Wrocław 1974 s.51, 348, 349, 351.

43.

PRZEWŁOCKI Aleksander ks. (1815 - 1858), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i archeologii biblijnej.

Urodził się 20 II 1815 r. w Warszawie. Tu też uczęszczał do prowadzonej przez dominikanów szkoły elementarnej, następnie do kolegium pijarskiego. Wstąpiwszy do seminarium duchownego św. Jana, został skierowany na studia do miejscowej Akademii Duchownej, które ukończył w 1840 r. ze stopniem kandydata teologii. Następnie był nauczycielem religii w szkołach warszawskich, potem w Instytucie Szlacheckim i na kursach pedagogicznych oraz członkiem państwowego komitetu egzaminacyjnego.

W 1850 r. otrzymał nominację na profesora hermeneutyki i introdukcji do ksiąg N. Testamentu w warszawskiej Akademii Duchownej. Wykładał też archeologię biblijną, wchodzącą w zakres 2-giej katedry biblijnej. Był dobrym wykładowcą, lecz mało naukowo pracował. Zmarł 9 V 1858 r. Posiadał order św. Stanisława 3 kl. i był kanonikiem honorowym kapituły kolegiackiej w Kaliszu i kapituły katedralnej w Warszawie.

Jego prace drukowane:

I.

1. Rzecz o typach w Piśmie św. zawartych, sposobach do ich odkrycia służących i korzyściach, jakie ma teologia dogmatyczna z tych typów. Pam. rel.-mor. R.11: 1854 t.21 s.430-443, 513-535.

II.

1. Mowa przy pochowaniu zwłok śp. Aleksego Nendzyńskiego profesora kursów pedagogicznych. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.12 s.569-576.

2. Religijno-moralne przemówienie do uczniów warszawskiego Instytutu Szlacheckiego w dzień 12 (24) sierpnia 1848 uroczystego jego otwarcia. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.347-353.

3. Kazanie na uroczystość św. Władysława z Gielniowa. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.65-77.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Nekrolog. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.17: 1858 t.1 s.583-584; I. P o l k o w s k i, K. M i k o s z e w s k i: Mowy miane na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. Aleksandra Przewłockiego kanonika h. warszawskiego, profesora Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Warszawa 1858 s.33; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.114, 247; Przewłocki Aleksander. W: Podr. enc. kość. T.33/34 s.69. - Catalogus cleri ... Archidiecepsis Varsaviensis 1841, s.85; Toż na rok 1842, s.16.

44.

PRZYBYLSKI Dominik ks. (1798 - 1857), kapłan diecezji lubelskiej, profesor hermeneutyki, archeologii biblijnej, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego.

Urodził się w 1798 r. we wsi Piotrkowie parafii Krzeszów w woj. lubelskim. Szkołę elementarną ukończył w Opolu Lubelskim, potem uczył się w szkole wojewódzkiej i w gimnazjum w Lublinie. W 1816 r. wstąpił do seminarium duchownego w Lublinie, skąd po roku wysłano go na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończył go w 1820 r. ze stopniem magistra teologii. Następnie był komendantem kościoła i nauczycielem religii w Szczebrzeszynie, od 1825 r. proboszczem w Targowisku, a od 1837 r. w Świeciechowie, to ostatnie probostwo trzymał do śmierci. Uzyskał kanonię honorową kapituły lubelskiej jako nagrodę za pełnienie funkcji sekretarza podczas wizytacji kanonicznych bpa Józefa Dziecielskiego.

W 1846 r. został powołany na profesora hermeneutyki, archeologii biblijnej, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego w warszawskiej Akademii Duchownej. Jednakże podobnie jak jego poprzednicy na katedrze Gierwatowski i Krupiński nie wykładał archeologii (prowadził ją ks. M. Nowodworski), a za to uczył egzegezy biblijnej. Powołany w późniejszym wieku na profesora miał trudności z przygotowaniem wykładów. Studenci jednak cenili go za gorliwość i życzliwy do nich stosunek. Zmarł 24 I 1857 r. po 2-letniej chorobie.

Drukiem ogłosił artykuł:

I.

1. Rozprawa o potrzebie i użyteczności czytania Pisma św. ze względu na tekst oryginalny tegoż, z zachowaniem potrzebnych ostrożności. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.373-397.

Opracowania i źródła: Ks. M. B u l i Ń s k i: Mowa na pogrzebie ks. D.Przybylskiego. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.17: 1858 t.1 s.66-73; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.104-105; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). T.2. Warszawa 1911 s.121; Przybylski Dominik. W: Podr. enc. kośc. T.33/34, s.75-76; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808 - 1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977 s.468. - Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1855, s.4; - AGAD Sygn. 377 s.287-288, 520-521, 676-677.

45.

RZEWUSKI Paweł ks. (1804 - 1892), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor nauk biblijnych St. Testamentu, potem biskup nominat prusenski i sufragan warszawski.

Rodzicami jego byli Roch i Marianna z Ostajskich, drobna szlachta w Telaczu na Podlasiu, gdzie też urodził się 14 I 1804 r. Po ukończeniu nauki w Białej Podlaskiej wstąpił w 1821 r. do seminarium duchownego św. Krzyża w Warszawie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1827 r. Jeszcze przez rok studiował teologię w Seminarium Głównym. Arcybyp Woroniecz mianował go wikariuszem parafii św. Aleksandra w Warszawie, lecz już w 1829 r. przeszedł do Seminarium Głównego na wicerektora. Równocześnie pełnił obowiązki katechety w szkołach warszawskich, a w 1833 r. uczył obrzędów kościelnych w Seminarium Głównym. W 1837 r. został powtórnie wikarym u św. Aleksandra, zatrzymując nadal katechizację. Rozwijał przy tym szeroką jak na owe czasy działalność pisarską, dużo zwłaszcza przekładał prac z języków obcych.

Po śmierci ks. Dominika Przybylskiego powołano Rzewuskiego na katedrę hermeneutyki, archeologii, introdukcji do ksiąg St. Testamentu i j. hebrajskiego w warszawskiej Akademii Duchownej. Wykładał do 1863 r., tj. do chwili gdy obarczony obowiązkami oficjała, a niebawem i tymczasowego rządcy diecezji, musiał ustąpić z katedry.

W 1858 r. został Rzewuski kanonikiem kapituły archikatedralnej. Znany z życia bardzo umartwionego i wielkiej pracowitości zwrócił na siebie uwagę arcybpa Felińskiego, który zaraz po objęciu w 1862 r. rządów w Warszawie powołał go na oficjała, a następnie przedstawił na swego sufragana i zamianował dziekanem kapituły. Na skutek sprzeciwu władz rządowych nie doszło do konsekracji biskupa nominata, Feliński, wyjeżdżając na wygnanie do Jarosławia nad Wołgą, powierzył Rzewuskiemu zarząd diecezji. Na stanowisku tym wykazał dużo hartu i siły charakteru. Naraziwszy się swą nieugiętą postawą rządowi, podzielił los swego ordynariusza, został skazany w 1865 r. na zesłanie do Astrachania. Po 21 latach ułaskawił go car Aleksander III. Osiadł w Krakowie u zmartwychwstańców i nie przyjmując z pokory i posuniętej starości

sakry biskupiej - choć go do tego zachęcano - zmarł 23 X 1892 r. Pochowano go w Krakowie na Cmentarzu Rakowickim.

Drukowany dorobek ks. Rzewuskiego jest następujący:

I.

1. O zacności Pisma świętego. Biblia czyli boskie księgi zaspokajają potrzeby umysłu ludzkiego. Wyjątek rozprawy czytanej ... podczas aktu uroczystego w ... Akademii odbytego w 1858 r. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1859 t.4 s.121-129.

II.

1. Objasnienia obrzędów i zwyczajów kościelnych. O uroczystości Bożego Ciała. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.65-73.

2. O dzwonekach. Pam. rel.-mor. R.1: 1841 t.1 s.522-529.

3. O uroczystości Obrzezania Pańskiego. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.2 s.1-10.

4. Kazanie o obecności Pana Boga. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.65-91.

5. O Bartłomieju de Martyribus arcybiskupie bragackim w Portugalii. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.426-444.

6. Przekł.: Kazanie na ostatni dzień roku o złożeniu Bogu dziękczynienia za odebrane dobrodziejstwa miane w pizańskim kościele świętego Szczepana przez księdza Marię de Pederoba reformata. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.569-587.

7. Krótka wiadomość o księdzu Pederoba (powinno być Pedarobba). Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.588-589.

8. Przekł.: Koenigsdorfer Marcin: Homilie katolickie czyli wykład świętych Ewangelii na niedziele i święta całego roku ... Cz.1 niedzielna. Cz.2 świąteczna. Warszawa 1843. Wyd.2 popr. Warszawa 1856 8° s.321; 207. - Do pierwszego wydania nie udało się dotrzeć.

9. Żywot i pochwała świętego Bazylego Wielkiego arcybiskupa ceza-rejskiego większego doktora Kościoła. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.6 s.425-445, 509-526.

10. O stworzeniu świata czyli wykład pierwszego rozdziału księgi Mojżesza pod napisem Bereszyd podług najnowszych odkryć i wskazań nauki. Pielgrzym. T.4: 1844 s.113-185, 225-297. Toż w osob. odb. Warszawa 1844 k.2 s.145.

11. Przekł.: Koenigsdorfer Marcin: Nauki katolickie ... wedle małego katechizmu ułożone. T.1-2. Warszawa 1844 - 1845 8° s.XVI, 301; 397.

12. Przekł.: Soave Franciszek: Powieści moralne ku zabawie i nauce wiernych zwłaszcza młodzieży wydane ... Warszawa 1844 8° s.VIII, 209. - Wyd.2. Warszawa 1884 s.211.

13. Przekł.: Świętego Bazylego homilia przeciwko złemu użyciu bogactw. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.7 s.193-213.

14. Żywot, pochwała i pisma ś. Grzegorza Nazjanzeńskiego, teologiem zwanego, większego doktora Kościoła, arcybiskupa konstantynopolitańskiego, wielkiego mówcy i znakomitego poety. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.1-20, 97-109, 200-221, 289-305.

15. Przekł.: Świętego Bazylego homilia o poście. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.123-138.

16. Przekł.: Świętego Bazylego mowa miana na pochwałę czterdziestu męczenników. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.241-254.

17. Przekł.: Świętego Bazylego mowa o pożytkach jakie odnieść może młodzież z czytania pisarzy pogańskich. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.306-325. - Toż w osob. odb. pod zm. tyt.: Bazylu św. Wielki: Mowa ... Warszawa 1845 s.20.

18. Przekł.: Świętego Bazylego homilia na psalm czterhasty o lichwie. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.415-427.

19. Przekł.: O obrzędach Wielkiego Tygodnia w Rzymie przez księdza biskupa Wisemana. Mowa pierwsza: O zewnętrznych stosunkach liturgii Wielkiego Tygodnia z chrześcijańską sztuką. Pielgrzym, R.1845 t.4 s.41-75; Mowa druga: O istotnych i wewnętrznych stosunkach nabożeństwa Wielkiego Tygodnia ze sztuką. Tamże, s.111-152; Mowa trzecia: O obrzędach Wielkiego Tygodnia uważanych pod względem historycznym. Tamże. R. 1846 t.2 s.49-83; Mowa czwarta: O obrzędach uważanych ze stanowiska religijnego. Tamże, s.105-139. - Toż w osob. odb. B.m. 1847 8° s.147.

20. Przekł.: Sztuki piękne uważane ze stanowiska moralnego i w swym zastosowaniu do cywilizacji i służby bożej. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.8 s.527-546; R.7: 1847 t.13 s.469-491.

21. O świętym Euchariszu arcybiskupie lugdunenskim. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.18-26.

22. Przekł.: Świętego Bazylego homilia na słowa Ewangelii "Obałę gumna i pobuduję większe" i przeciw łakomstwu. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.36-50.

23. Przekł.: Świętego Bazylego homilia powiedziana w czasie głodu i suszy. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.116-134.

24. Przekł.: Świętego Bazylego homilia przeciw pijaństwu. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.238-253.

25. Przekł.: Mowa świętego Bernarda, mniejszego doktora Kościoła, miana w wigilię Bożego Narodzenia. Ze słów: Jezus Chrystus Syn Boży rodzi się w Betlehem Judzkim. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.524-530.

26. Przekł.: Św. Eucheriusz: O pogardzie świata i jego filozofii. Pam. rel.-mor. R.5: 1845 t.9 s.26-35, 97-115. - Toż w osob. odb. pod zm. tyt.: Św. Eucheriusz: Traktat o pogardzie filozofii ... Warszawa 1845 s.15.

27. Przekł.: Słowa Jezusa Chrystusa do serca młodzieńca czyli trzydzieści i jedna uwag. Przekł. z j. włoskiego ... Warszawa 1845 8°

s.X, 154, II. - Wyd.2 pod zm. tyt.: Słowa ... czyli uwagi nad zbawieniem duszy. Warszawa 1891 8° s.179, nlb.1.

28. Przekł.: Steiner: Krótkie mowy pogrzebowe ku nauce i zbudowaniu wiernych służące ... Warszawa 1845 8° s.503.

29. Badania o spowiedzi do ucha. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.10 s.1-22, 151-192, 224-245, 305-325.

30. Przekł.: Świętego Bazylego homilia o gniewie. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.10 s.45-59.

31. Przekł.: Mowa św. Grzegorza Nazjanzjeńskiego pisaną na pochwałę swojej siostry św. Gorgonii. Pielgrzym. R. 1846 t.3 s.281-290.

32. Przekł.: Świętego Bazylego homilia o zazdrości. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.155-167.

33. Przekł.: Świętego Bazylego homilia o pokorze. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.363-375.

34. Przekł.: Mowa na Boże Narodzenie świętego Bernarda doktora Kościoła o miejscu, czasie i innych okolicznościach narodzenia Chrystusa Pana. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.538-544.

35. Przekł.: De La Luzerne Cezar. Wilhelm: Homilie o Męce Pańskiej ... dla użytku wiernych zwłaszcza kapłanów na dwuletnie kazania pasyjne przerobione. Warszawa 1846 8° s.240. - Wyd.2. Warszawa 1895 s.238.

36. Przekł.: Marx Józef Hermann: Opis życia i czynów Pana Jezusa i z tychże wyprowadzone nauki dla młodzieży. Warszawa 1846 12° s. XIII, 373, VI. - Wyd.2. Warszawa 1848 12° s.385, VI. - Wyd.3. Warszawa 1863 12° s.264, IV.

37. Przekł.: Mowa świętego Bernarda doktora Kościoła na Nowy Rok. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.28-34.

38. Przekł.: Mowa świętego Leona Wielkiego papieża na uroczystość Epifanii albo Zjawienia. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.49-54.

39. Przekł.: Homilia druga o poście świętego Bazylego Wielkiego arcybiskupa Cezarei i doktora większego Kościoła. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.251-262.

40. Przekł.: Mowa świętego Jana Chryzostoma na Wielki Piątek. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.380-398.

41. Przekł.: Obraz prawdziwego chrześcijańskiego mędrca skreślony przez księdza kanonika Blancharda. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s. 462-483.

42. Krótka wiadomość o błogosławionym Janie z Fiesole sławnym malarzu. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.12 s.511-528.

43. Proboszcz wiejski. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.144-155, 210-223.

44. Poczyszyciel ubogich. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.326-337.

45. Krótka wiadomość o życiu i pismach znakomitych mężów którzy się stali religii podporą i ozdobą. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s. 11-26, 197-205; t.15 s.232-249; R.9: 1849 t.17 s.1-19; R.10: 1850 t. 18, s.62-75.

46. Przekł.: Księga boska czyli Biblia wyższa jest nad wszystkie umiejętności ludzkie. Przekł. ... Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.342-357.

47. O świętym Pawle. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.517-553.

48. Przekł.: Mowa na dzień zaduszny. Przekł. z włoskiego ... Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.303-323. - Toż w osob. odb. Warszawa 1848 s.21.

49. O adwencie. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.15 s.477-511.

50. O czterdziestodniowym poście. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.146-163, 189-217.

51. O litaniach większych i o dniach krzyżowych albo o litaniach mniejszych. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.336-359.

52. Przekł.: Blanche de Alberyk: Życie św. Stanisława Kostki w listach brata do sióstr napisane po franc. ... i o drugie tyle pomnożone przez ... Warszawa 1849 8° s.XVI, 426.

53. Przekł.: Pochwała świętych, znakomitych i sławnych męczenników co cierpieli w całym świecie za Chrystusa naszego Boga przez diakona Konstantyna kanclerza konstantynopolitańskiego Kościoła. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.327-382. - Toż w osob. odb. Warszawa 1849 8° s.58.

54. Przekł.: Blanchard Piotr: Skarbiec dla dzieci czyli moralność, cnota i obyczajność ... o trzecią część pomn. ... Warszawa 1850 12° s.IV, 344.

55. Życzenia z okoliczności Nowego Roku 1850. Pam. rel.-mor. R. 10: 1850 t.18 s.1-25.

56. Mowa podczas żałobnego nabożeństwa za duszę JO. Księżny Krys-tyny Lubomirskiej małżonki JO. Księcia Eugeniusza ... w kościele świętego Krzyża w Warszawie dnia 10 listopada 1851 roku miana przez ... Warszawa 1851 8° s.28.

57. Przekł.: Żywot i pisma św. Katarzyny Genueńskiej. Przekł. z niem. ... Warszawa 1851 8° s.216.

58. Przekł.: Mowy pogrzebowe wybrane z różnych autorów niemiec-kich i z niektórych Ojców Kościoła. Warszawa 1852 8° s.IV, 566, V.

59. Przekł.: O religii katolickiej w Stanach Zjednoczonych Amery-ki. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.24 s.411-436.

60. Przekł.: Koenigsdorfer Marcin: Kazania katolickie dogmatyczne, moralne i o tajemnicach na wszystkie niedziele i uroczystości ... Z niem. dla wygody proboszczów przekł. przez ... T.1-4. Warszawa 1854 8° s.XVIII, 499; 515; 583; 572.

61. Przemówienie na ingresie arcybpa Z.Sz.Felińskiego. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.5: 1862 t.9 s.323-332.

62. Przemowa przed rozpoczęciem kwesty dla zakładu pod nazwą Przytulisko przez ... w kościele księży dominikanów powiedziana. Prz. katol. R.[1]: 1963 nr 7 s.103-106.

63. [List okólny o zaprowadzeniu żałoby kościelnej z powodu wywiezienia arcybpa Z.Sz.Felińskiego]. W: [Ks. I.Polkowski] Stefan Prawdzicki: Wspomnienie o Zygmuncie Szczęsnym Felińskim arcybiskupie metropolii warszawskiej. Kraków 1866 s.234-236.

64. List okólny ... z powodu rozpoczynającego się Wielkiego Postu. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 9 s.129-135.

65. Przemówienie ... z okoliczności zaprowadzenia asserwacji Najśw. Sakramentu w kaplicy Instytutu Wychowania Panien w Warszawie w kwietniu r.b. [1864]. Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 22 s.342-347.

66. [List okólny z okazji Wielkiego Postu 1865 r.]. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 9 s.129-135. - Toż w osob. odb. Warszawa [1865] 8° s.21.

67. Przekł.: Jais Egidiusz: Książeczka do nauki i nabożeństwa dla młodzieży, której użyć mogą także korzystnie i dorośli. Warszawa 1874 16° s.223.

68. Przekł.: Melcher Alojzy: Sto pięćdziesiąt kazań albo nauk katechizmowych według 3 części katechizmu ułożonych przez ... przekł., uzup. i pomm. T.1-3 Warszawa [1910 - 1913] 8° t.1 s.459; III; t.2 s.476, III; t.3 s.369, III.

69. Przekł.: Nowy Testament. (Z łac. Wulgaty na podstawie tłum. Wujka). Rkps w klasztorze kamedułów na Bielanach k. Krakowa.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. Z [a r e m b a]: Rzewuski Paweł. W: Enc. kość. T.24 s.43-45; M. B [a r t y n o w s k i]: Rzewuski Paweł. W: Podr. enc. kość. T.33/34 s.391-392; Ks. J. P e l c z a r: Ks. Biskup Nominat Paweł Rzewuski. Mowa żałobna wypowiedziana w Krakowie dnia 26 października 1892. Kraków 1892 s.1-15; Śp. Ks. biskup Paweł Rzewuski. Prz. katol. R.14: 1892 s.788, 864; Ks. W. S m o c z y Ń s k i: Książd biskup Paweł Rzewuski. Wspomnienie pośmiertne. Odb. z Kalendarza Czecha. Kraków 1893 s.1-15; K. B a r t o s z e w i c z: Ks. Paweł Rzewuski biskup nominat pruszeński sufragan warszawski. Odb. z Kur. pol. Kraków 1893 s.1-69; T e n Ź e: Ks. Paweł Rzewuski biskup sufragan warszawski. Kwart. R.5: 1906 z.3/4 s.106-108; Kronika parafii i kościoła św. Aleksandra w Warszawie. Warszawa 1930 s.44-45; [Ks. I. P o l k o w s k i] Stefan Prawdzicki: Wspomnienie o Zygmuncie Szczęsnym Felińskim arcybiskupie metropolii warszawskiej. Kraków 1866 s.57, 77, 102, 224-225, 234-236, 253; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.106-108; Ks. B. U s s a s: Wywiezienie biskupa Pawła Rzewuskiego z Warszawy do Astrachania. Aten. kapł. R.29: 1932 s.458-470. Toż: odb. Włocławek 1832 s.1-16; Ks. F. G r y g l e w i c z: Pierwszy po ks. Wujku przekład Nowego Testamentu. Ruch. bibl. i liturg. R.3: 1950 nr 1/2 s.92-97; Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.18-19, 37, 149-150, 153, 160-161, 166, 182, 196, 209-210, 212-214, 227, 246-249, 253-254, 256, 283, 288, 290, 292-294, 296-301, 315, 324, 330, 362, 409. Wzmianki o Rzewuskim w Pamiętnikach arcybpa Felińskiego i arcybiskupa Popiela zostały w pełni wykorzystane w pracy ks. Wyczawskiego; Ks. L. S t a -

c h o w i a k: Rozwój nauk biblijnych w XIX i początkach XX wieku. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3. cz.1. Lublin 1976 s.55-56; Ks. J.M. S z y m u s i a k: Zarys dziejów patrystyki. Tamże, s.81. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1833, s.79; Toż na rok 1841, s.84; Toż na rok 1858, s.11; Toż na rok 1860, s.8, 15; Toż na rok 1864, s.16, 18, 23; Korespondencja namiestników Królestwa Polskiego z lat 1861-1864. Wrocław 1973 s.69, 70, 134, 138; Toż z stycznia-sierpnia 1863 r. Wrocław 1974 s.203, 249, 259, 303, 304, 318.

46.

SIENNICKI Wojciech ks. (1803 - 1854), kapłan archidiecezji warszawskiej, bibliotekarz.

Urodził się 16 IV 1803 r. w Sienicy Lipuszy jako syn Krzysztofa i Rozalii, właścicieli części wymienionej wsi. Po ukończeniu 6-ciu klas u benedyktynów w Pułtusku wstąpił do seminarium duchownego św. Jana w Warszawie, skąd przeniósł się do seminarium św. Krzyża, a w 1828 r. został posłany na Wydział Teologiczny miejscowego Uniwersytetu, na którym studiował do 1830 r. W tymże roku przyjął święcenia kapłańskie. Potem był wikariuszem parafii kolegiackiej w Łowiczu, a zarazem sekretarzem łowickiej kapituły. W 1834 r. otrzymał probostwo w Strzegocinie w pow. łęczyckim, na którym pozostawał do 1853 r., pełniąc równocześnie przez 11 lat obowiązki dziekana łęczyckiego.

Bibliotekarzem warszawskiej Akademii Duchownej został przypadkowo. Prowadząc mianowicie w Warszawie proces w sprawie swego beneficjum, zamieszkał w stolicy dla jego dopilnowania. Tu rektor Ossoliński zaangażował go w 1837 r. na stanowisko bibliotekarza, na którym pozostawał do 1843 r., spisując katalog książek i kompletując ich zbiór.

Wróciwszy do swej parafii, został spalone budynki probostwa, które przy pomocy kolatora odbudował. W 1843 r. przeniósł się na probostwo do Topoli, gdzie zmarł 23 XII 1854 r.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Ks. J. M ę t l e w i c z: Józef Kietowicz i Wojciech Siennicki proboszczowie i dziekani. Pam. rel.-mor. R.13: 1854 t.27 s.189-192; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.160; R. G e r b e r: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny. Wrocław 1977 s.469. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1833, s.114; Toż na rok 1842, s.38.

47.

SKOLIMOWSKI Rafał ks. (1781 - 1848), kapłan diecezji podlaskiej, profesor filozofii.

Pochodził z drobnej szlachty podlaskiej, urodzony 24 X 1781 r. w Skolimowie Wojnowie na Podlasiu. Uczył się u pijarów w Drohiczynie. Seminarium duchowne ukończył w Janowie Podlaskim i zaraz - jeszcze jako diakon - został wykładowcą w tym zakładzie. Święcenia kapłańskie przyjął ok. 1805 r. W 1809 r. przeniósł się do Warszawy i do 1815 r. był nauczycielem najpierw religii, potem historii i matematyki w miejscowym liceum. Następnie wyjechał za granicę, gdzie studiował matematykę i filozofię w Berlinie, Paryżu, Londynie i w Amsterdamie. Wróciwszy do kraju w 1818 r., został profesorem matematyki na Uniwer-

sytecie Warszawskim, gdzie w 1820 r. uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy "De motu planetarum circa solem".

W tym czasie z powodu jakiegoś kryzysu wewnętrznego porzucił Skolimowski kapłaństwo i wstąpił do loży masonskiej. Z tej chyba przyczyny utracił w 1821 r. katedrę uniwersytecką. Na skutek jednak uratowania się z wielkiego niebezpieczeństwa - oberwała się przed nim część mostu na Wiśle - odzyskał wiarę i rozpoczął wysoce umartwione i bogobojne życie. Otrzymał też niebawem posadę profesora matematyki i religii w wojskowej szkole aplikacyjnej w Warszawie, na której pozostawał do 1831 r. Za wzorową pracę otrzymał order św. Włodzimierza 4 kl.

Równocześnie w 1825 r. powołano Skolimowskiego na profesora filozofii do Seminarium Głównego, z którego przeszedł następnie do Akademii Duchownej. Ks. Pleszczyński pisze, że Skolimowski należał do najznakomitszych profesorów, jakich posiadała Akademia. Wysoko ocenił go również w swych wspomnieniach, przytoczonych przez Pleszczyńskiego, jego uczeń ks. Leon Topolski. Przygotowywał Skolimowski ogromne, 13-tomowe dzieło z zakresu matematyki, z którego ogłosił tylko początek "O wpływie matematyki na inne nauki". Reszta nie ujrzała światła dziennego, zapewne z powodu sprzeciwu cenzury duchownej, ponieważ Skolimowski usiłował wyjaśnić matematycznie niektóre prawdy wiary. W 1840 r. przeszedł z Akademii na emeryturę.

Poświęcał się także kaznodziejstwu i pracy w konfesjonale. Stale utrzymywał kilku młodzieńców, świeckich i duchownych, nie mających środków na naukę. W konsystorzach warszawskich pełnił obowiązki cenzora i sędziego II instancji. Jako emeryt zamieszkał przy seminarium duchownym św. Krzyża. Zmarł 15 IV 1846 r., pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim.

Ogłosił drukiem:

II.

1. *Dissertatio inauguralis mathematico-philosophica de motu planetarum circa solem ... Varsaviae 1820 8° s.87, tabl.1, nrb.1. - Toż pod zm. tyt.: De motu planetarum circa solem scripsit ... Varsaviae 1820 8° s.87, tabl.1.*

2. Rozprawa o wpływie, który nauki matematyczne w miarę swych postępów w doskonałości miały i mają na oświatę. W: Posiedzenie Król. Warszawskiego Uniwersytetu dnia 2 listopada 1820. 4° s.21-47.

3. Kurs rachunku wyższego napisany i wykładany w szkole aplikacyjnej wojskowej przez ... Cz.1: Rachunek różniczkowy. Cz.2: Rachunek integralny i nadrózniczkowy. Warszawa 1823 2° s.212; 424, 63, 6.

4. Nauka mechaniki i hydrauliki napisana i wykładana uczniom szkoły aplikacyjnej wojskowej przez ... Warszawa 1824 2° s.204, 16, 56, 264, 64, 180.

Opracowania i źródła: K. W. Wóycicki: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T.2. Warszawa 1856 s.166; Ks. G.

R z [e w u s k i]: Skolimowski Rafał. W: Enc. kość. T.25 s.483-488; Skolimowski Rafał. W: Podr. enc. kość. T.25/26 s.292; [O. N o w a - k o w s k i]: Życiorys śp. ks. Rafała Skolimowskiego. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.19 s.44-56; J. B a r t o s z e w i c z: Krótki rys życia ks. Rafała Skolimowskiego. Dz. warsz. R. 1854 nr 30; Ks. A. P l e s z - c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.144-148; J. B i e - l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1912, t.1 s.86, 359, 706; T.3 s.11, 19, 24, 31-33, 44, 45, 116, 117, 119, 132, 133, 167, 169, 177, 179, 192, 776, 782, 788, 789, 795, 870; Nowy Korbut. T.4 s.198. - Księga protokołów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817 - 1819. Wyd. R. G e r b e r. Warszawa 1958 s.133, 141, 143, 277; Catalogus cleri Archidiececesis Varsaviensis 1833, s.79; Toż na rok 1842; s.4.

48.

ŚLAWIANOWSKI Franciszek ks. (1818 - 1867), kapłan archidiecezji warszawskiej, zastępca profesora filozofii.

Pochodził z Bydgoszczy, urodzony 28 I 1818 r. Po ukończeniu szkoły pijarskiej w Warszawie wstąpił w 1835 r. do seminarium duchownego św. Jana, skąd po 2 latach przeszedł na studia do Akademii Duchownej. W 1840 r. uzyskał stopień kandydata teologii. Z braku wieku kanonicznego do święceń skierowano go jako diakona do pomocniczej pracy duszpasterskiej w Warce. Po wyświęceniu na kapłana w 1841 r. był wikariuszem w Jadowie i w Łodzi. Następnie powołano go na wykładowcę teologii moralnej i filozofii do seminarium św. Jana, gdzie przez pewien okres czasu pełnił obowiązki wiceregensa. Równocześnie uzyskał mansjonarię w kościele katedralnym, którą trzymał do śmierci.

Po zgonie ks. Dziubackiego powołano Ślawianowskiego do Akademii Duchownej na wykładowcę filozofii w charakterze zastępcy profesora. Estatu stałego profesora nie uzyskał nigdy. Obok zajęć w Akademii wykładał nadal w seminarium świętojańskim i uczył religii na prywatnych pensjach żeńskich. Pracował też jako egzaminator prosynodalny i cenzor w warszawskim konsystorzu. Obdarzono go honorową kanonią kapituły warszawskiej.

Kapłanem był gorliwym, w obcowaniu z ludźmi bardzo uprzejmy. W grudniu 1865 r. mianowano Ślawianowskiego regensem seminarium św. Jana. Zmarł 25 X 1867 r., pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Śpiew i muzyka kościelna. (Przeróbka oryginału w j. obcym). Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.401-419, 499-521; t.9; 1862 s.56-85. (Praca niedokończona).

2. Rec.: Schwegler Albert: Historia filozofii w zarysie. Tłum. z 4 wyd. niem. i pomn. dodatkiem o filozofii w Polsce przez ks. Fr. Krupińskiego. Warszawa 1863. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 11 s.161-164, nr 12 s.178-182.

3. Rec.: Krupiński Fr. ks.: Przyszłość filozofii. Bibl. warsz. R. 21: 1864 t.1 s.197-239. - Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 32 s.497-502, nr 33 s.513-518, nr 34 s.528-534, nr 35 s.545-549, nr 36 s.561-565.

II.

1. O pacierzach kapłańskich. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.28 s.233-274, 353-387.

Opracowania i źródła: Ks. M. Gorzelański: Książka Franciszek Sławianowski. Wspomnienie pośmiertne. Tyg. il. T.16: 1867 nr 427 s.253-254; [J. I. Kraszewski] B.Bolesławita: Rachunki z roku 1867 przez ... Cz.2. Poznań 1868 s.487; Sławianowski Franciszek. W: Podr. enc. kość. T.35/36 s.306; Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.150; Ks. H. E. Wydzawski: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.244, 253, 254, 301. - Catalogus cleri ... Archidiecesis Varsaviensis 1841, s.138. Toż na rok 1842, s.51; Toż na rok 1860, s.9; Toż na rok 1863, s.17, 25, 28; Toż na rok 1864, s.20, 21, 27, 30.

49.

SOKOŁOW Iwan (XVIII/XIX/ w.), profesor języka i literatury rosyjskiej.

Był Rosjaninem i posiadał stopień naukowy kandydata literatury. O jego życiu brak wiadomości. Z powstaniem warszawskiej Akademii Duchownej powierzono mu katedrę języka i literatury rosyjskiej. Był wówczas w Warszawie asesorem kolegiatnym i posiadał order św. Anny 3 kl. Wykładał do 1846 r. Nie udało się też stwierdzić, czy coś ogłosił drukiem.

Opracowania i źródła: Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.152; J. Kucharski: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914, s.177. - Catalogus cleri ... Archidiecesis Varsaviensis 1844, s.11; Toż na rok 1846, s.9. - AAW Sygn. F.6.24.

50.

SOKIŁOWICZ Antoni Franciszek Ksawery ks. (1826 - 1901), kapłan diecezji sandomierskiej, profesor prawa kanonicznego, później biskup sandomierski.

Urodził się 12 I 1826 r. we wsi Bardo w pow. opatowskim jako syn Jędrzeja i Ludwiki z Targowskich. Początkowe nauki pobierał w Koprzywnicy, następnie uczęszczał do gimnazjum w Kielcach. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości pracował przez 2 lata w kancelarii burmistrza miasteczka Rakowa. W 1842 r. wstąpił do seminarium duchownego w Sandomierzu, skąd wysłano go w 1846 r. na dalsze studia do warszawskiej Akademii Duchownej, które ukończył w 1850 r. ze stopniem kandydata teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 5 VIII 1849 r. w Sandomierzu. Wróciwszy do diecezji, został nauczycielem religii w szkole powiatowej w Sandomierzu i na pensji u sandomierskich benedyktynek, a równocześnie przez 1 rok wykładał bezpłatnie w miejscowym seminarium duchownym historię powszechną i geografję. Zwolniony na własną prośbę z posad nauczycielskich otrzymał w 1852 r. probostwo w Zbilutce, na którym pozostał do 1856 r. Jednakże już 24.VIII 1853 r. wrócił do seminarium, zachowując nadal beneficjum w Zbilutce, tym razem jako etatowy profesor i wicerektor. Nauczał wówczas prawa kanonicznego, teologii paster-

skiej, wymowy, administracji sakramentów, ceremonii oraz literatury łacińskiej i polskiej.

Zostawszy 30 VI 1855 r. asesorem sandomierskiego konsystorza, zrzekł się wicerektorstwa i ograniczył zajęcia dydaktyczne tylko do wykładów prawa kanonicznego i literatury polskiej, które prowadził do 1861 r. W 1856 r. otrzymał bogatsze probostwo w Nowej Słupi, które zajmował do 1865 r., sprawując duszpasterstwo za pośrednictwem wikariusza. W konsystorzu był egzaminatorem prosynodalnym i cenzorem. W 1858 r. bp Pleńkowski mianował go honorowym kanonikiem lubelskim. Przy swych zawodowych pracach zajmował się także działalnością społeczną, m.in. był w latach 1859 - 1864 członkiem Rady Opiekuńczej Zakładów Dobroczyńnych na powiat sandomierski.

W 1861 r. zgłosił się do konkursu na wakującą po ks. Leonie Topolskim katedrę prawa kanonicznego w warszawskiej Akademii Duchownej. W konkursie zwyciężył (było 4 kandydatów) i 22 X 1861 r. otrzymał nominację na profesora prawa kanonicznego wymienionej uczelni. Katedrę tę zajmował do kasaty Akademii w 1867 r. Równocześnie z profesurą w Akademii pełnił od 1862 r. funkcje referenta spraw małżeńskich w warszawskim konsystorzu, a niebawem arcybp Feliński mianował go kanonikiem warszawskiej kapituły archikatedralnej. W tymże roku wszedł Sotkiewicz w skład komisji, powołanej przez arcybpa Felińskiego, do przygotowania synodów: archidiecezjalnego i prowincjonalnego, które wszakże nie doszły do skutku z powodu wywiezienia arcybiskupa. Był też Sotkiewicz prowizorem seminarium duchownego św. Jana. Po wywiezieniu z Warszawy przez rząd zaborczy ks. Michała Nowodworskiego prowadził w latach 1864 - 1877 redakcję "Przeglądu katolickiego".

Po zamknięciu Akademii nauczał przez pewien okres czasu religii na pensjach warszawskich. Od 1872 r. był protektorem Arcybractwa Adoracji Najśw. Sakramentu i instytucji dobroczynnej przy kościele sakramentek oraz członkiem Towarzystwa Sztuk Pięknych w Warszawie. W latach 1873 - 1876 odbywał podróże zagraniczne do Austrii, Francji, Niemiec i Włoch. Z języków nowożytnych znał angielski, francuski, niemiecki i włoski. W 1877 r. pap. Pius IX zamianował Sotkiewicza administratorem apostolskim archidiecezji warszawskiej, a w 1883 r. Leon XIII biskupem sandomierskim. Jako biskup prowadził również zajęcia dydaktyczne w sandomierskim seminarium duchownym, nie z zamiłowania, ale zmuszony zaistniałymi okolicznościami (kłopoty kadrowe).

Bp Sotkiewicz posiadał następujące odznaczenia państwowe: krzyż brązowy ze wstęgą św. Włodzimierza, medal brązowy ze wstęgą św. Andrzeja, order św. Anny 2 kl. i św. Stanisława 1 kl. W związku z jubileuszem 50-lecia kapłaństwa pap. Leon XIII mianował go w 1889 r. hrabią rzymskim, prałatem domowym i asystentem tronu papieskiego. Jako biskup pozyskał Sotkiewicz opinię dobrego administratora i paste-

rza. Zmarł nagle w Sandomierzu w nocy z 3 na 4 V 1901 r. w wieku 75-ciu lat życia.

Opublikował następujące prace:

I.

1. Siostra miłosierdzia Bronisława Kamieniobrodzka. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.341-343.

2. O egzaminach konkursowych na beneficja parafialne. Rzecz czytana w czasie uroczystego zakończenia kursów naukowych w Akademii Duchownej przez ... Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1962 t.10 s.133-159.

3. Przekł.: Aubineau Leon: Jezuita na galerach. Prz. katol. R. [1]: 1863 nr 47 s.708-712, nr 46 s.725-731, nr 47 s.740-747, nr 48 s.758-762, nr 49 s.773-780, nr 50 s.789-793, nr 51 s.805-809. (Ogł. anonimowo).

4. Przekł.: Daurignac: Święty Alojzy. Książę świętego imperium 1568 - 1585. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 26 s.404-409, nr 27 s.420-427; nr 28 s.441-445, nr 29 s.457-460, nr 30 s.472-474, nr 31 s.490-492, nr 33 s.518-523, nr 34 s.537-540, nr 35 s.555-558, nr 36 s.571-573; nr 39 s.617-619, nr 40 s.632-637, nr 41 s.651-654. B. Zakonnik Towarzystwa Jezusowego 1585 - 1591. nr 42 s.659-663, nr 43 s.678-681, nr 44 s.693-697, nr 45 s.711-718, nr 46 s.726-732, nr 47 s.742-749, nr 48 s.758-765. C. Nowy Anioł w niebie. nr 50 s.789-798, nr 51 s.806-813, nr 52 s.820-828.

II.

1. Opis kościoła parafialnego w mieście Rakowie. Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.16 s.134-145.

2. Znad Kamy dnia 6 (18) października 1868 r. (List z podróży do Petersburga). Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 48 s.733-734.

3. Rec.: Wędrowiec (czasopismo). Prz. katol. R. [8]: 1870 nr 12 s.177-182.

4. 101 artykułów w "Encyklopedii kościelnej" (ks. Michała Nowodworskiego) w t.1-11, 13, 18-20, częściowo oryginalnych, częściowo przerobionych z "Kirchenlexikon" Weltego i Wetzera.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: B.L.: J.E. ks. Antoni Ksawery Sotkiewicz biskup sandomierski. Bies. lit. T.43: 1899 nr 31 s.83; Ks. L.P.: Wizyta kanoniczna kościoła w Szupli Nowej diec. sandomierskiej. Prz. katol. R.28: 1890 nr 39 s.620-622; T e n Ź e: Wizyta kanoniczna J.E. biskupa Sotkiewicza ... w dekanatach grabowskim, ilżeckim i kozienickim. Prz. katol. R.31: 1893 nr 43 s.683-684, nr 44 s.701-702, nr 46 s.729-730, nr 48 s.745-747; [Wizyta bpa Sotkiewicza w Radomiu]. Prz. katol. R.33: 1895 nr 31 s.494-495; B.L.: J.E. ks. Antoni Ksawery Sotkiewicz biskup sandomierski. Bies. liter. T.48: 1899 nr 31 s.83; Ks. A. R [e w e r a]: Uroczystość jubileuszowa jego ekscelencji biskupa Sotkiewicza, najdostojniejszego pasterza sandomierskiego. Prz. katol. R.37: 1899 nr 35 s.545-549. T e n Ź e: Pogrzeb śp. ks. biskupa Antoniego Ksawerego Sotkiewicza. Prz. katol. R.39: 1901 nr 22 s.345-348; O.: Śp. ks. biskup Antoni Sotkiewicz. Tyg. il. R.1901 nr 19 s.363-364; R.W.: J.E. ks. biskup Sotkiewicz. Wędrowiec. R.39: 1901 nr 20 s.386; W. M a l e s z e w s k i: Zgon śp. J.E. biskupa Antoniego Sotkiewicza. Bies. liter. T.51: 1901 nr 19 s.366;

W. T r ą m p c z y ń s k i: Żałoba w Sandomierzu. Tamże, nr 21 s.404-406; Ks. J. R [o k o s z n y]: Sotkiewicz Antoni Franciszek Ksawery. W: Enc. kość. T.26 s.187-190; Ks. A. W [y r z y k o w s k i]: Sotkiewicz Antoni Franciszek Ksawery. W: Podr. enc. kość. T.37/38 s.10-14; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.132-134; Ks. J. W i ś n i e w s k i: Biskupi sandomierscy. Radom 1913 s. nlb. 17 - nlb. 19; Bp. P. K u b i c k i: Antoni Ksawery Sotkiewicz biskup sandomierski 1826 - 1901. Sandomierz 1931; Ks. A. P e t r a - n i: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961; Bp W. W ó j c i k: Nauczanie prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Sandomierzu (1820 - 1970). Prawo kan. E.15: 1972 nr 3/4 s.106, 113, 114, 116; T e n ż e: Bp Antoni Sotkiewicz (1826 - 1901). Prawo kan. R.17: 1974 nr 1/2, s.169-194; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęśny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.123, 142, 146, 147, 150, 299-301, 319.

51.

STANKIEWICZ Józef (1800 - 1874), lekarz, zastępca profesora medycyny popularnej.

Urodził się w 1800 r. w Wilnie w rodzinie szlacheckiej jako syn Macieja i Apolonii z Pietkiewiczów. Osierocony w niemowlęctwie był wychowywany przez starszą siostrę. W 1818 r. rozpoczął jako stypendysta rządowy studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wileńskiego, które ukończył w 1823 r. ze stopniem medykochirurga. W tymże roku otrzymał świadectwo lekarza 1-szej klasy i został powołany przez Departament Medyczny jako lekarz do 24 Brygady Artylerii, skąd w 1826 r. przeniesiono go do Litewskiego Batalionu Saperów. W 1830 r. otrzymał rangę starszego lekarza. Następnie w 1833 r. przeniesiono go do Warszawy na stanowisko ordynatora Szpitala Wojskowego. Praktykował również prywatnie.

Dnia 20 IV 1841 r. został powołany do pełnienia obowiązków lekarza w warszawskiej Akademii Duchownej, na którym to stanowisku pozostawał przez cały czas egzystencji uczelni. Od 1848 - 1850 r. wykładał w Akademii bezpłatnie tzw. medycynę popularną. Władze uczelni po dłuższych zabiegach u dyrektora głównego Służby Zdrowia Królestwa i w Komisji WR i OP wystarały się dlań o stanowisko zastępcy profesora. W ten sposób wykładał Stankiewicz medycynę popularną już stale i za wynagrodzeniem.

W 1842 r. przyjęto Stankiewicza na członka czynnego warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego, w 1874 r. zaś wybrano go na członka honorowego tego Towarzystwa. W służbie wojskowej pozostawał do 1862 r., z tym że w ostatnich kilkunastu latach pełnił obok funkcji ordynatora przy Głównym Sztabie Armii obowiązki lekarza przy namiestniku Królestwa. W 1833 r. został kolegiąlnym asesorem, w 1838 r. radcą dworu, w 1842 radcą kolegiąlnym, w 1846 r. radcą stanu. W 1830 r. otrzymał w nagrodę za gorliwość w pełnieniu funkcji służbowych pierścień brylantowy. Posiadał od 1831 r. order św. Anny 3 kl. oraz polski krzyż "Virtuti Militari" 3 kl. i honorową odznakę za 20 lat nieskazitelnej służby.

Był człowiekiem bardzo dobrotliwym, toteż alumni Akademii brali odeń nagminnie recepty na cukier, cytryny, "ciasto ślazowe", sprzedawane wówczas w aptekach za lekarskim zleceniem. Zmarł w Warszawie 11 VI 1874 r.

Drukiem ogłosił następujące pozycje:

1. Rec.: Zapiski po časti vračebnych' nauk'. S. Petersburg [1843] Kn. 1,2. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.11: 1844 s.140-153, 286-306.
2. Uwagi praktyczne nad puszczeniem krwi ogólnym czyli z żyły, venae sectio vel phlebotomia jako najdzielniejszym środkiem w chorobach zapalnych. Czytane na publicznym posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego dnia 11 stycznia 1846. Pam. Tow. Lek. Warsz. T. 15: 1846 s.54-65.
3. Przekł.: Bujalski: Anatomiczno-patologiczny przegląd brzemienności zewnątrzmacicznej. Zapiski po časti vračebnych' nauk'. S. Petersburg 1843 Kn. 1. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.17: 1847 s.114-128.
4. Przekł.: Smirnov S.: Biegunka u dzieci ze szczególnego cierpienia mlecza pacierzowego. Lienteria spinalis, spinalenteria. Uwagi lekarz ... z Pamiętnika S. Petersburskiego. Zapiski po časti vračebnych' nauk'. Kn. 1. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.17: 1847 s.262-277; T.18: 1847 s.72-88.
5. Przekł.: Kither A.: Leczenie hemoroidów. Zapiski po časti vračebnych' nauk' S. Petersburg 1843 Kn. 2. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.19: 1848 s.96-103.
6. Zapalenie mózgu. Zap. Tow. Lek. Warsz. T.20: 1848 s.204-212.
7. Zapalenie wątroby. Pam. Tow. Lek. Warsz. T. 20: 1848 s.212-214.
8. Zapalenie mózgu i kiszek. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.20: 1848 s. 214-215.
9. Przekł.: Szubert: Choroby worka sercowego z wypoceniem płynu krwistego. (Pericardialis exudatoria sanguinolenta). Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1850 s.85nn.
10. Przekł.: Tumanov: Opisanie sztucznego utworzenia otworu stolcowego (anus artificialis) według sposobu Kollezena zmienionego od Amiussata. Zapiski po časti vračebnych' nauk'. S. Petersburg 1843 Kn. 1. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1850 P. 1 s.121-147.
11. Przekł.: Kitler A.: Przywrócenie części nosa, szczęki i powiek. (Rino-molo-blepharoplastica). Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1859 s.142-146.
12. Przekł.: Rklicki: Użycie elektro-galwanizmu w leczeniu chronicznych chorób błony rogowej oka. Zapiski po casti vracebnych' nauk'. S. Petersburg 1843 Kn. 1 Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1850 P. 1 s.147-153.
13. Przekł.: Kitler A.: Nowy dowód tego, że można oddalać ospowe blizny ... Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1850 s.147-150.

14. Przekł.: Pol: Obrzękłość mięso-kostna. (Osteosteatoma) zajmująca całą prawą połowę szczęki dolnej, wyjęcie z artkulacji, wyzdrowienie ... Pam. Tow. Lek. Warsz. T.23: 1850 s.151nn.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Śp. Józef Stankiewicz. Pam. Tow. Lek. Warsz. T.70: 1874 s.409-411; Ks. A. P l e s z c o z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.158-159; L. J a n o w s k i: Słownik bio-bibliograficzny Uniwersytetu Wileńskiego, s.114. - AGAD Sygn. 377, s.276-279, 532-533, 665-666.

52.

SZARKIEWICZ Jakub ks. (1776 - 1846), misjonarz św. Wincentego, po sekularyzacji kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor historii Kościoła.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Urodził się 16 VII 1776 r. w Garwolinie. Początkowo uczył się prywatnie, następnie w kolegium pijarów w Łukowie. Tę ostatnią naukę musiał przerwać z powodu wybuchu w 1794 r. insurekcji kościuszkowskiej. Po uspokojeniu kraju wstąpił do zgromadzenia misjonarzy w Warszawie, gdzie też odbył studia teologiczne i w 1800 r. przyjął święcenia kapłańskie. Zamianowano go kaznodzieją w kościele św. Krzyża, niebawem jednak wizytator misjonarzy wysłał go na nauczyciela do tzw. Akademii Chełmińskiej. Uczył tam, lecz nie wiadomo jakiego przedmiotu, w latach 1800 - 1802. Od r. 1802 - 1807 wykładał w chełmińskim seminarium duchownym. W 1807 r. został dyrektorem i wykładowcą wymowy misjonarskiego seminarium externum (dla kleryków świeckich) w Warszawie, pełniąc równocześnie urząd kaznodziei. Stąd powołano go w 1815 r. na dyrektora i wykładowcę historii Kościoła misjonarskiego seminarium w Krakowie. W 1816 r. Szarkiewicz sekularyzował się. Uczył następnie w seminarium duchownym w Kielcach, a w 1817 r. został powołany na tymczasowego profesora historii Kościoła i prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, posunięty w 1822 r. na profesora zwyczajnego. Tu doktoryzował się, nie wiemy tylko, czy przed objęciem wykładów, czy już jako wykładowca.

Po zamknięciu Uniwersytetu wykładał te same przedmioty w Seminarium Głównym, a przechodząc do świeżo utworzonej Akademii Duchownej, pozostał tylko przy katedrze historii Kościoła. Bp. Tomasz Kuliński pisał o nim: "Historię Kościoła wykładał w Akademii z początku mego pobytu X. Szarkiewicz, który ją dyktował nie wiadomo z jakiego dzieła czerpaną. Staruszek, już widocznie osłabiony profesor, wkrótce uwolnił się od tej katedry". Po prostu zmarł w 1846 r. W Warszawie piastował godność kanonika kapituły archikatedralnej, a w konsystorzurząd sędziego II instancji.

Wydrukował dwa artykuły:

I.

1. O pięknościach zawodu naukowego. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.201-211.

II.

1. O S. Hozjuszu kardynale i biskupie warmińskim. W: Posiedzenie publiczne Królewskiego Uniwersytetu na pamiątkę założenia jego przy rozpoczęciu nowego kursu nauk odbyte dnia 17 IX 1828. Warszawa [1828] s.21-37.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Ks. A. Z [a r e m b a]: Szarkiewicz Jakub. W: Enc. kość. T.27 s.474; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.141-142; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1911 t.1 s.320, 355; t.2 s.10, 25, 35, 56, 71, 82, 83, 85, 117, 123, 125-128, 234, 163; J. K u c h a r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914 s.428; Księga protokółów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817 - 1819. Wyd. R. G e r b e r: Warszawa 1958 s.21, 23, 277; Ks. W. P d a d z y Ń s k i: Tzw. Akademia Chełmińska w latach 1680 - 1818. Nasza przeszł. T.11: 1960 s.243; O. B. P r z y b y l s k i: Teologia dogmatyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.138; Ks. B. K u m o r: Nauczanie historii kościoła. Okres od roku 1815 do 1973. Tamże, s.367, 368. - Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis 1833, s.79; Toż na rok 1841, s.66; Toż na rok 1842, s.3.

53.

SZCZYGIELSKI Józefat ks. (1805 - 1883), kapłan archidiecezji warszawskiej, wicerektor, profesor teologii dogmatycznej, bibliotekarz.

Urodził się 29 IX 1805 r. w Kobylnicy k. Międzyrzecza Podlaskiego. Wyształcenie zdobył w Białej Podlaskiej, w seminarium duchownym św. Krzyża w Warszawie i w Seminarium Głównym. Święcenia kapłańskie przyjął w 1828 r. Jeszcze jako kleryk, gdy z braku wieku kanonicznego oczekiwał na święcenia, został mianowany nauczycielem religii w warszawskim Instytucie Głuchoniemych, z którym to zakładem pozostał związany do końca życia.

Po utworzeniu Akademii Duchownej powołano Szczygielskiego na jej wicerektora. Złożył wtedy wymagane egzaminy i w 1837 r. uzyskał w nowej uczelni stopień kandydata teologii. Wicerektorem był tylko do 30 IX 1837 r., ponieważ wtedy właśnie objął funkcje dyrektora w Instytucie Głuchoniemych po rezygnacji jego założyciela ks. Jakuba Falkowskiego. Niebawem wrócił do Akademii w charakterze wykładowcy, mianowicie po śmierci ks. Ossolińskiego objął w 1841 r. najpierw zastępczo, a od 1857 r. w charakterze profesora stałego katedrę teologii dogmatycznej. Wykładał do wysłużenia emerytury w 1863 r. Choć nie posiadał specjalistycznego przygotowania, był dobrym wykładowcą. Poza tym przez kilka lat pełnił w Akademii obowiązki bibliotekarza.

Najwięcej zajmował się Instytutem Głuchoniemych. Doprowadził do założenia drugiego podobnego zakładu, Instytutu Ociemniałych. Poza tym wszedł do kapituły archikatedralnej. Arcybiskup Feliński w przeddzień swego wyjazdu na zesłanie do Rosji mianował Szczygielskiego wikariuszem generalnym na wypadek uniemożliwienia rządów archidiecezją aktualnemu wikariuszowi biskupowi nominatowi Pawłowi Rzewuskiemu. Jakoż po zsyłce tego ostatniego w 1865 r. objął na krótko kierownictwo ar-

chdiecezji, lecz pod presją władz rządowych musiał ustąpić, a w 1867 r. sam poszedł na wygnanie do kazańskiej guberni. Wrócił do kraju dopiero w 1877 r. i zamieszkał w Stoczku pod Serockiem. Zmarł 1 XII 1883 r., pochowany został w Serocku. W kościele św. Aleksandra w Warszawie wzniesiono mu tablicę nagrobną. Posiadał order św. Stanisława 2 kl. i św. Anny 3 kl.

Ogłoszą drukiem:

I.

1. Książka do nabożeństwa dla głuchoniemych ułożona. Warszawa 1841 16° s.229. - Toż wyd.2. Warszawa 1855.

2. Przekł.: Schmidt Jan Ewaryst: Msza święta w swoich Obrzędach, oryginalnie w języku niemieckim, przez ... wyjaśniona a na język polski przełożona przez ... Warszawa 1841 J.Glücksberg 12° s.156, il. - Toż. Wyd.2. Warszawa. - Toż. Wyd.3. Warszawa 1851 J.Glücksberg 8° s. 155, nlb.4.

3. Zgodność Pisma świętego, podań dziejowych i badań antropologijnych jako też zoologicznych w przedmiocie jedności rodu ludzkiego. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.1-32, 97-121, 201-215, 332-362, 385-409, 481-511. - Toż w osob. odb. Warszawa 1847 8° s.179.

4. Mowa na pogrzebowym nabożeństwie przy pochowaniu zwłok śp. Antoniego Hlebowicza ... członka świeckiego Zwierzchności Akademii Duchownej ... założyciela i głównego redaktora Pamiętnika religijno-moralnego miana w kościele świętego Aleksandra przez ... Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.71-84.

5. Pożegnanie szanownych zwłok śp. księdza Jakuba Falkowskiego. Warszawa 1850.

II.

1. Wspomnienie o śp. Tomaszu Dziekońskim. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.6: 1874/75 s.328-331.

2. Metoda praktyczna uczenia głuchoniemych języka polskiego ułożona przez ... Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.13: 1881/4 s.1-268; R.14: 1882/3 s.1-248.

3. Alfabet polski. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R. 1883/4 s.27-47. - Toż w osob. odb. Warszawa 1883 8° s.19.

4. Ksiądz Jakub Falkowski założyciel i pierwszy rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.15: 1883/4 s.48-98.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: X. Józafat Szczygielski. Kłosa. R.37: 1883 nr 964 s.398; [L. J e n i k e l]; Ksiądz Józafat Szczygielski. Tyg. il. T.2: 1883 nr 50 s.379-380; J. P a p ł o Ń s - k i: Ks. Józafat Szczygielski b. rektor warszawskiego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. Pam. Warsz. Inst. Głuch. i Ociemn. R.15: 1883/84 s.20-26; Ks. Józafat Szczygielski. Bibl. warsz. R.44: 1884 t.1 s.166-167; Śp. ks. Józafat Szczygielski. Prz. katol. R.21: 1883 nr 50 s.906; Śp. ksiądz Józafat Szczygielski. Bies. liter. T.16: 1883 nr 415 s.370; Ks. Józafat Szczygielski. Kron. rodzina. Ser.4. R. 1883 t.11 s.767; [Informacja o odsłonięciu tablicy pamiątkowej ku

czci ks. J. Szczygielskiego w kościele św. Aleksandra]. Bluszcz. R. 31: 1895 nr 43 s. 343; X. J. N [i e d z i e l s k i]: Szczygielski Józefat. W: Podr. enc. kość. T. 37/38 s. 368; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s. 94-95, 121-122, 246; J. K u c h a - r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914 s. 97; Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczyński Feliński 1822 - 1895 Warszawa 1875 s. 149, 150, 155, 156, 160, 196, 253-256, 298, 299; O. B. P r z y b y l s k i: Teologia dogmatyczna. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T. 3. cz. 1. Lublin 1976 s. 139; Ks. P. P o r ę b a: Dzieje katechetyki. Tamże, s. 165. - Catalogus cleri ... Archidiecezsis Varsaviensis 1833, s. 84; Toż na rok 1841, s. 96; Toż na rok 1858, s. 11; Toż na rok 1860, s. 15; Toż na rok 1864, s. 16, 33; Korespondencja namiestników Królestwa Polskiego z lat 1861-1864. Wrocław 1973 s. 69. - AGAD Sygn. 377 s. 387-388, 520-521, 676-677.

54.

SZELEWSKI Adam Józef Kalasanty ks. (1799 - 1865), pijar, po sekularyzacji kapłan diecezji krakowskiej, profesor patrologii i homiletyki.

Pochodził z ubogiej rodziny szlacheckiej, urodzony 11 X 1799 r. w Kozłówku w woj. lubelskim z ojca Wojciecha i matki Joanny Nowickiej. Uczył się w Opolu Lubelskim u pijarów, do których też wstąpił w 1815 r. Po nowicjacie kontynuował studia u pijarów w Warszawie. W 1818 r. rozpoczął uczyć w Collegium Nobilium religii, literatury polskiej, historii i j. łacińskiego. Równocześnie sam dalej studiował. Przetłumaczył wtedy z j. francuskiego pracę Piotra Cottreta o religii Chrystusa. W 1821 r. przeniesiono go do szkoły wojewódzkiej przy ul. Długiej, gdzie uczył tych samych przedmiotów. Z tego znowu czasu pochodzą 3 prace Szelewskiego, ogłoszone w pijarskich programach szkolnych: O szczytności w języku naszym (!), o jedności wykładów szkolnych oraz recenzję dzieł oratorskich Stanisława Potockiego. Zyskały one mu duży rozgłos.

W 1824 r. przyjął święcenia kapłańskie i przeszedł na nauczyciela i prefekta szkoły wojewódzkiej w Radomiu, skąd po roku wrócił do Warszawy i przy boku prowincjała pełnił obowiązki sekretarza. Za ogłoszony wówczas drukiem przekład kazań adwentowych Massillona został powołany na członka krakowskiego Towarzystwa Naukowego, a w 1827 r. przez Komisję Rządową WR i OP do grona deputacji do ułożenia ustaw szkolnych. W 1828 r. został rektorem pijarskiego kolegium i gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim.

Po upadku powstania listopadowego wyjechał za granicę dla uzupełnienia swego wykształcenia teologicznego. Po studiach w Krakowie, w Wiedniu i w Rzymie, zakończonych doktoratem teologii, wrócił do kraju. Jeszcze w czasie wojażu zagranicznego opuścił w 1834 r. zakon pijarów i został przyjęty do diecezji krakowskiej. W 1836 r. został zastępcą profesora w gimnazjum w Piotrkowie (już nie pijarskiego), a pod koniec tegoż roku zastępcą profesora patrologii i homiletyki w nowo utworzonej Akademii Duchownej w Warszawie, gdzie po roku otrzymał profesurę zwyczajną.

Chcąc rozbudzić wśród profesorów Akademii ruch naukowy i wpływać na podniesienie poziomu intelektualnego duchowieństwa, postanowił wydawać czasopismo teologiczno-religijne. W 1837 r. przygotował plan czasopisma i uzyskał nań zgodę arcybpa Choromańskiego i władz rządowych. Czasopismo to pod nazwą "Pamiętnik religijno-moralny" poczęło wychodzić co miesiąc od 1841 r., jednakże z nieznanych przyczyn nie pod redakcją ks. Szelewskiego, lecz Antoniego Hlebowicza, a po jego śmierci w 1847 r. Antoniego Kamińskiego, choć Szelewski był stale jego duszą. Dopiero po zgonie Kamińskiego w 1850 r. przejął Szelewski redakcję. W 1863 r. odstąpił swe prawa ks. Nowodworskiemu, który zmienił charakter, częstotliwość ukazywania się i tytuł pisma, wydając tygodnik "Przegląd katolicki".

Projektował też Szelewski wydanie siłami zbiorowymi katechizmu dla wszystkich diecezji w Królestwie, na co uzyskał zgodę wikariusza kapitulnego Fijałkowskiego. Pomysłu nie zrealizowano. On także doprowadził do wprowadzenia w Akademii wykładów z medycyny pastoralnej. W ogóle należał Szelewski do najbardziej aktywnych profesorów Akademii. Wchodząc przez wiele lat do Rady Akademii, miał wiele do powiedzenia odnośnie do doboru nowych sił nauczycielskich.

Obok profesury w Akademii przyjął Szelewski w 1839 r. probostwo w Wilanowie, które zamienił w 1843 r. na probostwo w Brzezinach; to ostatnie trzymał do śmierci. W Brzezinach zmienił poddany plebańskim pańszczyznę na czynsze, założył dla nich szkołkę elementarną, własnym kosztem zbudował plebanię, a przy niej dom dla starców i kalek. Do parafii tej, w której zasadniczo duszpasterzował wikariusz, dojeżdżał, o ile tylko pozwalały mu na to zajęcia profesorskie. Posiadał też kanonikat honorowy kolegiaty łęczyckiej (zniesionej w 1819 r.) i katedry lubelskiej oraz order św. Anny 2 kl. i św. Stanisława.

W 1858 r. przeszedł Szelewski w stan spoczynku, po złożeniu zaś redakcji "Pamiętnika" w 1863 r. osiadł na swym probostwie w Brzezinach, gdzie zmarł 7 XII 1865 r.

Drukowany dorobek ks. Szelewskiego jest następujący:

I.

1. Przekł.: Jais A.P.: Kazania i homilie na wszystkie niedziele i święta całego roku przez ... w niemieckim języku oryginalnie napisane, a przez ... spolszczone. T.1-3. Warszawa 1837 - 1839 s.135; s.166; s. 244. - Toż wyd.2. Warszawa 1844.

2. Przekł.: Kazania z najlepszych autorów francuskich, włoskich, niemieckich i angielskich wybrane i spolszczone, Schneidera, Turchi, Bossueta, Kolmara, Husseya przez ... Warszawa 1840 8° k.4, s.III, 307.

3. Rys. historyczny wymowy duchownej w ogóle a w szczególności w Polsce. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.413-431, 513-524; t.5 s.120-127, 210-224, 327-346; R.4: 1844 t.6 s.122-133; 193-217, 296-321; t.7 s.22-43, 136-156, 233-251; R.5: 1845 t.8 s.427-447, 508-526.

4. Przekł.: Hunold F.X.: Kazania na niedziele i święta całego roku do potrzeby i ducha czasu zastosowane z niemieckiego na polskie przerobione przez ... T.1-4. Warszawa 1844 12° s.243; s.231; s.237; s.279.

5. O istocie, ważności, potrzebie, różnym w różnych epokach stanie i najtrafniejszej metodzie nauczania katechizmu ze szczególnym uwzględnieniem na potrzeby Kościoła w naszym kraju. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.216-239, 311-331, 410-427, 512-537. - Toż w osob. odb. Warszawa 1847 8° s.86.

6. Przekł.: Zanotto F. ks.: O terażniejszej wymowie kaznodziej-skiej. Pam. rel.-mor. R.7: 1847 t.13 s.398-418.

7. O potrzebie znajomości medycyny pastoralnej dla duchowieństwa. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.139-170.

8. O powinnościach plebanów względem ubogich swoich parafian. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.18 s.225-255.

9. O inkluzach i inkluzkach w wiekach średnich. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.18 s.354-362.

10. Życiorys Antoniego Kamińskiego redaktora Pamiętnika religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.18 s.363-367.

11. Przekł.: O potrzebie opowiadania słowa bożego. Pam. rel.-mor. R.10 1850 t.19 s.93-124.

12. Przekł.: Kilka uwag i rad życzliwych dla dzisiejszych kaznodziejów. Pam. rel.-mor. R.10: 1850 t.19 s.317-323.

13. Wiadomość historyczno-archeologiczna o kościele parafialnym i innych w mieście Brzezinach, poprzedzona statystycznym opisaniem miasta. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.20 s.1-31, 93-125, 189-216. - Toż w osob. odb. B.m.r. 8° s.90.

14. O miłościwym lecie czyli jubileuszu. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.21 s.93-101.

15. O siostrach miłosierdzia. Historia założenia i rozkrzewienia się tej instytucji. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.20 s.301-314.

16. Do szanownego duchowieństwa świeckiego i zakonnego od Redakcji Pamiętnika religijno-moralnego. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.20 s.553-557.

17. Kazania niedzielne i świąteczne całego roku. Tomów 4. Prospekt. Warszawa b.r. 12° s.8.

18. Kazania o męce, śmierci, zmartwychwstaniu Pana naszego Jezusa Chrystusa przez ... ułożone. Warszawa 1851 8° s.147.

19. O święceniu niedzieli 6 nauk w formie egzhortacji kościelnych ku oświeceniu wiernych rzymsko-katolickiego Kościoła, wyznawców trzeciego przykazania boskiego i pierwszego kościelnego ułożone przez ... Warszawa 1852 8° s.186.

20. Bibliografia duchowna. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s.416-426; R.14: 1855 t.28 s.114-117, 314-318.

21. Przemowa ... z okoliczności rekonyliacji ... świątyni [w Brzezinach] na nowo odbudowanej. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.25 s. 618-627.
22. Przekł.: Katechizm rzymsko-katolicki czyli zbiór nauki chrześcijańskiej rysem dziejów religii od początku świata aż do naszych czasów. Przeł. z niemieckiego ... Warszawa 1855 12° s.XIV, 371, V.
23. Cokolwiek o pauperyzmie w kraju. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.29 s.189-205.
24. Żyżkiewicz Antoni. Pam. rel.-mor. R.15: 1856 t.30 s.476-479.
25. Od Redakcji Pamiętnika religijno-moralnego. (Wraz z ks. J.K. Mętiewiczem). Pam. rel.-mor. R.16: 1856 t.31 s.711-718.
26. Projekt wydania nowego przekładu Pisma świętego w języku polskim i komentarzy nad nim ks. Serwatowskiego, których przedruk ma się dokonać w Warszawie. Pam. rel.-mor. R.17: 1857 t.33 s.180-184.
27. Odezwa Redakcji Pamiętnika religijno-moralnego. (Wraz z ks. J.K. Mętiewiczem). Pam. rel.-mor. R.17: 1857 t.33 s.715-718.
28. Śp. ks. Mętiewicz. Szkic biograficzny. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.18: 1858 t.2 s.554-563.

II.

1. Kazanie na uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego miane w kościele pijarskim w Warszawie. B.m.r. [1823] 8° s.19.
2. Rzecz o szczytości. W: Popis publiczny uczniów Szkoły Wojewódzkiej Ks. Ks. Pijarów. Warszawa 1824 s.1-35.
3. Przekł.: Cottret Piotr Maria: Rozprawa o religii uważanej jako potrzeba społeczności przez ... z francuskiego na polski przełożona przez ... Warszawa 1825 8° s.44, nlb. 2.
4. Przekł.: Massillon Jan Chrzciciel: Kazania adwentowe ... z francuskiego na polski język wytłumaczone przez ... Warszawa 1827 8° s.XLV, 422, nlb. 5. - Toż wyd. przejrz. i popr. Warszawa 1847 8° s.363.
5. Benedykt Herbest katecheta z VI wieku. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.619-631.
6. Korespondencje. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.321-324, 409-420.
7. Tadeusz Pomian hrabia Lubieński biskup rodopolitański sufragan diecezji kujawsko-kaliskiej. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.71-80.
8. Ks. Ignacy Stankiewicz. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.182-190.
9. Projekt Szkoły Głównej i Akademii Duchowna. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.680-684.
10. Stanisław Konarski. Tyg. il. T.3: 1861 nr 75 s.77-79.
11. Pogląd na prasę katolicką w Niemczech. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.37-56, 149-175.

12. Wychowanie publiczne. O wykładach nauki chrześcijańskiej w szkołach elementarnych, powiatowych i gimnazjalnych. Dz. powsz. R.[2]: 1862 nr 45 s.177-178, nr 46 s.181-182.

13. Rec.: Krasiński Adam Stanisław: Prawo kanoniczne. Wilno 1961. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.681-688.

14. Książd Edmund Andraszek. Bibl. warsz. R.22: 1862 t.2 s.305-325.

15. Przekł.: Nauki religijno-moralne przeciwko nałogowi pijaństwa z niemieckiego przerobione a dla kapłanów do użytku w nauczaniu kościelnym i dla Czytelnii Ludowych przydatne. Warszawa 1862 8° s.95.

16. Ks. Jakub Ciastowski ostatni rektor konwiktu pijarskiego na Żoliborzu. Bibl. Warsz. R.23: 1863 t.3 s.341-352.

17. Jeszcze kilka uwag o trzeźwości. Dz. powsz. R. 1863 nr 24 s. 104-105.

Opracowania i źródła: Ks. J. Szpaderski: Wspomnienie o życiu i pismach śp. ks. Adama Józefa Kalasantego Szelewskiego. Prz. katol. R.5: 1867 nr 26 s.401-406; T e n ż e: O zasadach wymowy kaznodziejskiej. T.2. Kraków 1870 s.504; Ks. A. Z [a-r e m b a]: Szelewski Adam. W: Enc. kośc. T.27 s.491-493; X. A. F [a-j ę c k i]: Szelewski Adam. W: Podr. enc. kośc. T.27/28 s.369-370; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.134-136; Bp J. P e l c z a r: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd. 2. Kraków 1917. s.358; Ks. H. E. W y c z a w s k i: Archidiecezja warszawska w świetle schematyzmu z 1863 r. Stud. Theol. Vars. R.6: 1968 nr 1 s.303. - Catalogus cleri ... Archidiececesis Varsaviensis 1841, s.121; Toż na rok 1843, s.11; Toż na rok 1845, s.10; Toż na rok 1847, s.8; Toż na rok 1850, s.8; Toż na rok 1853, s.8. - AGAD Sygn. 377 s. 285-286, 518-519, 674-675.

55.

SZMURŁO Augustyn (1821 - 1888), profesor języka i literatury łacińskiej i greckiej.

Pochodził z Dołhobyczowa, urodzony 28 VII 1821 r. Z czasów jego młodości wiemy tylko tyle, że szkołę średnią ukończył w Lublinie, a następnie kształcił się od 1838 r. w filologii klasycznej na Uniwersytecie w Moskwie jako stypendysta rządowy i uzyskał tam w 1842 r. stopień kandydata filozofii. W 1842 r. został nauczycielem j. łacińskiego i greckiego w II gimnazjum w Warszawie, z którego przeszedł chwilowo do Powiatowej Szkoły Realnej, a następnie w 1850 r. jako starszy nauczyciel do Gimnazjum Gubernialnego. W 1854 r. przeniesiono go do Instytutu Szlacheckiego. Za rzetelną pracę nauczycielską otrzymał tytuł radcy dworu.

Po śmierci Józefa Jaślikowskiego w 1859 r. powołano Szmurłę na katedrę języka i literatury łacińskiej i greckiej w warszawskiej Akademii Duchownej w charakterze zastępcy profesora, na którym to stanowisku pozostał do zamknięcia uczelni, pod koniec jako profesor stały. Był bardzo rozważany w swym przedmiocie, a wśród studentów cieszył się dużą powagą. Równocześnie z powstaniem Szkoły Głównej powierzono Szmurle w 1862 r. kierownictwo i wykłady języków klasycznych na kur-

sach przygotowawczych wymienionej uczelni. W 1863 r. zrezygnował z zajęć w Szkole Głównej, a został rektorem, od 1864 r. inspektorem I Gimnazjum. Pracował tu do zamknięcia gimnazjum w 1873 r. W latach 1873 - 1888 prowadził w Warszawie prywatne progimnazjum 6-klasowe. Zmarł w Warszawie 11 II 1888 r. W kościele św. Krzyża uczniowie ufundowali mu tablicę pamiątkową.

Drukiem ogłosił:

I.

1. Gramatyka łacińska teoretyczno-praktyczna. Cz.1-3. Warszawa 1857 - 1860 8°. (Współautorstwo). Cz.3: Składnia opracował A.Szurko. A.X. 390. - Toż. Wyd.2. Warszawa 1858. - Toż wyd.3. Warszawa 1866.
2. Mowa miana przy zamknięciu wykładu nauk na kursach przygotowawczych do Szkoły Głównej d. 26 lipca (7 sierpnia) 1862. Dz. powsz. R. 1862 nr 185 s.773-774. - Toż w osobn odb. Warszawa 1862 16° s.15.
3. O dziejowym znaczeniu starożytności klasycznej i o ważności pedagogicznej języków starożytnych. Dz. powsz. R. 1862 nr 193 s.807-808, nr 194 s.811-812. - Toż w osobn. odb. Warszawa 1862 16° s.27.
4. O kulturze Grecji. Prelekcja wstępna miana w Szkole Głównej dnia 26 listopada 1862. Dz. powsz. R. 1862 nr 285 s.1 - 2, nr 294, s. 1-2. - Toż w osobn. odb. Warszawa 1863 16° s.27.
5. Kilka słów o celu i kierunku gimnazjalnego nauczania w ogóle, a w szczególności o metodzie wykładu języka polskiego, języka łacińskiego, historii i geografii w zakresie gimnazjalnym. Warszawa 1865 12° s.27.

II.

1. Historia literarum Romanarum brevissime exposita. Varsaviae 1851 8° s.III, 42.
 2. Szkoła prywatna męska sześcioklasowa z kursem progimnazjów sześcioletnich, którą utrzymywał w Warszawie ... od 1873 - 1882. Warszawa 1882 8° s.31.
 3. Przekł.: Homer: Iliada. Warszawa 1887 8° s.XXX, 517, nlb.2. - Toż wyd.2. Streścił i opr. A. Wrzesień. Warszawa 1917. - Toż wyd.3. Warszawa 1922 8° s.104, nlb.2. - Toż wyd.4. Warszawa 1924 8° s.104.
- O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: J. I. K r a s z e w s k i: Otwarcie Szkoły Głównej w Warszawie. Prz. europ., nauk., liter. i artyst. R. 1862 t.2 s.734-737; W. P o d b i e l s k i: Augustyn Szurko. Kłosy. T.46: 1888 nr 1182 s.118-119; Augustyn Szurko. Ate-neum. T.1: 1888 s.577; F. M. S [o b i e s z c z a ń s k i]: Szurko Augustyn. W: Enc. powsz. T.24 s.730-731; [Informacja o odsłonięciu tablicy pamiątkowej ku czci Augustyna Szurki w kościele św. Krzyża]. Bluszcz. R. 30: 1894 nr 41 s.328; Ks. A. P l e s z c z y ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.155-156; Szkoła Główna warszawska (1862 - 1869). T.1. Kraków 1900 s.23, 24, 32-41, 74-75, 81, 180-185; Arcybp Z. Sz. F e l i ń s k i: Pamiętniki. Wyd.2. T.1. Lwów 1911 s. 148; T. M a n t e u f f e l: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpt. Hist. Tow. Nauk. Warsz. T.6 z.2 Warszawa 1929 s.99; Nowy Korbut. T.7 s.80. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.15; Toż na rok 1864, s.24.

SZPADERSKI Józef ks. (1816 - 1877), kapłan diecezji sandomierskiej, profesor patrologii i homiletyki.

Urodził się 14 I 1816 r. w Skaryszewie. Ukończył szkołę pijarską w Radomiu. W 1836 r. wstąpił do seminarium duchownego w Sandomierzu, skąd po dwóch latach skierowano go na studia do warszawskiej Akademii Duchownej. Ukończył ją w 1840 r. ze stopniem kandydata teologii. Świecenię kapłańskie przyjął w 1839 r. Do 1848 r. był nauczycielem religii w Końskich, po czym został proboszczem w Bedlnie. W 1853 r. powołano Szpaderskiego na regensa konsystorza w Sandomierzu. W 1854 r. przeniesiono go z probostwa w Bedlnie na takie samo beneficjum do Osieka.

W 1858 r. stanął Szpaderski do konkursu na wakującą po ks. Mętlewiczu katedrę patrologii i homiletyki w warszawskiej Akademii Duchownej. Ponieważ napisał najlepszą rozprawę, oddano mu katedrę, na której pozostawał do zamknięcia uczelni w 1867 r. W warszawskim konsystorzach pełnił funkcję cenzora.

W 1862 r. został mianowany kanonikiem kapituły sandomierskiej. W 1867 r. wrócił do diecezji, gdzie przesunął się na lepsze probostwo w Przedborzu. Miał tam kłopoty z władzami rządowymi za ochrzcenie dziecka ojca prawosławnego i urządzenie pogrzebu prawosławnemu. W 1874 r. nie układała mu się współpraca z wikariuszem Szylińskim, po którego przeniesieniu do innej parafii część parafian wystąpiła ze skargą do konsystorza na Szpaderskiego. Zmarł w Warszawie 14 V 1877 r., pochowany w katakumbach na Cmentarzu Powązkowskim.

Drukiem ogłosił następujące prace:

I.

1. Do Redakcji Pamiętnika religijno-moralnego. (Odpowiedź korespondentowi lwowskiemu w przedmiocie dziesięcin). Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.18: 1859 t.3 s.47-58.

2. Korespondencja I do Pamiętnika religijno-moralnego. (O czytaniu Pisma św.). Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.296-302.

3. Misje w Chinach. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.419-431.

4. Korespondencja II. List do braci kapłanów. (O czytaniu dzieł Ojców Kościoła). Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.521-531.

5. Zakład służebniczek Bogarodzicy. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.670-674.

6. Życie w parafii. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.19: 1860 t.5 s.682-688.

7. Korespondencja. List III. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.34-46.

8. Misje w Ameryce. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.63-72, 648-655; R.21: 1862 t.9 s.639-553.

9. Rec.: Smoleniec D.: Paschalia chrześcijańskie to jest o kalendarzach chrześcijańskich i obrachowaniu dnia wielkanocnego. Warszawa 1860. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.195-197.

10. Korespondencje. List IV. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.394-409.

11. Wiadomości naukowe i bibliografia duchowna. Main. o.: Lipnicki A. ks.: Zasady kaznodziejstwa ... T.1-2. Wilno 1860. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1860 t.6 s.546-552.

12. Do naszych czytelników. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.5-10.

13. Rec.: Montalembert de Charles: Mnichy zachodnie od św. Benedykta aż do św. Bernarda. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.72-80.

14. Misje w Oceanii. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.301-308; R.21: 1862 t.9 s.667-681.

15. Rec.: Ravnigan G.: Konferencje. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.309-319.

16. Rec.: Lacordaire H.D.: O społeczności katolickiej. Konferencje miane w kościele NMP w Paryżu przez ... Przekł. A.Nowosielskiego. Kijów 1860. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.421-427.

17. Rec.: Lefèvre M.: Des établissements charitables de Rome. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.670-677.

18. Misje na Wschodzie. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.20: 1861 t.7 s.554-562; R.21: 1861 t.8 s.64-70.

19. Misje w Chinach i w Kochinchinie. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.272-288.

20. Dzisiejszy stan kaznodziejstwa w Polsce. Rzecz czytana na akcie zakończenia kursu naukowego w Akademii Duchownej warszawskiej przez ... Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.303-316.

21. Rec.: Drohojewska: Les Chrétiens en Syrie ... Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.319-321.

22. Misje w Indiach. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.420-430.

23. Rec.: Thonissen J.J.: Quelques considérations sur la théorie du progrès indefini. Paris 1860. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.442-452.

24. Duchowieństwo francuskie. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.634-646.

25. Rec. Bogdan J.: Kazania i mowy pogrzebowe. Warszawa 1861. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1861 t.8 s.670-679.

26. Misje w Afryce. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.81-90.

27. Rec.: Veuillot L.: Le parfum de Rome. Wyd.2. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.302-314.

28. Rec.: Dupanloup F.: Pleban wiejski ... Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.21: 1862 t.9 s.315-319.
29. Misje w Europie. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s. 42-54.
30. Misje w Azji. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s.286-304.
31. Wolność religijna w Szwecji. Pam. rel.-mor. Nowa ser. R.22: 1862 t.10 s.415-428.
32. Profesor Doellinger i jego dzieło: Kościół i kościoły. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 3 s.39-42, nr 4 s.53-55, nr 5 s.71-75, nr 6 s. 87-90.
33. Ksiądz Jan Teraszkiewicz biskup bełzki, administrator chełmski. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 12 s.177-178.
34. O postępie w wiekach upadku. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 12 s. 182-185, nr 13 s.197-201, nr 15 s.229-232, nr 16 s.244-250.
35. Przekł.: Salinis de L.A.: Chrześcijaństwo i socjalizm. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 22 s.339-343, nr 23 s.357-360, nr 24 s.369-374.
36. Ojcowie święci i pisarze Kościoła. Prz. katol. R.[1]: 1863 nr 28 s.433-437, nr 29 s.450-455, nr 30 s.470-476, nr 31 s.485-493, nr 32 s.500-507, nr 33 s.516-523, nr 34 s.530-535, nr 35 s.546-550, nr 36 s.563-569, nr 38 s.595-600, nr 39 s.612-615, nr 40 s.629-636, nr 41 s.644-653, nr 42 s.659-666, nr 43 s.676-679.
37. Przekł.: Gratry A.J.A.: Filozofia składu Apostolskiego przez ... napisana po francusku. Przekł. na j. pol. przez ... Warszawa 1863 8° s.252, nlb.4.
38. Nauka o moralności młodzieży polskiej poświęcona. Warszawa 1864 12° s.124.
39. Przekł.: Darboy J. arcybp: Upadek anglikanizmu przez ... Prz. katol. R.[2]: 1864 nr 1 s.3-11, nr 2 s.22-28.
40. Odczyt publiczny p. Węclewskiego o stanowisku kobiet w starożytniej Grecji. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 14 s.215-219.
41. List pierwszy do młodego kapłana kaznodziei. Prz. katol. R. [3]: 1865 nr 25 s.385-388, nr 26 s.401-404, nr 27 s.417-420.
42. Katechizm dla młodzieży katolickiej. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 26 s.409-411.
43. List drugi do studenta Uniwersytetu Wydziału Lekarskiego. Prz. katol. R.[3]: 1865 nr 44 s.689, nr 45 s.705-711.
44. Mały katechizm dla młodzieży katolickiej szkół początkowych. Warszawa 1865 16° s.61. - Toż. Warszawa 1865 8° s.78. - Toż pod zm. tyt.: Mały katechizm z dodaniem historii świętej Starego i Nowego Testamentu. Warszawa 1869 16°.
45. Katechizm czyli nauka religii katolickiej dla młodzieży polskiej. Warszawa 1865 8° s.IV, 186. - Toż popr. Warszawa 1870 8° s.186.

46. Przekł.: Konferencjoniści francuscy: Prz. katol. R.[4]: 1866 nr 22 s.337-342, nr 23 s.353-358, nr 24 s.369-373, nr 25 s.385-389, nr 26 s.401-406, nr 27 s.417-423, nr 28 s.433-437, nr 29 s.449-452, nr 30 s.465-469, nr 31 s.484-487, nr 32 s.497-503, nr 33 s.513-516, nr 34 s.529-532, nr 35 s.545-548, nr 36 s.561-564, nr 37 s.577-580, nr 38 s.593-597, nr 39 s.609-612, nr 40 s.625-629, nr 42 s.657-661, nr 43 s.673-677, nr 44 s.689-693, nr 45 s.705-709, nr 46 s.721-725, nr 47 s.737-744, nr 48 s.753-760, nr 49 s.769-775, nr 50 s.785-789, nr 51 s.801-805, nr 52 s.817-822; R.[5]: 1867 nr 1 s.1-6, nr 2 s.17-23, nr 3 s.33-39, nr 8 s.113-119, nr 9 s.129-134, nr 10 s.145-150, nr 11 s.161-167, nr 12 s.177-183, nr 13 s.193-198, nr 15 s.225-229, nr 17 s.257-262, nr 27 s.417-423, nr 28 s.433-437, nr 29 s.449-452, nr 30 s.464-469, nr 31 s.484-487, nr 32 s.497-503, nr 33 s.513-516, nr 34 s.529-532, nr 35 s.545-548, nr 36 s.561-564, nr 37 s.577-580, nr 38 s.593-597, nr 39 s.609-612, nr 40 s.625-629, nr 42 s.657-661, nr 43 s.673-677, nr 44 s.689-693, nr 36 s.721-725, nr 47 s.737-744, nr 48 s.753-760, nr 49 s.769-775, nr 50 s.785-789; R.[6]: 1868 nr 2 s.24-29, nr 3 s.33-39, nr 4 s.49-52, nr 5 s.71-78.

47. Wapownienie o życiu i pismach śp. ks. Adama Józefa Kalasante-go Szelewskiego. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 26 s.401-406.

48. Pierwszy publiczny odczyt p. Papłońskiego "O początku mowy ludzkiej". Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 4 s.49-56, nr 5 s.65-71, nr 6 s.81-86, nr 7 s.97-103.

49. Przekł.: Tegoroczne konferencje o. Felixa. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 14 s.209-216, nr 16 s.241-247, nr 18 s.273-281, nr 19 s.289-293, nr 20 s.305-310, nr 21 s.321-329, nr 23 s.353-360, nr 24 s.269-375.

50. [Korespondencja]. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 20 s.316-317, nr 22 s.346-348.

51. Śp. ks. Walenty Czapczyński. Prz. katol. R.[5]: 1867 nr 22 s.348-351.

52. Książka do nabożeństwa dla uczącej się młodzieży katolickiej. Warszawa 1867 8° s.XII, 112.

II.

1. Kazanie ... wygłoszone 22 IX 1844 r. w Końskich. Pam. rel.-mor. R.4: 1844 t.7 s.570-579.

2. Przekł.: Rozmowy religijne Napoleona. Pielgrzym. R. 1845 t.1 s.24-48.

3. Przekł.: Bautain i jego filozofia chrystianizmu. Pielgrzym. R. 1845 t.2 s.5-26.

4. Rec.: Portraits et histoires des Hommes utiles, hommes et femmes de tous pays et de toutes conditions, publiés et propagés pour et par la Société Montyon et Franklin. Pielgrzym. R. 1845 t.4 s.5-40.

5. Kazanie na konkluzję nabożeństwa w czasie poświęcenia kościoła w Borkowicach. Pam. rel.-mor. R.6: 1846 t.11 s.547-554.

6. Przekł.: Życie Pascala przez panią Perier jego siostrę. Pielgrzym. R. 1846 t.3 s.124-154.

7. Przekł.: Do czytelników romansów szczególnie w dzisiejszych dziennikach. Pielgrzym. R. 1846 t.4 s.113-140.

8. Mormony. Bibl. Warsz. R.11: 1851 t.2 s.562-578; T.3 s.141-162.

9. Lud wiejski, jego religijność, moralność i byt materialny. Nie udało się dotrzeć do tej pozycji.

10. Książd Pomorzkanat Atanazy. Kalendarz warszawski popularno-naukowy Józefa Ungra na rok ... 1856, s.81-82.

11. [Obrazy z życia pasterskiego]. Pam. rel.-mor. R.17: 1857 t.33 s.236, 352-360, 454-471; Nowa ser. R.17: 1858 t.1 s.711-716; Nowa ser. R.18: 1858 t.2 s.233-240; Nowa ser. R.18: 1859 t.3 s.352-360, 593-600; Nowa ser. R.19: 1859 t.4 s.223-239, 706-714.

12. Święta para: Nauka i cnota. Prz. katol. R.[6]: 1868 nr 40 s. 625-630, nr 41 s.641-645, nr 43 s.673-679.

13. Wykład nauki moralności dla młodzieży katolickiej zastosowany dla szkół publicznych męskich i żeńskich oraz wszelkich zakładów naukowych na klasę 1. Kraków 1869 8° s.148.

14. O zasadach wymowy kaznodziejskiej. T.1-2. Kraków 1870 - 1871 8° s.XV. 333; s.514.

15. Rec.: Krukowski J. ks.: Teologia pasterska katolicka. T.1-2. Przemysł 1869. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 4 s.55-58.

16. [Odpowiedź na recenzję książki: O zasadach wymowy kaznodziejskiej]. Prz. katol. R.[9]: 1871 nr 4 s.58-60.

17. Kazania ... T.1-3. Kraków 1875 8° s.328; s.242; s.VIII, 368, nlb. 2.

18. Homilie i nauki niedzielne do użytku plebanów i kaznodziejów ... T.1-4. Kraków 1875 - 1876 8° s.1, XIV, 15-307; s.344 s.255; k.2, s.261.

19. Patrologia (ojcoznawstwo) albo nauka o Ojcach Kościoła katolickiego i znakomitych pisarzach kościelnych. T.1-2. Kraków 1879 8° s. nlb. 2, 309; s. nlb. 2, 473.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Nekrologi; Bibl. warsz. Ser.5. R.1877 t.2 s.531; Kron. rodzinna. Ser. 2. R.1877 nr 12 s.191; Wędrowiec. R.15: 1877 t.1 nr 21 s.336; Ks. Wł. F[udalewski]: Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Józefie Szpaderskim. Prz. katol. R. 15: 1877 nr 39 s.616-617; X. J. N[iedzielski]: Szpaderski Józef. W: Podr. enc. kośc. T.6 s.326; Szpaderski Józef. W: Enc. kośc. T.27 s.629-630; Ks. A. Pleszczyński: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.139-141; Bp J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Wyd.2. Kraków 1917 s.436; Ks. J. Wiśniewski: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 - 1926. Radom 1926 s.289-290; Ks. H. E. Wycazowski: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.203, 253, 254; Ks. J. M. Szymusiak: Zarys dziejów patrystyki. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.78-79, 81; M. Brzozowski

s k i: Teologia kaznodziejstwa. Tamże. T.3 cz.2. Lublin 1977 s.98-100, 106, 108, 114; Ks. P. P o r ę b a: Dzieje katechetyki. Tamże, s. 157, 179. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s. 15; Toż na rok 1864 s.21, 23.

57.

SZYDOCZYŃSKI Franciszek ks. (1804 - 1866), kapłan diecezji lubelskiej, wicerektor i profesor teologii pastoralnej.

Urodził się 2 IV 1804 r. w Zamościu. Uczęszczał do szkoły wojewódzkiej w Szczebrzeszynie, w 1823 r. wstąpił do seminarium duchownego w Lublinie, wyświęcony na kapłana w 1827 r. W latach 1827 - 1831 był wikariuszem w Kszczonowie, potem przy katedrze lubelskiej. Następnie został nauczycielem religii w gimnazjum lubelskim, obroncą węzła małżeńskiego w lubelskim konsystorzu i członkiem Rady Szpitali Bonifratrów i Sióstr Miłosierdzia w Lublinie. Pełnił też obowiązki prowizora seminarium duchownego oraz cenzora ksiąg duchownych.

Zwrócił nań uwagę ks. Bonawentura Butkiewicz, rektor Akademii Duchownej w Warszawie, który, niezadowolony z dotychczasowych wicerektorów ks. Benedykta Wyszynskiego i ks. Wincentego Orzeszkowskiego, spowodował nominację Szydoczyńskiego w 1846 r. na to stanowisko. Podobny w serwilizmie wobec władz carskich do Butkiewicza pełnił Szydoczyński ten urząd do 1862 r., z tym że w latach 1850 - 1853 pod nieobecność Butkiewicza w Warszawie był ponadto zastępcą rektora z pełnią władzy. Przez pewien okres czasu zastępował profesora prawa kanonicznego, potem profesora teologii pastoralnej, aż doczekał się nominacji na stałego profesora tego ostatniego przedmiotu, choć nie posiadał do tego żadnych kwalifikacji naukowych. Jego roczne (z lat 1851 - 1853) publiczne sprawozdania z działalności Akademii były tak nacechowane bałwochwalstwem wobec cara, że wywoływały protest prasy zagranicznej, głównie "Przeglądu poznańskiego".

W 1834 r. uzyskał honorową kanonię kapituły lubelskiej, w 1842 taką kanonię kolegiaty kaliskiej, a w 1855 r. wszedł do gremium kapituły lubelskiej. Posiadał order św. Anny 2 kl. z koroną cesarską. W 1862 r. pod naciskiem arcybpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego ustąpił z Akademii i wrócił do Lublina, gdzie 2 X 1866 r. zmarł. Jego brat Józef, infułat zamojski, postawił mu na grobie pomnik.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Pierwszy egzemplarz drukowany ustaw Soboru Trydenckiego z r. 1564. Pam. rel.-mor. R.8: 1848 t.14 s.363-370.

2. Mowa wicerektora Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej warszawskiej miana w d. 23 czerwca (5 lipca) 1851 r. do alumnów z niej wychodzących. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.21 s.280-284.

3. Zdanie sprawy o stanie Akademii Duchownej ... za rok naukowy 1850/51 odczytane ... przy uroczystym zamknięciu rocznego biegu nauk

w dniu 23 czerwca (5 lipca) 1852 roku. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.21 s.175-180.

4. Zdanie sprawy o stanie i powodzeniu Akademii Duchownej ... za rok naukowy 1851/52 odczytane ... przy uroczystym zamknięciu rocznego biegu nauk w dniu 23 czerwca (5 lipca) 1852 roku. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s.178-188.

5. Rozpoczęcie kursów naukowych w Akademii Duchownej ... na rok naukowy 1855/56. Pam. rel.-mor. R.14: 1855 t.29 s.684-686.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Mowa wicerektora Akademii Duchownej w Warszawie. Prz. pozn. R.13: 1851 s.117-219 (krytyka Szydo-czyńskiego); Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.96-97; Ks. A. P e t r a n i: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961 s.241; Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.252-255. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.14; Toż na rok 1862, s.15; Catalogus universi cleri ... Dioecesis Lublinensis 1855, s.3. - AGAD Sygn. 377 s.274-277, 528-531, 661-664.

58.

SZYMAŃSKI Paweł ks. (1782 - 1852), kapłan unickiej diecezji chełmskiej, profesor nauk biblijnych N. Testamentu.

Urodził się 15 VIII 1782 r. w Orchówku na Podlasiu. Jego rodzicami byli Andrzej ksiądz unicki i Dominika ze Snitków. W latach 1790 - 1799 uczęszczał do szkół w Białej Podlaskiej. Wkrótce po ukończeniu gimnazjum wstąpił do zakonu bazylianów, który opuścił w 1801 r. Następnie kształcił się w seminarium duchownym obrz. łac. w Janowie Podlaskim, po czym udał się do Zamościa, gdzie w latach 1802 - 1803 pogłębiał wiedzę filozoficzną. W latach 1803 - 1804 wykładał na życzenie oficjała brzeskiego Piotra Kozakiewicza teologię moralną i dogmatyczną w unickim seminarium duchownym w Hannie k. Włodawy. Dzięki staraniom Kozakiewicza oraz swego ojca został wskazany przez administratora diecezji chełmskiej, metropolitę nominata halickiego Antoniego Aniełkowi-cza władzom austriackim jako kandydat na stypendystę rządowego. Wyjechawszy do Wiednia, zamieszkał w prowadzonym przez pijarów konwikcie cesarskim i uczęszczał przez 5 lat na Wydział Teologiczny miejscowego Uniwersytetu. W 1807 r. uzyskał stopień doktora teologii. Święcenia kapłańskie przyjął w marcu 1807 r. w Wiedniu.

Po powrocie ze studiów zamieszkał przy cerkwi w Horodyszczu jako zastępca proboszcza w latach 1807 - 1810. W 1810 r. odbył z ramienia konsystorza unickiego chełmskiego służbową podróż do Drezna z prośbą do księcia warszawskiego o nominację biskupa do Chełma oraz o uregulowanie funduszu seminaryjnego. Obie sprawy załatwił pozytywnie. W latach 1810 - 1817 zajmował etat profesora seminarium duchownego chełmskiego. Równocześnie pełnił przez 7 lat funkcje egzaminatora diecezjalnego. Z inicjatywy Szymańskiego zmieniono i rozszerzono program wykładów w tamtejszym seminarium, co później naśladowały inne semina-ria unickie.

W nowopowstałym Uniwersytecie Warszawskim otrzymał w 1817 r. katedrę egzegezy Pisma św., którą zajmował - od 1818 r. jako profesor radny - aż do zamknięcia uczelni w 1831 r. Od 1818 r. aż do kasaty Uniwersytetu był dziekanem Wydziału Teologicznego. Jako dziekan był rzecznikiem ścisłej współpracy Wydziału z arcybiskupem. W Warszawie mieszkał u bazylianów. Dnia 17 V 1825 r. został kanonikiem kapituły chełmskiej.

Po likwidacji Uniwersytetu wykładał w Seminarium Głównym, a po jego przemianowaniu na Akademię Duchowną kierował w niej katedrą hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i j. greckiego oraz wykładał archeologię biblijną, wchodzącą w zakres innej katedry biblijnej. W 1836 r. został dziekanem kapituły chełmskiej. W 1840 r. towarzyszył bpowi Szumborskiemu w jego podróży do Petersburga. W Akademii wykładał aż do przejścia w stan spoczynku w 1811 r. Był światłym, utalentowanym i pobożnym kapłanem, gorliwym obrońcą unii. Znał język grecki, łaciński, hebrajski, francuski i niemiecki. Po przepracowaniu 30-tu lat w zawodzie profesorskim i dosłużeniu się emerytury, zamieszkał na starość u brata, proboszcza i dziekana w Dobraticzach k. Terespoła. Zajmował się również akcją charytatywną, m.in. przekazał w zapisie testamentowym bogatą kolekcję numizmatyczną na utworzenie funduszu dla wdów i sierot po kapłanach unickiej diecezji chełmskiej. Zmarł po ciężkiej chorobie 3 XII 1852 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Kazanie na akademicką uroczystość św. Jana Kantego miane 22 października 1837 r. w kościele XX. Franciszkanów w Warszawie przez ... [Warszawa] 1838 8° s.31.

2. Krótka wzmianka o zgromadzeniach zakonnych w Polsce. Pam. relig. R.1: 1841 t.1 s.28-40, 123-136, 232-240, 393-404; R.2: 1842 t.2 s.127-132, 309-322, 505-526; t.3 s.97-104, 297-308.

II.

1. Mowa w imieniu diecezji w czasie instalacji J.W.Ferdynanda Ciechanowskiego na biskupstwo do katedry chełmskiej. Dnia 25 listopada 1810 roku miana. B.m.r. 8° s.15.

2. Kazanie w dzień uroczystego przystąpienia do związku konfederacji jeneralnej, Sejmu Warszawskiego przy zaczęciu Sejniku powiatu chełmskiego pod łaską J.W.Onufrego Węgłęńskiego odbytego w katedrze chełmskiej obrządku grecko-katolickiego przez ... dnia 20 lipca 1812 roku miane. B.m.r. 8° s.20.

3. Kazanie na przeniesienie cudownego obrazu N. Marii Panny z kaplicy bazylikańskiej do katedry chełmskiej miane przez ... B.m.r. 1825 8°.

4. Obrzędy unickie. Do ... Filipa Szumborskiego biskupa chełmskiego w przedmiocie projektowanej zmiany obrzędów unickich ... Prz. pozn. R.16: 1860 t.29 s.31-52, t.30 s.17-41.

5. Wykaz praw i przywilejów i ciągłego zwyczaju na mocy których uprasza duchowieństwo diecezji chełmskiej, aby związek ich nominatów na wakujące biskupstwo i ordynariuszów z halickim metropolitą nie był zerwany. Prz. pozn. R.32: 1861 w.231-252.

6. Historia unii. Wyd. Kazimierz Bartoszewicz pt. Szkic dziejów Kościoła ruskiego w Polsce. Kraków 1880. Nakł. J.Zenowicza 8° s.493, nlb. 3, jako pracę swego ojca Juliana Bartoszewicza.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Książd Paweł Szymański. Bibl. warsz. R.13: 1853 t.3 s.173-182; F. M. S [o b i e s z c z a Ń - s k i]: Szymański Paweł. W: Enc. powsz. (Orgel.). T.14 s.324; Ks. A. Z [a r e m b a]: Szymański Paweł. W: Enc. kość. T.28: s.124; Rr [ks. J. R y s t e r]: Szymański Paweł. W: Podr. enc. kość. T. 39/40 s.24-25; J. B i e l i Ń s k i: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816 - 1831). Warszawa 1907 - 1912, t.1 s.30, 69, 70, 114, 249, 300, 308, 355, 409; T.2 s.10, 25, 32, 51, 69, 71, 75, 76, 78, 83, 90, 91, 93, 96 - 99, 101, 108, 111-113, 116, 133, 147, 161, 170, 176; T.3 s.327, 729, 753, 755, 836, 857, 860; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.108-110; J. K u c h a r z e w s k i: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. Warszawa 1914 s.73-74; Dziennik podróży do Petersburga Filipa Szumborskiego biskupa chełmskiego z roku 1840. Wyd. ks. A. P e t r a n i: Arch. bibl. muz. kość. T.13: 1966 s. 271-273, 287; Ks. L. S t a c h o w i a k: Rozwój nauk biblijnych w XIX i początkach XX wieku. W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce. T.3 cz.1. Lublin 1976 s.41-42.

59.

TOPOLSKI Leon ks. (1816 - 1863), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor prawa kanonicznego.

Urodził się 21 II 1816 r. w Radziejowie. Po ukończeniu szkoły elementarnej w mieście rodzinnym uczył się do 1831 r. u pijarów w Warszawie. W 1832 r. wstąpił do seminarium duchownego w Lublinie, a po 2 latach został wysłany na studia do Seminarium Głównego w Warszawie. Ukończył je w 1838 r. już w Akademii Duchownej ze stopniem kandydata teologii. W tymże roku przyjął święcenia kapłańskie, lecz nie jako ksiądz lubelskiej diecezji, ale warszawskiej archidiecezji. Mimo to objął posadę regensa kancelarii bpa lubelskiego Józefa Dziecielskiego, rezydującego w Kumowie. Po śmierci Dziecielskiego w 1839 r. wrócił do Warszawy, gdzie został nauczycielem religii w gimnazjum oraz wikariuszem parafii św. Aleksandra, a potem św. Andrzeja. Otrzymał też honorary kanonikat płocki.

Po odejściu z Akademii Duchownej ks. Franciszka Lüdicke powołano w 1851 r. ks. Topolskiego na katedrę prawa kanonicznego. Niebawem wszedł do kapituły archikatedralnej oraz jako surogat do konsystorza. Otrzymał też probostwo w Piątku. Między r. 1851 - 1860 uzyskał doktorat teologii, nie udało się wszakże ustalić, w jakiej uczelni. Słabe go zdrowia niedbale wykonywał swe obowiązki profesorskie, często opuszczał wykłady, a gdy je prowadził, mówił zbyt cicho. Zastępowali go

przez dłuższe okresy czasu: ks. Fr. Szydoczyński, ks. Sz. Łasicki i ks. M. Nowodworski. Posiadał order św. Stanisława 2 kl. W 1860 r. zrezygnował z katedry.

W 1862 r. rząd przedstawia Rzymowi kandydaturę ks. Topolskiego na biskupa plockiego. Arcybp Feliński, który nie miał doń zaufania, zaczął przeciwdziałać temu, godził się co najwyżej na powołanie go na plockiego sufragana. Problem sam się rozwiązał, gdyż Topolski 7 I 1863 r. zmarł. Znaczny swój księgozbiór przekazał Akademii. Jako profesor nic nie pisał, przed profesurą ogłosił drukiem:

II.

1. Kilka słów o wpływie chrystianizmu na cywilizację ludów od ery chrześcijańskiej do XVI wieku. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.2 s.55-72.
2. Biblia uważana pod względem religijnym, obyczajowym, historycznym i naukowym. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.2 s.340-361, 558-568; R.2: 1842 t.3 s.54-64, 309-317; R.3: 1843 t.4 s.28-43, 241-250, 401-412.
3. Przekł.: Kazanie na święto apostołów Piotra i Pawła miane w Rzymie przez ks. Mazarellego teologa ś. Penitencjarii. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.2 s.569-592.
4. Przekł.: Kazanie na święto Przemienienia Pańskiego o wielkości Jezusa Chrystusa przez księdza Boissère. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.174-197.
5. Wspomnienie o życiu śp. Dziecielskiego biskupa diecezji lubelskiej. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.278-290.
6. Kazanie o pysze. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.362-374.
7. Przekł.: Kazanie księdza Maccarthy o wieczności kary. Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.454-474.
8. Wiadomości o życiu śp. księdza Wojciecha hrabi Ossolińskiego rektora Akademii Duchownej ... Pam. rel.-mor. R.2: 1842 t.3 s.556-568.
9. Przekł.: Kazanie skrócone księdza Bourdalou na dzień przyjścia Ducha Świętego. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.68-79.
10. Przekł.: Homilia [ks. Thiébaud'a] o usposobieniu do Komunii ś. wielkanocnej. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.360-389.
11. Przekł.: Homilia [ks. Thiébaud'a] z lekcji na dzień Wniebowstąpienia Pańskiego. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.486-509.
12. Przekł.: Kazanie [Wansidla] na niedzielę święteczną o skutkach przyjścia Ducha Świętego. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.4 s.565-577.
13. Religia uważana jako wielka szkoła ludzkości. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.5 s.237-251.
14. Rzym pogański i Rzym chrześcijański czyli katakumby. Pam. rel.-mor. R.3: 1843 t.5 s.413-435; R.4: 1844 t.6 s.16-36, 162-179, 446-468, 535-545.
15. Słowo uczucia o modlitwie. Pielgrzym. R. 1844 t.3 s.339-348.
16. Przekł.: Filozofia i chrześcijaństwo. Pam. rel.-mor. R.11: 1851 t.20 s.62-74.

O p r a c o w a n i a i ź r ó d ł a: Topolski Leon. W: Podr. enc. kość. T.39/40 s.200; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.131-132; zamieszczony tu biogram Topolskiego powtórzył ks. A. P e t r a n i W: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku. Lublin 1961 s.240-241; Ks. H.E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.153, 202, 209, 213, 221, 248-250. - Ks. F.Szydoczyński: Zdanie sprawy o stanie ... Akademii Duchownej ... 1852 r. Pam. rel.-mor. R.12: 1852 t.23 s.182; Spis książek do inwentarza po śp. xiędzu [Leonie Topolskim] kanoniku metrop. warsz. prof. Akademii Duchownej ... Warszawa 1863 s.1-38; Catalogus cleri ... Archidieocesis Varsaviensis 1842, s.15; Toż na rok 1852, s.9; Toż na rok 1855, s.8; Toż na rok 1860, s.8, 15.

60.

TRIMALL Étienne (XVIII/XIX w.), lektor języka francuskiego.

Nie udało się znaleźć żadnych szczegółów z jego życia. Był Francuzem, przybyłym do Polski zapewne wśród rewolucyjnych emigrantów. Funkcje lektora pełnił w warszawskiej Akademii Duchownej w r. szk. 1837/8. Rada Akademii nie była zadowolona ze stosowanej przezeń metody nauczania i z końcem roku szkolnego zwolniła go. Znał wszakże dobrze j. francuski i polski, skoro brał się do tłumaczeń i ich publikacji. W druku ukazały się:

I.

1. Przekł.: Jachowicz Stanisław: L'hirondelle et la moineau. Gaz. codz. R. 1838 nr 2445.

II.

1. Gramatyka francuska zawierająca ogólne i szczególne wybranymi i oświecającymi przykładami objaśnione prawidła tegoż języka. Poznań 1834 8° s.XII, 317.

2. Przekł.: Krasieki Ignacy: Fables. Poznań 1834 16° s.86.

3. Próba francuskiego wymawiania ortografii. B.m.r. 2° ark. 1.

4. Przekł.: Jachowicz Stanisław: Ezope et l'âne. Kur. warsz. R. 1839 nr 71.

O p r a c o w a n i a: Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.157; Nowy Korbut. T.5 s.189; T.7 s.474.

61.

WNOROWSKI Kazimierz ks. (1818 - 1885), kapłan diecezji kielecko-krakowskiej, profesor nauk biblijnych N. Testamentu, później biskup lubelski.

Urodził się 16 III 1818 r. w Kielcach w rodzinie nauczycielskiej. Skończywszy kielecką szkołę wojewódzką, wstąpił w 1833 r. do miejscowego seminarium duchownego. Po 2 latach wysłano go na studia do Seminarium Głównego w Warszawie. Ukończył je już w Akademii Duchownej w 1839 r. ze stopniem kandydata teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1841 r.

W tymże roku powołano Wnorowskiego na zastępcę profesora hermeneutyki, introdukcji do ksiąg N. Testamentu i j. greckiego w warszawskiej Akademii Duchownej. Wykładał ponadto archeologię biblijną. Jako wy-

kładowca cieszył się dobrą opinią, miał znaczną wiedzę i zdolności oratorskie. W 1847 r. został honorowym kanonikiem kieleckim. W 1850 r. aresztowano Wnorowskiego i osadzono w cytadeli, a następnie wywieziono do Wielkiego Uściuga, gdzie przebywał 5 lat. Powodem tego był prawdopodobnie jakiś udział Wnorowskiego w spisku Henryka Krajewskiego, który choć nie doprowadził do wybuchu powstania pomimo wezwań Mierosławskiego, ściągnął jednak po jego wykryciu represje na wielu ludzi weń zamieszanych.

W 1855 r. został Wnorowski ulaskawiony, wrócił do Kielc i objął profesurę w tamtejszym seminarium duchownym. W 1862 r. otrzymał probostwo w Szańcu, a w 1872 r. został regensem seminarium. W 1883 r. pap. Leon XIII prekonizował Wnorowskiego na biskupa lubelskiego. Po 2 latach rządów zmarł 29 IV 1885 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Rzecz o zasadzie tłumaczenia Biblii i warunkach dobrego tejże rozumienia, czytana na akcie uroczystym zakończenia roku szkolnego 1848/49 w Akademii Duchownej ... 10 lipca (28 czerwca) 1849 roku przez ... Pam. rel.-mor. R.9: 1849 t.17 s.149-182. - Toż w osob. odb. B.m.r. 8° s.34.

2. Przemowa nad grobem miana na Cmentarzu Powązkowskim przy pogrzebie śp. Jana Majorkiewicza zmarłego d. 23 marca 1847 roku przez ... Warszawa 1847 8° s.12.

II.

1. Mowa na pogrzebie śp. Edwarda Oraczewskiego ... w kościele lisowskim dn. 26 lipca 1871 r. przez ... Kraków 1871 8° s.22.

2. Przekł.: Freppel Karol: Konferencje o bóstwie Jezusa Chrystusa mówione do młodzieży szkolnej. Warszawa 1872 8° s.III, 237.

3. Mowa na pogrzebie śp. X. Kanonika Juliana Ciechanowskiego ... proboszcza parafii Daleszyce ... dnia 18 lutego 1874 przez ... Kraków 1874 8° s.40.

4. Współaut.: Kamocka Józefa: Krótki wykład katechizmu jako podręcznika dla matek według planu i wskazówek ks. Kazimierza Wnorowskiego ... ułożyła ... Warszawa 1880 8° s.III, 129, III.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Śp. ksiądz Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Kłosy. T.40: 1885 nr 1035 s.281-282; J.Ch.: Kazimierz Wnorowski biskup diecezji lubelskiej. Prz. pedagog. R.4: 1885 s.323-324; Ks. Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Kron. rodzinna. Ser.4. R. 1885 t.12 s.288; Ks. R. F [i l o c h o w s k i]: Pogrzeb śp. biskupa diecezji lubelskiej. Prz. katol. R.23: 1885 nr 19 s.297-298; Z powodu pogrzebu śp. biskupa Wnorowskiego. Prz. katol. R. 23: 1885 nr 21 s.325-326; Ksiądz Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Kron. rodz. Ser.4. T.13: 1855 s.288; Śp. ks. Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Bies. liter. T.19: 1885 nr 487 s.274; Pogrzeb śp. ks. K. Wnorowskiego biskupa lubelskiego. Tamże, nr 488 s.293-294; X. R. F [i l o c h o w s k i]: Śp. ksiądz Kazimierz Wnorowski biskup lubelski. Prz. katol. R.23: 1885 nr 25 s.385-387, nr 26 s.401-403, nr 27 s.417-420, nr 28 s.433-437; (Informacja o sprzedaży biblioteki po

bpie Wnorowskim). Prz. katol. R.23: 1885 nr 35 s.552; Poświęcenie pomnika w Lublinie śp. biskupowi Wnorowskiemu. Prz. katol. R.24: 1886 nr 29 s.457; Ks. T. W r ó b e l: Katalog rektorów, wicerektorów, profesorów ... W: Księga jubileuszowa 1727 - 1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach. Kielce 1977 s.457.

62.

WYSZYŃSKI Benedykt ks. (1795 - 1861), kapłan archidiecezji warszawskiej, wicerektor.

Urodził się 21 III 1795 r. w chłopskiej rodzinie w bliżej niezna-nej wsi pod Tykocinem. Gdzie się uczył, nie udało się ustalić. Świe-żenia kapłańskie przyjął w 1818 r. Po zwykłych posadach wikariuszows-kich, w tym u św. Andrzeja w Warszawie, wszedł do kapituły katedral-nej warszawskiej, w której uzyskał z czasem godność prałata kustosa.

Dnia 1 X 1837 r. powołano Wyszyńskiego na wicerektora Akademii Duchownej w Warszawie. Wykładów żadnych nie prowadził. Z objęciem re-ktoratu przez ks. Bonawenturę Butkiewicza w 1842 r. stanowisko Wyszyń-skiego w Akademii poczęło się chwiać. Nowemu rektorowi Wyszyński nie odpowiadał, zapewne z powodu jego popularności wśród grona profesor-skiego i studentów. Był bowiem Wyszyński kapłanem przykładnym. Doszło do tego, że Wyszyński na własne żądanie otrzymał w 1844 r. zwolnienie ze stanowiska wicerektora.

Został teraz rektorem seminarium duchownego św. Jana, w którym uczył teologii pastoralnej, katechetyki i j. łacińskiego. Równocześ-nie był sędzią i egzaminatorem prosynodalnym w konsystorzu metropoli-talnym. Zmarł 8 I 1861 r., pochowany w Powsinie, gdzie jego bratanek Wojciech Wyszyński był proboszczem. Nic nie napisał.

O p r a c o w a n i a i Ź r ó d ł a: Ks. T. M[a t u s z e w- s k i]: Dwochsetna rocznica założenia seminarium metropolitalnego war- szawskiego. Prz. katol. R.20: 1882 nr 18 s.273-275; Wyszyński Bene- dykt. W: Enc. kość. T.32 s.421; Ks. A. P l e s z c z y Ń s k i: Dzie- je Akademii Duchownej ..., s.95, - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1833, s.81; Toż na rok 1841, s.66; Toż na rok 1860, s.8, 17.

63.

WYSZYŃSKI Józef ks. (1811 - 1875), kapłan archidiecezji warszaw-skiej, profesor historii naturalnej, fizyki, chemii i astronomii.

Pochodził z Tomaszowa Ordynackiego zapewne z rodziny mieszczań-skiej. Urodził się 4 VII 1811 r. Uczęszczał do liceum w Szczebrzeszy-nie. W 1830 r. wstąpił do seminarium duchownego w Lublinie, skąd po 2 latach wysłano go na studia do Seminarium Głównego w Warszawie, któ- re ukończył w 1836 r. W tymże roku przyjął święcenia kapłańskie, kie- dy jednak inkardynował się do archidiecezji warszawskiej, nie udało się stwierdzić. Krótko był wikariuszem w parafii katedralnej, potem kapelanem i sekretarzem sufragana Tomasza Chmielewskiego, wikariusza kapitulnego archidiecezji (1838 - 1844). Chmielewski ustanowił go wi- karym w parafii św. Andrzeja, której sam był proboszczem (probostwo to stanowiło uposażenie sufraganów warszawskich). W 1861 r. został

tam wikariuszem seniorem, czyli faktycznym rządcą parafii, ponieważ po śmierci sufragana Dekerta w 1861 r. probostwo to długo wakowało. Obowiązki te pełnił do swego wywiezienia w głąb Rosji w 1863 r. Uzyskał też honorowy kanonikat katedry lubelskiej. Znany był także jako kolekcjoner - ornitolog.

W polityczną działalność spiskową zaangażował się Wyszynski w 1848 r. Wprawdzie nie znalazł się na liście oskarżonych w procesie przeciw tzw. spiskowi rzemieślników, ale jakiś czas musiał przymusowo przebywać w Połocku. Pełnił tam obowiązki członka konsystorza unickiego i podobno był ihumenem (przełożonym) połockich bazylianów. Toteż po powrocie cieszył się dużą popularnością w Warszawie. Zawdzięczał to dalszemu zaangażowaniu patriotyczno-politycznemu. M.in. wszedł do delegacji jako jeden z 2 księży na 14 wszystkich osób, wybranej 27 II 1861 r. do pertraktacji z namiestnikiem Gorczakowem. W październiku tegoż roku został aresztowany i zesłany do guberni tobołskiej. Wnet jednak go ulaskawiono, lecz poddano w Warszawie pod ścisły nadzór policyjny. Mimo to wszedł do redakcji tajnego pisma "Głos kapłana polskiego".

W 1856 r. powołano Wyszynskiego na nowo utworzoną w warszawskiej Akademii Duchownej katedrę historii naturalnej (przyrody), fizyki, chemii i astronomii, do której zorganizowania chyba sam znacznie się przyczynił dzięki swej popularności. Wykładowcą był słabym. Na zakończenie r. szk. 1856/57 wygłosił wykład: O porównaniu wiadomości naukowych zapisanych w Biblii z odkryciami współczesnymi, którego jednak nie oddał do druku.

W czasie powstania styczniowego wszedł do Komitetu Narodowego. Znowu go aresztowano 5 XI 1863 r. i wywieziono do Rosji, gdzie przebywał kilkanaście lat. Zwolniony z wygnania nie mógł wrócić do Kongresówki, toteż zamieszkał w Krakowie, gdzie popadł w melancholię i zmarł w 1875 r.

Ogłosił drukiem:

I.

1. Michał Szubert (+ 1860). Bibl. warsz. R.20: 1861 t.1 s.601-606.

II.

1. Botanika. (W dziale: Historia naturalna). Bibl. warsz. R.5: 1845 t.1 s.496-499, 727-729; R.5: 1845 t.2 s.461-468; R.5: 1845 t.3 s.203-207, 427-430, 669-674; R.5: 1845 t.4 s.205-210, 429-435, 681-685.
2. [Wilibald S.J.G.] Besser (1784 - 1843). Bibl. warsz. R.5: 1845 t.3 s.179-185.
3. Zwierzęta w menażerii. Kur. Warsz. 1850 s.247.
4. Książdz Antoni Lubaczewski. Pam. rel.-mor. R.13: 1853 t.25 s. 639-647.

Opracowania i źródła: Wyszyński Józef. W: Podr. enc. kość. T.43 s.93; Ks. A. Ple sz c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.151-152; T. M a n t e u f f e l: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807 - 1915). Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz. T.6: 1929 z.2 s.104; L. J a n o w s k i: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno 1939 s.503; Ks. H. E. W y c z a w s k i: Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822 - 1895. Warszawa 1975 s.194, 253, 254, 257. - N. Ż m i - c h o w s k a: Listy. T.2. Wyd. M. Romankówna. Wrocław 1960 s.686; Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1833, s.80; Toż na rok 1841, s.69; Toż na rok 1842, s.4; Toż na rok 1857, s.11; Toż na rok 1864 s.23, 30; Korespondencja namiestników Królestwa Polskiego z 1861 roku. Wrocław 1964 s.322; Toż z lat 1861-1864. Wrocław 1973 s.35, 79, 80, 86, 102.

64.

ZIELIŃSKI Józef (ok. 1786 - po 1849), lektor języka francuskiego.

Niewiele o nim wiemy. Uczył się w kolegiach pijarskich w Warszawie i w Łowiczu. Czy studiował na uniwersytecie, nie wiadomo. Lektorat j. francuskiego w Akademii Duchownej w Warszawie otrzymał po ks. Parmantierze już jako emerytowany nauczyciel bliżej nieznannej szkoły. Posiadał order św. Stanisława 3 kl. i tytuł honorowego radcy. Funkcję tę pełnił w Akademii od ok. 1840 - 1852 r.

Źródła: Wzmianek w literaturze o Zielińskim brak. - AGAD Sygn. 377 s.291-292, 680-681.

65.

ZALIŃSKI Stanisław (XIX w.), lektor języka niemieckiego.

Brak jakichkolwiek wiadomości o jego życiu. Wiadomo tylko, że posiadał tytuł honorowego radcy. Lektorem j. niemieckiego w warszawskiej Akademii Duchownej był w latach 1853 - 1861. Uczył marnie, na co skarżyli się alumni. Podczas uroczystego zakończenia roku szk. 1855/56 miał wykład: O pismach kardynała biskupa wrocławskiego Dieppenbrocka.

Opracowania i źródła: Ks. A. Ple sz c z y Ń s k i: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.158. - Catalogus cleri ... Archidioecesis Varsaviensis 1860, s.15.

ZAKOŃCZENIE

Kończową wypowiedź umieszczam nie po części I-szej rozprawy, ale na końcu całej pracy, ponieważ część II-gą, obejmującą słownik bio-bibliograficzny profesorów i wychowawców Akademii, uważam nie za dodatek, lecz za integralną część dysertacji i o jednakowym ciężarze gatunkowym z częścią I-szą. Marginesowo dodam, że napisanie jej wymagało znacznie więcej pracy od części I-szej. Opracowana wcześniej stała się główną podstawą konstrukcji części opisowej.

Słownik bio-bibliograficzny profesorów i wychowawców Akademii jest chyba pewnym osiągnięciem. Powstały biografie, choć w paru wypadkach ograniczone z braku źródeł do kilku szczegółów, 65-ciu osób z możliwie pełną bibliografią podmiotową i przedmiotową. Wprawdzie już ks. Pleszczyński podawał pewne informacje o pracach poszczególnych profesorów, ale czynił to w sposób niewystarczający. Dla przykładu warto przytoczyć, że np. u Pleszczyńskiego ks. Golian posiada 13 pozycji drukowanych, w moim zestawieniu 49, ks. Nowodworski ma u niego tylko 7 pozycji, w moim wykazie 264 (nie liczę 815 artykułów w Encyklopedii kościelnej), ks. Rzewuski ma tam 27 pozycji, w moim spisie 69, ks. Szelewski 19, w moim zestawieniu 46 itd., nie mówiąc już o tym, że starałem się podać przy każdej pozycji opis bibliograficzny. Zestawienie bibliografii przedmiotowej o profesorach i wychowawcach pozwoliło wzbogacić, nieraz wydatnie, poszczególne biografie. Dzięki temu powstał przejrzysty obraz produkcji pisarskiej pracowników naukowych warszawskiej Akademii Duchownej oraz zarys ich życia, w uczelni i poza nią.

Wydaje się także, że udało się poszerzyć nieco stan wiedzy historycznej o Akademii Duchownej jako instytucji dydaktyczno-naukowej. Wprawdzie nie dysponowałem już niektórymi źródłami, jakie miał w ręce ks. Pleszczyński (protokoły posiedzeń Rady Akademii), ale w zamian starałem się więcej odeń wyczytać w źródłach pozostałych¹. Stąd można

¹ Już po napisaniu pracy dowiedziałem się, że jakieś szcztkowe akta Akademii, pozostające dotąd w Rektoracie Seminarium Duchownego w Warszawie i w Bibliotece tegoż Seminarium - dotąd nie udostępniane - mają być wnet przekazane do Archiwum Archidiecezjalnego pod opiekę ks. dra J. Wysockiego.

było przedstawić w sposób pełniejszy samą strukturę uczelni, jej życie i likwidację oraz pracę dydaktyczną. Działalność pisarska profesorów Akademii w ogóle dotąd nie była przedmiotem badań. To przeto, co w tej sprawie napisałem (rozd. 3 i 4), jest pierwszą próbą jej oceny. Podział prac pisarskich profesorów na pozycje popularyzujące teologię, czyli na druki z zakresu literatury religijnej, i na pozycje naukowe, umożliwił jaśniejszy pogląd na charakter działalności Akademii.

A co sądzić o samej Akademii? Była ona nie tylko oficjalnie i teoretycznie (na podstawie aktów erekcyjnych i statutu), ale rzeczywiście wyższą uczelnią teologiczną, przy tym jedyną w Królestwie Polskim. Przykrojona strukturalnie do modelu seminariów duchownych znacznie je przewyższała zarówno pod względem programu nauczania, rozleglejszego aniżeli w seminariach, jak też odnośnie do wykładowców. W seminariach kwalifikacje wykładowców były na ogół mierne², w Akademii bardzo zabiegano o to, aby profesorowie dobrze wykładali swoje przedmioty. I chociaż nie zawsze udawało się angażować ludzi, którzy by obok wykładów uprawiali działalność naukową, to jednak w dydaktyce potrafiąco utrzymać odpowiedni poziom. Toteż absolwentów, opuszczających po studiach Akademię uważano za kapłanów świątliwych i powoływano ich w diecezjach na poważne stanowiska: biskupów, członków kapituł i konsystorz.

Ogromnie doniosłą rolę spełniła Akademia przez dostarczanie duchowieństwu parafialnemu literatury kaznodziejsko-duszpasterskiej. Profesorowie Akademii nie tylko publikowali dla nich prace własne, ale także tłumaczyli na język polski dzieła autorów obcych. Pod tym względem zajmowali wśród duchowieństwa w Kongresówce stanowisko wiodące.

Na jedną sprawę należy jeszcze zwrócić uwagę. Wśród pisarzy religijnych i teologicznych w Królestwie Polskim poczesne miejsce zaczęli zajmować również księża wykształceni w Akademii, że wymienić Antoniego Brykożyńskiego, Antoniego Chmielowskiego, Stanisława i Zenona Chodzyńskich, Rocha Filochowskiego, Władysława Fudalewskiego, Teofila Jagodzińskiego, Teofila Matuszewskiego, Adolfa Pleszczyńskiego, Ignacego Polkowskiego, Wincentego Smoczyńskiego, Macieja Smoleńskiego, Jana Ambrożego Wadowskiego³. Ich pisarska działalność musi być również w pewnym sensie zapisana na konto Akademii, w niej bowiem otrzymali teoretyczne przygotowanie do twórczej pracy.

Działalność naukowa Akademii, oceniana według dzisiejszych kryteriów naukowych, nie była imponująca. Jeżeli jednak popatrzymy na nią

² Stwierdza to wyraźnie ks. S. K o t k o w s k i w swej pracy pt. Początkowe dzieje seminarium w Sandomierzu (1820 - 1841). Lublin 1968 s.50, 129.

³ Zob. zyciorysy absolwentów Akademii w książce ks. A. P l e s z c z y ń s k i e g o: Dzieje Akademii Duchownej ..., s.164-246.

w kontekście stanu nauki teologicznej na ziemiach polskich w latach 1837 - 1867, musimy dodatkowo ocenić osiągnięcia profesorów warszawskiej Akademii Duchownej. W miarę możliwości byli zorientowani w aktualnym stanie rozwoju nauki teologicznej na zachodzie, informowali o niej polskie duchowieństwo, podejmowali prace badawcze. Z braku w Królestwie innych wyższych uczelni (Szkoła Główna działała zaledwie w latach 1862 - 1869, a istniejąca w latach 1844 - 1864 Szkoła Sztuk Pięknych nie uchodziła za wyższą uczelnię), a wobec tego nielicznych naukowców z innych dziedzin, profesorowie Akademii, choć nie wszyscy reprezentowali odpowiedni poziom naukowy, uchodzili za przedstawicieli polskiej nauki w zaborze rosyjskim. Dodać trzeba, że 28-miu z nich⁴ zostało ostatecznie zakwalifikowanych do przygotowywanego "Słownika teologów polskich"⁵.

Podjęte studium ze wszech miar upoważnia do stwierdzenia, że warszawska Akademia Duchowna była w najcięższym okresie niedoli narodowej ważnym ogniwem w dziejach polskiej nauki teologicznej i dała pewien wkład do polskiej kultury.

⁴ Bessler Józefat, Buliński Melchior, Butkiewicz Bonawentura, Englisz Adam, Feliński Julian, Golian Zygmunt, Jasiński Mateusz Maurycy, Jażdżewski Ludwik, Knapiński Władysław, Kossowski Henryk, Marciński Antoni, Metlewicz Jan, Nowodworski Michał, Olszański Jan, Orzeszkowski Wincenty, Popiel Wincenty, Przewłocki Aleksander, Przybylski Dominik, Rzewuski Paweł, Sławianowski Franciszek, Sotkiewicz Antoni, Szarkiewicz Jakub, Szczygielski Józefat, Szelewski Adam, Szpaderski Józef, Szymański Paweł, Topolski Leon, Wnorowski Kazimierz.

⁵ Podstawą wejścia do "Słownika" jest opublikowanie przynajmniej jednej pracy naukowej. (Ks. H. E. W y c z a w s k i: Projekt "Słownika teologów polskich". Colectanae theologica. R.45: 1975 nr 3 s.196). "Słownik" przygotowuje 25-osobowy zespół pod kierunkiem i redakcją ks. prof. dr hab. H. E. Wyczawskiego.

ACTIVITÉ DIDACTIQUE ET ÉCRITS DES PROFESSEURS ET DES ÉDUCATEURS
DE L'ACADÉMIE ECCLÉSIASTIQUE DE VARSOVIE 1837 - 1867

R é s u m é

Ce travail traite de l'activité didactique et des écrits des professeurs et des éducateurs de l'Académie Ecclésiastique qui existait à Varsovie dans les années 1837 - 1867; il veut compléter ce que l'abbé Adolf Pleszczyński, écrivant au sujet de cette école en 1907, évita de dire ou signala à peine. C'est à dessein que j'ai cité professeurs et éducateurs, car non seulement les premiers s'adonnaient à l'écriture mais aussi les seconds. L'Académie était une institution close dans laquelle les séminaristes, vivant selon un règlement strict, avaient leurs propres éducateurs, un directeur spirituel -choisi toujours en dehors du groupe de professeurs- et un vice-recteur qui exerçait sur eux une surveillance immédiate et qui n'appartenait pas nécessairement au corps professoral. Je parle d'ouvrages écrits et non pas scientifiques, car plusieurs oeuvres des professeurs et des éducateurs de l'Académie n'ont pas de caractère scientifique, visant ce que j'ai appelée dans mon livre une vulgarisation du savoir théologique.

J'ai divisé ma dissertation en deux parties: la première-enseignement et oeuvres écrites, la deuxième - dictionnaire bio-bibliographique des professeurs et des éducateurs, comprenant 65 biographies avec, chacune, une bibliographie complète dans la mesure du possible où je relève les travaux de l'auteur en question et les travaux que les autres lui ont consacré. Déjà A.Pleszczyński a bien introduit dans le livre mentionné un nombre important de biographies des professeurs, mais il n'en a pas donné une liste exhaustive. De plus, il a traité leurs oeuvres très superficiellement et a omis toute littérature à leur sujet. En voici quelques exemples à titre d'une simple comparaison: au sujet de l'abbé Z.Golian, il a cité 13 titres, moi j'en ai présenté 49; 7 titres seulement de l'abbé M.Nowodworski, moi 264 (sans compter 815 articles dans l'Encyclopédie Ecclésiastique publiée par cet auteur); 27 titres de l'abbé P.Rzewuski, moi 69; 19 de l'abbé A.J.K. Szelewski, moi 46 etc. Par contre, une chose précieuse dans

les biographies de A. Pleszczyński, et il faut la bien souligner, ce sont les matériaux puisés dans ses propres souvenirs. Pleszczyński connaissait un nombre de personnes au sujet desquels il écrivait, ou bien, sur celles qui lui étaient inconnues, il ramassait une tradition encore fraîche. Nous ne saurions rien sur plus d'un professeur, si A. Pleszczyński n'avait pas noté des souvenirs à leur sujet, d'autres sources faisant défaut.

J'ai ensuite utilisé les matériaux ainsi préparés pour écrire la première partie de mon livre. Cette méthode s'est avérée juste et m'a permis d'éviter de surcharger mon travail (dans cette première partie) par des détails biographiques et bibliographiques. J'ai divisé la première partie en 4 chapitres. Dans le premier, j'ai présenté l'histoire de l'Académie et sa structure. Déjà la fondation même de l'Académie était un fait assez complexe. Elle fut créée par la transformation du Séminaire Principal de Varsovie, grâce aux efforts prolongés et aux délibérations des pouvoirs cléricaux et du Conseil administratif d'État de Varsovie, et après une décision de l'empereur Nicolas I et celle du pape Grégoire XVI. Pendant ses trente ans d'existence, l'école changeait le nombre de ses chaires, son personnel, le cours d'études et son système d'administration. Après l'insurrection de janvier en 1863, dans l'atmosphère des répressions qui la suivaient, l'Académie fut supprimée. Je me suis efforcé d'exposer ces faits et de les signaler clairement dans le titre du chapitre. Bien que le contenu de ce chapitre ne parle pas de l'enseignement et des écrits des professeurs, il y est directement lié.

Les professeurs ne pouvaient se vouer à leurs activités, enseignement et écriture, qu'avec l'appui de cette institution didactique et scientifique, grâce à sa structure ainsi organisée et non autrement, à son aide financière. C'est pourquoi ce premier chapitre m'a semblé nécessaire dans mon ouvrage.

J'ai consacré le deuxième chapitre à l'activité didactique des professeurs. Les études à l'Académie duraient quatre ans; les deux premières années formaient le cours inférieur; les deux suivantes le cours supérieur. J'ai présenté tour à tour les matières professées et le travail des enseignants, conservant la place des matières par année et les rassemblant par chaire. Plus d'une chaire regroupait plusieurs matières: par exemple aux chaires bibliques on enseignait l'introduction, l'herméneutique, les langues bibliques; à la chaire d'homilétique et de patrologie on professait ces deux matières; à la chaire d'histoire ecclésiastique: l'histoire de l'Église et universelle. On enseignait aussi des matières profanes, telles que littérature et langues latines et grecques, littérature et langue russe. Théoriquement ces matières étaient traitées au même niveau que les matières théologiques; en fait dans la structure de l'enseignement, elles

étaient secondaires, ce qui apparaissait ne serait-ce que dans le salaire des professeurs qui les enseignaient, salaire inférieur à celui des théologiens.

Dans le chapitre 3 j'ai exposé l'activité d'écrivain des professeurs dans le domaine d'une littérature annexe: pastorale et religieuse. Les professeurs s'étaient tournés vers ce genre d'oeuvre, d'une part à cause de leur manque de préparation spécialisée et scientifique - peu d'entre eux avaient été en contact avec une école étrangère - d'autre part à cause des bibliothèques insuffisantes pour entreprendre un travail de recherches: la collection de livres théologiques et scientifiques y était peu riche. J'ai mentionné aussi dans mon ouvrage que quelques professeurs à peine possédaient le titre de docteur, la plupart n'ayant que celui de candidat ou de maître en théologie. De plus, nous devons tenir compte du fait que dans le Royaume du Congrès il y avait une énorme demande des sermons, d'une littérature religieuse et ascétique et non pas tellement d'une littérature théologique. J'ai présenté cette production littéraire de la façon suivante: premièrement les sermons publiés par les professeurs, ensuite les diverses indications pastorales et catéchistiques (entre autres les catéchismes), les méditations, les récits édifiants et les livres de prière. J'y ai ajouté les publications religieuses paraissant dans la presse, auxquelles s'adonnaient quelques professeurs. A noter que dans cette littérature il y avait un nombre de traductions, surtout du français et de l'allemand.

Le chapitre 4 traite des travaux scientifiques des professeurs. De même dans ce domaine, outre leurs propres ouvrages, ils publiaient des traductions d'oeuvres étrangères: c'est ainsi qu'ils ont entrepris les traductions des écrits des Pères de l'Eglise. Ils ont écrit aussi des manuels: l'abbé J.Szpaderski un manuel de l'homilétique et de la patrologie, l'abbé M.Buliński 6 tomes de l'histoire de l'Eglise universelle et 3 tomes de l'histoire de l'Eglise universelle et 3 tomes de l'histoire de l'Eglise en Pologne. Cependant ces manuels ne furent pas acceptés par les établissements théologiques polonais. L'élaboration d'un manuel d'homilétique ne réussit pas à remplacer le vieux manuel de l'archevêque I.Hołowiński de Mohylew; ceux de M.Buliński étaient trop détaillés. Du reste la critique ne fut pas favorable. J'ai présenté l'oeuvre scientifique des professeurs selon les diverses disciplines théologiques, et ces différentes disciplines par auteur. Je désire attirer l'attention sur un événement encore. Le plus souvent les professeurs ne s'adonnaient pas à la science dans le domaine qu'ils enseignaient, exception faite des professeurs laïques. Voilà qui confirme ce qui a été dit plus haut sur leurs déficits de préparation spécialisée, bien entendu non par leur faute, mais en raison de la situation politique de l'époque. Les voyages d'études à l'étranger

étaient pratiquement impossibles au temps des répressions qui suivirent l'insurrection de Novembre, puis les manifestations d'avant l'insurrection de Janvier et enfin après les troubles de Janvier. Je termine mon ouvrage par une conclusion dans laquelle j'ai résumé les résultats de mes recherches.

Qu'apporte ma thèse à la science? Elle présente ce qui était inconnu jusqu'à maintenant, c'est-à-dire le système d'enseignement de l'Académie Ecclésiastique, l'oeuvre écrite de ses professeurs et éducateurs; elle fournit de nouveaux faits biographiques et bibliographiques, complets dans la mesure du possible. En concluant, je désire affirmer que l'Académie Ecclésiastique de Varsovie, en tant qu'unique école supérieure théologique dans le Royaume, était une institution qui continuait vraiment les anciennes traditions scientifiques polonaises en théologie (surtout celles des Académies de Cracovie et de Wilno). Dans le domaine de l'instruction, elle était une institution prioritaire, donnant aux diocèses et monastères des prêtres éclairés et munis des diplômes d'études supérieures. C'est enfin de l'Académie que sortaient de nombreux sermons, une importante littérature pastorale et théologique.

SPIS TREŚCI

Przedmowa	3
Wykaz źródeł i opracowań	
1. Źródła rękopiśmienne	5
2. Źródła drukowane	7
3. Opracowania	8
Wstęp	19

CZĘŚĆ I. DYDAKTYKA I DZIAŁALNOŚĆ PISARSKA

Rozdział 1. Dzieje i struktura organizacyjna Akademii	27
Rozdział 2. Działalność dydaktyczna	50
Rozdział 3. Popularyzacja wiedzy teologicznej	76
Rozdział 4. Osiągnięcia naukowe	100

CZĘŚĆ II. SŁOWNIK BIO-BIBLIOGRAFICZNY PROFESORÓW I WYCHOWAWCÓW

1. Andruszkiewicz - 121; 2. Bessler - 121; 3. Bigault Maissonneuve - 122; 4. Borzewski - 122; 5. Buliński - 123; 6. Butkiewicz - 125; 7. Chopin - 128; 8. Dietrich - 128; 9. Dinsart - 129; 10. Dziubacki - 130; 11. Englisz - 130; 12. Feliński - 131; 13. Gierwatowski - 132; 14. Golian - 133; 15. Hackett - 138; 16. Jasiński - 139; 17. Jaślikowski - 140; 18. Jażdżewski - 141; 19. Kermen - 143; 20. Knapiński - 143; 21. Kossowski - 154; 22. Kotowski - 160; 23. Krupiński - 162; 24. Krupski - 163; 25. Kurhanowicz - 164; 26. Lüdicke - 166; 27. Łasicki - 166; 28. Łukomski - 167; 29. Macharzyński - 168; 30. Maciejowski - 168; 31. Majorkowski - 178; 32. Marciński - 179; 33. Metlewicz - 180; 34. Muczkowski - 184; 35. Nowodworski - 184; 36. Olszański - 202; 37. Orzeszkowski - 203; 38. Ossoliński - 204; 39. Packhäuser - 206; 40. Papłoński - 206; 41. Parmantier - 211; 42. Popiel - 211; 43. Przewłocki - 214; 44. Przybylski - 215; 45. Rzewuski - 216; 46. Siennicki - 222; 47. Skolimowski - 222; 48. Sławianowski - 224; 49. Sokołow - 225; 50. Sotkiewicz - 225; 51. Stankiewicz - 228; 52. Szarkiewicz - 230; 53. Szczygielski - 231; 54. Szelewski - 233; 55. Szmurło - 337; 56.	
--	--

Szpaderaki - 239; 57. Szydoczyński - 244; 58. Szymański - 245; 59. Topolski - 247; 60. Trimail - 249; 61. Wnorowski - 249; 62. Wyszynski B. - 251; 63. Wyszynski J. - 251; 64. Zieliński - 253; 65. Żaliński - 364	
Zakończenie	254
Résumé	257